JOANNIS DEVOTI

ANTECESSORIS ROMANI

PRIMUM

EPISCOPI ANANIENSIS

DEIN

ARCHIEPISCOPI CHARTAGINENSIS

INSTITUTIONUM CANONICARUM

LIBRI IV.

EDITIO ROMANA SEPTIMA

ACCURATIOR

ET ADDITIONIBUS LOCUPLETATA.

TOMUS QUARTUS

ROMÆ MDCCCXXIX.

EXCUDEBAT VINCENTIUS POGGIOLI

Superiorum Facultate.

Antequam dicant boni filii : concupiscentiam habemus dissolvi, et esse cum Christo : multi prius tamquam mali servi, et quodammodo improbi fugitivi, ad Dominum suum temporalium flagellorum verbere revocantur, S. Augustinus *ep.* 185. *ad Bonifacium cap.* 6. *opp. tom.* 2. *col.* 652. *edit. Maurin. Venet.* 1729.

Si vult haereticus non esse, neque audire, non isti, aut illi, satisfaciat . . . Festinet pro omnibus Sedi Romanae satisfacere: hac enim satisfacta communiter ubique omnes pium, et orthodoxum praedicabunt. S. Maximus Martyr *ep. ad Petrum Illustr. opp. tom.* 2. *pag.* 76. *edit. Combefis. Paris.* 1675.

LIBER IV.

TITULUS I.

DE ECCLESIAE IN COERCENDIS CRIMINIBUS POTESTATE.

§. I.

Malos male habendos, et eum, qui malum fecit, malum ferre debere, non solum civilis, sed etiam divini, ac naturalis juris docet auctoritas. Nam hoc modo, et ceteri a crimine deterrentur, et civium incolumitati consulitur, et damnum, atque injuriam, quam quis suo scelere naturae intulit, religioni, reipublicae, quantum fieri potest, ipse emendat, et corrigit. Quare crimina sequuntur poenae, quibus improbi coercentur, sa-

lusque, et tranquillitas reipublicae conservatur, easque infligit, cui publicae salutis, et tranquillitatis cura, ac summa potestas commissa est. Non enim par in parem habet imperium, et jurisdictionem, per quam poenam irroget; ac si laedens a laeso punitur, non poena haec est, sed vindicta, si a tertio non poena, sed alia laesio, et injuria est. Neutrum vero fieri sinunt leges, quibus civiles hominum societates gubernantnr (1).

(1) Puffendorfius *de jur. nat. et gent. lib.* 8. *cap.* 3. §. 4. *num.* 5., et Heinneccius *elem. jur. nat. et gent. lib.* 2. *cap.* 8. §. 159. *opp. tom.* 8. *pag.* 254. *edit. Neap.* 1755.

§. II. Utraque potestas civilis, et ecclesiastica propriam habet, atque ab altera distinctam rempublicam; utraque suam habet imperium, et jurisdictionem in subditos, ex quibus respublica efficitur, res, quae ad eam pertinent, magistratus, quorum cura, administratione, auctoritate cuncta geruntur (1). Quare utraque punit maleficia; sed civili potestati unum est forum, idque exterius, ecclesiasticae duplex; alterum interius, exterius alterum (2). Interioris fori potestatem Christus Ecclesiae dedit his verbis (3); *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta sunt*; potestatem fori exterioris his verbis expressit (4): *si peccaverit in te frater tuus etc. dic Ecclesiae; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus.* Quibus quidem verbis sacri interdicti, sive anathematis poenam, qua nulla gravior in Ecclesia coercitio est, contineri Patres docent.

(1) Confer quae dixi *in Prolegomenis cap.* 1. §. 6., *et cap.* 2. *tom.* 1. *pag.* 6. *et* 16, *et lib.* 3. *tit.* 1. *tom.* 3. *pag.* 2. *et seq.*

(2) *Nihil dubitandum est*, inquit Synodus Camerecensis *t. 14. cap. 1.* apud Labbaeum *tom. 20. conc. edit. Venet. col.* 1411., *duplex esse forum ecclesiasticum a Christo nomine clavium nobis insinuatum ; alterum sacramenti poenitentiae, quod ad conscientiam spectat, in quo reus nonnisi ex propria confessione solvitur, et ligatur ; alterum vero jurisdictionis, et regiminis externi, in quo reus non solum ex propria confessione, sed etiam per testes convincitur, et judicatur.* Mitto cetera testimonia, quae superiori loco descripsi.

(3) Joannes XX. 23.

(4) Matth. XVIII. 15. *et seq.* Huc etiam spectat illud Christi apud Lucam X. 16. *qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit*, quibus verbis jubendi, et coercendi potestas Apostolis tribuitur, atque in ipsum Christum contumax pronunciatur, qui illorum mandatis non obtemperaverit. Pertinet etiam ad hunc locum potestas *pascendi*, hoc est regendi, ut ostendi *in Prolegomenis cap. 2. §. 18. not. 3. tom. 1. pag.* 18., agnos, et oves, nimirum et pastores, et oves, ut observat S. Ambrosius *lib. 10. in Lucam num. 175. et seq. opp. tom. 4. pag.* 265. *seq. edit. Venet.* 1718. et S. Bernardus *de consider. lib. 2. cap. 8. opp. tom. 1. col.* 428. *edit. Mabillonii Paris.* 1719, quam Christus contulit in Petrum, quem Ecclesiae caput constituit, quemque omnibus dignitate, et jurisdictione praeesse voluit. Praeclare Bossuetius in Sermone, quem *de veritate Ecclesiae* 5. Idus Novembres an. 1681. ad Collegas habuit, qui ad Comitia convenerant *opp. tom. 7. pag.* 473. *edit. Argentinae* 1752. *C'est à Pierre*, inquit, *qu'il est ordonnè . . . de pàtre, et de gouverner tout, et les brebis, et les pétits, et les méres, et les pasteurs memes. Pasteur à l'égard des peuples, et brebis à l'égard de Pierre.* Par est ratio potestatis clavium, quae primum uni Petro, cui omnes Christus subesse jussit, data est: Matthaeus XVI. 18. et 19. deinde et Petro, et ceteris Apostolis, Matthaeus XVIII. 18. Nihilotamen minus Ecclesiae in coercendis criminibus potestati adversantur recentiores Protestantes, qui cum Ecclesiam non veram, perfectamque rempublicam sive, ut inquiunt, *statum*, sed Collegium esse defendant, ei licere negant in reos criminum poenis animadvertere. Ex eorum numero Bohemerus *jur. Eccles. potest. lib. 5. tit.* 37. §. 16, et Pfaffius *de orig. jur. Eccles. pag.* 205. Ecclesiam nullam propriam habere censent potestatem criminum constitutis poenis coercendorum, quod si qua ei facultas est animadvertendi in illos, qui societatem perturbant, eam totam repetunt ex pacto vel expresso, vel tacito, quo quis in Collegio receptus est. Hinc si quid vitii in poenarum *conventionalium* irrogatione incasse videatur, rem omnem subjiciendam esse putant judicio civilis potestatis, cui collegium subest. Eadem est sententia Christiani Thomasii

in *diss. de for. competen. cleric.*, Moshemii, ceterorumque Protestantium, qui Puffendorfii errorem sequuti Ecclesiam merum collegium faciunt ; quem quidem errorem refutavi *in prolegomenis cap.* 1. §. 6. *et seq. tom.* 1. *pag.* 6. *et seq.*, et ante me multo uberius, et luculentius refutavit doctissimus Mamachius *epist.* 2. *ad Febronium* §. 6. *et* 7. *pag.* 207. *et seq. tom.* 1. Protestantibus praeivit vetusta, eaque deterrima secta Catharorum, seu Puritanorum, qui ipsa Apostolorum aetate omni non solum ecclesiasticae, sed etiam civili potestati obsistebant. Horum errores, ut observat Petavius *de hierarch. Eccles. in praefat num.* 3. *pag.* 32. *tom.* 6. *edit. Venet.* 1757., instaurare visus est Salmasius, qui cum laicos omnes sacerdotes faciat, consequens est, ut nulla ab Episcopo poena infligi possit, neque ejus jurisdictio in coercendis criminibus sita sit. Inquit enim, Episcopos initio non fuisse magistratus, neque eos habere potestatem, et jurisdictionem, qua imperent, et invitos, ac repugnantes ad parendum cogant. Catharos sequuti sunt alii haeretici, in primis vero Marsilius Patavinus, et Joannes Jandunus, qui sine principis venia Ecclesiam poena coercere neminem posse existimabant. Horum errores condemnavit Joannes XXII. *in constit. Licet juxta doctrinam* apud Raynaldum *ad an.* 1327. *num.* 28. *et seq. tom.* 24. *Annal. pag.* 347. *edit. Lucae.* Sed eos tamen in medium revocare ausus est Spalatensis Apostata *de republic. lib.* 5. *cap.* 1. 2. 3., Joannes Morinus *de administr. sacram. poenit. lib.* 1. *cap.* 10. Ecclesiam usque ad XI. aut XII. saeculum tantum interioris fori judicio, et potestate crimina coercuisse putat, atque ad hoc tantum forum universam ipsius jurisdictionem referendam esse contendit. Cum Morino sentiunt Van-Espenius *jur. Eccl. par.* 3. *tit.* 4. *cap.* 1. Giannonius *histor. civil. tom.* 1. *lib.* 2. *cap. ult.* Auctor libelli Ticini editi *an.* 1784. *Del diritto d' imporre gl' impedimenti dirimenti nel matrimonio, e di dispensarne tom.* 2. *pag.* 125., Cavallarius *instit. jur. canon. part.* 3. *cap.* 4. Verum non his omnibus eadem prorsus sententia est. Sunt enim qui saeculo XI. sunt qui serius, aut citius interius forum ab exteriori distingui coepisse arbitrantur; adeo incertum, controversumque est his magistris, et effectoribus epocharum, quod ipsis certum, atque exploratum esse deberet. Sed potestatem, quam habet Ecclesia, cogendi invitos, et repugnantes, late explicarunt, ac vindicarunt Gersonius *de potest. Eccles. consid.* 4. *tom.* 1. *opp. col.* 230. *edit. Antuerp.* 1706. Hervaeus, Petrus de Alliaco, Joannes Major, qui omnes *de potestate Ecclesiae* tractatus ediderunt, item Almaynus *de auctor. Eccles. cap.* 2. *coroll.* 3. *de potest. Eccles. et laic. quaest.* 3. *cap.* 2. Adversus Salmasium solide, graviterque disputat Petavius *de hierarch. Eccles. lib.* 3. *cap.* 8. *et seq. opp. tom.* 6. *pag.* 150. *et seq. edit. Venet.* 1757. Quae Morinus falso sta-

tuit, quaeque ejus exemplo literis consignarunt. Van-Espenius. Litta, ceteri refutata sunt *lib.* 3.*tit.* 1. *fere per tot.* Denique, ne omnes singillatim enumerem, de Ecclesiae potestate copiose egerunt Dadinus Alteserra *Eccles. jurisd. vindic. adver. Fevret.* Halier *de hierarch. Eccles. lib.* 4. *art.* 7. §. 1. *et seq. pag.* 419. *edit. Paris.* 1656. Franciscus a Victoria in duabus relectionibus, *de potest. Eccles.* Zaccarias Boverius *adversus de Dominis censur-parenet. de Rep. Eccles. par.* 2. *pag.* 127. *et seq. edit. Mediolan.* 1621., et novissime Franciscus Antonius Zaccaria in disertatione 3. *de disciplina*, cui titulus „ *Comandi chi può, ubbidisca chi dee* „ Faventiae edita *pag.* 152. *seq.* Videndus est etiam Petit-Piedus *Traitè du droit, et des prerogatives des Ecclesiastiques dans l'amministration de la justice seculier.* Quin saniores quoque Protestantes Ecclesiam in coercendis criminibus potestatem habere non inficiantur, atque eorum e numero sunt Basnagius *Annal. Eccles. tom.* 2. *diss.* 4. *de Eccles. tribun.* §. 1. *pag.* 491. *edit. Roterdam* 1706. Beveregius *Prolegom. ad synodic. seu pandectas Canonum numer.* 2. *tom.* 8. *seq. edit. Oxonii* 1671.

§. III. Atque hanc quidem a Christo acceptam potestatem infligendi poenas tum in interiori, tum in exteriori foro Apostoli et verbis, et factis ostenderunt. Praesertim Paulus, cujus plura extant scripta, quam aliorum Apostolorum in Paulum, atque Alexandrum (1), itemque in Corinthium incestus in novercam reum animadvertit (2), quem postea, cum resipuisset, poena solvit, atque ecclesiae communioni restituit; *Virgam* minatur (3), negat se parciturum, si venire cogatur (4), acceptam a Christo *potestatem* ostendit, per quam *ulcisci* possit *omnem inobedientiam*, et se *durius* acturum profitetur, adversus eos, qui sibi non obediant (5). Ipse Paulus Episcopum docet, quemadmodum accipere debeat accusationes, quae contra presbyterum deferuntur (6).

(1) I. *ad Timoth.* I. 20., *et* II. *ad Timoth.* IV. 15.

(2) I. *ad Corinth.* I. 5. *et seq.*, *et* II. *ad Corinth.* II. 6. *et seq:*
(3) I. *ad Corinth.* IV. 21.
(4) II. *ad Corinth.* XIII. 2.
(5) II. *ad Corinth.* X. 6. *et seq.*, II. *ad Thessalonic.* III. 14. Confer quae dixi *lib.* 3. *tit.* 1. §. 10. *et seq. tom.* 3. *pag.* 11. *et seq.*
(6) I. *ad Timot.* V. 10.

§. IV. Exemplo Apostolorum Episcopi eamdem semper, quoties opus fuit, potestatem exercuerunt. Quod non solum Constantino Imperatore, et quarto post Christum natum saeculo, quo tempore christiana religio in imperio dominari coepit, sed etiam prioribus saeculis factum est. Nam eo temporis intervallo Victor Summus Pontifex in Theodorum Byzantinum Coriarium animadvertit, et coercuit Asianos, qui ipsa luna XIV, Hebraeorum more, pascha celebrabant. Similiter a Presbyteratus gradu dejectus, ac censurarum poenis affectus est Marcio; Paulus Samosatenus de Episcopatu dimotus, atque ab Ecclesia ejectus; sumpta poena de Novato, et Felicissimo, de Basilide Asturicensi, et Martiale Emeritensi, de Origene, de ceteris, qui in religionem peccaverant. Atque hi quidem omnes non poenas sua sponte susceperunt, sed eas Ecclesiae lege, et imperio sustinere coacti sunt (1).

(1) Quam aegre tulerit depositionis sententiam Marcio, et quantum laborarit, ut gradum suum recuperare posset, narrat S. Epiphanius *haeres.* 22. *vel* 24. *num.* 1. *pag.* 302. *tom.* 1. *edit. Coloniae* 1682. Paulus Samosatenus tam audacter, et pertinaciter restitit sententiae depositionis, quae adversus eum lata fuerat, ut christiani antistites rogarint ipsum Aurelianum Imperatorem, qui eum e domo Episcopali per vim expelleret. Imperator autem, licet ethnicus, sententiam tulit, qualem christianus Imperator ferre potuissst; nam legem dixit, ut domus traderetur iis, quibus illam christianae religionis Antististes, et Romanus Episcopus concedendam indicarent; quae cuncta constant ex Eusebio *histor. ec-*

cles. lib. 7. *cap.* 30 *pag.* 364. *edit. Valesii Cantabrig.* 1720. Theodoreto *Harel. fabul. lib.* 2. *cap.* 8. *pag.* 223. *tom.* 4. *opp. edit. Paris.* 1642. Similiter quam aegre Novatus, et Felicissimus, itemque Basilides Asturicencis, et Martialis Emeritensis contra se latam sententiam tulerint, quantumque laboraint, ut ejus vim declinare possent, ostendunt S. Cornelius *epist. ad S. Cyprianum*, quae inter Cypriani epistolas est 50., ac Cyprianus *epist* 52. *ad Cornel. et epist.* 59. *pag.* 236. 237. *et* 265. *edit. Amstelaedam.* 1700. Origenes autem de se ipso demonstrat, quam aegro, et invito animo Demetrii Episcopi sententiae parere debuerit *in praefat. tom.* 6. *in Joan. tom.* 4. *opp. pag.* 101. *edit. Paris* 1759., qua de re vide etiam Constantium *in epist. Roman. Pontific. col.* 115. *et seq.* Confer praeterea eumdem Cyprianum *epist.* 3. *ad Rogatian. pag.* 172., *et epist.* 43. *ad plebem pag.* 227. unde intelligis, quemadmodum Episcopi punire sontes possint. Mitto cetera, ne longus sim.

§. V. Data christianis pace, non solum suo jure, sed etiam legibus Imperatorum (1), Ecclesia de criminibus judicavit. Atque haec quidem judicia non tantum erant de criminibus in religionem (2), sed et omnes comprehendebant causas, in quibus clerici aliquo in rempublicam crimine arguebantur (3). Potestatem illam cognoscendi, puniendique crimina in religionem a Christo nominatim accepit Ecclesia, in quam ipse contulit clavium potestatem, et cujus unius esse voluit curare omnia, quae ad res sacras, aut divinas pertinent. Quare quisquis inter Ecclesiae filios per baptismum cooptatus in ea peccat, quae unius Ecclesiae gubernio, curae, judicio commissa sunt, is omnino illius potestatem, et animadversionem subire debet, ac si ejus decreto non steterit, Christi jussu, tamquam ethnicus, et publicanus habendus est (4): nimirum ei sacris est interdicendum, et communione christianorum.

(1) Vide Constantini constitutionem *in extravag. cod. Theod. de Episc. judic.*, de qua late egi *lib.* 3. *tit.* 1. §. 22. *not.* 4.

tom. 3. *pag.* 29. *et seq.*; item *leg.* 12. 41. 47. *cod. Theod. de Episc. Eccles. et cleric.*, Justiniani novellam 83., capitularia Caroli M. *lib.* 1. *epist.* 389. *et* 399. *lib.* 7. *cap.* 347. *et* 436. *tom.* 1. *col.* 604. 606. 735. 750. *edit. Balutii Venet.* 1772., et alibi passim.

(2) De rebus, quae ad religionem pertinent, omne judicium unius Ecclesiae esse, nulla est, et nulla unquam fuit inter catholicos controversia. Nam tota haec potestas, et gubernatio uni Ecclesiae a Christo data nominatim est, et huc spectant concilia quavis aetate habita ad fidem, ac disciplinam stabiliendam, haereticosque condemnandos, huc similiter constitutiones, quas Romani Pontifices, quoties opus fuit, ediderunt. Confer doctissimum Mamachium *ad auctorem oper. quid est Papa? epist.* 3. *tom.* 1. *pag.* 247. *seq.* et confer etiam quae ipse scripsi *lib.* 3. *tit.* 1. §. 8. *tom.* 3. *pag.* 55. *et seq.*

(3) Auctor *constit. apostolic. tom.* 2. *cap.* 47., canon Apostolorum 66. apud Cotelerium PP. *apostolic. tom.* 1. *pag.* 257. *et* 451., *edit. Amstelaedam.* 1724., Concilium Eliberitanum *can.* 74. ibique Albaspinaeus *in not. pag.* 184. *edit. Neap.* 1770. Antiochenum *can.* 12. 14. 15., apud Labbaeum *concil. tom.* 2. *col.* 595. *edit. Venet.*, Carthaginense III. *can.* 9., et Carthaginense V. *can.* 2. *eod. tom.* 2. *col.* 1401. *et* 1454., Toletanum III. *can.* 13. *tom.* 6. *col.* 700., Matisconense an. 580. *can.* 8. *et* 32. *tom.* 6. *col.* 662. *et seq. ejusd. collect.* Labbaei. Confer etiam Optatum Milevitanum *lib.* 1. *contr. Parmenian. num.* 22. *et* 23. *pag.* 22. 23. *edit. Antuerp.* 1702., Ruffinum *histor. lib.* 10. *seu* 1. *cap.* 2. *col.* 217. *edit. Vallarsii Veron.* 1745., qui refert ea de re praeclaram Constantini Imperatoris sententiam; Luciferum Calaritanum *lib.* 1. *pro S. Athanas. adv. Constantium in biblioth. PP. tom.* 4. *pag.* 184. *lit. G. edit. Lugdun.* 1677. Constantinum Imp. *epist. ad pop. Alexandr.*, apud Athanasium *apol.* 2. *contr. Arian. num.* 62. *opp. tom.* 1. *pag.* 142. *edit. Patavii* 1777, Ambrosium *in act. concil. Aquilejen. opp. Ambros. tom.* 5. *pag.* 511. *edit. Venet.* 1781., *et epist.* 21. *ad Valentinian.*, *et epist.* 56. *ad Theophil. tom.* 6. *pag.* 52. *et pag.* 184., Martinum apud Sulpitium *histor. lib.* 2. *cap.* 50. *tom.* 2. *pag.* 263. *edit. Veron.* 1754., Gregorium M. *epist.* 56. *ad Joannem Episc. lib.* 2. *opp. tom.* 2. *col.* 667. *edit. Paris.* 1705., *et in can.* 39. *et* 40. *caus.* 11. *quaest.* 1., Hilarium *ad Constant. lib.* 1. *num.* 1. *col.* 535. *tom.* 2. *opp. edit. Veron.* 1730., Athanasium *in hist. Arianor. ad Monach. num.* 52. *opp. tom.* 1. *pag.* 297. *edit. Patav.* 1777., Osium *ad Imper. Constant.*, apud Athanasium *hist. Arian. ad Monach. tom.* 1. *pag.* 293. *edit. Patav. cit.*, Liberium *epist. ad Euseb.* apud Constantium *epist. Pont. Roman. col.* 431., *et in dialog. cum Constantio*, apud eumdem *num.* 1. *col.* 434. Ipsi etiam Ar-

riani principes hanc Ecclesiae jurisdictionem in causis civilibus, et criminalibus agnoverunt. Nam Theodoricus Gothorum Rex calumniatores Augustini Episcopi, quoniam erant clerici, ad Mediolanensem Episcopum judicandos misit apud Cassiadorum *lib.* 1. *tom.* 1. *epist.* 9. *pag.* 7. *edit. Rotomagi* 1679. Romanosque clericos actione tum civili, tum criminali apud Romanum Pontificem, vel judicem ab eo datum pulsare voluit Athalaricus apud eumdem Cassiodorum *lib.* 8. *tom.* 1. *epist.* 25. *pag.* 136. *edit. cit.* Quod si aliquando clerici apud laicos judices propter crimeu accusati sunt, id quidem injuria, ac per vim factum est; quin etiam interdum clerici a laica potestate auxilium petierunt, non ut ipsa judicium ferret, sed ut alienam temeritatem vi adhibita coerceret, atque ut repugnantes ad parendum Ecclesiae sententiis cogeret. Constantinus Imperator exilio mulctavit S. Athanasium, propterea quod eum ecclesiastico judicio damnatum putavit, cui se parere oportere intellexit, sicuti testatur Sozomenus *histor. Eccles. lib.* 2. *cap.* 28. *pag.* 84. *edit. Valesii Cantabrig.* 1720. Verum ipse ecclesiastico judicio habito Antiochiae, Romae, Sardicae absolutus fuit, quod ipse Athanasius *apolog. contr. Arian. in princ. opp. lib.* 1. *pag.* 97. *et* 98. *edit. Patavii cit.* satis esse docet, ut omnis controversia plane finita habeatur. Crimen autem Athanasio objectum non ecclesiasticum, sed laesae majestatis erat, in quod prae ceteris Imperator animadvertendum putarat. Nolo esse longus in recensendis exemplis, quorum ecclesiasticae historiae plenae sunt. Tantum indicabo judicium quod sanctissimi Episcopi dederunt de Itacio, qui accusationes adversus Priscillianum, et Instantium ad laicum principem detulerunt. Porro eum gravissime improbarunt S. Martinus Turronensis, qui cum eo, ejusque sociis numquam communicare voluit, ut testatur Severus Sulpicius *lib.* 2. *num.* 50. *tom.* 2. *pag.* 263. *et dial.* 3. *num.* 12. *tom.* 1. *opp. pag.* 140. *edit. Veron.* 1754. Similiter Theognostus, aliique sanctissimi Episcopi ea de causa ab ejus communione divisi sunt, uti patet ex eodem Sulpicio *tom.* 1. *loc. cit.*, et S. Ambrosius *epist.* 24. *num.* 12. *opp. tom.* 6 *pag.* 80. *edit. Maurin. Venet.* 1781., qui sese abstinuisse testatur a communione Episcoporum, qui cum Itacianis communicabant, idem quoque judicium fuit S. Siricii Pontificis, ut patet ex concilio Taurinensi *can.* 6. *tom.* 2. *col.* 1386. *collect.* Labbaei; et vero Itacius, quod Priscillianum accusaverat, exul, et ecclesiasticae communionis expers decessit, sicuti narrat S. Isidorus *de vir. illustr. cap.* 15. *pag.* 781. *edit. Paris.* 1601.

(4) Matthaeus XVIII. 15. et seq. Ceterum Ecclesiae in coercendis criminibus tum interioris, tum exterioris fori potestatem testatissimam faciunt Patres universi; praeter ceteros autem auctor *constit. apostolic. lib.* 2. *cap.* 11. 12. 37. 42. 47. *et seq.* apud Co-

terium *PP. Apostolic. tom.* 1. *pag.* 220. 222. 250. 254. 257. *edit. Amstelaedami* 1724., Cyprianus *epist.* 52. *ad Cornel.*, *et epist.* 3. *ad Rogatian. pag.* 138. *et* 172. *edit. Amstelaedami* 1700., Gregorius Thaumaturgus *epist. canon. can.* 5. 8. *et* 9. *pag.* 49. *et seq. edit. Paris.* 1621. unde patet, alias de iis, qui sponte crimen essent confessi, et alias de iis, qui essent convicti, poenas sumptas fuisse; Innocentius I. *epist.* 6. *ad Exuper. Tolosan. n.* 10. apud Constantium *epist. Roman. Pontif. col.* 794., qui poenas constituit adversus adulterum, *cujus flagitium delegatur*, qui *probatione cessante vindictae rationem* jubet *conquiescere*, qui conceptis verbis nominat *uxores adulteras apud sacerdotes delatas*, hoc est accusatas. Omnia haec, ut quisquis facile intelligit, nonnisi ad exterioris fori judicium referri possunt. Idem quoque confirmant Augustinus *serm.* 351. *de poenitent. cap.* 3. *opp. tom.* 5. *col.* 1359. *edit. Maurin. Venet.* 1731., Caesarius Arelatensis *in append. serm. Augustin. serm.* 289. *de castitate num.* 5. *opp. tom.* 5. *part.* 2. *col.* 482. *edit. cit.*, Joannes Chrysostomus, *hom.* 22. *in* 2. *ad Corinth. opp. tom.* 10. *pag.* 589. *edit. Montfauconis Paris.*, Theophylactus *comment. in epist.* 2. *ad Corinth. cap.* 10. *vers.* 8. *pag.* 402. *edit. Londini* 1636., Oecumenius *eod. loc. tom.* 7. *pag.* 710. *edit. Paris.* 1631. Id postremo addam, criminalia judicia in foro exteriori apud Episcopos eodem fere ritu, quem lex Romana constituerat, expediri consuevisse. Generatim in omnibus judiciis ecclesiasticis, uti supra animadverti, cunctae non adhibebantur solemnitates civilium judiciorum; sed saepe etiam hae solemnitates, saltem quae praecipuae erant, observatae diligenter sunt. Id ex collatione juris civilis cum ecclesiastica historia manifestum est. Jure civili accusatio instituitur libello, cujus formula extat in *leg.* 3. *ff. de accusat.* quique actis inseritur. Accusatorium libellum Eusebius Dorilaei Episcopus adversus Eutychem presbyterum, et Archimandritam proponit, ut cum haereseos accuset, eum que *relegi* vult, *et inferri monumentis actorum*, sicuti patet ex Concilio Constantinopolitano S. Flaviani Patriarchae *act.* 1. *et* 2. *tom.* 4. *concil. col.* 930. *et* 935. *collect.* Labbaei. Quod etiam in Concilio Calcedonensi *act.* 3. *dict. tom.* 4. *col.* 2267., adversus Dioscorum Theodorus praestat; quin et alia ecclesiastica judicia per libellum instituta demonstravi *lib.* 3. *tit.* 5. §. 1. *not.* 4. *pag.* 73. Jus civile accusatoris inscriptionem, et subscriptionem postulat. Inscriptione accusator ostendit, se Titium ex. gr. ex una, alterave lege reum deferre, eumque se reum demonstraturum profitetur *dit. leg.* 3., *et leg.* 2. *cod. de exhib. reis*; subscriptione vel ipse per se, vel per alium, cum literas nescit, declarat, suas se implevisse partes, seque obstringit reciproci poena, si falso ab se hominem accusatum pateat *cit. leg.* 2. Eusebius *cit. act.* 1. *et* 2. *col.* 931. 934. *et* 935. paratum sese exhibet *convince-*

re Eutychem *falso habere catholicum nomen*, libellum sua manu subscribit, et *act.* 5. *et* 7. *col.* 991. *et* 1010 non obscure significat, vereri se, ne per fraudem Eutychis poenam talionis perferat, quem metum Flavianus depellit. Ita in Chalcedonensi Concilio *act.* 3. *tom.* 4. *col.* 1267. Paschasinus S. Leonis Papae legatus de Theodoro Diacono Dioscori accusatore dicit haec: *Si confidit probare ea, quae ingerit ... proprio ore confiteatur, si non vult regularem adversus se converti sententiam.* Ex jure civili reo libellus est offerendus, ut rem omnem noscat, eique ad deliberandum temporis spatium conceditur *novel.* 53. *cap.* 3. Idipsum cum Eutyche factum est *act.* 1. *et* 3., *aliisque actionibus col.* 935. 979. *et seq.* Jus civile in judiciis notarios adhiberi, cunctaque in acta referri jubet. Utrumque in causa Eutychis Constantinopolitani Concilii Patres fecisse constat ex *act.* 2. *et* 3. *col.* 938. 974. 978. 979. 982., idque etiam in Calcedonensi Concilio gestum est *act.* 3. *col.* 1290. *et* 1294. Quae de interrogandis testibus a jure civili sunt constituta, ea fere omnia in eadem synodo Flavianus observavit *act.* 3. *col.* 978. Jure civili reus per apparitorem ter in judicium vocatur, atque in eum etiam manus injiciuntur, cum gravior est causa, quae poenam postulet asperiorem *arg. leg.* 1. *ff. an per al. caus. appell. red. poss.* Dioscorum, Eutychem, atque alios semel, iterum, ac tertio vocatos constat ex actis Concilii Constantinopolitani S. Flaviani, Calcedonensis, aliorumque complurium, ex quibus etiam patet Episcopos per Episcopos saltem duos, clericum per clericos, laicum per laicos vocari consuevisse. Vide Christianum Lupum *diss. in. conc. Ephes. cap.* 3. *et append. ad Ephes. latrocin. act.* 3. opp. *tom.* 2. *pag.* 9. *et* 213. *edit. Venet.* 1724. Interdum, quod ecclesiasticae lenitatis est proprium, quartam etiam citationem synodi emitti voluerunt, et vero eamdem in causa Nestorii emisit Synodus Ephesina *act.* 1. *tom.* 3. *concil. col.* 1006. *collect. cit.* Eusebius accusatum reum ad concilium invitum duci postulat *act.* 3. *col.* 986., quamquam eam vim adhiberi tunc Flavianus nolit. Jure Romano cum nuncius rei copiam habere nequit, decretum citationis denunciare in faciem debet; atque id revera cum Eutyche factum patet ex *act.* 3. *col.* 983. Secundum jus civile regulariter in causa criminali frustra procurator constituitur *leg. pen.* §. *ult. ff. de publ judic.*, *leg.* 1. *ff. an per alium.* Eutyches ad synodum vocatus Abrahamium, aliosque misit, qui suam agerent causam, ac pro se responderent; at S. Flavianus *act.* 4. *col.* 990. his Abrahamium verbis alloquitur: *quomodo rogo te, est possibile, altero accusato, pro eo alterum dicere?* Romanorum legibus statutum erat, ut reus ab accusatore, et judice interrogaretur *leg.* 6. §. 1. *ff. de cust. reor.* Eutychem in Concilio Constantinopolitano Eusebius accusator, et Flavianus Concilii Praeses interrogant *act.* 7. *col.* 1010. *seq.* *Loqui nisi in-*

terrogato testi non licebat ex jure civili Romanorum, uti tradit Asconius Pedianus *in Verrin.* 3. Theophylus, et Memas presbyteri, qui Eutychem ad synodum vocaverant, instante Eusebio, ac jubente Flaviano, multa contra Eutychem testantur, interroganti autem Flaviano, cur non ea pridem in medium protulissent, respondent *act.* 6. *col.* 2902., *minime interrogati superfluum putavimus haec dicere.* Antequam sententia feratur ex jure Romanorum proponitur terminus peremptorius, intra quem reus venire in judicium debet, eoque non veniente sententia in contumacem emittitur. Similem Eutychi terminum proposuerunt Constantinopolitani Concilii Patres, eoque lapso, *privabitur omnino*, inquiunt *act.* 5. *col.* 998., *et presbyteri dignitate, et alienabitur praeesse monasterio.* Accusationem deserere ex jure civili crimen est, quod extra ordinem punitur *leg.* 2. *cod. ad S. C. Turpil.* S. Gregorius M. *in can.* 6. *cap.* 2. *quaest.* 3. Paulum Diaconum, quod ab Episcopi accusatione destiterat, criminis reum judicat; quamquam ei peculiares ob causas, quas memorant Romani correctores, veniam tribuat. Damnari absentem leges Romanorum vetant *leg.* 5 *ff. de poen. leg.* 1. *ff. de requir. vel abs.*, *leg.* 6. *cod. de accusat.* Judicium, quod a synodo Tyria contra S. Athanasium latum fuerat, multis quidem de causis irritum habitum est, sed ea praesertim de causa, quod contra absentem jus dictum fuerat, uti patet ex rescripto Julii I. nomine evulgatum, quod extat in Athanasii operibus *tom.* 2. *pag.* 603. *edit. Patav.* 1777., atque ex epistola synodica PP. Alexandrinorum *tom.* 2. *concil. col.* 575. *collect. cit.* Contumaces etiam absentes recte damnari statutum est *leg.* 5. *ff. de poenit.*, *et leg.* 10. *ff. de public. judic.* Nestorium qui ad synodum vocatus non venerat, depositionis poenae ab Ephesinis Patribus subjectum fuisse, tradit S. Cyrillus *epist. ad cler. et pop. Alexand. in tom.* 1. *ad Cont. col.* 1102. *cit. coll.* Similiter Dioscorus a Calcedonensi Concilio *act.* 3. *tom.* 4. *concil. col.* 1302. absens damnatus est, postquam tertio inutiliter vocatus fuerat. Juris civilis disciplina ita fert, ut reo insinuetur sententia, qua cognita ipse appellari possit. Sententia in Ephesino Concilio adversus Nestorium lata insinuata ei est per literas synodales, quarum epigraphe haec est: *Synodus Nestorio novo Judae.* Postremo quae a jure civili de probationibus ab actore, de exceptionibus a reo proponendis, de concedendis utrique idoneis dilationibus sunt constituta, ea fere omnia in ecclesiasticis quoque judiciis observata fuisse, ex conciliorum actis manifestum est. Placuit conferre jus civile cum ecclesiasticis judiciis, ut clarior sit error illorum, qui Ecclesiam exterius forum habuisse inficiantur.

§. VI. Potestas animadvertendi in crimina clericorum oritur ex imperio, et jurisdictione,

quam Ecclesia, tamquam perfecta, ac distincta respublica, in suos subditos habet. Nam cui summa potestas, et jurisdictio commissa est, cui jus est imperandi, legesque ferendi, ei quoque jus competit puniendi sontes, qui legibus non obtemperant, statumque reipublicae pervertunt (1). Omnes qui baptismum susceperunt, proprie Ecclesiae subditi sunt; sed tamen ita fert imperii, et sacerdotii concordia, ut laici tantum in rebus sacris, atque divinis, clerici autem in rebus omnibus Ecclesiae subjiciantur; quoniam hi magistratus habent, et officia ecclesiastica, et proprie conficiunt ecclesiasticam rempublicam, sive administrationem, et potestatem, quam a civili distinguimus (2).

(1) Puffendorfius et Heinneccius *loc. cit.*

(2) Laicos aliquot jam usque ab antiquis temporibus clericis infestos fuisse, tradit Bonifacius VIII *in cap.* 3. *de immunit. eccles.* Eum reprehendit Cavallarius *inst. jur. canon. par.* 3. *cap.* 25. §. 2. *not.* 2., quasi id minus vere dictum sit, quoniam ait initio magnam inter clericos, et laicos fuisse concordiam, ac tantum post editas Isidori decretales dissidia erupisse. Sed falso, et immerito Cavallarius Bonifacium accusat. Nolo longus esse in recensendis exemplis, quorum historiae plenae sunt. Tantum indicabo, quod Hilarius Pictavensis Episcopus narrat evenisse aetate sua, quae in IV saeculum incidit. Ipse scilicet *ad Constant. August. lib.* 1. *num.* 1. *opp. tom.* 2. *pag.* 535. *edit. Veron.* 1730. Constantium rogat, ut suis quoque legibus personalem clericorum immunitatem confirmet, *neque posthac* (laici) *praesumant, atque usurpent, et putent se causas cognoscere clericorum, et innocentes homines variis afflictationibus, minis, violentia, terroribus frangere, atque vexare.*

§. VII. Jamvero civilium, et ecclesiasticarum poenarum non idem plane finis, neque eadem prorsus ratio est. Ecclesia, quam charitas exercet, duo tantum habet proposita, primum, ut

peccator redeat ad bonam frugem, alterum, ut ceteri exemplo poenae a crimine deterreantur (1). Civilis potestas in irrogandis poenis laesi quoque dignitatem tuetur, et publicam ultionem persequitur. Ecclesiasticarum poenarum summus est gradus eos, qui gravissime peccarunt, e republica expellere; civilis potestas progreditur etiam ad poenas, per quas sanguis effunditur, aut sontes morte multantur.

(1) Praeclare Augustinus *epist.* 185. *ad Bonifac. num.* 7. *opp. tom.* 2. *col.* 653. *edit. Venet. cit. Multi*, inquit, *per illas correcti sunt, et quotidie corriguntur; et se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, et in residuos, cum quibus fuerant perituri, jam simili dilectione nobiscum, ut pariter insistemus, ne illi pereant excitantur.* Deinde multis ostendit, utile prorsus esse homines poenarum metu ad veritatem ducere, ac quasi compellere: *multis enim* ait, *profuit prius timore, vel dolore cogi, ut postea possent doceri, aut quod jam verbis didicerant, opere sectari.* Denique habet haec: *antequam dicant boni filii; concupiscentiam habemus dissolvi, et esse cum Christo; multi prius, tamquam mali servi, et quodammodo improbi fugitivi ad Dominum suum temporalium flagellorum verbere revocantur.* Ad haec postrema Augustini verba diligenter advertant velim, qui Ecclesiam temporales infligendi poenas potestatem habere inficiantur.

§. VIII. Et quoniam Ecclesiae potestas duplex est, altera tota spiritualis a Christo separatim data, quae tum in interiori, tum in exteriori foro exercetur, altera, quam ipsa habet communem cum omni perfecta, ac distincta republica, et quae temporalis dicitur; sequitur, ut duplex etiam sit genus poenarum, quae ab ipsa irrogantur. Aliae scilicet spirituales sunt, quae animum affligunt, et aliae temporales, quae corpus castigant. Spirituales poenas infligendi jus est in

omnes, qui per baptismum inter Ecclesiae filios cooptati sunt, quique in religionem peccant; temporales quoque poenas in omnes constituit Ecclesia, sed in laicos, et clericos ratione dispari.

§. IX. Laici, qui tamquam christiani, Ecclesiae, tamquam civilis reipublicae cives, hujus imperio parere debent, Ecclesiae coercitioni subsunt in iis criminibus, quorum judicium ad Ecclesiam pertinet; in ceteris a civilibus magistratibus judicandi sunt. In hos quoque utitur Ecclesia poenis temporalibus, ut eam habeat, quam habere opus est, rationem criminum, et reus resipiscat, neque omnes indiscriminatim subjiciantur poenis spiritualibus, quae gravissimae sunt. Clericorum crimina omnia coercet Ecclesia, sive ecclesiastica, sive civilia sint. Haec quidem propter rem ipsam non subessent Ecclesiae potestati; sed ei tamen subjecta fiunt propter jus in personas, quarum crimina coercenda sunt a republica in qua versantur, et cui subjiciuntur.

§. X. At clerici civilis quoque reipublicae cives habendi sunt, neque eos Ecclesia ita in rempublicam suam cooptavit, ut ipsi impune contemnerent, ac perverterent jura civitatis. Ergo Ecclesia curat, ut haec jura sarta tecta serventur, poenasque repetit a clerico, qui ea violare ausus est. In quibus sane poenis suam quoque, cum est opus, partem, et potestatem civili reipublicae relinquit. Scilicet quamdiu ipsa habet poenas delicto pares, easdem ipsa imponit eo jure, quod omnis respublica habet in cives suos, et clericum criminosum plectit exilio (1), verberibus (2), mulcta pecuniaria (3), carceribus (4), ceterisque poenis, quibus hoc agitur, ut peccator emende-

tur, ac ceteri exemplo poenae sese a crimine abstineant (5).

(1) *Hi, qui adversa eis moliuntur*, inquit Concilium Romanum sub Symmaco P. an. 503. apud Labbaeum *tom.* 5. *conc. col.* 504. *sicut a SS. PP. statutum est* (quibus ex verbis constat vetustam tunc fuisse eam disciplinam) *et hodie Synodali, et Apostolica auctoritate firmatur, penitus abjiciantur, et exilio, suis omnibus sublatis perpetuo tradantur.* Ante hanc Romanam Synodum eamdem exilii poenam ab Ecclesiastico Magistratu irrogatam memorat Eusebius Dorilaei Episcopus in Concilio Constantinopolitano Sancti Flaviani *act.* 7. *col.* 1010. *tom.* 4. *ejusd. collect.*, et ejus quoque mentio est in Concilio Aurelianensi IV. *can.* 29. *tom.* 5. *conc. col.* 1369., et Toletano XII. *can.* 10. *tom.* 7. *col.* 1443., itemque apud S. Gregorium M. *epist.* 71. *lib.* 11. *ad Arthemium Subdiacon. opp. tom.* 2. *col.* 1172. *edit. Maurin. Paris.* 1706., *et in can.* 23. *dist.* 63. *in can.* 9. *caus.* 3. *quaest.* 4., *et in can.* 3. *caus.* 3. *quaest.* 5.

(2) *Tantorum scelerum*, inquit S. Augustinus, *epist.* 133. *num.* 2. *ad Marcellin. Tribun. opp. tom.* 2. *col.* 396. *edit. Maurin. Venet.* 1729. *confessionem . . . virgarum verberibus eruisti, qui modus coercitionis, et a magistris liberalium artium, et ab ipsis parentibus, et saepe etiam in judiciis solet ab Episcopis adhiberi.* De S. Caesario Arelatensi narrat Cyprianus ejus discipulus in ejus vita apud Surium *ad diem* 27. *August. tom.* 4. *pag.* 927. *edit. Coloniae Agrippinae* 1583. eum diligenter observasse, *ut nemo ex illis, qui ipsi parebant si pro sua culpa flagellandi essent, amplius triginta novem ictibus ferirentur, ita tamen ut si quis in gravi culpa esset deprehensus, permitteret, ut post dies paucos vapularet iterum.* Idem poenae genus memorant etiam S. Gregorius M. *lib.* 4. *epist.* 27. *ad Januar. et lib.* 5. *epist.* 65. *ad eumd. opp. tom.* 2. *col.* 707. *et* 982. *edit. cit. et lib.* 11. *epist.* 71. *ad Anthem. Subdiacon. col.* 1177., Cassianus *lib.* 4. *inst. cap.* 16. *pag.* 58. *edit. Francol.* 1622., Palladius *histor. Lausiac. cap.* 7. *pag.* 908. *in Bibl.* PP. *Graeco Lat. tom.* 2. *edit. Ducaei Paris.* 1624., Concilium Agathense *can.* 38. *et* 41. apud Labbaeum *tom* 5. *conc. col.* 527. *et* 528., Narbonense sub Reccaredo *can.* 13. *tom.* 6. *col.* 728., Epaonense *can.* 13. *tom.* 5. *col.* 713., Matisconense I. *can.* 8. *tom.* 6. *col.* 660.

(3) Mulctas pecuniarias ab Ecclesia constitutas fuisse, ostendit Concilium Carthaginense V. *an.* 399. *vel* 400. *can.* 2. apud Labbaeum *tom.* 2. *concil. col.* 1454., et S. Gregorius M. *epist.* 26. *lib.* 4. *Januar. tom.* 2. *col.* 704. *edit. cit.* Eadem quoque mulcta Paganos Calamenses plectendos censebat Augustinus *epist.* 104. *opp. tom.* 2. *col.* 379. *edit. Maurin. Venet.* 1759.

(4) De Ecclesiae decanicis, sive carceribus egi *lib.* 3. *tit.* 1. §. 21. *not.* 1. *pag.* 23. Carceris autem loco saepe clericus in monasterium detrudebatur. *Si Episcopus*, inquit Concilium Agathense, (aliis autem Epaonense) *can.* 50. apud Labbaeum *tom.* 5. *concil. col.* 529. *Presbyter, vel Diaconus capitale crimen commiserit, aut chartam falsaverit, aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus in monasterio retrudatur, et ibi, quamdiu vixerit, laicam communionem accipiat.* Confer etiam Concilium Matisconense I. *can.* 5. apud Labbaeum *tom.* 6. *col.* 13. 14. et Epaonense *can.* 22. *tom.* 5. *cap.* 714., S. Gregorius M. *epist.* 4. *lib.* 16. *ad Sabin. Subdiac. lib.* 2. *col.* 1044. reum *in districtam custodiam* redigi jubet; *et ideo* inquit, *quia tanti facinoris iniquitas districta, atque subtili investigatione quaerenda, atque plectenda est, hac tibi auctoritate praecipimus, ut vigilanti studio, et diligenti omnino cura perquiras, et si quae indicia apprehendere hujus rei potueris, eum in custodiam districtam, quousque nobis renunties, redigas, ut qualiter immanissimum facinus discuti debeat, ac puniri, deliberare possimus.*

(5) Quid sibi velit Ecclesia in corporalibus infligendis poenis, egregie, praeter ceteros explicat S. Gregorius M. *epist.* 27. *lib.* 4. *ad Januar. tom.* 2. *col.* 707. *Paulum vero clericum*, inquit, *qui saepe dicitur in maleficiis deprehensus, qui despecto habitu suo ad laicam reversus vitam in Affricam fugerat, si ita est corporali prius proveniente vindicta, praevidimus in poenitentiam dari, quatenus, et secundum Apostolicam sententiam, ex carnis afflictione spiritus salvus fiat.* Quo loco Gregorius memorat, et *corporalem vindictam*, et *poenitentiam*, quam utramque distingnit, et utramque adversus criminosum illum clericum constitui jubet. Ad corporales poenas referendae sunt etiam publicae poenitentiae, jam ab initio Ecclesiae institutae, uti constat ex Tertulliano *apolog. cap.* 39. *et lib. de pudicit. cap.* 5., *et lib. de poenit. cap.* 9. *pag.* 31. 117. *et* 158. *edit. Paris.* 1605., et S. Iraeneo *contr. haeres. lib.* 1. *cap.* 13. *num.* 5. *et* 6. *pag.* 63. *et* 65. *tom.* 1. *opp. edit. Venet.* 1734., lateque ostendunt Massuetus *in Iren. diss.* 3. *art.* 7. *num.* 74. *et* 75. *pag.* 126 *seq. tom.* 2. *opp. Iren.*, et Albaspinaeus *observat.* 22. *pag.* 13. *edit. Neap.* 1770., quamquam serius constitutae videantur solemnes illae stationes, de quibus disserui *lib.* 2. *tit.* 2. *sect.* 4. §. 72. *pag.* 129. *seq.* Nam poenitentes cilicio operiebantur, sibi crines tondebant, jejuniis corpus cruciabant, flexis genibus stabant, sese a balneis, conviviis, matrimonii usu abstinebant, aliisque subjiciebantur poenis, quas nemo inficiabitur fuisse poenas, quae corpus castigabant. Hae quidem omnes eo spectabant, ut criminosus emendaretur, atque ad bonam frugem rediret; sed hic idem omnium ecclesiasticarum poenarum finis est, atque in his quidem poenis, ut inquit Augustinus *epist.*

185. *ad Bonifac. cap.* 6. *opp. tom.* 2. *col.* 652. *edit. Venet.* 1730.; *cur non cogeret Ecclesia perditos filios, ut redirent, si perditi filii coegerunt alios, ut perirent?* Porro si Ecclesia semper constituit poenas, quae corpus castigarent, manifestum est, ei jus esse corporales poenas infligendi. Si eas ipsa constituit tum in interiori, tum in exteriori foro, dubitari non potest, quin ejus potestas exterius quoque forum attingat. Denique si eadem Ecclesia his poenis animadvertit, etiam ethnicis dominantibus, cum scilicet a laico Principe nulla hujusmodi facultas concedi potuit, facile intelligitur, eam suo jure hanc potestatem, non cujusquam beneficio, ac privilegio obtinuisse. Certe quod a Petro gestum est adversus Ananiam, et Saphiram, a Paulo adversus Elimam magum, et adversus blasphemum, est quidem contra ordinem factum, sed tamen ostendit Ecclesiae potestatem corporales quoque poenas infligendi. Apposite Auctor incertus, sed antiquus sub nomine Augustini *in lib. contr. Fulgent. Donatist. cap.* 23. *tom.* 9. *col.* 11. *in append. opp. S. Aug. edit. Venet.* 1733. *Non enim*, inquit, *malos persequi peccatum est; nam et sanctos, et sanctum sanctorum Dominum malos legimus persecutos. Daemones namque persecutionem Domini non ferentes clamabant, quid nobis, et tibi fili Dei venisti perdere nos? Et Paulus Elimam magum ultus est coecitate, et blasphemum hominem tradidit Satanae, et Petrus Ananiam, et Saphiram ejus uxorem mendaces occidit, et Simonem magum tamdiu persecutus est, donec morte perimeret. Sed et David in persona Christi clamat, et dicit: persequar inimicos meos, et comprehendam illos, et non convertar, donec deficiant. Affligam illos, nec poterunt stare.*

§. XI. Sed cum criminis magnitudo poenas postulat asperiores, quae modum superant ecclesiasticae coercitionis, Ecclesia non illud suscipit rei patrocinium, quod in civilis reipublicae detrimentum redundaret. Quare clericum flagitiosum de gradu dimovet, atque ab se ejicit, et subdit civili potestati, quae de eo poenas sumit, quas aptas, et idoneas judicat. Verum non pro quovis crimine clericus de gradu dimovendus, atque ex ecclesiastica republica expellendus est. Non enim omnia crimina paria sunt, et iniquum atque absurdum esset parem levioribus, et parem item immanioribus criminibus poenam constituere. Si eje-

ctio clerici e republica ecclesiastica poena est gravissima omnium, quas Ecclesia adhibet, ac tantum atrocioribus criminibus reservata, non eadem certe poena plectendus est clericus, qui levius deliquit. Quare is quidem afficiendus est poena; sed cum crimen tam grave non sit, ut poena perducenda videatur ad summum gradum, qui ei jus eripit civis reipublicae ecclesiasticae, puniendus est a republica, ad quam pertinet, et cujus imperio subjicitur.

§. XII. Atque haec semper fuit ecclesiasticae, et civilis reipublicae concordia: utraque suam semper habuit in coercendis criminibus potestatem. neque unquam altera alteram perturbavit, aut fecit, quod crimen aliquod inultum, impunitumque dimitteretur. Civilis respublica habet res, ac personas suas, et suas item res, ac personas habet respublica ecclesiastica, quae sine illis vera, ac perfecta respublica haberi non posset. Laici omnes pertinent ad civilem rempublicam, clerici ad ecclesiasticam, quoniam hi sunt cives, ex quibus hae duae respublicae efficiuntur. Civilis reipublicae propria sunt omnia civilia negotia; quidquid res sacras, aut divinas respicit tantum ecclesiae subest potestati.

§. XIII. Verum negocia, quae sua indole, et natura propria essent civilis reipublicae, saepe fiunt subjecta reipublicae ecclesiasticae, quoniam ei subsunt personae, quarum ea negocia sunt. Nemo enim alicujus negocium expedire cum imperio, et jurisdictione potest, nisi in personam habeat potestatem. Ita crimina, quae propter naturam suam a civili republica noscenda, puniendaque essent, Ecclesiae animadversioni subjiciuntur, quia patrata sunt a clericis, qui Ecclesiae

potestati, imperioque subsunt. At quod facit Ecclesia, ut propter jus in personas animadvertat etiam in crimina, quorum sua non esset coercitio, id civilis respublica efficere non potest, ut propter jus in personas laicorum judicet etiam de criminibus, quae ab iis in sacra, divinaque admissa sunt. Nam harum rerum cognitio, et animadversio est supra jura merae reipublicae, earumque judicium, et potestas a Christo tam in clericos, quam in laicos uni Ecclesiae data est.

TITULUS II.

DE DELICTIS, ET EORUM DIVISIONE.

I. Quid delictum, quid peccatum?
II. Peccatum unius Ecclesiae potestati subjectum.
III. Delicta ecclesiastica.
IV. Civilia.
V. Mixta.
VI. Cui mixtorum criminum judicium competat?

§. I.

Criminalium judiciorum materia in delictis est posita. Est autem delictum, seu crimen (1) libera, et voluntaria actio, vel omissio contraria legibus, poenaque coercenda. In omni delicto inest etiam peccatum, quod est quaevis improba divini, aut humani juris violatio; quoniam Deus homines parere jussit non tantum legibus ab se, aut ab Ecclesia latis, sed etiam legibus, quas civilis potestas constitueret, quaeque divinis, aut ecclesiasticis mandatis non adversarentur. Contra non omnia peccata sunt item crimina, quia non omnia redundant in detrimentum societatis, ideo-

ideoque divinae ultioni reservantur, neque humanis legibus coercentur (2).

(1) Romani Jurisconsulti privata delicta a publicis criminibus distinguebant; horum accusationes cuivis e populo a lege committebantur; illa autem nonnisi privatis partium querelis in judicium deferebantur. Sed jam ab omnibus utrumque vocabulum promiscue usurpatur. Alia, quibus item delicta appellantur, nomina describit Renatius *instit. crimin. lib.* 1. *cap.* 1. §. 4.

(2) S. Augustinus *in can.* 1. *dist.* 81. peccatum a crimine ita distinguit exponens illud Apostoli, oportet Episcopum ordinandum sine crimine esse: *Non ait enim Apostolus*, inquit, *si quis sine peccato est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur. Sed ait: si quis sine crimine est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium, et cetera hujusmodi. Crimen est peccatum grave accusatione, et damnatione dignissimum*, et S. Thomas *lect.* 2. *comm. in epist. ad Titum: Aliud*, inquit, *est crimen, et aliud est peccatum. Peccatum dicitur quodcumque sive magnum, sive parvum, sive occultum. Crimen autem magnum, et infame.*

§. II. Quidquid in crimine peccatum est, cujusvis illud naturae sit, unius Ecclesiae potestati subjicitur, quoniam ei tantum Christus retinendi, ac remittendi peccata facultatem attribuit. Quare et crimina, quorum coercitio pertinet ad civilem rempublicam, subsunt Ecclesiae judicio propter peccatum; et hoc quidem judicium exercet Ecclesia in foro poenitentiae, in quo poenae sacerdotis arbitrio imponuntur. Quin etiam publica peccata publicis quoque afficiuntur ab Ecclesia poenis, ut ita publicae offensioni satisfiat (1). Multa tamen scelera sunt, in quibus Ecclesia tam de crimine, quam de peccato judicat, et in quae tum exterioris, tum interioris fori potestatem exercet.

(1) Concilium Tridentinum *sess.* 24. *de refor. cap.* 28.

§. III. Nam crimina vel mere ecclesiastica, vel civilia, vel mixta dicuntur. Ecclesiastica sunt, quae directe contra fidem, et religionem, resque omnes divinas, et sacras admittuntur. Hujusmodi sunt apostasia, haeresis, schisma, simonia, profanatio sacramentorum, fractio sigilli sacramentalis, omissio paschalis communionis, aliaque praeterea, si quae sunt generis ejusdem. Omnia haec crimina subsunt Ecclesiae coercitioni, sive a clericis, sive a laicis patrata fuerint.

§. IV. Civilia sunt, quae directe laedunt civilem rempublicam, neque aliud habent spirituale, praeter criminis in foro interno absolutionem, et poenitentiam, qualia sunt homicidium, furtum, rapina, falsum, calumnia, cetera similia. Horum facinorum coercitio pertinet ad civilem rempublicam, eaque tantum cum a clericis admissa sunt, propter jus, quod Ecclesia habet in personas, ad ecclesiasticum forum deferuntur. Nos de his criminibus non agemus, quoniam eorum tractatio propria est eorum, qui jus civilis reipublicae persequuntur.

§. V. Mixta demum crimina sunt, quae simul et religionem laedunt, et civili reipublicae damnum, atque injuriam inferunt. Huc spectant sacrilegium, perjurium, blasphemia non haereticalis, sortilegium, delicta venerea, crimen usurarum, similia. Obnoxia sunt haec crimina tum Ecclesiae, tum civilis reipublicae coercitioni, quoniam jura utriusque violant, et utraque in his criminibus partem suam curare, et tueri debet. Quare Ecclesia poenas sumit de iis, quae ad religionem, civilis respublica de iis, quae ad laesam hominum societatem pertinent. Ita sane haec crimina mixta dicenda sunt, quia subsunt utriusque ani-

madversioni ; non quod sine discrimine ad alterutrum forum deferri possint , ab eoque noscantur , cui primum res omnis commissa fuit. Nam si tantum alterutra potestas in haec crimina inquireret , jus alienum invaderet , eaque cognosceret, quae suae potestati, et imperio subjecta non sunt.

§. VI. Sed alicubi in haec crimina animadversio committitur mixtis tribunalibus , quae scilicet ex magistratibus ecclesiasticis , laicisque constant , alicubi mos est , ut mixtas has causas definiat unus judex , sive ille laicus , sive ecclesiasticus sit , qui scilicet prior negocium occupavit. Verum id factum fuit tacito , aut expresso convento , et cum legitima auctoritate ; ne qua rerum confusio oriretur , si reus unius criminis duplex judicium , et duplicem poenam perferre cogeretur. Ecclesia igitur sibi uni reservavit interioris fori judicium , potestatem autem fori exterioris etiam civili reipublicae permisit , si ipsa primum de his criminibus judicium institueret.

TITULUS III.

DE APOSTASIA.

I. Apostasia quid?
II. et III. Ex Apostatis alii ad Judaeos, alii ad Ethnicos transibant. Illorum triplex genus.
IV. Ex illis, qui ad Ethnicos abibant, alii Thurificati, alii Sacrificati, alii Libellatici.
V. et VI. Libellaticorum multae species.
VII. Qui proxime ad Apostatas accederent.
VIII. Apostatarum poenae.
IX. Regulares deserentes institutum suum Apostatae, et poenae in eos constitutae.
X. Episcopi officium in Apostatas Regulares.
XI. Clerici quomodo Apostatae fiant, et quibus poenis subjiciantur?

§. I.

Apostasia graecum est nomen, quod latine significat defectionem, et apostatae sunt, qui penitus a christiana religione per baptismum suscepta defecerunt. Ut vero quis apostata habeatur, sufficit, quod christianam religionem deseruerit, quamquam ad aliam non transierit. Nam et ii, qui abjecta christiana religione athei facti sunt, apostatae habentur, quamquam nulla ipsis religio sit, quam sequantur. Latiore sensu inter apostatas recensebantur etiam catechumeni, qui catechesim deserentes ad deorum templa transibant (1), quamquam baptizatorum apostasia deterior, quam catechumenorum haberetur. Certe ii, quos manuum impositione, certisque precibus inter catechumenos Ecclesia retulerat, generale christianorum nomen obtinebant (2), et in multis quidem rebus tamquam christiani censebantur.

(1) *Leg.* 2. *cod. Theodos. de apostas.*

(2) Confer *canonem* 39. Concilii Eliberitani, *can.* 7. Concilii Constantinopolitani I., et *can.* 95. Concilii Trullani, quorum omnium feci mentionem *lib.* 2. *tit.* 2. *sect.* 1. §. 30. *not.* 2. *pag.* 48.

§. II. Prioribus Ecclesiae saeculis ex apostatis alii erant, qui Judaeorum, et alii, qui ethnicorum sacra amplectebantur. Illorum triplex erat genus. Unum eorum, qui prorsus abjecta christiana religione ad Judaicam accedebant, et hi proprie apostatae erant, ex quorum numero fuit Aquila, interpres Bibliorum, qui cum ab Ecclesia ejectus fuisset propter studium astrologiae, ad Hebraeos migravit, et novam Bibliorum versionem christianis infensissimam evulgavit (1). Plures quoque hujusmodi erant aetate Barchochabae, qui multos chistianos Christum ejurare, et maledictis insectari coegit (2).

(1) Epiphanius *de pond. et mens. num.* 15. *tom.* 2. *pag.* 171. *edit. Coloniae* 1682.

(2) Justinus Mar. *apolog.* 1. *num.* 31. *pag.* 62. *edit. Paris.* 1742.

§. III. Alterum genus erat eorum, qui christianam religionem non penitus abjiciebant, sed cum ea Judaicam commiscebant, atque ita novam quamdam religionem efficiebant. Hujusmodi erant Coelicolae, qui circumcisionem cum baptismo conjungebant, in quos gravissime civilibus quoque legibus animadvertitur (1). Alii denique erant, qui non prorsus ad Judaicam religionem transibant, neque aliquod ejus dogma amplectebantur, sed in remotioribus quibusdam ritibus, et consuetudinibus Judaeis adhaerebant, atque ita, horum more in Sabbato otiabantur, cum iis cibum sumebant, vel jejunabant, eosque consulebant ad recipienda philacteria, et amuleta pro morbis depellendis (2), quam artem Judaei sese ex commentitiis quibusdam Salomonis libris accepisse ferebant (3).

(1) *Lib.* 45. *cod. Theodos. de haeretic.* Ad genus horum apostatarum spectant Cerinthiani, Ebionaei, Nazaraei, Elcesaei, Samsaei, quos memorat Augustinus *de haeres. cap.* 8. 9. 10. 32. *opp. tom.* 8. *col.* 7. *et* 11. *edit. Venet.* 1733., similiter ii, qui se Hypsistatios vocabant, de quibus agit Gregorius Nazianzenus *orat.* 19. *in funer. patr. num.*5.*opp.tom.* 1. *pag.* 289. *edit. Colon.* 1690.

(2) Canon. Apostolor. 62. ad 70. apud Colelerium *PP. Apostolic. tom.* 1. *pag.* 451. *edit. Amstelaedami* 1724. Concilium Laodicenum *can.* 29. *et* 37. apud Labbaeum *tom.* 1. *concil. col.* 1535. *et* 1538., Eliberitanum *can.* 49. *et* 50. *tom.* 1. *col.* 998., Agathense *can.* 40. *tom.* 5. *col.* 528., Veneticum *can.* 12. *tom.* 5. *col.* 81., Epaonense *can.* 15. *tom.* 5. *col.* 713., Matisconense I., *can.* 15. *tom.* 6. *col.* 66., Arvernense *can.* 6. *tom.*5.*col.* 950., Aurelianense III. *can.* 13. *tom.* 5.*col.* 1278. *edit. Venet.*, Chrysostomus *orat.* 1. *contr. Judaeos num.* 1. *opp. tom.* 1. *pag.* 588., *orat.* 3. *In eos qui pascha jejun. per totum pag.* 606., et *orat.* 2. *In eos qui cum Judaeis jejun. pag.* 601. *edit. Montfauconii Paris.*

(3) Confer Josephum *antiquit. lib.* 8. *cap.* 2.*pag.* 419. *edit. Havercampi Amstelaedam.* 1726., et Origenem *Tractat.* 17. *in Matth. opp. tom.* 3. *pag.* 767. *edit. Paris.* 1740.

§. IV. Ex illis, qui ad ethnicos abibant, alii sponte, et alii vi, ac poenarum metu perterriti christianam religionem deserebant. Ii proprie *lapsi* dicebantur, et eorum alii erant *Thurificati*, alii *Sacrificati*, alii *Libellatici* (1). *Thurificati* dicebantur, qui thus idolis adoleverant; *Sacrificati*, qui immundis sacrificiis *ora maculaverant* (2), hoc est in templo praesertim carnes comederant hostiarum, quae Diis immolatae fuerant, quod idololatriae argumentum erat. Sed non eadem prorsus erat omnium *thurificatorum*, et *sacrificatorum* ratio. Nam gravius censebatur crimen eorum, qui laeti, ac praetiosis induti vestibus, primoque impetu fracti, quam eorum, qui moesti, ac longioribus victi tormentis Christum deseruissent.

(1) Horum crebra mentio est apud Cyprianum, ut *in epist.* 20. *al.* 15. *ad cler. Romam.*, *et epist.* 55. *al.* 52. *ad Antonian. pag.* 199. *et* 241. *edit. Amstelaedami* 1700.

(2) Ita loquitur Cyprianus *cit. epist. ad cler. Roman.*

§. V. *Libellatici* erant, qui nec thure, nec sacrificio a Christo deficiebant, sed tamen religionem ejurabant libellis, quos vel ethnicis magistratibus dabant, vel ab iis accipiebant, ne publice sacrificia facere cogerentur. Triplex eorum genus fuisse, plerique sentiunt. (1). Alii nimirum magistratibus se non esse christianos diserte affirmabant, religionem suam verbis, scriptove negantes, atque ajentes, se paratos esse ad sacrificium faciendum, cum a magistratu vocarentur (2). Alii nec Christum ejurabant, neque ipsi libellum dabant, sed vel amicum ethnicum, vel servum mittebant, ut idolis hostiam immolaret, vel fidem abnegaret, atque ita libellum a magistratu impetrarent; quasi ipsi fecissent, quod ab aliis factum fuerat. Hos Ecclesia comparabat prioribus libellaticis, qui per se ipsos crimen admiserant (3).

(1) Baronius *ad an.* 253. *num.* 18. *et seq. tom.* 2. *pag.* 580 *edit. Lucae* unum tantum libellaticorum genus facit; sed alia plerisque viris doctis, qui triplex illorum genus distinguunt sententia est. Confer Albaspinaeum *observ. lib.* 1. *cap.* 21. *pag.* 54. *edit. Neap.* 1770. et Binghamum *origin. eccles. lib.* 16. *cap.* 4. §. 6. *tom.* 7. *pag.* 202. *et seq. edit. Halae Magdeburg.* 1761.

(2) Cyprianus *de lapsis pag.* 95. *edit. cit.* hos eodem loco habet, atque illos, qui revera sacrificium fecerant. Vide etiam *epistolam cleri Romani* ad Cyprianum *inter Cyprian. epist.* 30. *pag* .210.

(3) Confer *laudatam epistolam cleri Romani ad Cyprianum.* Canones Petri Alexandrini *can.* 6. apud Beveregium *pandect. canon. tom.* 2. *pag.* 12. *edit. Oxonii,* hos quoque libellaticos memorant, iisque poenam imponunt, sed tamen discrimen constituunt inter dominum, qui servum miserat; interque ipsum servum, qui jussus rem illam egerat.

§. VI. Denique alii erant, qui cum magistratus iram pecunia, et muneribus extingui posse

intelligerent, ipsum adibant, et se christianos esse, neque idolis thus adolere, aut hostiam immolare posse aperte profitebantur, sed tamen data pecunia libellum immunitatis impetrabant. Hi non erant proprie apostasiae rei, sed culpa non vacabant, quod in libello diceretur, eos jussu magistratus sacrificium fecisse (1). Ab his non procul aberant, qui se amentes fingebant, ut sacrificium declinarent, quique ad aram ipsam accedentes sese epilepticos esse simulabant, ne sacrificare cogerentur. Hujus criminis rei poenam ferebant simulationis indignae homine christiano, qui turpi animi abjectione videtur prodere religionem, quam praeseferre debet (2).

(1) Confer Cyprianum *epist.* 55. *ad Anton. pag.* 245. *edit. cit.*

(2) Vide Petrum Alexandrinum *can.* 5. *pag.* 12. *loc. cit.* Ad hunc autem locum referenda est constitutio *inter omnigenas* 89. Benedicti XIV. *tom.* 1. *ejus bullar. pag.* 183. *edit. Venet.* edita adversus eos, qui christianam fidem in corde retinent, sed tamen eam prodere videntur externis quibusdam ritibus, per quos infideles distinguuntur. Plures enim christiani in Turcarum imperio vitam agentes religionem simulabant, atque ut Turcae viderentur, eorumque juribus ac privilegiis frui possent, eorum templa frequentabant, ecclesiasticum jejunium cum esu carnium violabant, matrimonia coram eorum judice, quem appellant *Cadi*, celebrabant. Sancivit Pontifex, ne quis tale aliquid faciat, ut Turca habeatur; secus ei tum in vita, tum in morte sacramenta denegari voluit. Similiter in regionibus Albaniae aliqui christiani, ut multa onera, et incommoda declinarent, nomen aliquod suscipiebant, quod proprium Turcarum est, et quo Turcae a ceteris distinguuntur. Id etiam fieri vetuit ipse Benedictus XIV. *Const. quod Provinciale concilium* 37. *pag.* 135. *tom.* 4. *ejus bullar.*, quia tametsi fides animo retineatur, illa tamen *fieri nequeunt sine Mahumetis errorum simulatione, sinceritati christianae contrariae, quae mendacium in re gravissima continet, et virtualem fidei negationem, maxima cum Dei injuria, proximique scandalo includit.* Quaesitum quoque est, num ii, qui ad Turcas desciverunt, ac postea redierunt ad christianam religionem, non solum christianis, sed etiam Turcis praesentibus, publice et expresse apostasiam ejurare debent; et responsum est a congregatione Sacr. Inquisitio.

nis apud Card. Albitium *de incostan. in fid. cap.* 8. *num.* 29. *eos non teneri ad abjurandam apostasiam publice coram infidelibus, sed sufficere, ut eam abjurent in balneo coram fidelibus abstinendo ab actibus infidelitatis, ac deponendo habitum infidelium, quatenus sit protestativus falsae religionis.* Confer Benedictum XIV. *de synod. dioeces. cap.* 20. *num.* 8. *et seq.*

§. VII. Proxime ad apostatas accedebant, et tamquam religionis proditores habebantur, qui superstitiosos ethnicorum ritus adjuvabant, vel imitabantur. Hujusmodi erant ii, qui sacrificantium coronam gestabant (1), et qui *Flaminis*, hoc est ethnici sacedotis munus suscepissent; quoniam Flaminis erat populo exibere ludos, et spectacula, quae plena superstitionis erant, atque in honorem Deorum edebantur. Similiter scenici, histriones, aurigae, qui currus in publicis spectaculis agitabant, qui victimas, aut thus pro sacrificio vendebant, idolorum artifices, qui Deorum aras aedificabant, vel ornabant, idololatriae favere, adjutoresque esse videbantur (2).

(1) Confer concilium Eliberitanum *can.* 55. ibique Albaspinaeum *in not. pag.* 180. *edit. Neap.* 1770.

(2) Late de his omnibus agunt Binghamus *origin. eccles. lib.* 16. *cap.* 4. §. 8. *et seq. tom.* 7. *pag.* 206. *et seq. edit. cit.*, et Selvagius *antiq. christian. lib.* 4. *cap.* 3. §. 3. *seq.*

§. VIII. Ex veteri disciplina apostatae, qui vere idololatriae rei erant, non solum ab Ecclesia ejiciebantur, sed etiam in quibusdam Ecclesiis excludebantur a venia, et absolutione, quam tantum in vitae exitu impetrabant (1). Quin alicubi ea erat disciplinae severitas, ut etiam in exitu vitae reconciliatio denegaretur idololatriae reis, quibus spes omnis in una Dei misericordia relinquebatur. Sed postea dari coepit venia, etiam antequam mortis periculum immineret; atque iis imposita poenitentia, quae brevior, aut longior erat

pro gravitate criminis, et adjunctis, quae illud comitabantur.

(1) Confer, quae ea de re dixi *lib.* 2. *sect.* 4. §. 87. *et not.* 6. 7. 8. *pag.* 151. *et seq.*

§. IX. Apostatae dicuntur etiam Regulares, qui temere deserunt institutum, cui se solemnibus emissis votis addixerant, et clerici, qui a clericali statu deficiunt (1). Qui regulare institutum deseruerunt statim arceantur a sacris, et communione christianorum (2), praesertim si habitum etiam dimiserint (3), ammittunt privilegia instituti, unde discesserunt (4), susceptorum ordinum munera exercere prohibentur (5). Sunt et aliae poenae adversus apostatas inductae peculiaribus institutis, et legibus ordinum regularium, quales sunt carceris, jejunii, similes; praeterea neque ipsi alios eligere ad praelaturas, neque ab aliis eligi possunt.

(1) Concilium Chalcedonense *can.* 7. apud Labbaeum *tom.* 4. *col.* 1683. *edit. Venet. Eos*, inquit, *qui in clero semel ordinati sunt, et itidem monachos, statuimus haec nec ad militarem expeditionem, nec ad saecularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent, et non poenitentia ducti ad id revertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.* Similia habent S. Leo M. *epist.* 167. *ad Rustic. resp.* 14. *opp. tom.* 1. *col.* 1426. *edit. Ballerin. Venet.*, S. Augustinus *in psal.* 83. *num.* 4. *col.* 101. *et in psal.* 99. *num.* 12. *col.* 363. *opp. tom.* 6. *edit. Venet.* 1761., Concilium Arelatense II, *in can. ult. dist.* 50., Toletanum VI. *in can.* 2. *cap.* 20. *quaest.* 3. Turonense *in cap.* 3. *ne cleric. vel monach.*, et Alexander III. *in cap.* 1. *de apostat.* Ille autem revera apostata habetur, qui regulare institutum temere deserit, certoque, ac deliberato animo ab eo discedendi; non item qui cum legitima venia discedit, aut qui non prorsus regularis vitae propositum abjecit. Plures hinc oriuntur quaestiones de iis, qui a religione discesserunt, sed tamen habitum adhuc retinent, itemque de iis, qui sine venia superioris institutum suum deseruerunt, ut laxiorem, arctioremve regulam amplectantur. De his omnibus agit Theophilus Raynaudus *de apostas. a relig. ordin. opp. tom.*

17. *pag.* 5. *et seq.* Verum congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum an. 1624. sancivit: *ut fugitivi, et apostatae, sive habitum regularem dejerant, sive non, possint, ac debeant ab Episcopo loci, ubi moram trahunt, in carceres conjici, ac superioribus regularibus consignari, secundum regularia instituta puniendi.* Ex quo patet apostatas habendos esse regulares, qui venia a superiore non impetrata a claustris discesserunt, atque extra ea temere vagantur, sive habitum gerant, sive deseruerint, sive redeundi ad religionem animum habeant, sive prorsus abjecerint. Quin etiam, ut animadverti *lib.* 1. *tit.* 9. §. 15. *pag.* 415., a Concilio Tridentino *cap.* 4. *et* 19. *de regular sess.* 25.; et a Benedicto XIV. *const. si datam* 47. *pag.* 257. *tom.* 1. *ejus bullar. edit. Venet.* 1734. sancitum est, ut tamquam apostatae habeantur regulares, qui suo arbitrio habitum deserunt, atque a claustris monasterii discedunt, ut professionis nullitatem proponant, aut eant ad sui ordinis superiores. Eodemque habentur loco, qui post unicam de nullitate professionis latam sententiam, etiam non interposita appellatione, habitum abjecerunt, quoniam hoc negocium duabus saltem sententiis expediendum est. Benedictus XIV. *const. si datam* 47. §. *quemadmodum tom.* 2. *ejus bullar. pag.* 138. *edit. Rom. seu Venet.* 1754. Pertinet etiam ad hunc locum constitutio *licet sacra* 112. Benedicti XIII. *tom.* 12. *bullarii pag.* 70., et constitutio *pastor bonus* 95. §. 33. Benedicti XIV. *tom.* 1. *ejus bullar. pag.* 198. *edit. Venet.* Consule Benedictum XIV. *de synod. dioeces. lib.* 13. *cap.* 11. *num.* 14., et Giraldum *expos. jur. pontif. part.* 2. *sect.* 157. *pag.* 1029., ubi etiam habes constitutiones eadem de re editas a Sixto V., et a Clemente VIII.

(2) *Cap.* 2. *ne cleric. vel monac. in* 6.

(3) Regularem, qui religionem deseruit, non tamen habitum dimisit, haberi quidem ut apostatam, et fugitivum, sed non ipso facto in poenam excommunicationis incidere, praeter ceteros, tradit Pirhingius *jur. canon. lib.* 3. *tit.* 50. §. 7.

(4) Concilium Tridentinum *sess.* 25. *de regul. cap.* 19.

(5) *Cap.* 6. *de apostat.*

§. X. Episcopus in carceres conjiciendos curat apostatas, qui in sua dioecesi commorantur, eosque, ut meritis plectantur poenis, tradit regularibus superioribus (1); sed hi quoque debent eosdem perquirere, ac dare operam diligentem, ut redeant ad bonam frugem, ac per canonicas poenitentias crimen expiare possint (2). At illud in primis Episcopi est apostatam monere, ut sua

sponte redeat ad religionem, unde discessit; quod cum ipse praestiterit, et apostata monitis obtemperaverit, regulares superiores ab Episcopo rogati, jussique a Sede Apostolica abstinere se debent a poenis asperioribus, quae sunt in apostatas constitutae (3). Saepe etiam Sedes Apostolica spatium temporis elargitur, quo apostatae resipiscant, et eos ad se ultro venientes recipit, poenasque temperat, quibus in illos jure animadvertere oporteret (4).

(1) Confer decretum editum a Congregatione Concilii *die* 21. *Septembr. an.* 1624., et approbatum ab Urbano VIII. §. 4., ac vide etiam Giraldum *exposit. jur. Pontific. par.* 1. *lib.* 3. *tit.* 31, *sect.* 536. *pag.* 348.

(2) *Cap.* 24. *de regular.* Voetus autem haec est regula, et Gregorio IX. antiquior, sicuti ostendit Haeftenus *disquisit. monastic. par.* 2. *lib.* 8. *tract.* 4. *disq.* 8.

(3) Consule Benedictum XIV. *de synod. dioeces. lib.* 13. *cap.* 11. *num.* 11. *et* 12. Quin etiam anno jubilaei regulares apostatae, qui sponte redeunt ad religionem, quam deseruerunt cunctis soluti poenis a Sede Apostolica veniam impetrant, modo a regulari superiore absolutionem petant, et culpam fateantur suam, atque emendationem polliceantur, Benedictus XIV. *const. pastoris* 25. §. 1. *tom.* 3. *ejus bullar. pag.* 150. *edit. cit.*

(4) Benedictus XIV. *const. pastor bonus* 95. §. 33. *tom.* 1. *ejus bullar. pag.* 198. *edit. cit.*

§. XI. Clerici etiam, qui suo relicto ordine, et habitu a clericalis vitae instituto deficiunt, et quod laicorum est proprium, vitae genus suscipiunt, inter apostatas recensentur (1). Hi plectuntur poena excommunicationis (2), fiunt infames (3), et irregulares (4), amittunt privilegia clericatus (5), et frustra moniti ab Episcopo in carceres conjiciendi sunt (6).

(1) Minores clerici, qui beneficium non habent, apostatae non fiunt, ut omnes sentiunt; quoniam suo lubitu clericalis vitae

institutum deserere, et nuptias inire possunt. Sed num clerici minores, qui beneficium habent, incidant in apostasiam saltem latius acceptam, disputant Pirhingius *jus canon. lib.* 5. *tit.* 9. *num.* 4., et Schmier *par.* 2. *de delict. cap.* 13. *num.* 73.

(2) Quae excommunicatio latae sententiae est, si clericus apostata matrimonio contraxerit *clem. unic. de consanguinit.* Atque haec quidem poena contra apostatas, qui clericatum, aut regulare institutum deseruerunt, sane vetus est, eaque jam constituta a concilio Calcedonensi *can.* 7., quem describit Gratianus *can.* 3. *caus.* 20. *quest.* 5.

(3) *Can.* 23. *caus.* 2. *quest.* 7., *et can.* 2. *caus.* 3. *quaest.* 4.

(4) Irregularitas haec oritur ex infamia, nisi apostata matrimonium contraxerit, quia tunc ob bigamiam similitudinariam irregularis fieret *cap.* 4. *et* 7. *de bigam. non ordin.*

(5) *Cap.* 23. *et* 25. *de sentent. excom.*

(6) *Cap.* 5. *de apostat.*

++++++++++

TITULUS IV.

DE HAERESI.

I. Haeresis quid?
II. Catholicae Ecclesiae fidem sequi omnes debent.
III. ad VI. Judicium Ecclesiae et Summi Pontificis in rebus fidei. Utrumque errori subesse non potest.
VII. Haereticus etiam qui sciens prudens in fide dubitat.
VIII. Suspectus de haeresi.
IX. Haereticorum poenae ab Ecclesia constitutae.
X. Poenae in clericos, qui in haeresim incidunt.
XI. Poenae inductae a Jure civili.
XII. Haeretici ad Catholicam Ecclesiam redeuntes.
XIII. Antiqua de his Ecclesiae disciplina.

§. I.

Haeresis Graecis, Latinis est *secta*, atque apud eos hoc vocabulum, tam in bonam, quam in malam partem accipitur. Sed antiquissima ecclesiasticorum scriptorum consuetudine vox haec male sonat, et significat voluntarium errorem intellectus

Christiani hominis in fide cum pertinacia voluntatis. Ergo non omnis error statim aliquem haereticum facit; sed tantum qui in fide, et qui cum voluntatis pertinacia conjunctus est (1).

(1) Huc sane spectat illud Augustini *errare possum sed haereticus non ero*; quia scilicet pertinax in errore non ero, sed eum cognitum statim abjiciam, meque in Ecclesiae sinum conjiciam.

§. II. Fides, quam omnes sequi debemus, est fides, quam sequitur Ecclesia catholica, quamque ipsa omnibus credendam proponit. Nam ei creditum est doctrinae depositum, et ideo quidquid ipsa probat probandum omnibus est, rejiciendum vero quidquid eadem rejicit (1). Saepe novi exoriuntur errores, qui fidem infuscare, atque homines abstrahere a veritate possent, nisi praesto esset certum, fixumque judicium, quod fallere, et falli nequit, et cui tuto adherere possumus. Quare hoc judicium reddit Ecclesia, quae cum errorem aliquem tamquam haereticum condemnavit, quisquis ejus sententiae obfirmato in errore animo resistit, haereticus est (2).

(1) Ut quis haereticus sit, necesse est, quod resistat fidei dogmati ab Ecclesia recepto. Ex quo efficitur, ut haereticus haberi non possit, qui opiniones sequitur, de quibus nondum ab Ecclesia judicium latum est.

(2) Judicium Ecclesiae intelligitur judicium Episcoporum, qui cum unitatis centro, hoc est cum Summo Pontifice consentiunt. Nam hi Ecclesiam efficiunt quam *docentem*, aut *regentem*, appellamus, et quidquid ab ipsis aut de fide, aut de moribus definitum est apud omnes veritatis loco esse debet. Sed qui aegre ferunt Ecclesiae judicium, quod suis erroribus adversarium maxime esse sentiunt, eo rem adducere conantur, ut vix unquam certum, atque exploratum Ecclesiae judicium esse possit. Mitto antiquiores haereticos Montanum, Donatistas, Nestorium, Iconomacos, Wiclefum, Lutherum, aliosque similes. Nostrae aetatis sectari potissimum sequuntur Joannem de Verger, hominem satis notum no-

mine abbatis S. Cyrani, quem ex testimonio S. Vincentii a Paula, et Cisterciensis abbatis Joannis Jovaud de Prieres Ecclesiae defectum, et contemptum Concilii Tridentini quod ipse Scholasticorum coetum appellabat, pietatis simulatione omnibus persuadere voluisse constat. Hi nimirum sunt verissimi hostes Ecclesiae, licet in externa ejus communione vivant, quorum animis alte haerent errores, quos literis mandarunt Jansenius, et Quesnellus, quosque Sedes Apostolica, et consensus totius Catholicae Ecclesiae condemnavit. Audent hi homines ab hoc judicio provocare, sed ne Ecclesiae auctoritati, et doctrinae impudenter obsistere videantur, ea diverticula quaerunt, ut non illud esse videatur, certum, fallique nescium Ecclesiae judicium quod catholicis omnibus revera est. Primum igitur Romanae Ecclesiae auctoritatem in discrimen revocant; deinde vero sic statuunt, Ecclesiam quidem in Synodo congregatam errori haud subesse, non item Ecclesiam per totum orbem diffusam, atque dispersam, nisi unanimis omnium consensus, idemque absolute sit. De his duobus paulo post dicam; nunc cetera prosequar, quae sunt hujusmodi: Inquiunt videlicet in paucis, si ipsi opprimantur, residere veritatem, eosque haereticos haberi non posse, quamquam numero pauci obsistant ceteris, qui cum Summo Pontifice conjuncti sunt, audiendam esse vocem plebis, quae cum Pastoris voce consentiat, ut Ecclesiae judicium sit; uniuscujusque examini, si praesertim vitae integer sit, definitiones esse subjiciendas, ut inde veritas elucescat; denique inferiorum clericorum cum Episcopis judicium esse necessarium. De his omnibus dicam pro instituto meo pauca. Sane quod ajunt, in paucis inesse veritatem, cum opprimuntur id commune est, semperque fuit haereticis universis, qui semper sese opprimi conquesti sunt, atque hanc fuisse Donatistarum, et Pelagianorum cantilenam, testatur Augustinus *Cont. lit. Petilian. lib. 2. cap.* 45. *opp. tom.* 8. *col.* 251. *edit. Venet. Maurin.* 1733. *et tom.* 10. *col.* 858. De Pelagianis id tradit Nestorius *ad Coelestinum Pont.* apud Labhaeum *tom.* 3. *concil. col.* 899. *edit. Venet. Julianus, et Florus, et Orontius, et Fabius . . . saepe . . . suas causas defleverunt tamquam ortodoxi temporibus ortodoxis persequutionem passi . . . insistunt per singulos dies implentes aures omnium vocibus lacrimosis.* Idem constat ex libello, quem Julianus nomine 18 Episcoporum dedit ad Zosimum P., et *lib. de bon. constant.* apud la Fontaine *in costit. Unigenitus tom.* 4 *col.* 1241. Ipse Nestorius rescribens Coelestio Pelagiano apud Marium Mercatorem *pag.* 71. *edit. Paris.* 1673. *Noli aegre ferre*, inquit, *venerabilis perferens ea, quae inferuntur asserentibus veritatem, et refugientibus pollutorum communionem; quia et Sanctis, qui ante nostram aetatem extiterunt, gratae fuerunt aerumnae, et ipse quidem temporales erant, veritas au-*

tem aeterna . : . Paulus hoc modo quoque , et Petrus interfecti sunt, et quid amplius dici opus est? Ita actum est semper per diversas tentationes pietate currente. Noli igitur a veritate deficiens eam prodere. Eadem querela fuit Petri Abailardi adversus S. Bernardum , ac Sedem Apostolicam, et eadem Calvini in *praef. antidot.* adversus Concilium Tridentinum. Veterum querelam et errorem haereticorum integravit Quesnellus *prop.* 66. *ad* 100. , quem sequitur P. Labordius *Témoignage de la verité.* Omnino contra omnem veri speciem , et contra omnium Patrum auctoritatem. Quis enim caput , et partem fere totam Ecclesiae, cui Christus semper se adfuturum promisit, veritatem in uno , aut altero membro sitam opprimere posse arbitrabitur? *Contra Divinam legem*, inquit Liberius *P. epist.* 4. *ad Constantium* apud Constantium *epist. Rom. Pontific. col.* 424. , *visum est , cum Episcoporum numerus pro Athanasio major existeret , in parte aliqua commodare consensum;* ipseque Athanasius *epist. ad Jovian. Imperat. de fid. num.* 2. *opp. tom.* 1. *part.* 2. *pag.* 623. *edit. Patav.* 1777. *Quae enim sit*, inquit, *omnium illarum Ecclesiarum sententia , et experientia novimus , et earum habemus literas. Ne vero te fugit, piissime Auguste , tametsi pauci quidam huic fidei adversantur , praejudicium tamen facere non posse , quippe cum orbis universus Apostolicam fidem retineat.* Basilius quoque *epist.* 204. *ad Neocesar. num.* 7. *opp. tom.* 3. *pag.* 307. *edit. Maurin. Paris.* 1730. *Justius*, inquit, *est autem res nostras judicari non ex uno, aut altero non recte in veritate ambulantibus , sed ex multitudine Episcoporum , qui nobis in toto terrarum orbe per Domini gratiam conjuncti sunt,* Augustinus *contr. Crescon. lib.* 3. *cap.* 3. *opp. tom.* 9. *col.* 437. *edit. Maurin. Venet.* 1733. *Si omnino credendum sit* , ait , *quinquaginta Episcopis Orientalium . . . contra tot millia Episcoporum , quibus hic error in toto orbe displicuit.* Confer eumdem Augustinum *advers. Parmenian. lib.* 3. *cap.* 6. *tom.* 9. *col.* 75. , Concilium Ephesinum *in relat. Synodi ad Imp. act.* 5. apud Labbaeum *tom.* 3. *col.* 1187. *edit. Venet.* , cujus haec verba sunt : *Per absurdum enim est* 200., *et* 10. *SS. Episcoporum synodo , quibus et universa Occidentalium SS. Episcoporum multitudo , et per ipsos reliquus totus terrarum orbis consensit triginta tantum numero sese opponere* , praeterea S. Bernardum *epist.* 126. *num.* 11. *opp. tom.* 1. *pag.* 57. *edit. Venet.* 1765. Vere ac sapienter Clerus Gallicanus *Lettre écrite au Roy par l' assemblée Generale du Clergé de France tenue à Paris l' année* 1731. *tom.* 12. *act. Cler. Gallic. pag.* 1671. absurdam opinionem illorum, qui in paucis veritatem residere inquiunt , perstringit his verbis. *Le grand objet des Sectaires est de combattre , et de rendre odieuse l' autorité du corps de Pasteurs unis à leur Chef*

pour y substituer celle de quatre, ou cinq Eveques Refractaires. Systeme monstrueux, qui sape les fondemens de la Religion, qui détruit l'universalité, et la visibilité de l'Eglise, et reduit les fideles comme les Protestans, à n'avoir plus de regle fixe de leur crédance. Certe quis non intelligit, nullam jam haeresim, et neminem futurum haereticum, si paucis liceat Ecclesiae judicio resistere? Omnes enim, qui propter errores ab Ecclesia condemnantur, sese opprimi, quererentur, et penes se veritatem esse contenderent. Ergo Ecclesia quae ab ipsis dissentit, in errore versaretur, atque ita satis esset, quod ipsa haereticos condemnaret, ut desineret esse Ecclesia catholica, hoc est columna, et firmamentum veritatis. Nam quibus hereticis non illud praesto esset diverticulum, ut Ecclesiae judicium impune despicerent, erroremque suum probare, ac tueri possent? Ergo Lutherani, Calviniani, ceteri non amplius erunt haeretici; quoniam omnibus idem patet effugium, et omnes pari jure cum Quesnello veritatem penes se esse arbitrantur. Quos vero ex multiplici illo numero haereticorum, quibus omnibus dissimiles interque se pugnantes sententiae sunt, ceteris praeferendos putabimus. Omnes penes se veritatem habere censent, et tamen si qua secta veritatem haberet, eam certe habere non possent reliquae sectae, quae ab aliis, quam maxime discrepaut. Ergo ut intelligatur, qui veritatem sequantur, quique in errore versentur, oportet adesse judicem, qui certo definiat, quis insistat in veritate, et quis ab ea procul absit. Hic autem judex non alius esse potest, quam Ecclesia, cui Christus fidei depositum commisit, hoc est Ecclesia Catholica Romana, ad quam tantum pertinent ea signa, quae veram Christi Ecclesiam distinguunt, uti demonstratum est in *Prolegomenis cap.* 1. §.13.*et seq.tom.* 1. Haec una penes se habet veritatem, quam a Christo accepit perpetuo custodiendam, haec haereticos pronunciat Zuinglianos, Anabaptistas, Lutheranos, Calvinianos, ceteros, quoniam cum hi omnes ab ea discrepant a veritate, quae extra eam esse non potest. Neminem ipsa opprimit, sed curat, ut veritas, quam integram custodire debet, hominum erroribus non opprimatur, eique semper adest spiritus veritatis usque ad consummationem saeculi, sive pacata, et tranquilla siut tempora, sive adversitatibus affligatur. Confer quae ea de re scripsit Franciscus Simonis Belga *de fraudibus haeretic. par.* 3. *fr.* 19. At cum judicio Supremi Pastoris, et Episcoporum cum eo morali unanimitate consentientium necessarius est plebis consensus, sive, ut alii scribunt, vox testimonii traditionis, ita ut illud sine plebis consensu, ac testimonio vim nullam habeat? Hoc quoque appellantes a Calvino, et Protestantibus arripere non dubitarunt. Nam id expresse literis mandavit Calvinus *Inst. lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 22., eademque est sententiae Lutheri *de captivit. Babilon. tit. de ordine* §. *Quid si cogerentur opp. tom.* 2. *pag.* 85. *edit. Viter-*

berg. 1562., et Apostatae M. Antonii de Dominis *lib.* 1 *cap.* 12 *num.* 42. Eodem quoque spectat *potest. eccles. et civ.*, cujus doctrinam duo concilia provincialia an. 1612. habita gravissima inusta nota confixerunt, quippe quae contineret *multas propositiones*, *expositiones*, *et allegationes erroneas*, *scandalosas*, *schismaticas*, *et ut sonant haereticas.* Hos duces, et auctores sequuntur Quesnellius *pr.* 73., et *in memor.*, Auctor libri *renversement de liberté*, Labordius, *Témoignage de la verité*, Auctor epistolae *à M. l' Eveque d' Autun*, Auctor operis Apologiae *des Curez des Paris.*, Auctor operis, *nouveaux memoires sur l' appel*, Auctor libri *de la droit et canonicité de l'appel*, Febronius, aliique similes. Horum commenta egregie refutarunt plures viri docti, praesertim Melchior Canus *de Loc. Theolog. lib.* 4. *cap.* 4. *concil.* 4., Bossuetius *histor. variat. lib.* 11. *num.* 14., et in *conference de M. Bossuet*, Auctor libri *réflexion sur un ecrit*, Niccolius *les pretendus reformez convaincus de schisme lib.* 3. *cap.* 9., et *de l' unité de l' Eglise lib.* 3. *cap.* 14., Scheffmacher *lit.* 6., Tournelius *tract. de Ecclesia par.* 2. *art.* 9., Card. Gottus *in vera Eccl. Christ. tom.* 1. *cap.* 15. *et seq.*, *et in colloq. adv. Picenin. par.* 3. *colloq.* 4. *num.* 4. *et seq.*, Fenelonius Archiepiscopus Cameracensis *Instruction pastorale an.* 1728., Card. de Bissy *Instruction pastorale an.* 1725., Languetus Episcopus Svessonensis *Instruction* 2. *an.* 1718. *num.* 27. *et seq.* Denique haec doctrina tamquam haeretica in M. Antonio de Dominis a Sorbona damnata est. Revera plura sunt, ut ostendi *in Prolegomenis cap.* 2. §. 18. *pag.* 17. *et* 18. *tom.* 1. sacrarum Scripturarum loca, in quibus omnis docendi, pascendi, regendi potestas non plebi, sed tantum Apostolis, omnibus, aut nominatim Petro data est, atque absurdum esset ea, quae Apostolis hoc est Praefectis dicta sunt, ad plebem detorquere. Hujus vero ab Apostolis, eorumque successoribus exercitae potestatis pleni sunt sacrarum Scripturarum, et ecclesiasticae historiae libri, eamque testatissimam faciunt Patres universi, praesertim Ignatius M. *epist. ad Trallian. num.* 70., apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 2. *pag.* 63. *edit. Amstelaedami* 1724., Cyprianus *de unit. Eccles. pag.* 78. *edit. Amstelaedami* 1700., Gregorius Nazianzenus *orat.* 9. *pag.* 154. *edit. Coloniae* 1690. Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Hilarius, Gregorius, ceteri Patres, quos laudat Niccolius *de l' unité de l' Eglise liv.* 3. *chap.* 14., ubi omnes diluuntur Appellantium objectiones, quae eaedem ac Protestantium sunt. Ac non modo sacris literis, et traditioni adversantur, qui populi consensum, et suffragium necessarium putant, ut Ecclesiae judicium existat, sed etiam prorsus ridicule certum, ac falli nescium judicium expectant a multitudine imperita, levi, incostanti, cujus, ut plurimum, diversae sunt sententiae, quae partium studiis rapitur, quae facile in errorem inducitur.

Omnia haec enucleate, copioseque persequitur doctissimus Mamachius *orig. et antiq. christ. lib. 4. par. 2. cap. 1. §. 4. tom. 5. pag. 256. seq.* Quod vero dicitur de subjiciendis uniuscujusque examini definitionibus, id, ut recte observat Bolgenius in opere, cui titulus *risposta al quesito cosa è un appellante? num. 328. seq. pag. 516. seq.*, recidit in examen, et spiritum privatum Protestantium, quem errorem late refutarunt Bellarminus *controv. lib. 3. de verb. Dei cap. 3. tom. 1. opp. pag. 68. edit. Venet. 1721.*, Bossuetius *hist. variat. lib. 10. cap. 15. seq., et instruction sur l' Eglis, et conference avec le Ministre*, Arnaldus *perpetuitè de la foi tom. 1. chap. 5.*, Niccolius *prejugez legit. chap. 14.* et *pretendu reformé convaincu de schisme liv. 2. chap. 7.*, Scheffmacher *lit. 2.* aliique, quos longum est recensere. Principio quomodo hoc examen in tanta hominum multitudine fieri potest, et quem demum exitum consequetur? Deinde si rem uniuscujusque examini permittimus, ecquod jam erit judicium omnibus unum, certum, fixum, stabile errori non subjectum; quis jam erit haereticus, qui cum privato examine errorem suum tueri, et probare non possit? Denique qui consensum secundi ordinis presbyterorum requirunt, ut Ecclesiae judicium ratum firmum sit, ii revocant errorem Aectii, de quo loquitur S. Epiphanius *haer. 75. num. 3. tom. 1. pag. 906. et seq. edit. Coloniae 1682.*, quem antea revocarunt Valdenses, Wiclefitae, Calviniani, Angli Presbyteriani, Richerius, quemque inter ceteros late refutarunt Bellarminus *de eccl. milit. lib. 3. cap. 16. pag. 75. opp. tom. 2. edit. Venet. 1721.*, Petavius *de hierar. eccl. tom. 4. cap. 2. num. 5. tom. 6. pag. 178. edit. Venet. 1757.*, N. Alexander *histor. eccles. ad saec. 4. diss. 44. tom. 4. pag. 618. edit Venet. 1776.*, Niccolius *pretend. reform. convainc. de schism. liv. 3. chap. 10.*, Veith *Richerii sistem. confut. sect. 2. §. 54. num. 46. et seq. pag. 299. et seq.*, Bolgenius *esame della vera idea della S. Sede num. 1. et seq. pag. 8. et seq.*, et *in cit. lib. risposta al quesito cosa è un appellante num. 279. pag. 437.* Sane docendi, pascendi, regendi potestas non Presbyteris, sed Apostolis, eorumque successoribus a Christo data est, semper Ecclesiarum regimini, et administrationi Episcopi sunt praepositi, non Presbyteri; in Conciliis Oecumenicis ab Episcopis editum est judicium, quod christianis omnibus veritatis loco esse deberet. Atque id adeo verum est, ut semper Ecclesia generalia Concilia designaverit tantum expresso numero Episcoporum, qui iis interfuerunt. Ita cum memorat Episcopos 318., aut Episcopos 600., intelligit Concilium Nicaenum, aut Chalcedonense, quoniam a totidem Episcopis duo illa Concilia constituuntur. Quod si aliquibus Conciliis etiam Presbyteros interfuisse constat, id factum est vel ex consensu Episcoporum, quibus certos Presbyteros vocare placuit, qui sapientia praestarent, vel ut absentium Episcoporum vi-

ces agerent, ut ostendi *in Prolegomen. cap.* 3. §. 40. *pag.* 36. *tom.* 1. Hinc Episcopi subscribebant hac formula: N. *Episcopus judicans subscripsi*; sed a subscriptionibus Presbyterorum aberat το judicans, ut pateret in Conciliis Episcopos proprie judices esse; et in Concilio Calcedonensi *act.* 1. *col.* 886. *tom.* 4. *collect.* Labbaci habentur haec: *foras mittite superfluos, concilium Episcoporum est.* Rem concludam egregiis verbis Cleri Gallicani: *Harangue faite au Roy à Versailles le* 17. *Sept.* 1730. *pour la Cloture de l' Assemblée Générale du Clergé de France tom.* 12. *Auctor. Eccles. Gallic. pag.* 1760. *edit. Paris. an.* 1740., quae verba sunt haec: *le calme après lequel nous soupirons, ne scauroit se trouver, que dans la soumission aux decrets de la Foi, et dans l' obéissance à ceux, qui en sont les juges. Ce sont les Eveques, et les Archeveques seuls. C'est à eux qu'il appartient d'en decider les dogmes, de les ensegnier, de les expliquer, de les garantir, d'en établir egalement la certitude, et l'écumenicité, et d'y soumettre les peuples*, et *pag.* 1674., ubi extat *la Lettre écrite au Roy par l'Assemblée Générale du Clerge de France tenue à Paris en l' année* 1731.: *nous le disons*, inquiunt, *avec douleur, la subordination s'affoiblit. Le simple Prêtre se met au rang des premiers Pasteurs, et prend la place des juges de la Foi. Des Curés de la Capitale de votre Royaume osent dans un memoire imprimé attaquer ouvertement une ordonnance, et une instruction Pastorale de leur Archeveque, que sont hors de toute atteinte ec.* Paucis ab hinc annis Bergomi prodiit egregius liber Marii Lupi *de parochiis ante annum Christi millesimum*, quo in libro evidenter ostenditur, quam sero Parochi instituti in Ecclesia fuerint, ut proinde audiri nequeant, qui divinam eorum institutionem jactant.

§. III. Sed hoc judicium certum, et falli nescium extare semper in Ecclesia debet, ut semper integra sit fides, et cum novus erumpit error, statim condemnari possit, ne reliquos inficiat. Si illud ab Episcopis expectamus aut in toto orbe dispersis (1), aut in Concilio congregatis, quam longum erit, ac saepe etiam difficile hoc omnium Episcoporum judicium, quae sententiarum divortia esse poterunt, quod tempus requiretur, ut expressus, quod item, et id quidem multo longius, ut tacitus omnium Episcoporum consensus

habeatur. Interim christiani homines in summo errore, et in maximarum rerum ignoratione versarentur, ac saepe malum, quod illico erat advertendum, serperet, et manaret in dies latius, nisi esset in promptu judex certus, et falli nescius, qui omnem errorem sua sententia depelleret.

(1) Congregatam in Oecumenico Concilio, non item per orbem diffusam, et dispersam Ecclesiam erroris expertem esse contendit Jurius, quem Bossuetius *hist. variat. tom.* 2. *lib.* 15. *num.* 99. solide accurateque refutavit. In eodem luto haesitavit Theophilus Besguin de la Cuilletiere, Auctor operis *Témoignage de l'univers. de Paris. tom.* 1. *pag.* 28., itemque Auctor alterius operis *de la necessité de l'appel. pag.* 665. Errorem hunc Sacra facultas Parisiensis an. 1644. apud Languetum Episcopum Svessonensem *avvertis.* 2. *an.* 1718. *num.* 22. damnavit his verbis: *Hae propositiones in quantum infallibilitati Ecclesiae universalis in nullo alio statu, quam in solo Concilio Oecumenico congregatae tribuunt, temerariae sunt, ipsi Ecclesiae injuriosae, et haereticae.* Nihilotamen minus multi ex appellantibus hunc errorem revocare ausi sunt; inepte sane, et ridicule. Christus enim se Ecclesiae adfuturum pollicitus est, *omnibus diebus usque ad consumationem saeculi*, eamque semper esse voluit columnam, et firmamentum veritatis, ne fideles *fluctuantes sint, sicut parvuli, et circumferantur omni vento doctrinae.* Si eam tantum in Concilio congregatam erroris expertem dicimus, ei non semper praesto erit Christus, neque semper damnare errores poterit, et proponere veritatem, quam omnes tuto, certoque sequantur. Ergo, ut recte observat Mamachius *lib.* 1. *de animab. justor. in sinu Abrahae ante Christi mortem expertibus beatae visionis Dei edit. Romae an.* 1766. *cap.* 2. §. 1. *pag.* 114. *seq.*, *et* §. 2. *pag.* 189. *et* 190. *seq.*, *et* §. 3. *pag.* 203. *seq.*, usque ad annum 325., quo primum Oecumenicum Concilium habitum est, omnia incerta, et erroris plena esse debuerunt; eademque erit ratio ceterorum temporum, quibus Ecclesia caruit Oecumenicis Conciliis, quae raro habentur. Quo quid magis falsum, et magis absurdum dici, fingique potest? Non utar exemplis Pauli Samosateni, Montani, Novatiani, Pelagii, et aliorum, qui extra Oecumenicum Concilium dispersae Ecclesiae consensu damnati sunt; neque item afferam, quae sunt prope innumera, Patrum testimonia. Sunt haec nota omnibus. Illud non omittam, quod ex Augustino observat Bossuetius, cujus fidem appellantes repudiare non possunt. Inquit autem ipse *senstruct. sur l'Eglise num.* 21. *S. Augustin donne toujours le : In-*

timent (consensum) *de l' Eglise pour une entiere conviction de la verité.* Alii vero sunt ex appellationibus,qui dispersae Ecclesiae auctoritatem in discrimen non revocant, sed tamen, ut ea rata firma sit, omnium consensum postulant unanimem, et eum quidem non moralem, sed physicum, et absolutum, adeout certum Ecclesiae judicium haberi non possit, cui aliquis Episcopus, aut aliquis insignis Ecclesia adversetur; quin absolutam hanc unanimitatem etiam ad Oecumenicum Concilium transferunt. Hi nimirum faciunt ut unius Episcopi sententia plus valeat, quam universae Ecclesiae consensus, quoniam illi Ecclesiae decretis intercedendi facultatem attribuunt; ut unus aliquis Episcopus errare nunquam possit, ut vix unquam haberi queat certum Ecclesiae judicium, quoniam difficile est, in magno numero Episcoporum, qui in Ecclesia sunt, non aliquem reperiri, qui a ceteris dissentiat. Quid si Episcopus aliquis haereticus fiat, cujus quidem rei non pauca in historiis exempla sunt, cum Ecclesia damnare non posset; et interim christianis incerta esset fides, atque in errore versari liceret, quoniam unius Episcopi sententia impedimento esset, quominus certum ea de re judicium ab Ecclesia emitteretur. Imo quis unquam haereticus condemnaretur? Ipse quidem decipere non posset universam Ecclesiam, sed facile posset in suam partem transferre unum, aut alterum Episcopum, quod sane pluries evenisse constat; id vero satis esset, ut ipse impune sequi, docereque errorem posset. Quot Arius erroris socios habuit Episcopos, quot Donatistae, quot ceteri haeretici. An, quod de iis latum est ab Ecclesia, judicium catholicus homo in discrimen revocabit? Quam illustris erat Anglicana Ecclesia, antequam in schisma, atque in haeresim delaberetur? An ab ea procul esse debuit schisma, et haeresis, quod tot Episcopi contra sententiam catholicae Ecclesiae utrumque tuebantur? Mitto reliquas Ecclesias, quae initiu catholicae erant, et nunc schismaticae, aut haereticae sunt. Certe Christus *surrecturos* praevidit *lupos rapaces ex vobis ipsis* (senioribus) *non parcentes gregi, et loquentes prava*, sed christianos procul ab iis esse, et firme in Ecclesiae fide stare voluit, seque adfuturum promisit, ut recte observat Bossuetius II *Instruction sur l' Eglise num.* 28., corpori totius Ecclesiae, non cuivis membro, ipsamque Ecclesiam semper erroris expertem futuram, non singulos Episcopos pollicitus est. Confer, inter ceteros, Bolgenium in laudato libro *risposta al quesito cosa è un appellante num.* 249. *et seq. pag.* 393. *et seq., et num.* 282. *et seq. pag.* 441. *et seq.*

§. IV. Hic autem judex, quem in promptu habere debet Ecclesia, ut semper sit expers erroris, non alius esse potest, quam Summus Ponti-

fex, quem Christus Ecclesiae caput, et omnium magistrum, et unitatis centrum constituit. Qui tantum Ecclesiae accedente consensu cum errare non posse affirmant, sine hoc consensu negant, ii tollunt certum illud judicium, quod semper extare in Ecclesia debet, ut statim error depellatur. Nam antequam compertum, exploratumque sit judicium omnium Episcoporum, quibus pontificia decreta probanda esse putant, incerta erunt omnia, et malum radices aget altiores, atque impune dominabitur (1).

(1) *L' Eglise*, inquit S. Franciscus Salesius in mss. opere, quod extat in Bibliotheca Chisiana *cap.* 10. *plut. A. num.* 71. *pag.* 42., *a toujurs besoin d'un confirmateur infaillible, en quel on puisse s' adresser, d' un fondement, que les portes d' enfer, et principalement l' erreur ne puisse renverser, et que son pasteur ne puisse conduire à l' erreur ses enfans. Les successeurs donc dè S. Pierre ont tous ses mêmes privileges, qui ne suivent pas la personne, mais la dignité, et la charge publique.* Late hoc argumentum persequitur auctor libelli, qui nuper ex Gallico in Italicum sermonem conversus editus est Firmi, et cui titulus: *l' infallibilità del Papa provata coll' esame del quarto articolo della dichiarazione del Clero di Francia radunato nel* 1682. Confer etiam Veith *Richer. sistem. confut. sect.* 2. §. 42. *num.* 16. *pag.* 143.

§. V. Quin etiam, ne cognita quidem Episcoporum sententia, iisque inter se consentientibus, sed tamen a Summo Pontifice dissentientibus, omnis erroris causa removebitur. Nam si Episcopi a Summo Pontifice dissentiant, (quod illi quidem evenire posse existimant, nos autem negamus), ecquod erit judicium, quod omnes tuto sequi possint? Episcopi sine capite, centroque unitatis, a quo cuncti copulentur, Ecclesiam repraesentare nequeunt (1). Ergo eorum judicium esse non poterit exploratae veritatis loco. Ergo non habebit Ecclesia judicium illud certum, ac

falli nescium, quod in ea Christus semper esse voluit.

(1) Confer quae dixi *in Prolegomenis cap.* 2. §. 21. *et seq. tom.* 1. *pag.* 20. *et seq.*, quaeque item collegi *lib.* 1. *tit.* 3. *sect.* 1. §. 13. *pag.* 165., *et seq.*, et quae *lib.* 3. *tit.* 15. §. 18. *not.* 2. *pag.* 203. *et seq.* animadverti contra appellantes, quorum huc rediit sententia.

§. VI. Sed Primatus indoles, et ratio in primis efficit, ut judicium Summi Pontificis in fidei, morumque regulis definiendis certum omnibus esse debeat; adeout qui ab eo damnatos errores sequitur, haereticus habeatur. Nam Christus Primatum instituit ad unitatem Ecclesiae conservandam, et Pontifex omnes ad eamdem secum, praesertim in fide, unitatem jure Primatus cogit. Si ejus judicium in rebus fidei errori subesset, Ecclesia, quae ratione Primatus ad eamdem fidem cogitur, ad assentiendum errori cogeretur, quod certe fieri non potest. Quare aut verum non est, quod nemo catholicus inficiari potest, totius Ecclesiae praesertim in fide unitatem cum Petri successoribus Primatus instituendi causam fuisse, aut erroris expers esse debet quidquid a Summo Pontifice propter unitatis bonum definitur, et quidquid ab Ecclesia universa, quae ad hanc unitatem cogitur, tenendum est (1). Atque ita sane perpetua Ecclesiae disciplina, et Patrum consensus docet (2).

(1) Praeclare S. Thomas *sum. Eccl. lib.* 1. *cap.* 109. 111. 112. *Una fides*, inquit, *debet esse totius Ecclesiae secundum illud* 1. *Corinth.* 1. id ipsum dicatis omnes, ut non sint in vobis schismata: *quod servari non posset, nisi quaestio fidei de fide exorta determinetur per eum, qui toti Ecclesiae praeest, ut sic ejus sententia a tota Ecclesia firmiter teneatur, et ideo ad solam au-*

ctoritatem Summi Pontificis pertinet nova editio Symboli, sicut et omnia alia, quae pertinent ad totum Ecclesiam, ut congregare synodum generalem, et alia hujusmodi. Consule Mamachium *Antiq. Christ. tom. 5. par. 1. pag. 93. seq. et 134. seq., et epist. 1. ad auct. oper. Quid est Papa? §. 14. tom. 1. pag. 57.*, Card. Orsium *de irreformab. Rom. Pontif. in defin. fid. controv. judic.* Auctorem operis Avenione editi an. 1747. *De suprema Romani Pontificis auctoritate hodierna Ecclesiae Gallicanae doctrina*, Ballerinium *de vi ac ration. Primat. Roman. Pontific. cap. 15. pag. 260. seq. edit. August. Vindelic. an.* 1770., Zaccariam *Anti-Febron. vindic. par. 2. diss. 5. cap. 3. seq.* Bolgenium *esame della vera idea della S. Sede num. 88. et seq. pag. 35. et seq. edit. Maceratae* 1788.

(2) Nota est ea Christi promissio apud Matthaeum XXI. 16. *et seq.* qua postquam ipse affirmavit, se edificaturum Ecclesiam supra S. Petri confessionem, seu fidem, quam *petrae* nomine designavit, spopondit, *et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Ipsum *petrae* vocabulum firmitatem, ac nunquam defuturam soliditatem ejusdem fidei designat; ex quo plures Patres eamdem soliditatem, quae in Petri fide fuit, ad ejus successores transiisse affirmarunt. Hinc S. Leo M. *Serm. 3. al. 2. cap. 2. tom. 1. col. 12. edit. Ballerin. Soliditas illius fidei*, inquit, *quae in Apostolorum Principe est laudata, perpetua est; et sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet, quod in Petro Christus instituit. Et serm. 3. cap. 3. tom. eod. col.* 12. recitato Evangelii loco *super hanc petram etc. concludit: manet ergo dispositio veritatis, et B. Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans, suscepta Ecclesiae gubernacula non reliquit. Et serm. 5. cap. 4.° tom. eod. col. 22. Soliditas enim*, inquit, *illa quam de petro Christo etiam ipse (* Petrus *) petra factus accepit, in suos quoque se transtulit heredes.* Sane quomodo errori obnoxius esse potest ille, super quem Ecclesia fundata est? Locum hunc evangelii solide expendunt Ballerinius *loc. cit. cap. 12. §. 2. pag. 66. et seq.*, et Bolgenius *in cit. libro risposta al quesito ec. num. 129. et seq. pag. 207. et seq.* Confer S. Irenaeum *de haeres. lib. 3. cap. 3. num. 2. opp. tom. 1. pag. 175. edit. Venet.* 1734., Tertullianum *cap. 23. de praescript. pag. 210. edit. Paris.* 1675., Optatum Milevitanum *contr. Donat. lib. 2. cap. 5. pag. 35. edit. Antuerp.* 1702., S. Cyprianum *epist. 55. ad Antonian. pag. 243. edit. cit.* 1700., S. Hilarium *de Trinit. lib. 6. cap. 37. opp. tom. 2. pag. 160. edit. Veronae* 1730., S. Ambrosium *de incarnat. cap. 5. num. 34. opp. tom. 6. pag. 494. edit. Maurin. Venet.* 1781., S. Augustinum *in Psal. contr. part. Donat.* opp. *tom. 9. col. 4. edit. Maurin. Venet.* 1733., et *lib. 2. oper. imperf. contr. Julian. num. 103. tom. 10. col. 993.*, S. Leonem M. *epist. 10. ad*

Episc. Gallican. provinc. Viennen. cap. 1 *opp. tom.* 1. *col.* 633. *edit. Ballerin. Venet.*, *et serm.* 83. *cap.* 2. *tom.* 1. *col.* 331., Simplicium P. *epist.* 4. *ad Zenon. August.* apud Labbaeum *tom.* 5. *conc. col.* 98. *edit. Venet.*, S. Gelasium *In commonit. ad Faust. eod. loc. col.* 297., S. Theodorum Studitam *lib.* 2. *epist.* 129. *pag.* 462. *tom.* 5. *oper. Sirmondi edit. Venet. an.* 1728., S. Innocentium I. *epist. ad Synod. Carthag. num.* 1., apud Constantium *epist. Roman. Pontific. col.* 888., cetera Patrum, et Conciliorum loca, quae collegerunt Mamachius, Ballerinius, Bolgenius *loc. cit.* Vulgatus est etiam alter Evangelii locus apud Lucam XXV 32., quo Christus ita Petrum alloquitur: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret, sicut triticum; ego autem oravi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quo ex loco patet a Petro ejusque successoribus fratres in fide esse confirmandos, quod sane ipsi recte praestare non possent, si in fidei definitionibus errori subessent. *Commune erat omnibus Apostolis*, inquit S. Leo M. *serm.* 4. *al.* 3. *cap.* 3. *tom.* 1. *col.* 18. *edit. cit.* illum explicans Evangelii locum, *periculum de tentatione formidinis, et divinae protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere: et tamen specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa non fuerit.* Quae ratio petita ex ratione Primatus, ut indicat vox illa *Principis*, cum etiam Petri successoribus sit communis, dubitari non potest, quin ad eos quoque transierit vis orationis Christi, qui pro Petri fide nunquam defectura Patrem exoravit. Consentit etiam Bossuetius, qui *in Meditation. sup. Evang. die* 70 ita ea Christi verba explicat: *Satan expetivit, ut cribraret vos; ego autem, Petre, oravi, pro te speciatim, pro te distincte, non quod alios neglexerit, sed ut explicant SS. Patres, quia firmato capite impedire volebat, ne membra nutarent.* Quem in finem paulo post declarat, *S. Petrum ob rationem Christi recepisse fidem constantem, invincibilem, inconcussam, et ita abundantem, ut ipsa acta fuerit ad confirmandum non solum alios fideles, sed etiam fratres suos Apostolos, et pastores gregis.* Atque haec quidem ad Primatum pertinere, qui ad Petri successores transivit, et exinde Apostolicae Sedis fidem vinci, et errare non posse, ostendit *in Meditation. diei* 72. Confer Gelasium P. *epist.* 14., apud Labbaeum *tom.* 5. *conc. col.* 341. *edit. Venet.*, Pelagium II. *epist.* 5. *ad Eliam tom.* 6. *concil. col.* 426, S. Bernardum *epist.* 190. *cap.* 1. *seu Tract. contr. Abailard. ad Innoc. II. opp. tom.* 2. *pag.* 283. *edit. Venet.* 1765., S. Thomam *in cap.* 6. *Matthaei*, et *in* 2. 2. *quaest.* 1. *art.* 10., ceteros a Ballerinio collectos *loc. cit.* §. 3. *pag.* 270. *et seq.* Mitto re-

liqua, quae ab eodem Ballerinio, Mamachio, Osio, Bolgenio exposita graviter, accurateque sunt.

§. VII. Jam vero haereticus est habendus non tantum, qui pervicax in errore perseverat, quem Ecclesia, aut Summus Pontifex tamquam haereticum condemnavit, sed etiam, qui sciens prudens in fide dubitat (1). Nam quisquis dubius est in fide Ecclesiae catholicae, hoc ipso in fidem obstinate peccat; quoniam dubium, et incertum esse non potest, quod a catholica Ecclesia veluti fide divina credendum proponitur. Dubius autem in fide censetur non tantum qui de universa dubitat Ecclesiae doctrina, verum etiam qui aliquem fidei articulum obfirmate in discrimen revocat.

(1) *Cap. 1. de haeret.*

§. VIII. Praeter haereticos, sunt etiam de haeresi suspecti, qui nimirum ex indiciis, et conjecturis errare in fide cum sententiae obstinatione censentur. Est autem suspicio de haeresi levis, vehemens, et violenta. Levis suspicio est, quae oritur ex signis externis operum, vel verborum quae minus tuta, certaque sunt, et quae raro admodum haeresis praesumptionem afferunt; ut si quis semel haereticorum conventibus interfuerit. Vehemens educitur ex argumentis, quae saepe certa firmaque sunt, et ideo juris afferunt praesumptionem, quae contraria probatione tollenda, evertendaque est; ut si quis in rebus fidei errores fuderit, aut die vetito carnes manducaverit. Denique violenta suspicio inducit praesumptionem juris et de jure, quae nulla contraria probatione labefactari potest, quaeque satis est, ut quis tam-

quam haereticus condemnetur ; veluti si quis frequens haereticorum coetibus interfuerit, vel de haeresi suspectus sacramento se purgare noluerit, vel haeresim ejurare, et inde excommunicatus per annum in excommunicatione perseveret (1).

(1) *Cap.* 13. §. 2. *de haeret.*, *cap.* 7. *eod. in* 6, Concilium Tridentinum *sess.* 25. *de reform. cap.* 3.

§. IX. Multae in haereticos poenae tum ecclesiasticis, tum civilibus legibus constitutae sunt. Et Ecclesia quidem eos plectit excommunicationis poena, atque ecclesiastica communione privat (1); quoniam in Ecclesia retinendi non sunt, qui ab ea divortium fecerunt, neque cum fidelibus sunt commiscendi; qui alios depravare opinionum monstris, et exemplo possunt (2). Eidem poenae subjiciuntur etiam, qui scientes in loco sacro haereticos sepeliverint, eorumque fautores, hospites, defensores, praeterea qui cum iis in sacris communicaverint (3).

(1) *Can.* 13. *caus.* 24. *quaest.* 3., *cap.* 8. 9. 15. *de haeret.*, Confer etiam bullam *in Coena Domini.*

(2) *Secundae*, inquit Hieronymus *Comment. in epist. ad Galatas*, *cap.* 5. *vers.* 8. *opp. tom.* 7. *col.* 489. *edit. Vallarsii Veronae*, *putridae carnes*, *et scabiosum animal a caulis ovium repellendum*, *ne tota domus*, *massa*, *et pecora ardeat*, *corrumpatur*, *putrescat*, *intereat. Arius in Alexandria una scintilla fuit; sed quia non statim oppressa est*, *totum orbem ejus flamma populata est.*

(3) Canon Apostolorum 37. *al.* 45., apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 3. *pag.* 448. *edit. Amstelaedami* 1724.. Concilium Laodicenum *can.* 9. apud Labbaeum *conc. tom.* 1. *col.* 1531. *edit. Ven. cit.*

§. X. Praeterea si clerici sint haeretici, omnibus ecclesiasticis officiis privantur, ac perpetuo

deponuntur (1), et generatim haeretici irregulares sunt, sive in haeresi baptizati fuerint, sive in eam inciderint post acceptum in catholica fide baptismum; nam reversi ad Ecclesiam catholicam tamquam laici recipiuntur, ac perpetuo a sacro ministerio repelluntur (2). Eadem haec poena pertinet etiam ad eos, qui haereticos recipiunt, iisve favent, aut eos defendunt, item ad eorum liberos ex paterna linea ad primum, et alterum gradum, ex materna usque ad primum tantum, si eorum parentes in haeresi decesserint (3); denique in haeresi perseverantes cum pertinacia saeculari Curiae traduntur, ut meritis plectantur poenis (4), atque in errore morientes ecclesiastica sepultura privantur (5).

(1) *Can.* 9. *de haeret.* Vide etiam Cyprianum *epist.* 59. *ad Magnum pag.* 296. *edit. Amstelaedami* 1700.

(2) *Can.* 21. *caus.* 1. *quaest.* 7., *can.* 17., *caus.* 6. *quaest.* 1. *cap.* 2. §. 2. *de haeretic. in* 6.

(3) *Cap.* 15. *de haeret. in* 6.

(4) *Cap.* 9. *de haeret.*

(5) *Cap.* 8. *eod.*

§. XI. Civilibus quoque legibus multae in haereticos poenae indictae sunt, quae tamen in cujusvis sectae haereticos non omnes cadunt. Cuncti generatim infamia notantur, et in quemvis hominem sibi criminis societate conjunctum testamentum condere, aut donationem conferre, atque ipsi aliquid ex alieno testamento, aut donatione capere prohibentur. Praeterea eorum bona publicantur (1), ipsique pecuniariae (2), aliisque similibus poenis subsunt; quin etiam jus Romanum haereticos nonnullos ultimo supplicio afficit, qua-

les sunt Encratitae, Saccophori, et Hidroparastastae, qui omnes Manichaeorum erroribus inquinati erant (3); item qui aliquem rebaptizaverit, et qui rebaptizatus fuerit, modo per aetatem criminis capax sit, morte mulctantur (4). Denique a Friderico II. aliae quoque contra haereticos poenae statutae sunt (5).

(1) Confer Codicem Theodosianum *tit. de haeret.*, ubi omnes fere habes poenas, quae a jure civili in haereticos sunt constitutae.

(2) Ipse Augustinus, qui initio aequum non putaverat contra Donatistas ob errorem vim adhiberi, deinceps experiundo novit, utiles esse contra haereticos poenas pecuniarias Augustinus *epist.* 185. *ad Bonifac. cap.* 7, *opp. tom.* 2. *col.* 851. *edit Maurin. Venet.* 1759. Nimirum ipsi poenarum metu perterriti in rem diligentius inquiruut, ac doctiores facti ad catholicam Ecclesiam revertuntur. Sane multos haereticos inter angustias, et afflictiones in bonam mentem rediisse constat, quoniam his malis veluti excitati de rebus suis diligentius cogitare coeperunt, atque ita noverunt, et abjecerunt errorem, in quo pridem haesitabant.

(3) *Leg.* 9. *cod. Theod. de haeretic.*

(4) *Leg.* 2. *cod. Ne sanct. baptism. iter.*

(5) Ejus constitutionis fragmenta extant *in auth. Si vero, et auth. credentes cod. de haeret.*

§. XII. Haeretici, qui poenitentia ducti redire ad catholicam Ecclesiam velint, recipiuntur, sed primum errorem detestari, atque ejurare, fidemque catholicam profiteri debent. Atque hi quidem ab asperioribus liberantur poenis, sed saepe cum ita rerum ratio postulat, perpetuo carceri addicuntur (1). At eorum quos *relapsos* vocamus, qui scilicet plus semel in haeresim lapsi sunt, tanquam ficta habetur poenitentia, ideoque ipsi saeculari judici traduntur, ut debitis poenis afficiantur (2). Iis tamen poenitentiae, et Eucharistiae sacramenta non denegantur, si manifesta dederint poenitentiae argumenta.

(1) *Cap.* 15. *de haeret.* Confer etiam Benedictum XIV. *const. eo quamvis* 129. §. 11. *tom.* 1. *ejus bullar. pag.* 313. *edit. Rom. seu Venet.* 1754.

(2) *Cap.* 4. *eod. in* 6.

§. XIII. Vetus disciplina haereticos, qui ad Catholicam Ecclesiam veniebant, cum in haeresi nati, baptizatique fuissent, ab illis distinguebat, qui ad eam redibant, cum baptizati, et educati in fide catholica fuissent, ac postea descivissent (1). Illi enim non per poenitentiam solum, sed per manuum etiam impositionem, ac si in haeresi uncti non fuissent, etiam per sacri chrismatis unctionem recipiebantur (2). Quamquam enim baptismus valide collatus haberetur, tamen suspensa videbatur manere charitas, quae in sola Ecclesiae unitate habetur, donec ad catholicae matris sinum accederent. Contra qui primum catholici, deinceps haeretici fuerant, excipiebantur per poenitentiam, quae brevior, longiorve erat pro ratione rerum, ac temporum disciplina (3).

(1) Confer S. Augustinum *epist.* 93. *ad Vincent. Episc. cap.* 13. *opp. tom.* 2. *col.* 233. *edit. Maurin. Venet.* 1729. *et lib.* 2. *contra Crescon. Donat. cap.* 16. *tom.* 9. *col.* 419. *cit. edit.*

(2) Vide Petrum de Marca *in can.* 28. *conc. Claromont.*

(3) Concilium Eliberitanum *can.* 12., apud Labbaeum *conc. tom.* 1. *col.* 995., hos haereticos decem annos agere poenitentiam voluit; Concilium Agathense *can.* 60. *tom.* 5. *col.* 530., tempus hoc contraxit ad annos tres; Concilium Epaonense *can.* 29. *tom.* 5. *col.* 718. etiam tertio anno poenitentiam mitigavit. Plura ea de re habet Binghamus *orig. eccles. lib.* 16. *cap.* 6. §. 16. *et* 17. *tom.* 7. *pag.* 302. *et seq. edit. Alae Magdeburg.* 1761.

TITULUS V.

DE SCHISMATE.

§. I.

Schisma etiam Graecum nomen est, quod latine scissuram, ac divisionem significat. Schismatici sunt, qui se ab unitate separant Ecclesiae Catholicae, quae in eo est posita, ut plures Ecclesiae particulares, tamquam plura membra, sub uno omnium capite unum corpus efficiant. Cum autem hujus unitatis centrum sit Summus Pontifex, nec sine hoc centro, in quo omnes particulares Ecclesiae copulantur, una ex cunctis Ecclesia effici possit, facile intelligitur, Ecclesiae unitatem abrumpere, ideoque esse schismaticos, qui a Romano Pontifice discessionem faciunt (1). Nam qui discedunt a centro, in quo unitas existit, ii profecto ab unitate discedunt; nec cum Ecclesia conjuncti esse possunt, qui ab ejus capite disjuncti ac dissociati sunt. Itaque schismatici sunt Graeci, qui sub Patriarcha Constantinopolitano in Turcarum imperio vitam agunt (2); Ultrajectenses (3), ceteri, qui divisi sunt a Sede Romana, et a capite Ecclesiae, centroque unitatis.

(1) Diserte Cyprianus *de unit. Eccl. pag.* 397. *edit. Balutii Venet.* 1728., (qui locus corruptus est in textu Felli *pag.* 78. *edit. Amstelaed.* 1700.) *Qui cathedram Petri*, inquit, *super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?* Hieronymus *epist.* 15. *num.* 2. *ad Damas. P. de hypost. opp. tom.* 1: *col.* 2. *edit. Vallarsii Veron.*, *Beatitudini tuae*, inquit, *idest*

cathedrae Petri communione consocior... quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Ambrosius *orat. de obit. Satyr. fr. num.* 47. *pag.* 527. *tom.* 7. *edit. Venet.* 1781 *percontatusque ex eo est*, inquit, *utrumnam cum Episcopis catholicis, hoc est cum Romana Ecclesia conveniret.* Eadem est sententia Irenaei *contr. haeres. lib.* 3. *cap.* 3. *opp. tom.* 1. *pag.* 175. *edit. Massueti Venet.* 1734., qui de Ecclesia Romana dicit haec: *Ad hanc enim Ecclesiam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles.* Quem clarissimum Irenaei locum frustra convellere, ac detorquere conantur Protestantes, praesertim Fellus, Grabbius, Salmasius, quos solide refellunt Massuetus *diss.* 3. *in Irenaeum art.*4.*num.*31.*et seq.tom.*2.*pag.*108.*et seq.cit. edit. Venet.*, Valsecchius *La verità della Chiesa Cattolica Romana cap.* 6., et Mamachius *epist.* 4.*ad Febbron.pag.*322.*seq. et pag.* 419. *seq.* Possem et alia afferre Patrum, et Conciliorum quoque testimonia, quae prope innumera sunt, nisi institutionum brevitas impedimento esset. Nolo tamen omittere praeclara quaedam ea de re Gallicanae Ecclesiae testimonia. *Il ne faut*, inquit Bossuetius *Instruct. sur les promesses faites à l' Eglise pag.* 96. *Paris.* 1700., *que un peu de bon sens, et de bonne foi pour avouer, que l' Eglise Chretienne a eu dés son origine, pour une marque de son unité la communion avec la Chaire de S. Pierre, dans la quelle tous les autres Siéges ont gardè l'unité.* In qua sola unitas ab omnibus servaretur: *en sorte qu' en y demeurant, comme nous faisons, nous sommes le corps, qui a vû tomber à droit, et à gauche eeux, qui se sont separez eux mémes.* Episcopus Bononiensis *Docum. pastor.* 1724. *Il ne me reste*, inquit, *mes très chesfréres, qu' à vous exhorter de nevous ecarter jamais de la foi de l' Eglise de Rome. C'est par l'union au Sainte Siége Apostolique, que l' Eglise est une.* Et Cardinalis de Bissy *in Docum. pastor.* 14. *Juin* 1728. *l' Eglise de Rome,* inquit, *que Jesus Christ a établie la tète d'un corps, qui doit toujours être un, et qui ne peut toutefois conserver son unité, qu'en demeurant uni avec elle.* Alia bene multa ea de re Gallicanae Ecclesiae testimonia collegit auctor operis, cui titulus *de Romani Pontificis auctoritate Ecclesiae Gallicanae doctrina lib.* 1. *cap.* 3. §. 2. *et* 3. Egregie totum hoc argumentum persequitur auctor tractatus *de schismate*, qui primum Gallice editus est, deinde Italice redditus prodiit anno 1718 sine loco. Illud postremo animadvertam, adeo necessariam semper habitam fuisse omnium Ecclesiarum cum Romana Ecclesia communionem, et conjunctionem, ut cuncti Episcopi eam praeseferre, atque omnibus testatam facere voluerint. Ea de causa in Concilio Nicaeno statutum est, ut in literis formatis, quae catholicam communionem ostendebant, non solum describeretur prima litera nominis trium Per-

sonarum Sanctissimae Trinitatis, sed etiam prima litera nominis Petri, ut ita communio cum unitatis centro Romana Ecclesia designaretur, uti ostendit Baronius *ad an.* 325. *pag.* 143. *tom.* 4. *edit. Lucae.* Hinc etiam, ut recte est observatum a Zaccaria *de reb. ad histor. atque antiq. Eccles. pert. diss.* 12. *cap.* 3. §. 5. *pag.* 251. *edit. Fulgin.* 1781., saeculo XI. catholici Episcopi, ut a schismaticis distinguerentur, sese *Apostolicae Sedis gratia* Episcopos appellabant. Haec quidem formula his concepta verbis, qua nunc etiam Catholici Episcopi utuntur, haud usurpari primum coepit saeculo XIII., ut Thomassinus *vet. et nov. Eccles. disciplin. par.* 1. *lib.* 1. *cap.* 60. *num.* 9. Patres Maurini *de arte diplomatica tom.* 4. *pag.* 591. *not.* 1., aliique existimant, sed etiam saeculis XI. et XII. in usu erat, quod certissimis allatis monumentis ostendit Zaccaria *loc. cit. cap.* 2. *pag.* 235. *et seq.* Quin etiam multo ante hoc tempus S. Leo M. Anatolium sua, hoc est *Apostolicae Sedis gratia* Constantinopolitanum Episcopum constitutum affirmat, uti sapienter est animadversum a Mamachio *ad auctor oper. Quid est Papa? Epist.* 3. §. 1. *tom.* 1. *pag.* 251. *ad* 256, quo loco graviter, nervoseque ostenditur, quam merito ab Episcopis, praesertim Occidentis, ea formula adhibenda sit.

(2) Adversus schisma Graecorum late scripserunt Emmanuel Coleca *lib.* 4. *contr. Graecos,* Jos. Sthegmannus *refutatio errorum Photianorum*, Michael Nau *Ecclesiae Romanae Graecaeque vera effigies etc. Paris.* 1680., Stephanus de Altimura, quo nomine latet P. Le-Quienius *Panopliae contra schisma Graec. Paris* 1718.

(3) Confer *Historiam de rebus Ecclesiae Ultrajectensis a tempore mutatae religionis in Foed. Belgio monumentis authenticis roboratam variisque dissertationibus illustratam Coloniae Agrippinae* 1725., Cornelium Paulum Hoinck Van Papendreth *Historiae Ecclesiae Ultrajectinae a tempore mutatae Religionis in Foederato Belgio, in qua ostenditur ordinaria Sedis Archiepiscopalis, et Capitula jura intercidisse Mechliniae* 1725., et Aloysium Mozzium *Storia delle rivoluzioni della Chiesa di Utrecth. Venezia* 1787. Hoc quoque argumentum pari cum laude tractavit Laurentius Veith in libro *de Gemina delectatione* edito *Augustae Vindelic.* 1785. *sect.* 2. *art.* 2. *pag.* 100. *seq.* Videndae autem in primis sunt literae tres plenae gravitatis, et veritatis, quas Sa: Mem: Pius VI. an. 1778. et 1779 dedit ad Foederati Belgii Catholicos adversus schismaticos Episcopos Ultrajectenses, quasque describit Mozzius *cit. hist. pag.* 203. *seq. tom.* 3.

§. II. Schismatici proprie haeretici non sunt, quoniam integram relinquunt Ecclesiae doctri-

nam (1) ; at nullum schisma est , si diu stet , quod in haeresim non recidat , quoniam qui in illo pervicaci animo perseverat , Ecclesiae auctoritatem contemnit , ipsaque pertinacia schismatici profitentur,quod catholicae Ecclesiae doctrina non patitur , extra Ecclesiae unitatem salutem dari (2). Quin omnes schismatici sibi aliquod dogma confingere solent , ut justas suae discessionis causas habere videantur (3).

(1) *Can.* 43. *caus.* 23. *quaest.* 5.

(2) Nostro hoc saeculo Tillotsonus, Saurinus, Bolingbrokius, Jurieus, Marchio de Argens, ceteri similes ausi sunt defendere, quod haeretici, et schismatici extra Ecclesiae unitatem non sint, atque aeternam salutem consequi possint. Institutionum brevitas haud patitur, me longo sermone immorari in eorum commentis refutandis, quod post Bossuetium, aliosve complures catholicos Scriptores egregie praestitit Valsecchius *la verità della Chiesa Cattolica Romana cap.* 8. Vide etiam Lupolum *praelect. jur. eccles. cap.* 6. §. 8. *et seq.*

(3) S. Hieronymus *in cap.* 3. *epist. ad Titum opp. tom.* 7. *col.* 738. *edit. Vallarsii Veronae.*

§. III. Est autem schisma vel internum , vel externum. Interni schismatis reus est , qui a propria Ecclesia injuste discedit , in eaque turbas excitat , et coetus conflat , qui in diversa studia rapiantur. Externum schisma est , ubi particulares Ecclesiae , quae mutuis foederibus nexae , et jugatae sunt , exortis dissidiis dissociantur , neque amplius unam majorem Ecclesiam conficiunt , sed tot existunt particulares coetus , quot sunt Ecclesiae inter se dissidentes. Atque hoc quidem schisma particulare est , cum particulares Ecclesiae inter se tantum dissociatae sunt , sed tamen cum universali Ecclesia communionem , ac societatem retinent. Nam universale schisma est , cum aliqua Ecclesia , vel aliqui christiani a catholicae Ecclesiae universitate discedunt.

§. IV. Schismatici, qui ab universali Ecclesia discessionem faciunt. iisdem prope poenis, quibus haeretici, afficiuntur. Quamquam enim schisma sine haeresi esse possit, tamen eam plerumque conjunctam habet, aut in eamdem erumpit. At qui a sua Ecclesia, suoque Episcopo injuste separantur, si clerici sint deponuntur, si laici extra Ecclesiam projiciuntur (1). Quod si Episcopus in pietate peccet, atque haeresis, apostasiae, schismatis reus sit, recte se christiani a peccatore praeposito separabunt (2).

(1) Canon Apostolorum 32. apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 1. *pag.* 440. *edit. cit.* Clericus Schismatis reus etiam poena excommunicationis plectitur in *can.* 43. *caus.* 23. *quaest.* 5.

(2) *Plebs*, inquit Cyprianus *epist.* 67. *et* 68. *pag.* 288. *edit. Amstelaed.* 1700., *obsequens Praelatis Dominicis, et Deum metuens a peccatore praeposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere.*

TITULUS VI.

DE VETITA TOLERANTIA HOSTIUM RELIGIONIS.

I. Omnes a catholica veritate dissentientes inter catholicos non tollerandi.
II. ad IV. Quid Ecclesia, quid Princeps saecularis in hoc genus hominum agere debeat?
V. Ne recta quidem ratio sinit, inter catholicos versari hos homines, qui a veritate abhorrent.
VI. Nulla his hominibus justa erroris excusatio est.
VII. Quando, et quomodo hi homines tollerari possint?

§. I.

Ne catholicorum animi inficiantur erroribus, pravisque opinionibus, et factis eorum, quibus aliena a veritate sententia, et religio est, recte, et

sapienter Ecclesia constituit, ut hi homines procul a catholicorum societate, et consortio expellantur (1). Horum autem multiplex genus est. Nam alii sunt, qui Deum prorsus tollunt, aut qui ociosum fingunt, et nihil solicitum rerum humanarum Deum; alii, qui rerum omnium effectorem faciunt, quod creatum est; sunt denique apostatae, haeretici, schismatici. Hi ut inter catholicos maneant, ferendum non est.

(1) Vetus est error Apellis, ut testatur Eusebius *histor. lib.* 5. *cap.* 13. *pag.* 226. *edit. Valesii Cantabrig.* 1720. ajentis fidei rationem non esse quaerendam, quia si omnes in Christum credunt, atque in eo spem suam ponunt, ad eamdem Ecclesiam pertinent, etiamsi fortasse in aliis rebus dissentiant; quem errorem et Georgius Cassander Bellarmini aetate, ut ipse testatur *de Laicis lib.* 3. *cap.* 19. *opp. tom.* 2. *pag.* 272. *edit. Venet.* 1721., excitavit, Donatistae Augustini aetate adversus catholicos contendebant haereticos esse tolerandos, non autem coercendos poenis sive temporalibus, sive spiritualibus, quod ipse Augustinus ostendit *contr. Episc. Parmenian. lib.* 1. *cap.* 8. *opp. tom.* 9. *col.* 19., *et contr. Episc. Petilian. lib.* 2. *cap.* 10. *tit.* 9. *col.* 223. *edit. Venet.* 1733. Errorem hunc integrarunt Joannes Wicleffus, Joannes Hussius, Lutherus, Raymundus Lullus, Laelius Soccinus, Gerardus Titius, Zimmermannus, Claudius, Jurieus, et omnes fere Protestantes. In eodem luto haesitarunt Auctor literarum Judaicarum, Persarum, Turcicarum, Peruvianarum, Auctor operis *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, Auctor *de Moeurs*, Auctor *de l' ésprit*, Voltairius *Traité sur la tolerance*, Montesquieux *Esprit des loix liv.* 25. *chap.* 9. *et* 10., Alembertus *Defénse de l'esprit des loix v. tolerance.* Novissime haereticos et theologice, et civiliter tolerandos esse contendunt Bartholinus a S. Paulo Heremita Monachus, Leopoldus ab Hay Episcopus Gradecii Reginae vulgo *Konisgratz*, quem solide Josephus M. Isotta opusculo Vercellis edito ann. 1788. *della tolleranza cristiana*, Tamburinius, quem Bartholomeus Cuccagnius peculiari opere refutavit. Ex ipsis Protestantibus, qui saniores sunt, ultro fatentur, atque ostendunt, nullo modo tolerandos esse, sed poenis esse coercendos, atque expellendos illos, qui Deum negant, aut qui eum nullam omnino habere censent rerum humanarum procurationem, quae monstra opinionum ipsi quoque civili reipublicae maxime perniciosa esse docet Cicero *de natur. Deor. lib.* 1. *num.* 2. *et seq.*

opp. tom. 2. *pag.* 501. *et seq. edit. Genevae* 1743. Ex eorum numero sunt Grotius *de jur. bel. et pac. lib.* 2. *cap.* 20. §. 46., Puffendorfius *de offic. homin. et civ. lib.* 1. *cap.* 4. §. 2., *et de jur. natur. et gent. lib.* 3. *cap.* 4. §. 4. Wolfius, Thomasius, Bohemerus, Schmidius, aliique complures, quos Jo. Albertus Fabricius laudat, et sequitur duobus operibus, quorum alteri titulus est; *Delectus argumentorum, et syllabus scriptorum, qui veritatem religionis christianae asseruerunt cap.* 14., alteri vero *salutaris lux Evangelii cap.* 26., item auctor epistolae *super tolerantia*, quae Lockio tribuitur, quamque describit Clericus *bibliot. univers. tom.* 15. Nostris vero catholicis certum, fixumque est, tolerandos non esse homines a catholica veritate alienos, eosque meritis quoque poenis esse coercendos; atque id late demonstrant Suaretius *de fide sess.* 3. *disp.* 20. *per tot.*, Bellarminus *de Laicis lib.* 3. *cap.* 21., *et* 22. *opp. tom.* 2. *pag.* 276. *edit. Venet.* 1721., Roffensis *art.* 33. *contr. Luther.*, de Castro *de just. haeret. punit. lib.* 2., Jacobus Pamelius *de religion. diversitatibus non admittendis*, Valsechius *dei fondamenti della religione*, *e dei fonti dell' empietà lib.* 3. *par.* 1. *cap.* 16., et *la verità della Chiesa Cattolica Romana cap.* 8. §. 11. *seq.*, Papinus *du tolerantisme*, Gouchatus *Lettr. critiq. let.* 126. *ad* 146., Nonnotus *L' ésprit des Voltaire dans ses ecrits chap.* 10. *Observ. sur la tolerance*, Lupolus *praelect. jur. eccles. l.* 3. *cap.* 5. §. 19., Emmanuel de Itturiaga *Lettera di M.... al Vescovo di Konisgratz*, et *in ejus apologia*, cui titulus *Il sistema della tolleranza*, Joannes Damianus Vaccensis Archidiaconus *justa religionis coactio*, Auctor operis Friburgi editi an. 1785., cui titulus *La tolerance Chrêtienne opposée au tolerantisme philosophique, ou lettres d'un patriote ou soi disan cure sur son dialoque au sujet des protestans.* Videnda est etiam *Apologie de Louis XIV., et de son conseil sur la revoeation de l' édit de Nantes pour servir de reponse à la lettre d' un patriote sur la tolerance civ. des protestans de France*; praeterea videndum est diarium ecclesiasticum Romae *tom.* 1. *pag.* 131. *et* 147., *et tom.* 2. *pag.* 53. 57. 61. 65. Praeclare Bossuetus, qui totum hoc argumentum late persequitur contra Jurieum *histor. de variat. sixieme avertissem. derniere part. tom.* 5. *pag.* 155. *seq. edit. Paris.* 1770., inquit, *num.* 115. *pag.* 311. *On voit clairement, que ce qui rend cette Eglise si odieuse aux Protestans, c' est principalement, et plus que tous les autres dogmes, sa sainte, et inflexible incompatibilité, si on peut parler de cette sorte c' est qu' elle veut ètre seule, parce qu' elle se croit l' épouse; tietre, qui ne souffre point de partage ..... Car c' est en effet ce qui la rend si severe, si insociable, et ensuite si odieuse à toutes les sectes séparées, qui la plupart au commencement ne demandoient autre chose, si non qu' elle voulut bien les tolérer, ou du moins ne le pas frapper de ses anathemes. Mais sa sainte*

sévérité, et la sainte délicatesse de ses sentimens ne lui permettoit pas cette indulgence, ou plutot cette molesse ; et son inflexibilité, qui la fait haïr par les sectes schismatiques, la rende chere, et vénérable aux enfans de Dieu.

§. II. Porro Ecclesiae est curare diligenter; ut fidei depositum integrum conservetur, ut unitas fidei, et charitatis, ideoque et veritatis a nemine abrumpatur; ut procul sit omnis error, et cuncta removeantur, quae veritati obesse, atque ab ea christianos abstrahere possunt (1). Quare ejus omnino proprium est officium, atque munus tum procul ejicere, tum poenis coercere omnes (2), qui cum a catholica veritate dissentiant, alios corrumpere, fidemque infuscare possunt exemplo, impunitate, licentia, mali contagione, quae ab uno profecta manat latius. Imo haec agendi ratio non iis tantum prodest, qui integra fide sunt a quibus omne removetur periculum depravationis, sed etiam iis, qui in errore versantur, quibus saepe Ecclesiae judicium, et justa coercitio salutem attulit (3).

(1) *Igitur scintilla statim ut apparuerit*, inquit Hieronymus *comment. in epist. ad Galatus cap.* 5 *vers.* 9. *opp. tom.* 7. *col.* 489. *edit. Vallarsii Veron.*, *extinguenda est*, *et frumentum a massae vicinia semovendum*, *secandae putridae carnes*, *et scabiosum animal a caulis ovium repellendum*, *ne tota domus*, *massa*, *corpus*, *pecora ardeat*, *corrumpatur*, *putrescat*, *intereat*. *Arius una scintilla fuit*, *sed quia non statim oppressa est*, *totum orbem ejus flamma populata est*. S. Ambrosius *de fid. ad Gratian. cap.* 6. *opp. tom.* 5. *pag.* 311. *edit. Venet.* 1781. dicit haec: *haeresis velut quaedam hydra fabularum*, *vulneribus suis crevit*, *et dum saepe reciditur*, *pullulat*, *igni debita*, *incendioque peritura.*

(2) *Cur ergo non cogeret Ecclesia*, inquit Augustinus *Ep.* 185. *ad Bonifac. cap.* 6. *opp. tom.* 2. *col.* 652. *edit. Venet. cit.*, *perditos filios*, *ut redirent*, *si perditi filii coegerunt alios*, *ut perirent?* Hieronymus ad *Ripar. contr. Vigilant. epist.* 109. *num.* 3. *col.* 721. *tom.* 1. *edit. Veron. cit. Non est crudelitas*, inquit (crimina pro Deo punire) *sed pietas.*

(3) Confer Augustinum *cit. Ep. ad Bonifac.* ubi late haereticos repellendos, coercendosque esse demonstrat; et si aliud aliquando senserat, sic scribit *in retract. lib.* 2. *cap.* 5. *opp. tom.* 1. *col.* 43. *edit. cit.*, *sunt duo libri mei contra partem Donati, in quorum primo dixi, non mihi placere, ullius saecularis potestatis impetu schismaticos ad communionem violenter arctari. Et vere tunc mihi non placebat, quia nondum expertus fueram, vel quantum mali auderet impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre potest diligentia disciplinae.*

§. III. Atque ita semper Ecclesia, Patresque omnes (1) devitari voluerunt, et cum catholicis conjunctos et consociatos esse vetuerunt omnes qui a fidei veritate aberrarent; exemplo scilicet, et auctoritate eorum, quae sacris libris continentur (2), quaeque ab Apostolis gesta sunt (3). Neque vero alicui vim infert Ecclesia, aut aliquem ad fidem violenter adducit, cum eos homines procul a catholicorum consociatione esse jubet, et poenis etiam coercet. Tantum ea curat, ut erroribus non inficiantur, qui fide integra sunt, atque ut poenis moniti errorem noscant, et ad fidem redeant, qui ab ea discesserunt.

(1) Confer Polycarpum *Ep. ad Philippen. num.* 6 *et* 7., Ignatium M. *Ep. ad Smyrnen. num.* 4. *et* 7., utrumque apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 2. *pag.* 188. *num.* 84. et 86. *edit. Amstelaedami* 1724., Justinum M. *dialog. cum Tryphon. Jud. num.* 55. *pag.* 132. *edit. Paris.* 1742. Irenaeum *contr. haeres. lib.* 4. *cap.* 26. *num.* 4. *opp. tom.* 1. *pag.* 262. *edit. Venet.* 1734., Cyprianum *ep.* 59. *ad popul. Chartag. pag.* 226. *et* 227. *edit. Amstelaedami* 1700., Optatum Milevitanum *contr. Parmenian. lib.* 3. *cap.* 7. *pag.* 64. *edit. Antuerp.* 1702., Hieronymum in *epist. ad Galat. cap.* 5. *vers.* 9. *opp. tom.* 7. *col.* 738. *edit. Vallarsii Veron.*, Augustinum *epist.* 93. *ad Vincent. et epist.* 185. *opp. tom.* 2. *col.* 230. *et* 643. *tract.* 11. *sup. Joan. num.* 14. *tom.* 3. *par.* 2. *col.* 382., *et contr. Epis. Parm. lib.* 3. *cap.* 6. *tom.* 9. *col.* 75. *edit. Venet.* 1730., Ambrosium paulo ante laudatum, Leonem M. *epist* 5. *ad Turib. in princ. opp. tom.* 1. *col.* 696., *et serm.* 69. *de Passion. Dominic. cap.* 5. *col.* 271 *tom.* 1. *opp. edit. Ballerin. Venet.*, Gregorium M. *lib.* 1. *epist.* 74. *ad Gennadium*

Patrit., *et Exarch. Afric. opp. tom.* 2. *col.* 558. *edit. Paris.* 1705., Isidor. Hispal. *sent. lib* 3. *cap.* 13. *pag.*670. *edit Paris.* 1601., Pelagium I. *epist.* 2. 3. *et* 4. *ad Narsct.* apud Labbaeum *Concil. tom.* 6. *col.* 468. *edit. Venet.*, Bernardum *serm.* 66 *in cantic. num.* 12. *opp. tom.* 4. *pag.* 341. *edit. Venet.* 1765., Thomam Aquin.2.2. *quaest.*10. *art.*8., *et quaest.*11. *art.*3. Vide etiam quae de Samosatensi, deque Alexandrina Ecclesia adversus Arianos gesta memoraut Theodoretus *histor. lib.* 4. *cap.* 15. *pag.* 165. *edit. Valesii Cantabrig.* 1720., quae Athanasius *in vita num.*68. *pag.* 677. *opp. tom.* 2. *edit Putav.* tradit de Antonio, qui scilicet, *neque cum Meletianis schismaticis quidquam habuit commercii . . . neque cum Manichaeis, aliisque haereticis amice contulit unquam . . . Existimabat enim, et adserebat, amicitiam horum, ac consuetudinem animae perniciem, atque interitum esse*; quae denique ab omnibus generatim Episcopis contra haereticos fieri consuevisse testatur Eusebius *histor. lib.* 4. *cap.* 24. *pag.* 160. *edit. Taurin.* 1746. Similia pene sunt, quae de Paphnutio memoriae prodit Sozomenus *hist. lib.* 2. *cap.* 25. *pag.* 81. *edit Cantabrig.* 1720.

(2) Joannes *epist.* 2. *vers.* 10. *et* 11. *Si quis venit ad vos*, inquit, *et hanc doctrinam* (Christi) *non habet, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis; qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis.* Paulus ad Titum III. 10. *haereticum hominem post unam, vel secundam correptionem devita, sciens quia perversus est*, et ad Romanos XIV.17. *Rogo vos, fratres*, ait, *ut observetis eos, qui dissentiones, et offendicula praeter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis; per dulces enim sermones, et benedictiones seducunt corda innocentium.* Idem habet ipse Paulus II. *ad Timoth. II.* 17., *et seq.*, *II. ad Thessalonic. III.* 6. et 14., et Matthaeus *VII.*15.

(3) Joannes Evangelista Cerinthum videns sese in balneo lavantem, statim fugit; sicuti narrat Irenaeus *contr. haeres. lib.*3. *cap.* 3. *tom.* 1. *pag.* 177. *edit. Venet. cit.*, qui et haec addit momentosa verba: *tantum Apostoli, et eorum discipuli habuerunt timorem, ut ne verbo tenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem.* Quod etiam scriptum reliquit Eusebius *histor. lib.* 4. *cap.* 14. *pag* 161. *edit. Cantabrig.* 1720 Confer etiam quae de Policarpo Joannis discipulo scribit Hieronymus *de vir. illustr. cap.* 17. *opp. tom.* 2. *col.* 843. *cit. edit. Veron.*

§. IV. Sed et Princeps civili reipublicae praepositus catholicae religionis hostes expellere, poenisque coercere debet (1). Nam ejus est tueri veritatem, curare diligenter, ut ea semper integra

sit, removere omnia, quae alios abstrahere ab hac veritate possunt, quaeque hominum erga Deum officiis adversantur. Quare cum quis ab Ecclesia verae religioni inimicus judicatus est, debet omnino Princeps omni ope, et opera eniti, ut arceatur contagio sceleris, quo tota respublica corrumpi, et contaminari potest (2). Accedunt dissidia, seditiones, confusio, et perturbatio rerum, cetera mala, quae, ut plurimum, existunt propter consociationem eorum, quibus in odio veritas est (3); horum vero malorum vel ipse metus, atque periculum ad omnem eorum causam removendam solicitat eum, cui publica salus, atque tranquillitas commissa est.

(1) Duplex distinguitur tolerantia, altera, quae ecclesiastica, altera, quae civilis dicitur. Ecclesiastica tolerantia est, cum quis omnes haereticos vera Ecclesiae membra, et veros filios agnoscit, civilis autem, cum omnibus sectis libere suae religionis cultus, impunitasque conceditur. Recte autem est animadversum a Bossucto *histoires des variat. avertissem. sixieme sur les let. de M. Jurieu dern. part. num.* 11. *tom.* 5. *pag.* 165. *edit. Paris.* 1770, quod eorum, qui civilem tolerantiam defendunt, hoc consilium, hoc propositum est, ut ecclesiasticam quoque tolerantiam confirment, interque catholicam, ceterasque religiones nullum discrimen faciant. *Si on se déclaroit*, inquit ille, *ouvertement pour la tolérance ecclésiastique, c' est-à-dire qu'on reconnût tous les hérétiques pour vrais membres, et vrais enfans de l' Eglise, on marqueroit trop évidemment l'indifférènce des Religions. On fait donc semblant de se renfermer dans la tolérance civile : . . leur dessein véritable est de cacher l' indifférence des religions sous l' apparence misericordieuse de la tolérance civile.*

(2) Egregie S. Augustinus *tract.* 11. *in Joan. ad num:* 14. *opp. tom.* 3. *par.* 2. *col.* 382. *cit. edit. Venet. Mirantur autem*, inquit, *quia commoventur potestastes Christianae adversus detestandos dissipatores Ecclesiae. Si non ergo moverentur quomodo redderent rationem de imperio suo Deo? Intendat charitas vestra, quid dicam; quia hoc pertinet ad reges saeculi Christianos, ut temporibus suis pacatum velint matrem suam Ecclesiam habere, unde spiritualiter nati sunt. . . Talia facere volunt* (haeretici) *et saltem talia pati nolunt. Nam videte, qualia faciunt,*

et qualia patiuntur; occidunt animas, affliguntur in corpore, sempiternas mortes faciunt, et temporales se perpeti conqueruntur. S. Leo M. *ad Turrib. epist.* 15. *in princ. tom.* 1. *col.* 696. *edit. Ballerin.* dicit haec: *Merito Patres nostri, sub quorum temporibus haeresis haec nefanda prorupit per totum mundum instanter egere, ut impius furor ab universa Ecclesia pelleretur, quando etiam Principes mundi hanc sacrilegam amentiam ita detestati sunt, ut auctorem ejus, et plerosque discipulos legum publicarum esse prosternerent, et profuit diu ista districtio ecclesiasticae lenitati, quae, etsi sacerdotali contenta judicio, cruentas refugit ultiones, severis tamen Christianorum Principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spirituale nonnunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium.* Idem habet S. Isidorus Hispalensis *de summo bono seu sentent. lib.* 3. *cap.* 51. *pag.* 686. *edit. Paris.* 1601., cujus haec verba sunt: *Saepe per regnum terrenum coeleste regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem, et disciplinam Ecclesiae agunt, rigore Principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam Ecclesiae humilitas exercere non praevalet, cervicibus superborum potestas principalis imponat, et ut venerationem mereatur, virtutem potestatis impertiat*, S. Gregorius M. *lib.* 1. *epist.* 74. *opp. tom.* 2. *col.* 558. *edit. Paris.* 1705. vehementer laudat Gennadium Patritium, et Exarcham Africae, quod magno studio haereticos armis persequeretur. *Cognovimus*, inquit, *eos contra catholicam Ecclesiam, Domino eis adversante, colla subrigere, fidem velle Christiani nominis inclinare; sed Eminentia vestra conatus eorum comprimat, et superbas eorum cervices jugo rectitudinis premat.* Mitto cetera Patrum testimonia, quae multa sunt; tantum seligam quaedam ex iis, quae a civili potestate adversus haereticos gesta sunt. Constantinus M. in exilium pepulit Arium a Nicaeno Concilio damnatum, teste Sozomeno *histor. lib.* 1. *cap.* 20. *pag.* 38. *edit. Cantabrig.* 1720., idem Donatistas in campum educi, ac trucidari mandavit, ut testatur Augustinus *contr. Episc. Parmen. lib.* 1. *cap.* 8. *opp. tom.* 9. *col.* 19. *edit. cit.*, qui recte id factum affirmat, eumdemque adversus haereti s severissimas tulisse leges, scribit Eusebius *in ejus vit. lib.* 3. *cap.* 64. *pag.* 620. *edit. Cantabrig.* 1720. Justinianus omnes haereticos procul ab imperio expelli voluit, ut tradit auctor *histor. miscell. lib.* 16., apud Muratorium *rer. Ital. script. tom.* 1. *pag.* 104. *Mediolan.* 1723. Priscillianus haereticus cum sociis ab Evodio Praefecto jussu Maximi Imperatoris interfectus est, probante Hieronymo *ad Ctesiphont. epist.* 133. *cap.* 3. *opp. tom.* 1. *col.* 1023. *edit. Vallarsi Veron.* et Leo M. *epist.* 15. *ad Turrib. opp. tom.* 1. *col.* 696. *edit. Ballerin.* Michaelem Imperatorem haereticos capite mulctatos voluisse, scribit laudatus Auctor *histor miscel. lib.* 24. *pag.* 176.,

Basilium magnum, et haereticum Romae a catholico populo combustum fuisse, testatur Gregorius M. *dialog. lib. 1. cap. 4. tom. 2. col.* 165. *edit. cit.* Confer etiam *lib.* 4. 5. 8. *cod. de haeret., lib.* 1. *et* 2. *de Sum. Trinit., lib.* 1. *et seq. de Apostat.*, item constitutionem Friderici II. Imp., quae integra describitur ab Innocentio Cironio *in V. Comp. decretal.* et cujus fragmenta extant in *Auth. Si vero et Auth. Credentes Cod. eod.*, praeterea quae de Alexio Comneno Imp. memoriae prodidit Zonaras in ejus vita *num.* 23. *in Byzantina hist. collect. edit. Paris.* 1687 *pag.* 301., de sui vero temporis disciplina S. Bernardus *in Cantic. serm.* 66. *opp. tom.* 4. *edit. Venet.* 1765. *pag.* 341.

(3) Quantum mali civili reipublicae attulerint Ariani, Donatistae, Manichaei, Viclephitae, Hussitae, Anabaptistae, Lutherani, Calviniani, generatim omnes haeretici, satis ex historiis compertum est. Quod etiam ostendit Auctor libri editi an. 1787., cui titulus *discours à lire au conseil en tresence du Roi par un ministre patriote sur le projet d' accorder l' état civil aux protestans.* Ipse Petrus Bayleus multa dat argumenta *in commentar. Philos. ad illa verba compelle intrare*, ut conficiat, puniendos esse atheos, et haereticos, qui morum regulas corrumpunt, qui turbas in republica excitant, qui ministris injuriam irrogant, qui malae fidei sunt, qui societati inferunt detrimentum. Ex quibus omnes poenas a catholicis contra haereticos constitutas vindicari, late, ac nervose ostendit Gauchatus *loc. cit. lect* 144. Confer etiam Bossuetium *hist. variat. lib.* 10. *cap.* 56.

§. V. Quin etiam recta ratio non sinit, nobiscum versari homines, qui abhorrentes a veritate sententias sequuntur. Nam ex ea cognitum, comprehensumque animis habemus, esse dominatorem, et effectorem omnium, cuncta nutu regentem, praesentem, immortalem, ac praepotentem Deum, quem eo, quo decet, cultu prosequi debemus, et a quo quidquid credendum accepimus, veritatis habendum loco est. Non enim ipse falli, aut fallere quemquam potest. Quisquis igitur ab iis dissidet, quae a Deo tradita, et patefacta hominibus sunt, impius est, et veritati resistit; nec recta ratio errorem cum veritate confundi sinit, et cum iis, qui veritati adhaerent

turmatim, atque commixtim vivere, qui alios deducere a veritate possunt (1).

(1) Pulchre Victorius Maria Costa de Arignano Cardinalis, et Archiepiscopus Taurinensis in egregia *Synodo dioecesana*, quam nuper evulgavit, *cap. 2. pag.* 33. *Neque enim hominum societati*, inquit, *bene esse potest, nisi homines secundum rectam rationem vivant. Quid autem est rectam rationem sequi, nisi Dei voluntati, qui aeterna, et summa ratio est, obtemperare, et juxta eam vivere?*

§. VI. Neque alicui justa erroris excusatio est, aut quod in veritate haeret, aut quod eam non satis exploratam habet. Nam Deus, qui homines veritatem agnoscere, et sequi voluit, certa dedit signa, quibus eadem innotesceret. Quisquis haec signa despicit, neque sedulo in veritatem inquirit, culpa non vacat; cum iis vero, qui prave sentiunt voluntate, et pervicacia sua, quae potest esse recte sentientibus consuetudo, societas, similitudo religionis, morum, sententiarum, ex qua conjunctio societatis existit?

§. VII. Quod si interdum mali gravioris metus, atque periculum expelli non sinit e civitate haereticos, ceterosque similes, licet exlegi necessitati morem gerere, et obtemperare. Tunc autem hi homines in civitate retinentur; sed ita tamen retinendi sunt, ut eorum error latius manare non possit, neque ceteri ex eorum societate detrimenti aliquid accipiant.

TITULUS VII.

DE LIBRIS IMPROBATAE LECTIONIS.

§. I.

Non societas tantum, et consuetudo haereticorum, eorumque omnium, qui male de religione sentiunt,atque a veritate discrepant, sed etiam pravorum lectio librorum nobis vehementer obest, moresque vitiat, et a rectis vivendi, atque credendi regulis abducit. Itaque ut a perniciosa refugimus societate, ita nobis abstinendum est a pravis libris, quorum praeceptis imbui legendo possumus, atque ad eorum mores, consuetudinemque deduci (1). Imo gravius est, quod ex pravis libris, quam quod ex pravo sermone accipimus, detrimentum. Nam quae legimus altius, quam quae loquendo audivimus, haerent impressa animo, et difficilius e memoria elabuntur.

(1) Adversus vetitam pravorum librorum lectionem multa scripsere Protestantes, aliique complures, quibus nulla religio est, quique aegre ferunt, eripi ex manibus hominum libros, a quibus ipsi in errorem deducantur, eorumque mores depraventur. Jacobus Laurentius ann. 1719. Amstelaedami dissertationem edidit *de Libris Gentilium, Judaeorum, Turcarum, Patrum, Pontificiorum tolerandis, protestantium vero prohibendis.* Daniel Francus sub disciplina Jacobi Thomasii an. 1666. exercitationem evul-

gavit *de Indicibus Papistarum expurgatoriis*, quam valde auctam an. 1684. iterum edidit Lipsiae cum titulo *Disquisitio academica de Papistarum indicibus librorum prohibitorum, et expurgatoriorum, in qua de numero, auctoribus, occasione, contentis, fine, et jure indicum illorum disseritur.* In eodem argumenti genere versati sunt Bernardus Von Sanden, cujus est *exercitatio Theologica de indicibus librorum prohibitoriis, et expurgatoriis apud Pontificios*, Jonas Conradus Schramm, a quo edita est disputatio *de Librorum prohibitorum indicibus, horumque utilitate, et abusu*, Justus Henningius Bohemerus, cujus dissertatio *de jure circa libros improbatae lectionis ad lib. 4. §. 1. ff. famil. ercisc.* prodit an. 1724. Halae Magdeburgicae, quam deinceps ipse Bohemerus inseruit *Juri Ecclesiastico tom. 4. lib. 5. tit. 7. de haeret.* §. 67. *ad* 124., Christophorus Schoettgenius, qui Dresdae evulgavit commentarios quinque, quorum tres sunt *de indicibus librorum prohibitorum, et expurgandorum*, quartus *de Naevis literariis*, quintus *de naevis politicis indicum prohibitorum, et expurgatoriorum*, praterea tractatum *de expurgatione Pontificia librorum prohibitorum.* Est etiam Arnaldi opus, quod an. 1771. in Italicum sermonem conversum Venetiis prodiit *delle proibizioni de' libri.* In eodem luto haesitant Voltairius, Auctor literarum Judaicarum, itemque Auctor libelli, cui titulus *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, aliique similes, qui bellum religioni, bonisque moribus indixerunt. Ecclesiae potestatem vetandi lectionem pravorum librorum, praeter duos Protestantes Danielem Colberum, et Andream Kunadium, in discrimen revocare ausi sunt Paulus Sarpius, Febronius, et paucis ab hinc annis Camillus Manettus Antecessor Patavinus, cujus anno 1767., Venetiis editi *Avvertimenti politici istorici canonico-legali ai Principi cristiani intorno all' uso della loro potestà sulle cose ecclesiastiche, e sacre,* item auctor operis *la Chiesa, e la repubblica dentro i loro limiti.* Sed de pravorum librorum merito vetita lectione, deque Ecclesiae, et Romani Pontificis in eo negocio potestate solide, graviterque disseruerunt Gabriel Putherbeus *Theotimum sive libri tres de expurgandis malis libris*, Jacobus Gretserus *de jure, et modo prohibendi, expurgandi, et abolendi libros haereticos, et noxios*, qui deinceps scripsit etiam hujus operis *supplementum*, ac denique *Epimetrum, seu Auctarium ad opus, et supplementum de jure, et modo*, quae omnia extant *tom.* 13. operum ipsius Gretseri, quae anno 1734. edita sunt Ratisbonae; Theophilus Raynaudus *Erotemata de malis, ac bonis libris, deque justa, aut injusta eorumdem confixione*, quod opus descriptum est inter cetera Raynaudi opera Lugduni edita ann. 1665. *tom.* 11. Multa etiam, et praeclara eadem de re collegit Joannes Baptista Braschius in egregio opere *de libertate Ecclesiae tom.* 3.

cap. 26.; multa item in medium allata sunt a Mariano Ruelio Carmelita, qui Arcadico nomine Gilasci Eutelidensis edidit *Saggio dell' istoria dell' indice Romano de' libri proibili*, atque ab Alphonso de Liguoro Episcopo *de justa prohibitione, et abolitione librorum nocuae lectionis*. Sed omnium copiosissime, accuratissimeque totum hoc argumentum pertractavit Zaccaria, qui primum edidit dissertationem, quae extat *tom.* 3. *annal. literar. ital. lib.* 1. *cap.* 13., deinceps vero anno 1777. peculiare opus, cui titulus *Storia polemica delle proibizioni de' libri*. Habes hoc opere uno in conspectu positum quidquid ad justam nocuorum librorum prohibitionem, Ecclesiaeque, et Romani Pontificis in ea re potestatem ostendendam, atque ad haereticorum, aliorumque similia commenta refutanda pertinet. Videndi sunt etiam Gauchatus *let. crit. tom.* 4. *let.* 41., Valsecchius *dei fondamenti della Religione e dei fonti dell' empietà lib.* 3. *par.* 3. *cap.* 3. *et* 4., et Mamachius *ad auctor. oper. Quid est Papa* §. 22. *tom.* 1. *pag.* 304. *et seq.*, a quibus ea de re multa sunt praeclare, ac solide animadversa.

§. II. Recte igitur, et sapienter Ecclesia, cujus est curare, ut cunctis sana religio, moresque integri sint, et omnis mali, atque erroris auferatur occasio, lectionem vetat librorum, quos rectis moribus, ac fidei integritati noxios esse animadvertit. Quin etiam, ut omnis in re tam gravi damni suspicio, et periculum arceatur, ne retineri quidem sinit eos libros, quos aliquis legere curiosus, atque imprudens, et a quibus infici errore potest. Qua in re Ecclesia non tantum prospicit, et consulit saluti, atque utilitati Christianorum, sed etiam ab impetu, et furore perditorum hominum virtutes vindicat, et veritatem sanctissimae religionis, quam si Dei filii esse volumus, venerari, diligere, vereri debemus. An non Ecclesiae testimonio, et auctoritate tueri oportet sanctitatem, ac veritatem Religionis; an non merito censura notantur, qui eam odio habent, contemnunt, irrident (1)?

(1) Utrumque hoc argumentum late, et egregie persequitur Zaccaria *loc. cit. lib.* 2. *dissert.* 1. *cap.* 1. 2., *et* 3., ubi etiam recensentur libri, quorum lectio merito improbatur.

§. III. Atque hic sane mos fuit Hebraeorum (1), Ethnicorum (2), sectarum omnium (3), e medio tollere, atque etiam comburere libros, qui eorum religioni, bonisve moribus adversarentur. Nimirum recte omnes intelligebant, quantum religio, quantum mores, atque ipsa respublica caperet detrimenti ex lectione librorum, qui in omnium manibus impune, ac sine delectu versarentur. An non catholicis adhibenda erit cautio tam salutaris, tam necessaria, probata consensu Patrum (4), et Ecclesiae disciplina (5), ne quis eorum abstrahatur a veritate, quae tantum in Catholica Ecclesia est.

(1) Narrat Michael Glica 2. *par. ann. pag.* 182. *edit. Paris.* 1660 *in Byzant. histor. collect.*, qui Eusebium laudat, quod Ezechias Rex libros aliquot, qui Salomoni tribuebantur, comburi jussit, ne forte populus ex eorum lectione in idololatrism raperetur. Sed quanta in librorum lectione cautio esset, et provisio Haebreorum, ostendit in primis agendi ratio, quae in ipsis sacris Bibliis adhibebatur. Nimirum adolescentes, qui nondum trigesimum aetatis annum attigerant, uti scribit Hieronymus *Proem. in comment. ad Ezech. opp. tom.* 5. *col.* 3. *edit. cit.*, aut potius ex vigesimo anno non excesserant, uti tradit Gregorius Nazianzenus *Apolog. opp. tom.* 1. *pag.* 21. *edit. fol.* 1690., legere non sinebant Genesim, quaedam Ezechielis capita, et librum Canticae, quod etiam memoriae prodidit Origenes *Prologo in cant. opp. tom.* 3. *pag.* 26. *edit. Paris.* 1740. *ne forte*, ut inquit Auctor librorum *de vit. contemplativ.* qui olim Prospero tribuebantur, nunc Juliano Pomerio adscribuntur, *lib.* 3. *cap.* 6. *num.* 6. *in append. opp.* 5. *Prosperi pag.* 55. *edit. Paris.* 1711, *haec spiritualia secundum carnem adhuc carnales acciperent, nec virtutes cogitarent, quas mulieres illae* (quarum scilicet in iis libris mentio est) *significant, sed ipsas cogitando carnaliter deperirent*; proptcrea *consulto juniores legere sunt illa prohibiti, quae sicut spiritualiter accepta vivificant, ita carnaliter intelligentibus ipsa carnalis intelligentia occasiones carnalis concupiscentiae subministrat.*

(2) Abderitem Protagoram, quod in principio libri sui sic posuerat: *de Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere*, Atheniensium jussu urbe, atque agro exterminatum fuisse, librosque ejus in concione combustos, scribunt Cicero *de natur. Deor. lib.* 1. *num.* 23. *opp. tom.* 2. *pag.* 525 *edit. Oliveti Genevae* 1743. et Lactantius *de Ira cap.* 9. *pag.* 142. *tom.* 2. *edit. Paris.* 1748. Sed Romanorum in primis magna fuit cura, et solicitudo removendi, tollendique libros, et cetera, quae mores hominum depravare eosque a religione avocare possunt. Multa ejus rei monumenta sunt apud Livium *lib.* 25. *cap.* 1. *tom.* 3. *pag.* 939. *lib.* 39. *cap.* 16. *lib.* 40. *cap.* 29. *tom.* 5. *pag.* 330. *et* 490. *edit. Drakenborchii Lugd. Batav.* 1743., Valerium Maximum *lib.* 1. *cap.* 1. *tom.* 1. *pag.* 23. *edit. Torrenii Leidae* 1726., Svetonium *in August. cap.* 31. *num.* 1. *pag.* 225. *tom.* 1. *edit. Leovardiae* 1714., Senecam *Controv. proem. lib.* 5. *tom.* 3. *opp. pag.*348 *edit. Amst.* 1682., Tacitum *Annal. lib.* 4. *num.* 35. *et lib.* 14. *num.* 50. *pag.* 597. *tom.* 1. *et pag.* 735. *tom.* 2. *edit. Venet.* 1708.

(3) Catholicorum libros ab Arianis, ac praesertim Gregorio Cappadoce Patriarcha Alexandrino, Genserico, et Unnerico Vandalorum Rege, ab Iconoclastis crematos fuisse, testantur Athanasius *Encyclica ad Episcop.ab epist. ad Ortodox. de persequ. excit. num.* 3. *opp. tom.* 1. *pag.* 90. *edit. Patav.* 1777. Victor Vitentis *de perseq. Vandal. lib.* 2. *num.* 12. *pag.* 16. *et lib.* 4. *num.* 2. *pag.* 66. *apud Ruinart. hist. Pers. Vand. edit. Paris.* 1694., Theodorus Studites *epist. ad Patriarch. Alex.* apud Baronium *ad an.* 817. *num.* 27. *tom.* 13. *Annal. pag.* 599. *edit. Lucae.* Notum est, Lutherum corpus juris Canonici igni tradidisse, quid actum ab Anabaptistis fuerit, narrat Sleidanus *lib.* 10., quid a Calvinianis, patet ex eorum synodo apud Schultingium *lib.* 9. *Anacris pag.* 31. Quin etiam Haeretici tollendos, removendosque curarunt libros aliorum haereticorum, qui ex diversis sectis essent.Gaspar Radecherus Lutheranus ea de re libellum Vittemberge edidit anno 1556., ut conficeret, a Magistratu tollendos esse libros eorum omnium, qui Lutherani non essent, quem librum memorat Gretserus *in Epimetr. seu Auctar. ad opus de lib. nox. prohib. cap.* 1. Revera Lutherani magnopere restiterunt Sacramentariorum libris, uti narrat Hospinianus *histor. sacram. pag.* 11., itemque libris Zuinglianorum, et Calvinianorum, qua de re cum Calviniani quererentur, responsum ab illis est *in Refut. ortodox. consens. pag.* 14. *jam quod conqueruntur aliquibus in locis, libris Zuinglianorum, et Calvinistarum locum datum non esse, vel Theodosii, Valentiniani, et Marciani piissimorum Imperatorum exempla, qui ne quis Nestorii, Eutychetis, et Apollinistarum libros describeret, aut legeret, edixerunt* . . .

nostrorum Principum pia mandata excusant. Idem a Calvinianis adversus Lutheranorum libros factum est, quod multis collectis exemplis ostendit Zaccaria *loc. cit. dissert.* 1. *cap.* 7.

(4) Confer S. Dionysium Alexandrinum apud Eusebium *histor. lib.* 7. *cap.* 7. *pag.* 326. *edit. Valesii Cantabrig.* 1720. S. Hieronymum *epist.* 84. *et* 107. *col.* 287. *et* 682. *tom.* 1. *edit. Vallarsii Veronae*, Theodorum Studitam *lib.* 11. *epist.* 167. *pag.* 658. *edit. Paris. Sirmondi* 1696.

(5) Cum Paulus divinum verbum Ephesi nunciaret, *multi ex eis,* qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus, uti scriptum est in *Act. Apostol.* 19. Insigne hoc monumentum esse monet Gretserus *de jur. et mor. prohib. lib.* 1. *cap.* 5. moris Ecclesiae pravos eripiendi libros ex manibus Christianorum. Canon Apostolorum 52. 59., et 60 apud Cotelerium *PP. Apostol. tom.* 1. *pag.* 430. *edit. Amstelaedami* 1724. divulgari vetat *falso inscriptos impiorum libros*, itemque libros schismaticorum a S. Cypriano vetitos fuisse, constat ex ejus *epist.* 45. *pag.* 231. *edit. Amstelaedam.* 1700. *pag.* 128., Arii Thaliam a Patribus Concilii Nicaeni condemnatam fuisse, scribunt Socrates *histor. lib.* 1. *cap.* 21. *pag.* 40 *edit. Valesii Cantabrig.* 1720, et Nicephorus *lib.* 8. *cap.* 18. *pag.* 569. *tom.* 1. *edit. Paris.* 1630., quod Patrum decretum ab omnibus observari jussit Constantinus edicto, quod memorat Sozomenus *loc. cit.*, describit autem Socrates similiter *laudato loco.* Concilio Chartaginensi IV. apud Gratianum *can.* 1. *dist.*37. cautum est, *ut Episcopus Gentilium libros non legat; haereticorum autem pro necessitate, et tempore.* Quid dicam de Origenis libris? Eos sane pluries damnatos, lectionemque eorum vetitam fuisse testantur Sozomenus *histor. lib.* 8. *cap.* 14. *pag.* 343., Socrates *lib.* 6. *cap.* 9. *pag.* 324. *edit. cit.* et Hieronymus *lib.* 2. *Contr. Rufin. num.* 22. *tom.* 2. *col.* 515. *edit. cit.* Confer etiam Africae Episcoporum literas contra Pelagii libros ad Innocentium I. apud Constantium *epist. Roman. Pontific. col.* 884., itemque literas PP. Concilii Ephesini contra libros Nestorii ad Theodosium, et Valentinianum Imperator. *act.* 1. *tom.* 3. *concil. col.* 1102. *collect.* Labbaei, praeterea S. Leonem M. *epist.* 15. *ad Turibium cap.* 15. *et* 16. *opp. tom.* 1. *col.* 706. *edit. Ballerin.* ubi in Hispaniis *in nullo lectionis usu haberi* jubet Priscillianistarum libros atque apocryphas scripturas *non solum interdicendas* esse pronunciat, *sed etiam penitus auferendas, atque ignibus concremandas;* quod idem ipse Romae fecerat adversus Manichaeorum libros, sicuti narrat Prosper *in Chronic. col.* 749. *edit. Paris.* 1711. Mitto cetera, ne nimius sim. Tantum indicabo celebre decretum Gelasii Pontificis, quod pertinet ad exitum saeculi V., et quod vel unum ostendit, quanta jam esset ea aetate cura, et solicitudo Sedis Apo-

stolicae, ne in Christianorum manibus versarentur libri, ex quibus ipsi damni aliquid accipere possent. De hoc decreto copiose disserit Zaccaria *loc. cit. lib.* 1. *epist.* 2., ubi etiam plura habes monumenta, quae ad rem nostram pertinent. Videndi sunt etiam Binghamus *orig. Eccles. lib.* 16. *cap.* 2. §. 4. *pag.* 103. *seq. tom.* 7. *edit. Halae Magdeburg.* 1761., et Mamachius *ad auctor. oper. Quid est Papa? epist.* 3. §. 22. *tom.* 1. *pag.* 304. *seq.*

§. IV. Jamvero quemadmodum leges, quibus pravorum lectio librorum interdicitur, huc spectant, ut omnibus sancta, integra, inviolata religio sit; damnumque arceatur, et periculum animarum, ita totum hoc negocium pertinet ad ecclesiasticam potestatem, cujus curam, diligentiamque desiderant sanctitas religionis, atque animarum salus. Et quoniam religioni infertur injuria, animi imbuuntur erroribus, sive publice, sive privatim hi libri legantur; imo privata lectio, quae fieri diligentius solet, plus affert detrimenti; idcirco utraque lectio vetanda est ab ea potestate, quae homines deterreat ab iis, quae in aperto ac propatulo, quaeque in occulto fiunt. Atqui tantum ecclesiastica potestas, quae animis imperat, et eos poena constringit, efficere potest, ut se homines ab iis abstineant, quae non solum in luce, et conspectu omnium, sed etiam in abdito, atque in tenebris fugienda sunt.

§. V. Cunctos generatim libros, qui religioni, et moribus officiunt, procul a nobis esse oportere, omnes facile intelligunt, quibus cordi religio, et integritas morum est. Sed nisi Ecclesiae judicio constaret, quos speciatim libros legere sine periculo liceat; quos contra fugere oporteat, cuncta essent incerta, et unius, alteriusve libidini commissa ac saepe quis imprudens, et ignarus libros legeret perniciosos, quos salutares putabat, erroresque combiberet, qui semel infi-

xi animo saepe nunquam deponuntur. Quare Ecclesia designat libros religioni, bonisque moribus inimicos, hos legi, atque etiam retineri vetat, et poenas etiam, addit, quae animum affligunt, ut timor non ex hominum judicio, quod facinoris occultatio fallit, sed ex peccati conscientia exoriatur (1).

(1) Atque ita sane omni aetate observatum est, scilicet pravorum lectio librorum semper ab Ecclesia vetita est, uti paulo ante demonstravi *not.* 5. et latius ostendit Zaccaria *loc. cit. epoc.* 1. *ad* 7.*et dissert.*2.Quae dum disputo, haud equidem inficior, etiam laicos Principes cavere suis legibus posse, ne quis legat, retineatve libros, qui adversantur iis rebus, quae eorum curae, potestati, administrationi commissae sunt. Verum hae leges sunt ad instar reliquarum legum civilium, quae tantum poenis temporalibus repugnantes coercent, quaeque vim exserunt suam in ea regione, in qua conditae sunt. Ecclesiae tantum est vetare libros, qui religioni, bonoque spirituali adversantur, ejusque leges poenas quoque irrogant spirituales, et ubique Christianos obstrigunt. Quod si interdum a laico Principe vetiti sunt Haereticorum libri, id quidem factum est, posteaquam illi Ecclesiae judicio vetiti jam, damnatique fuerant. Arii libros jam igni tradiderant Nicaeni Patres, antequam eos Constantinus edicto proscriberet. Theodosius Jun. et Valentinianus Nestorii libros improbarunt; sed hi Synodo Ephesina *anathematizante fuerunt condemnati*, ut inquit Liberatus Diaconus *in Breviar. cap.* 10. *pag.* 44. *edit. Garnerii Paris.* 1675. Confer S. Coelestinum *epist.* 13. *ad Nestorium num.* 2. *seq. col.* 1115. *seq.* apud Constantium *Epistolar. Roman. Pontific.*, *et epist.* Joan. Antiocheni, quae est 3. *inter Coelestinianas num.* 2. *ibid. col.* 1283. Similiter in Capitularibus Caroli M. *lib.* 1. *cap.* 73. apud Balutium *tom.* 1. *col.* 482. *edit. Venet.* 1772. quidam libri improbantur; sed antea simile a Zaccaria Pontifice decretum emissum fuerat, uti observat Phithoeus *Glossar. ad Capitular. verb. Tractatus catholici tom.* 2. *col.* 512. Ac ne omnia persequar, nonne Leo X. Lutheri libros condemnavit? Idem postea factum est a Carolo V., sed is primum edicto monuit, ea *scripta* esse *a Summo Pontifice auctoritate sua Apostolica*, *ut praemittitur*, *damnata.* Theodosius primus cum seductus a Chrysaphio Monothelita fuisset (vide 3. *P. Conc. Chalced. cap.* 10. *tom.* 4. *Concilior.* Labbaei *edit. Venet. col.* 1807.) Theodoreti scripta nondum ab Ecclesia improbata damnavit. Verum Chalcedo-

nense Concilium, uti constat ex *act.* 8. *tom.* 4. *conc. col.* 1522. *collect.* Labbaei, nulla Imperatoriae legis habita ratione Theodoretum absolvit, suaeque Sedi restituit; deincepsque eamdem legem Valentinianus, et Marcianus abrogarunt declarantes, *quod injusta sententia nihil obsit Eusebio quoque, et Theodoreto religiosis Episcopis, qui eadem lege continentur, quoniam non possunt sacerdotes constitutione damnari, quos synodicum ornat de conservata religione decretum.* Concilium Chalcedonense *part.* 3. *cap.* 11. *col.* 1510. *tom.* 4. *cit. coll.* Quid? Enoticon Zenonis, Ectesim Heraclii, ac Typum Constantis nonne semper Ecclesia despexit, atque rejecit? Saepe etiam laici Principes gravissimas contra haereticos edidere leges, verum rogatu Ecclesiae, quae civilibus quoque poenis in haereticos animadverti curavit, ut facilius eorum audacia coerceretur. Ita *Imperatorum* (Arcadii, et Honorii) *scripta, quae de Alexandria, et Ægypto Origenistas pelli jubent* Hieronymo, ut ipse inquit *contr. Rufin. lib.* 2. *cap.* 2. *opp. tom.* 2. *col.* 468. *edit. Vallarsii Veronae, suggerente dictata sunt.* Hieronymus autem sine dubio hoc mandatum acceperat ab Anastasio I. P., qui illud Imperatorum edictum *responsa* tantum appellat *epist.* 3. apud Labbaeum *tom.* 2. *Conc. col.* 1432. Ephesini Patres ad Theodosium, et Valentinianum Imperatores dedere literas, ut cunctos Nestorii libros comburi curaret. Concilium Ephesinum *act.* 1. *tom.* 3. *cit. collect. col.* 1102., atque Orientales Episcopi Ortodoxi, et Archimandritae Constantinopolitani, uti patet ex Concilio Constantinopolitano sub Menna habito *ann.* 536. *tom.* 5. *Conc. col.* 1006. *cit. collect.*, Agapitum P. rogarunt, ut a Justiniano contra Severi libros edictum impetraret.

§. VI. Ecclesiastica autem potestas, a qua damnantur, improbanturque libri, ex quibus religio et mores detrimentum capiunt, est ipsa Ecclesia, et summus Pontifex Ecclesiae caput (1). Alterutrius judicio, et auctoritate opus est, ut omnes per totum Christianum orbem lege obstringantur, quodque ab iis editum est judicium neque falli, neque fallere quemquam potest. Quare sive aliquis damnatus error fuerit (2), sive definitum in libro errorem inesse (3), sive speciatim, sive generatim, atque, ut ajunt, *in globo* proscripti errores fuerint (4); quidquid a

Summo Pontifice, aut ab Ecclesia sive sparsa per terrarum orbem universum, sive in Synodum congregata pronunciatum, sancitumque est, apud omnes veritatis loco esse debet. Episcopus etiam, ac provinciale Concilium damnat, legique vetat libros, quos noxios esse animadvertit, sed ejus leges circumscribuntur terminis dioeceseos, aut provinciae, in qua latae sunt, et errori subesse possunt.

(1) Ne omnia colligam monumenta Pontificiae Potestatis in damnandis, vetandisque libris religioni, bonisque moribus inimicis, quod opere esset scriptionisque longioris, quodque egregie praestitit Zaccaria *lib. indic.* pauca tantum indicabo, quibus cognitis facile erit de ceteris judicare III. saec. ad Pontianum Pontificem libri Origenis missi fuerunt, ut damnarentur. Confer Constantium *in Pontian.* §. *unic. num.* 1. *col.* 116., *et in Fabian.* §. 1. *num.* 1. *col.* 117. Confer etiam Anastasium I. *Episc. ad Joan. Hierosolimit.* apud eumdem Constantium *Epist. Rom. Pontific. col.* 726. Ad Innocentium I. Summum Pontificem praestantissimi quinque Africae Episcopi dedere literas, ut Pelagii librum condemnaret. *Anathemet ergo* (inquiunt illi apud Constantium *Epist. Roman. Pontific. col.* 884. *ut Pelagius scripta sua . . . Aut si sua esse negat, aut scriptis suis ab inimicis suis dicit immissa, quae sua esse negat, anathemet ea tamen, et damnet paterna exhortatione, et auctoritate Sanctimoniae tuae . . . Si enim cognoverint* (Pelagii Socii) *eumdem librum, quem illius vel putant esse, vel norunt, Episcoporum catholicorum auctoritate, et maxime Sanctitatis tuae, quam apud eum esse majoris ponderis non dubitamus etc.* Librum Innocentius legit, et eum a quovis *damnandum*, atque *calcandum* Africanis Episcopis respondit apud Constantium *loc. cit. col.* 905. Leo I. Priscillianistarum libros non modo legi vetuit, sed etiam flammis tradi voluit *epist.* 15. *tom.* 2. *opp. pag.* 694. *edit. Ballerin. Venet.* Plura quoque haereticorum opera jussu Gelasii I. apud Anastasium Bibliothec. *in Gelas. tom.* 1. *pag.* 167. *num.* 2. *edit. Romae* 1724., et Symmachi apud eumdem *in Symmach. num.* 5. *pag.* 175. incendio conflagrarunt. Similia habes apud Gregorium M. *lib.* 6. *epist.* 66. *opp. tom.* 2. *col.* 842. *edit. Paris.* 1705., quem in locum Monachi, e Congregatione S. Mauri rectissime adnotarunt, *agnoscendam esse scilicet in Romanis Pontificibus libros aliquos prohibendi potestatem, et consuetudinem, cui parere tenebantur etiam Orientalis Ecclesiae*

alumni Constantinopolitano Patriarchae, aut alteri alioqui subditi. Huc etiam spectat Concilium Turonense an. 567. *can.* 20. apud Labbaeum *tom.* 6. *concil. col.*541., cujus haec verba sunt: *Et quorum auctorum valere possit praedicatio, nisi quos Sedes Apostolica aut semper intromisit, aut apocryphos fecit? Et Patres nostri hoc semper custodierunt, quod, eorum praecipit auctoritas.* Adde curam et solicitudinem, quam semper praestantissimi, *sanctissimique* viri habuerunt, ut eorum scripta Summi Pontificis judicio probarentur. Dionysius Alexandrinus ad Dionysium alterum Summum Pontificem libros quatuor misit, ut ipse judicaret, num ejus recta esset de Trinitate fides, de quo aliqui dubitaverant. Libros item quatuor contra duas Pelagianorum literas ad Bonifacium P. misit Augustinus significans, sese ea scripta mittere *non tam discenda, quam examinanda, et ubi forsitan aliquid displicuerit, emendanda* Augustinus *opp. tom.* 10. *col.*453. *edit. Venet.* 1733. De Caesario Arelatensi scribit Gennadius *de script. Eccles. cap.* 86. *in tom.* 2. *opp. S. Hieron. edit. Veron. col.* 984., quod ipse *de gratia quoque, et libero arbitrio edidit testimonia divinarum Scripturarum, et Sanctorum Patrum judiciis munita .. Quod opus etiam Papa Felix per suam epistolam roboravit, et in latius promulgavit.* Ipse Gennadius *cap.* 99. *et* 100. *ibid. col.* 989. *et* 990. testatur, suum se de fide librum Gelasii P. judicio subjecisse, eumdemque Gelasium Honorati Massiliensis scripta approbasse. Sunt etiam Nicolai I. Pontificis celebres responsiones *ad consult. Bulgaror.*, atque in his *num.* 103. apud Labbaeum *concil. tom.* 9. *col.* 1566. retineri vetantur, et cremari jubentur Saracenorum libri, quos Bulgari abstulerant. Quid adversus Photii libros, quibus homo schismaticus Summum Pontificem Sedemque Apostolicam audacissime insectabatur, ab Adriano II Pontifice actum fuerit, constat ex Concilio Romano an. 868. apud Labbaeum *tom.* 10. *col.* 447., atque hoc quidem factum VIII Oecumenico Concilio probatum est *act.* 7. apud Labbaeum *tom.* 10. *col.* 847., Joannes Diaconus ad Joannem VIII. Pontificem saeculo eodem IX scribens *de S. Greg. Magni vita tom.* 4. *oper. S. Gregor. edit. Paris. col.* 20. *Romano*, inquit, *Pontifici, Deus omnipotens probandorum, seu expellendorum scriptorum omnium specialem dedit procul dubio potestatem.* Quid dicam de libro Joannis Scoti a Leone IX primum in Romana, deinceps autem in Vercellensi Synodo damnato apud Labbaeum *tom.* 11. *col.* 1431. *edit. Venet. cit.*, de Petri Abaleardi scriptis, quae Innocentius II condemnavit, uti patet ex ejus *epist. ad Archiepiscopos Remens., et Senonen. et ad Bernard. Abbatem* apud Labbaeum *tom.* 12. *col.* 1415. *et* 1420. quid de alio opere Joannis Scoti, quod Honorius III uti ostendit Mabillonius *praefat. ad Saec.* 4. *Benedictin.* §. 8. *num.* 135. *pag.* 66. *edit. Paris.* 1680., quid de libris Tal-

mudicis Hebraeorum, quos Innocentius IV apud Raynaldum *ad an.* 1244. *num.* 42. *tom.* 21. *pag.* 312. *edit. Lucae* ab omnibus improbari voluit, quid de libris Aristotelis, quos Gregorius IX, uti patet ex ejus constitutione apud Raynaldum *Annal.tom.*21.*ad an.*1231. *num.* 48. *pag.* 50.*edit. Lucae*, in Parisiensi Universitate legi vetuit, *quousque examinati fuerint, et ab omni errorum suspicione purgati*, de Marsilii Patavini, et Joannis Jandnni libris, quos exterminari jussit Joannes XXII apud Raynaldum *ad ann.* 1327. *num.* 28. *seq. tom.* 24. *annal. pag.* 347. *edit. Lucae*, de aliis haereticorum, ac de Raymundi Lulli libris, quos Gregorius XI apud Raynaldum *ad an.* 1374. *num.* 12. *tom.* 26. *pag.* 252. *et ad an.* 1372. *num.* 35. *pag.* 229. *ib.*, atque apud Natalem Alexandrum *histor. eccl. saec.* 13. *et* 14. *cap.* 3. *art.* 20. *tom.* 8. *pag.* 90. *edit. Venet.* 1776., de scriptis Wiclefi, quae primum ipse Gregorius XI, deinde Alexander V. exterminari voluit apud Raynaldum *ad an.* 1409. *num.* 8. *tom.* 27. *pag.* 303. de erroribus, atque operibus Lutheri, quae a Leone X damnata sunt *constit. Exurge Domine* 44.*pag.*487.*tom.*3.*par.*3.*Bullar. Romani*? Nimius essem, si cetera hujusmodi monumenta recensere scribendo vellem.

(2) Ecclesia, ejusque caput Romanus Pontifex proponere potest modis omnino tribus alicujus falsi dogmatis, aut doctrinae judicium. Aut enim propositionem generatim damnat, nullo habito respectu ad illum, qui eam protulit, ex. gr. Propos. Christus non habet animam, aut ut prolatam ab aliquo ex. gr. Socino, aut ut aliquo libro comprehensam, ex eoque decerptam, vel simul cum eo damnatam. Primum illud Ecclesiae judicium errori subesse non posse, inter catholicos omnes constat, quoniam hujusmodi quaestiones juris quaestiones dicuntur, in quibus definiendis Ecclesia errare non potest. Cetera judicia, quae non ipsam in se doctrinam attingunt, sed ut prolatam ab homine, vel scriptis expressam vocantur judicia circa quaestiones facti, in quibus non eadem omnium ratio est. Nam quaeri potest, num Apollinaris ex. gr., aut alter aliquis certam illam propositionem docuerit, vel certum illud damnatum scriptum exaraverit. Atque haec quidem facti quaestio dicitur *de facto mere personali*. Quaeri etiam potest, num sensus propositionis vel libri, quam certo moraliter prolatam, aut quem scriptum ab aliquo constat ex. gr. Nestorio, Jansenio, quamque, aut quem Ecclesia tamquam haereticam, haereticumve damnavit, haereticus revera sit, prout ab iis Auctoribus explicatur, aut in eorum libris continetur, secundum communem intelligentiam, et verborum significationem. Atque haec facti quaestio dicitur *de facto dogmatico*. De facto *mere personali* minime sollicita est Ecclesia quae suum in eo negocio judicium minime interponit. Itaque si quis ex gr. diceret auctorem libri *Augustinus*, qui Jansenii nomine circumfertur, non esse re,

vera Cornelium Jansenium Iprensem Episcopum, is quidem pugnaret contra omnium fidem, ac testimonium, sed tamen Ecclesiae, quae ea de re minime laborat, decretis non adversaretur. De *facto dogmatico* magna ab appellantibus, Jansenianis, Quesnellianis controversia excitatur. Nam qui Jansenii propositiones quinque traditas in libro *Augustinus* tanquam catholicas omni ope, et opera defenderant, antequam eae damnarentur, uti ostendunt Du Mas. *hist. de 5. proposit. tom.* 2., et Auctor libri Romae editi an. 1745., cui titulus *Breve Istoria delle variazioni del Giansenismo*, postquam Jansenii doctrina quinque illis propositionibus comprehensa damnata est, stilum repente verterunt, ac negare coeperunt, errores illos Jansenii libro contineri, haereticum esse sensum propositionum, uti eae sunt in illo libro descriptae, Romanum Pontificem, et Ecclesiam in hoc judicio librorum errare posse, eique silentio obsequi satis esse, licere autem cuivis animo fovere sententiam, quae magis placeat. Id praesertim Antonius Arnaldus coepit contendere; atque haec celebris est juris, et facti distinctio. Haec, ut verbis utar praeclarissimi Fenelonii Cameracensis Archiepiscopi *doctrin. pastor. adv. lib. cas. conscient. ann. pag.* 1704. 7. *scriptorum infinito prope numero defenditur, Ecclesiam, nihil obstantibus Christi promissis, posse ope divina usque eo destitui, ut et fallatur ipsa, et ipsos fallat, si quando denunciet, eo, quem legit, textu sententiam haereticam, hoc est dogmati revelato adversam proprie significari. Adeo doctrina haec non offendit animos, ut contra unusquisque sic statuere assuescat, eam adhibitae jus inter et factum distinctionis beneficio certam, et inexpugnabilem fieri.* Defensores hujus tam falsae, tamque ineptae sententiae gravissime exagitat ipse Fenelonius pluribus documentis Pastoralibus editis an. 1704. et 1705. Videantur etiam Jacobus Benignus Bossuetius Episcopus Meldensis *Lettre à la R. M. Abesse, et religieuses de Port Royal num.* 1. *seq. tom.* 12. *oper. pag.* 360. *seq. edit. Leod. an.* 1767., Honoratus Tournelyus *in theolog. tract. de eccl. par.* 2. *art.* 3. *quaest.* 5. *pag.* 344. *edit. Venet.* 1765., Simonet. *Theolog. tr.* 9. *de reg. fid. disp.* 9. *art.* 11. Bertius *de Theolog. discipl. lib.* 17. *cap.* 5. *opp. tom.* 2. *pag.* 100. *edit. Venet.* 1765. Praeceteris autem videndus est Bolgenius, qui egregio opere Brixiae edito an. 1788., cui titulus *Fatti dommatici, ossia della infallibilità della Chiesa nel decidere sulla dottrina buona o cattiva de' libri*, totum hoc argumentum copiose, accurateque explicavit. Ceterum distinctionem illam inter jus, et factum, quam in primis Arnaldum defendisse monui, non ipse primus reperit, sed ab Arianis arripuit. Nam Eusebius Nicomediensis, et Theognis Nicaenus, ut testatur Socrates *histor. lib.* 1. *cap.* 14. *pag.* 42. *edit. Valesii Cantabrig.* 1720., fidei subscripserunt, sed anathemati adversus

Arium subscribere noluerunt, negantes eum haereticum habendum esse. Similiter religiosi silentii in rebus dogmaticis vestigia sunt apud Nestorianos, qui per illud Alexandrum Episcopum tueri conabantur, quod damnationi Nestorii subscribere noluerat. Sic enim ipsum excusat Theodoretus *epist. ad Joan. Antiochenum*, quae est *cap.* 172. *Synodici adv. Tragaediam Irenaei*, extatque apud Balutium *nov. collect. conc. col.* 871. *edit. Paris.* 1683., et apud Labbaeum *tom.* 4. *concil. col.* 43. *edit. Venet. Primo quia, quae docet, sunt orthodoxa, secundo, quoniam silentium servat, Ecclesiae pacem in nullo contaminans.*

(3) Ecclesiam, ejusque caput Romanum Pontificem in definiendis factis dogmaticis, uti rem paulo ante explicavi, errare non posse, catholicis omnibus plane persuasum est. Nam Christus Ecclesiae adest in munere docendi; atqui in facto dogmatico munus est docendi; per quod discimus *formam habere sanorum verborum, custodire depositum fidei, et simul devitare profanas vocum novitates*, ut inquit Apostolus *II. ad Timoth. I.* 13. *et* 14., *et I. ad Timoth. VI.* 20. Praeterea quomodo Ecclesiae pastores *pascere* gregem poterunt, *exortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere*, nisi noxia pascua, quae vitanda sunt, hoc est pravos libros indicent, deque iis comprehensa doctrina, bona, ne an mala sit, judicium ferant? Quomodo Ecclesia erit *templum Dei vivi, columna, et firmamentum veritatis*, nisi certo judicet de doctrina, quam quis aut sermone, aut scripto proponit? Sane de veritate, aut errore alicujus propositionis, separatim sumptae certum, ac falli nescium esse Ecclesiae judicium, inter omnes constat. Atqui ut noscatur, vera ne, et catholica, an falsa, et haeretica sit aliqua propositio, videndum est, quo sensu usurpata fuerit, et hic porro sensus nonnisi ex toto sermonis, aut libri contextu educi potest. Ita ex. gr. ea propositio *filius Dei est consubstantialis Patri*, tamquam haeretica damnata est adversus Paulum Samosatenum, qui iis verbis utebatur, ut Patrem, ac Filium unam solum personam cum Sabellio faceret; contra vero tamquam fidei dogma firmata est adversus Arium, qui filium secundum Divinitatem Patri aequalem esse negabat. Itaque si totus sermonis, aut libri contextus praesertim facit, ut aliqua propositio catholica, aut haeretica habeatur, consequens est, ut Ecclesia in expendenda, noscendaque doctrina, quae aliquo libro comprehensa est, nimirum in definiendo facto dogmatico, errare non possit. Similiter de vero sensu sacrarum scripturarum Ecclesia judicat ex toto contextu, nixa testimoniis Patrum, hoc est sententiis, quae ex toto eorum operum contextu educuntur. Adde quod ad factum dogmaticum pertinet decretum Concilii Tridentini *sess.* 4. *decret.* 2., quo vulgata authentica declaratur; ad factum item dogmaticum traditio, quam Ecclesia ex Patrum scriptis educit. Quid dicam de Conciliis Oecumenicis,

quae saepe damnant haereticorum sententias ex eorum operibus eductas; quaeque num legitime congregata, et approbata fuerint, ex facto quaerendum est? His accedit consensus Patrum, et constans atque perpetua Ecclesiae disciplina. S. Joannes Chrisostomus Oecumenici Concilii auctoritatem appellat, ut sibi exploratum sit, num Origenis doctrina damnari debeat, sicuti scribit Socrates *histor. lib.* 6. *cap.* 14. *pag.* 329. *edit. Cantabrig.* 1720., S. Augustinus *de cathechiz. rud. cap.* 8. *opp. tom.* 6. *col.* 270. *edit. Venet.* 1731. mittit ad Ecclesiae judicium cupientem scire, qui libri haeretici sint, atque huic judicio obsistere quemquam posse negat *de util. creden. cap.* 17. *tom.* 8. *col.* 69., S. Hieronymus *epist. ad Pammach.* 84. *opp. tom.* 1. *col.* 522. *edit. Veron. cit.* aut *subscribendum* facto dogmatico de Origenistis, aut *de Ecclesia exeundum* clamat. S. Leo *epist.* I. *ad Aquilejen. Episc. cap.* 1. *opp. tom.* 1. *col.* 591. *edit. Ballerin.* Pelagii discipulos *apertis professionibus* damnare jubet *superbi erroris auctores, nihilque sit in verbis eorum obscurum, nihil inveniatur ambiguum; et epist.* 93. *ad Synod. Chalced. cap.* 3. *col.* 1073. *tom.* 1. *edit. cit.*, ait *pertinere ad puritatem fidei, atque doctrinae damnare haereses cum suis auctoribus.* Confer etiam Gregorium M. *epist.* 25. *ad Joan. Episc. Constantinopol. lib.* 1. *opp. tom.* 2. *col.* 515. *edit. Paris.* 1705., Librum diurnum Rom. Pontific. *tit.* 9. *cap.* 2. *pag.* 29. *edit. Garnerii Paris.* 1680., Concilium Turonense II. *can.* 20. apud Labbaeum *tom.* 6. *concil. col.* 541. *edit. Venet.*, Lateranense an. 649. sub Martino I. *can.* 18. *sect.* 5. *tom.* 7. *col.* 363., Constantiense *sess. ult. tom.* 16. *col.* 760. *ejusd. collect.* Eadem Ecclesiae disciplinae ratio est. Porro Concilium Nicaenum non tantum errorem Arii condemnavit, sed ejus quoque personam, et librum, quem Thaliam inscripserat, ut patet ex *epist. Synod. PP. Concilii ad Eccles. Alexand.* apud Labbaeum *conc. tom.* 2. *col.* 259., omnesque compulit ad subscribendum damnationi Theodoretus *hist. lib.* 1. *cap.* 8. *pag.* 31. *edit. Cantabrig.* 1720., et Eusebius Nicomediensis, ac Theognius Nicaenus subscribere nolentes a Concilio sunt depositi, neque restituti, nisi antea probassent omnia, quae a Patribus decreta fuerant Socrates *histor. lib.* 1. *cap.* 8. *et* 14. *pag.* 22. *et* 42. *edit. Cantabrig.*, quem in locum videndus est Valesius *in notis.* In Concilio Ephesino tamquam catholica probata est S. Cyrilli epistola ad Nestorium, ipsius autem Nestorii epistola ad Cyrillum tamquam haeretica ab omnibus damnata est, proscriptique sunt Nestorii errores desumpti *ex libris, commentariisque ipsius tom.* 3. *concil. act.* 1. *col.* 1007. *et* 1078. In Concilio Chalcedonensi probata est epistola S. Leonis M. *act.* 4. *tom.* 4. *col.* 1382. *seq. et qui non subscribit epistolae, cui omnis sancta Synodus consentit, haereticus est*, inquiunt Concilii Patres *act.* 4. *col.* 1403. in Concilio Oecumenico V. damnatus est Ori-

genes, ejusque doctrina, et scripta, uti constat *ex can.* 11. *ejusd. Conc.* apud Labbaeum *tom.* 6. *col.* 211., et ejus discipuli aut damnationi subscribere, aut de Ecclesia exire coacti sunt teste Hieronymo *epist.* 84. *ad Pammach. et Ocean. opp. tom.* 1. *col.*, 522. *cit. edit.* Qua eadem Synodo damnata quoque sunt tria capitula, hoc est scripta Theodori Mopsuesteni, ac Theodoreti adversus S. Cyrillum, et epistola Ibae Edesseni ad Marim Persam, de quibus magna animorum contentione quaerebatur, num in iis Nestorii errores continerentur. Synodus haec tria capitula damnavit, atque omnes, qui catholici haberi vellent, damnationi subscribere coegit, uti constat ex Facundo Hermianensis *lib.* 3. *cap.* 1. *pag.* 35. *edit. Paris.* 1686., et S. Gregorio M. *epist.* 2. *et* 39. *lib.* 4. *opp. tom.* 2. *collect.* 682. *et* 719. *cit. edit. Paris.* Idem adversus Pelagium factum est, uti ostendunt Augustinus *de peccat. origin. cap.* 9. *opp. tom.* 10. *col.* 256., *et de gest. Pelag. cap.* 6. *tom.* 10. *col.* 200. *edit. cit.*, Innocentius I. *epist.* 31. *ad* 5. *Episc.* apud Constantium *epist. Pontific. Romanor.* 5. *col.* 903., Leo M. *epist.* 1. *ad Episc. Aquil.*, *et epist.* 2. *ad Septim. opp. tom.* 1. *col.* 591. *et* 694. Jure igitur, ac merito catholicis omnibus certum debet esse judicium, quod de Jansenii libro *Augustinus*, deque ejus propositionibus, ac *de moralibus observationibus* Quesnelli latum est ab Innocentio X. *constit. Cum occasione* 167. *Bullar. Roman. tom.* 6. *par.* 3. *pag.* 248., Alexandro VII. *Const. Ad sanctam* 136. *tom.* 6. *par.* 4. *pag.* 150., Clemente XI. *Const. Vineam Domini* 16., *et Const. Unigenitus tom.* 10. *pag.* 145., *et* 340. De qua quidem *Constitutione Unigenitus* perlegendae sunt egregiae literae, quas Summus Pontifex Pius VI. die 13. Septembris an. 1781. dedit ad Episcopum Brixinensem, quibus sane literis Pontifex Sapientissimus pro ea, qua praestabat, singulari, exquisitaque doctrina, flagrantique studio custodiendae, propugnandae, propagandae catholicae religionis invicte, ac perspicue demonstravit, *Constitutionem Unigenitus* irreformabile Sedis Apostolicae judicium continere. Idque etiam antea definiverant Patres omnino centum in Concilio Romano Benedicto XIII. Pontifice congregati, qui in authentico decreto *tit.* 1. *cap.* 2. Constitutionem ipsam *fidei regulam* agnoscunt, atque *ab omnibus cujuscumque conditionis, et gradus, omnimoda, ac debita obedientia, et executione* observari volunt. Judicium idem plus semel dedit Sac. Facultas Parisiensis, praesertim die 15 Decembris an. 1729., cum declaravit, eam se Constitutionem amplecti *tamquam dogmaticum Ecclesiae universalis judicium*, et idem etiam a Parisiensibus Episcoporum comitiis ann. 1755. latum est. Cum enim inter Episcopos orta esset controversia de Eucaristia illis deneganda, qui Bullae *Unigenitus* adversarentur, factum est inter eos divortium sententiarum, neque tamen ex Episcopis ullus fuit, qui Bullam

Unigenitus tamquam dogmaticum universalis Ecclesiae decretum non praedicaret. Nam qui sententiam unam sequebantur ita inquiunt in 1. *et* 2. *art. Cum igitur accesserit Ecclesiae consensus, decretum illud merito vocatur tum judicium dogmaticum, et irreformabile Ecclesiae universalis, tum judicium ejusdem ad doctrinam pertinens. Huic judicio debetur sincerum mentis et cordis obsequium. Qui contra illud obsequium peccant, peccant in materia gravi.* Qui vero in alteram sententiam descenderunt 4. *art.* dicunt haec : *Constitutio Clementis XI., quae incipit Unigenitus Dei filius dogmaticum est, et irreformabile Ecclesiae judicium, cui sincerum mentis, et cordis obsequium sine peccato mortali denegari non potest.* Vide *Lettre circulaire de l'Assemblée générale du Clergé aux Archevèques et Evèques de France an.* 1755. *pag.* 2. *et* 4. Neque omittenda est recentior, eaque luculentissima Cleri Gallicani declaratio edita in Comitiis ann. 1765., quae extat *in act. ejusd. an. pag.* 46., atque his est concepta verbis : *Eas ob causas agnoscunt, ut nos semper agnovimus, Constitutionem Unigenitus tamquam judicium dogmaticum Universalis Ecclesiae*, *aut* (*quod eodem recidit*) *tamquam judicium irreformabile hujus ipsius Ecclesiae in materia doctrinae*, cui judicio debemus, *quam illa exigit, sinceram cordis, et spiritus submissionem.* Confer Zaccariam *Anti-Febron. vindic. part.* 2. *dissert.* 5. *cap.* 6., et Laurentium Veith *de Gemin. delect. sect.* 2. §. 20. *num.* 59. *seq.*, a quibus et alia plura ejusdem rei monumenta describentur.

(4) Cum Ecclesia propositiones aliquas, uti haereticas, aut etiam erroneas, vel temerarias, scandalosas etc. sive speciatim, sive generatim et *in globo* damnat, judicia haec vere dogmatica sunt, atque omnibus certum esse debet, nullam esse ex iis notam, quae non merito in illas propositiones cadat; praeterea si agatur de censura generali, et *in globo*, nullam esse ex damnatis propositionibus, quae non aliqua ex enumeratis notis digna sit. Secus neque dogmaticum esset decretum Concilii Constantiensis *sess.* 45. contra articulos Wicleffi, et Hussii, neque dogmatica Bulla Leonis X. contra articulos Lutheri, nec Constitutio S. Pii contra Bajum, neque item dogmaticarum rerum loco habenda essent, quae ab Innocentio XI. contra Michaelem Molinos, ab Innocentio XII. in propositiones 23.excerptas ex libro, cui titulus *Les maximes des Saints etc.* sancita sunt. Cuncta haec decreta, et constitutiones propositiones *in globo* damnant; et tamen cuncta catholicis omnibus dogmatica sunt. Ac Martinus V. in Bulla, qua Constantiense Concilium approbavit, expresse decrevit, ut *specialiter literatus* (si de haeresi sit suspectus) inter cetera *interrogetur, utrum credat, sententiam sacri Constantiensis Concilii supra quadraginta quinque Joannis Wiclef, et Joannis Hus*

triginta articulis superius descriptis latam fore veram, *et catholicam*, *scilicet quod quadraginta quinque articulis Joannis Wiclef*, *et Joannis Hus triginta non sunt catholici*, *sed quidam ex eis sunt notorie haeretici, quidam erroneis, alii temerarii, et seditiosi, alii piarum aurium offensivi.* Atque haec quidem plurium propositionum condemnatio *in globo* recte, et sapienter emittitur, ne qua illarum defendatur, aut animo retineatur, licet non singulae eamdem censuram mereantur, eo fere modo, quo prudens medicus aegroto sapienter vetat, ne ulla utatur ex dapibus, quae in opiparo convivio paratae sunt, quoniam omnes aegroto sunt noxiae, licet medicus non definiat, quomodo singulae, aut quae plus minusve noceant. Confer Pallavicinium *histor. Conc. Trident. lib.* 1. *cap.* 21., et Tournelyum *Praelect. Theolog. de censur. art.* 1. *tom.* 3., ubi multa habes ea de re testimonia. Sunt qui has condemnationes generales, et *in globo* recentioris disciplinae esse putant; at idipsum satis esse deberet homini Catholico, ut hanc Ecclesiae disciplinam eo, quo decet. obsequio veneretur. Verum falsum est, quod illi ajunt. Sane cum in Concilio Nicaeno damnata sunt Arii scripta, ac nominatim ejus Thalia, non eodem prorsus loco habita sunt omnia, quae iisdem scriptis continebantur. Cum Origenis opera Alexandriae a Theophilo damnata fuerunt, ac vetita eorum lectio a S. Epiphanio Cypri, a S. Anastasio P. Romae, an quidquid Origenes scripserat pari modo improbatum est? Cum in Concilio V. Oecumenico tria capitula damnata fuerunt, an omnia, quae epistola Ibae Edeseni ad Marim Persam, atque scripta Theodori Mopsuesteni ac Theodoreti adversus S. Cyrillum comprehendebant, similibus infecta erroribus, et pari digna nota judicata sunt? In eodem Concilio damnatae fuerunt literae Honorii ad Sergium, et Pirri Constantinopolitani ad Joannem IV. P., quis credat, damnatum proscriptumque similiter fuisse quidquid duabus illis literis scriptum fuerat?

§. VII. Summus Pontifex libros damnat, quos noxios esse deprehendit, aut per Breve, Bullamve suam, aut per Congregationes Indicis (1). Sacraeve Inquisitionis; olim etiam per Sacri Palatii Apostolici Magistrum interdum pravi libri damnabantur. Ab his quoque Congregationibus vetitorum lectio librorum iis permittitur (2), qui nihil ex ea detrimenti capere possunt. Improbantur autem libri, postquam a doctis viris cogniti, expensique diligentissime sunt, neque eadem est omnium un-

probandorum ratio. Sunt enim qui plus religioni, bonisve moribus adversantur, atque horum magis fugienda lectio est; alii sunt, qui ita scatent erroribus, ut non modo legi, sed ne castigari quidem possint; et alii, quorum est improbata lectio, donec corrigantur (3).

(1) Primus Paulus IV. Sac. Inquisitionis Congregationi negotium commisit, ut vetitorum librorum indicem conficiendum curaret. Re perfecta adhuc Tridentini Patres ea de re in Concilio agendum putarunt, cum inventa arte typographica facile ubique divulgarentur haereticorum libri, qui ne ad fidelium manus pervenirent, diligentissime cavendum erat. Sed ne Concilii Patres sua auctoritate opus susciperent, quod jam Sedes Apostolica absolvendum curaverat, impetratae sunt literae a Summo Pontifice, qui eos ad hoc opus hortaretur. Re quaesita, et expensa diligenter, uti narrat Cardinalis Pallavicinius *histor. Concil. Trid. lib. cap.* 19. denique a doctis viris quos Tridentina Synodus elegerat absolutus est index, missusque ad Pium IV. Pontificem, qui eum ipse expendit, atque a peritis viris expendi jussit, ac denique indicem ipsum edidit, eumque speciali Bulla diei 24. Martii anni 1564. confirmavit. Mortuo Pio IV. Summus Pontifex renunciatus est S. Pius V., qui Sac. Indicis Congregationem instituit, cujus esse voluit vetitorum librorum indicem conficere, et curare, atque ita fungi munere, quod pridem Tridentini Concilii Patribus commissum fuerat. Errant enim, qui Indicis Congregationem primum a Sixto V. institutam putant, uti ostendit Ruellius *Saggio dell' istoria dell' indice Romano de' libri proibiti.* Atque hujus quidem Congregationis, quae constat ex Cardinalibus, pluribusque viris doctis, est curare indicem librorum vetitorum, qui ejus jussu in lucem emittitur, quique post annos, cum ei novis interdictis plures factae sunt accessiones, renovari solet. Nova Indicis librorum prohibitorum editio perfecta est jussu optimi sapientissimique Pontificis Pii VI., cujus in Religionis, morumque integritatem singulare studium, ac magnae, praeclaraeque in omni genere virtutes fuerunt, quas nulla unquam obscurabit oblivio, et altera novissima Pontifice Pio VII.

(2) Hodie Sacra Inquisitionis Congregatio libros permittit, quorum lectio difficilius conceditur, quales sunt haereticorum de religione agentium libri. Sac. Indicis Congregatio veniam tribuit legendi libros, in quibus levius inest periculum. Certi quidam libri pro Urbe Roma etiam a Patre Magistro Sacri Palatii Apostolici permittuntur.

(3) S. Eusebius Vercellensis, uti testatur S. Hieronymus *epist.* 61. *opp. tom.* 1. *col.* 346. *edit. cit.*, *omnium psalmorum*

commentarios haeretici hominis vertit in nostrum eloquium licet haeretica praetermittens, optima quaeque transtulerit. Ipse Hieronymus eamdem hanc methodum in quibusdam Origenis libris adhibuit, uti ipse testatur *contr. Ruffinum lib.* 2. *num.* 12. *col.* 542. *opposit. tom.* 2. Quantos in hoc eodem opere labores exautlarit Cassiodorus, ignorat nemo, idque Cassiodorus ipse confirmat *de instit. divin. liter. lib.unic. cap.*1. *pag.* 540. *edition. Rotomagen.* 1679. Praeclara haec exempla sunt, quae os obturare deberent maledicis vituperatoribus Sedis Apostolicae, quae similiter emendari jubet libros, in quibus mali aliquid inesse deprehendit; et qui ho libros ita emendatos legent, merito in Romanos Correctores usurpare poterunt ea Hieronymi verba *epist.* 84. *tom.* 1. *col.* 525. *edit. cit. cum haec rejeceritis, et quasi censoria virgula separaveritis a fide Eeclesiae, tuto legam cetera, nec venena jam timebo, cum antidotum praebibero.* Late iu hoc toto argumento versatur Zaccaria *eit. lib. Storia Polemiea delle proibizioni de' libri*, ubi etiam *diss.* 3., ab haereticorum calumniis solide vindicat Sedem Apostolicam, cujus in vetandis libris plena sapientiae, prudentiae, et aequitatis ratio est.

TITULUS VIII.

DE HAERETICAE PRAVITATIS INQUISITORIBUS.

I. Fidei, morumque integritas custodienda diligenter est.
II. Ejus rei curandae causa Tribunal Inquisitionis institutum est.
III. Hujus origo.
IV. Congregatio Inquisitionis Romae, cui praeest Summus Pontifex.
V. Ad eam graviora ex toto christiano orbe negocia referenda.
VI. Inquisitoris munus nihil detrahit Episcopi officio et potestati.
VII. ad X. Vindicatur Tribunal Inquisitionis.
XI. Omnes haereses deferre, et haereticos accusare debent.
XII. Etiam infames testimonium dicere, atque accusare possunt.
XIII. Juramentum de observando secreto.
XIV. Summa aequitas, ac diligentia judicii.
XV. et XVI. Contra quos judicet Tribunal Inquisitionis?

§. I.

Non satis fidei, morumque integritati consultum videretur, si tantum esset exclusa societas il-

lorum, qui a catholica veritate discrepant, amotique illorum libri a manibus catholicorum; nisi etiam essent magistratus, qui in fidei corruptores inquirerent, poenisque coercerent, et ea statim removerent mala, quae universae societati detrimentum inferre possunt. In omni bene constituta republica suprema lex est ejus salus, et incolumitas, eamque curare maximum est officium ejus, qui reipublicae praeest. An non etiam incolumitas, salusque ecclesiasticae reipublicae, quae praesertim in fidei, morumque integritate posita est, custodienda erit diligenter, eaque cura, et solicitudo ad eum pertinebit, qui huic reipublicae praepositus est?

§. II. Ergo Summus Pontifex, cui tota commissa est Catholica Ecclesia, curare in primis debet, ut integra sit fides, ut errores removeantur, ut inquiratur in eos qui fidem corrumpunt, statumque ecclesiasticae reipublicae pervertunt. Haec causa fuit instituendi tribunal, quod Inquisitionis vocatur, quoniam ejus est inquirere in errores, qui contaminare animos catholicorum possunt, eosque a salutaribus doctrinae pascuis abducere. Initio unusquisque Episcopus in dioecesi sua, vel plures Episcopi in provinciali Concilio congregati in eos, qui in dioecesi, aut provincia orirentur, errores inquirebant (1); semper tamen graviora negocia ad Sedem Apostolicam referebantur, atque ita Episcopus, vel Concilium provinciale ad exitum perducendum curabat, quod a Sede Apostolica decretum fuerat (2).

(1) Vide Dadinum Altaserra *de jurisdic. Eccl. tom. 4. cap.* 3. et Bianchium *Dell' esterior polizia della Chiesa tom.* 3. *cap.* 3. §. 10. *num.* 2. *et* 3.

(2) Confer quae dixi *in Prolegomenis* §. 35., *et in not. tom.* 1. *pag.* 30. *et seq.*, *et lib.* 3. *tit.* 4. §. 8. *in not.* 1. *pag.* 55. *seq.*

§. III. Lapsu temporum, cum gravius malum urgere videretur, oportuit Summos Pontifices in eas regiones, in quibus haeresis longe lateque serpebat, Legatos mittere, qui suam Episcopis opem adjungerent, ut ita facilius perditorum hominum audacia coerceri, et christiani deterreri a peregrinis, pravisque doctrinis possent (1). Sed cum novi quotidie errores erumperent, et numerus augeretur haereticorum; Legati autem neque semper praesentes essent, neque semper satis aptum malo remedium adhiberent, visum est perpetuos instituere magistratus, qui semper praesentes essent, ac semper in unaquaque regione ad fidei integritatem animum intenderent, erroresque omnes vix natos comprimerent, et repellerent (2). Ita instituti sunt Inquisitores; nimirum probatae pietatis, et doctrinae, viri praesertim ex Dominicanorum (3), aut Franciscanorum familia, qui vicaria funguntur opera Sedis Apostolicae in avertendis, tollendisque erroribus, atque in fide integra, et incolumi conservanda.

(1) Innocentium III. ante exitum saeculi XII., hoc est anno 1198. Raynerium, et Guidonem in Narbonensem provinciam ad retundendos haereticos Legatos misisse constat *ex ejus epist.* 122. *et* 123. *lib.* 2. *tom.* 2. *edit. Balutii pag.* 420. Quam autem ob causam hujusmodi homines cum delegata auctoritate in regiones mitteret Sedes Apostolica, ut socii accederent Episcopis, qui ordinaria auctoritate potiebantur, ostendunt Innocentii III. literae ad Cistercienses apud Manriquesium *annal. Cisterciens. tom.* 3. *pag.* 420. *et seq.*, quibus quidem consonant historiarum monumenta.

(2) Quantum boni attulerit, et mali averterit institutio quaesitorum fidei, compertum omnibus est. Nam eorum cura, et diligentia factum est, ut sensim post annum 1300. decreverit in Italia

cumprimis sectarum pestilentia, neque ulla amplius aut nova, aut vetusta haeresis apud Italos radices egerit, uti observat Muratorius *antiquit. Ital. diss.* 60. Mirum hinc videri non debet, quod hoc Tribunal adeo sit invisum haereticis, quorum errores, et audaciam comprimit. Vide Ricchinium *in Ven. Monetam diss.*1. *cap.* 7. §. 5. *seq. pag.* 31. *edit. Romae* 1743.

(3) Quis primus Inquisitor fuerit a Summo Pontifice constitutus, incertum, controversumque est. Alii cum Manriquesio *Cisterciensium annalium* scriptore munus hoc commissum fuisse primum existimant monachis quibusdam ejus Ordinis, praesertim vero Arnaldo, B. Petro de Castronovo, et Rodulpho *an.* 1204. Innocentii III. auctoritate. Contra alii sunt, qui cum Jacobo Echardo *de scr. Ord. Praedic. tom.*1 *pag.*88. *edit. Paris.*1719, tantum a Gregorio IX. an. 1231. munus, et nomen Inquisitoris institutum, ac primum ad Fratres Ord. Praed. delatum fuisse arbitrantur. Bollandiani litem hoc modo dirimere voluerunt, ajentes nimirum veriorem esse Echardi sententiam, si de nomine ipso inquisitoris quaeratur, contra vero si quaestio sit de potestate inquirendi in haereticos, in qua totum est positum officium, ac dignitas Inquisitoris, dubitari non posse, quin primum Cistercienses, posteaque S. Dominicus eo munere functi sint. Verum eruditi Annalium Ord. Praed. Scriptores *ad an.* 1207. *num.* 19. *seq.* certamen integrarunt defendentes, primum Inquisitorem fuisse S. Dominicum, laudantque testimonium Petri Cali nobilis, ac vetusti scriptoris, graviterque, et copiose contraria argumenta refutanda susceperunt. Meum non est in hac tanta, quae inter doctissimos viros agitur, controversia judicium interponere. Hoc tantum dicam, non satis exploratum videri, quod propter haeresim Albigensium inquisitionis Tribunal primum constitutum, quale nunc est, ac plane firmatum fuerit. Res fere, ut in ceteris evenire solet, a quibusdam veluti rudimentis profecta denique omnino stabilita, absolutaque est. Itaque jam ab an. 1227. Conrado Marpurgensi ex Ord. Praed. a Gregorio IX munus Inquisitoris ad capiendos, condemnandos, ac postremo judici saeculari tradendos haereticos commissum fuit, uti patet ex Bullario Ord. Praed. *tom.* 1. *pag.* 20. *constit.* 7. Eodem anno Joanni Salernitano ex Ord. Praed. officium inquirendi in haereticos datum est, uti patet ex Bulla Gregorii IX. *apud annal. Ord. Praed. pag.* 203. *in not.*, deincepsque annis consequentibus in pluribus regionibus Inquisitio constituta est, qua de re videndi sunt laudati Annales Ord. Praed. *pag.*20.37. 38. 45. 47., Spondanus *ad an.* 1228. *num.* 11. *tom.* 1. *pag.* 101. *et an.* 1234. *num.* 3. *pag.* 116. *et an.* 1256. *num.* 17. *pag.* 200. *edit. Lugdun.* 1678., Paramus *de orig. Inquisit. lib.* 2. *tit.* 2. *cap.* 2. *num.* 7. *et seq. et cap.* 51. *num.* 10., Albitius *Risposta all' Istoria dell' Inquisizione* pluribus locis. Qui his Tri-

bunalibus per totum orbem diffusis praepositi erant in gravioribus quibusque negociis aut literas dabant ad Summum Pontificem, aut ad eum veniebant, ut ejus consilio, et auctoritate rem omnem expedirent. Licet enim initio nondum ea, quae nunc est Supremae Inquisitionis Congregatio instituta esset, tamen aut ipse Pontifex rebus praeerat auctoritate, et judicio suo, aut Cardinalem aliquem eligebat, qui rerum omnium curam gereret. Ita Urbanus IV. an. 1263. Cardinalem S. Nicolai in Carcere Tulliano generalem Inquisitorem constituit, ut ex vetusto Bononiensi autbographo deprehendit Pegna *in direct. inquis. par.* 3. *comm.* 11. Similiter Nicolaus III Cardinalem Latinum Ursinium consanguineum suum, Clemens IV. Cardinalium Guillelmum Tholosanum inquisitorem creavit, ut testatur Paramus *de orig. Inquisit. tit.* 2. *cap.* 2. *num.* 11., atque id quidem a ceteris quoque Summis Pontificibus factum fuisse, credibile est. Decessorum suorum consuetudinem sequutus Paulus III., et Inquisitionis utilitati consulens an. 1542., edita Constitutione *licet ab initio* 41. *in bullar. Rom. tom.* 4. *par.* 1. *pag.* 211. sex Cardinales elegit, qui in universa christiana republica super negociis fidei Commissarii essent, ac generales Inquisitores, atque hunc Cardinalium coetum, seu Congregationem praesse voluit ceteris Tribunalibus ea de re institutis, ad eamque ardua quaeque referri, ut ita singula membra cum suo unitatis centro copulentur. Quam Pauli constitutionem Pius IV et V confirmarunt, quorum alter duos addidit Cardinales, idque deinceps Sixto V. probatum est in *const. immensa* 118. *Bullar. Roman. tom.* 4. *par.* 4. *pag.* 392. Atque hi sunt octo Cardinales, qui Praeside ipso Romano Pontifice, ac pluribus spectatae fidei, et doctrinae ministris stipati Congregationem conficiunt, quam S. Officii, aut Supremae Inquisitionis vocamus, et cujus munera, partesque describit Cardinalis de Luca *in relat. cur. Roman.*

§. IV. Sed ut his Inquisitoribus in re tam gravi, qualis est integritas fidei, ea sit copulatio, conjunctioque animorum, ac sententiarum, quae cum Sede Apostolica, centroque unitatis esse debet, Romae a Summis Pontificibus institutus est coetus, seu Congregatio Cardinalium, cui ipse Pontifex praeest, et quae praeter ministros, plures habet consultores spectatae integritatis, atque doctrinae, quorum opera, atque consilio utuntur Cardinales, ut enucleatius, et diligentius difficiliora quaeque expediantur. Haec Congregatio prae-

est omnibus Inquisitoribus, qui per totum orbem diffusi sunt, atque ad eam cuncti deferunt difficiliora quaeque negocia, ut ejus auctoritate, et judicio finiantur. Quod recte, atque sapienter constitutum est, cohaeretque muneri, et potestati Summi Pontificis.

§. V. Nam eum esse unitatis centrum, et caput Ecclesiae, eique a Christo Domino datam fuisse christianos omnes pascendi, docendi, regendi, gubernandi plenam potestatem (1); et ad Romanam Ecclesiam *propter potiorem principalitatem* Ecclesias omnes convenire oportere (2), inter catholicos constat. Quare in unum commune centrum convenire debent ii, ad quos in singulis regionibus fidei custodia pertinet, et quorum est errores in fidem avertere.

(1) Joannes XXV. 15. Synodus Florentina *in definit. tom.* 18. *Concil. col.* 526. *collect.* Labbaei.

(2) S. Irenaeus *lib.* 4. *contra haeres. cap.* 3. *tom.* 1. *edit. Venet. pag.* 175.

§. VI. Haud tamen Inquisitoris munus quidquam detrahit Episcopi officio, et potestati. Nam ejus in primis est curam gerere particularis Ecclesiae, quam regendam accepit. Ergo et ipse fidei integritati consulere debet, atque in errores inquirere, et dare operam diligenter, ne quis e populo sibi commisso a vera, et catholicae Ecclesiae probata doctrina abducatur. Officium hoc, et haec potestas Episcopo non adimitur per Inquisitores (1), sed hi instituti sunt, ut ei opem ferant, ut quas ipse neglexit, partes expleant, ut pluribus subjecta oculis tutior sit integritas fidei, ut qui unam particularem, et qui totam universalem Ecclesiam regit simul collatis consiliis, et

opibus custodiant Religionem, qua nihil christiano homini antiquius esse debet.

(1) Illud in primis Episcopi est curare diligenter, ne qui contra orthodoxam doctrinam in dioecesim irrepat error; quod diserte scripsit Apostolus *I. ad Timoth. cap.* 3. *et ad Titum cap.* 1. Itaque nemo dubitat, quin praesertim ad Episcopum pertineat in haereticos inquirere, atque in eos, qui obfirmato animo in errore perseverant, meritis poenis animadvertere. Hoc Episcopi officium expressit Auctor epistolae *ad Episc. Gall. atque Hispan.* apud Labbaeum *Concil. tom.* 1. *col.* 745. *edit. Venet.*, quae Lucii P. nomen praesefert, revera tamen alium habet auctorem, uti ostendit Berardus *Gratiani Canones genuini etc. par.* 2. *cap.* 20. Idem statuit Concilium Remense an. 625., vel 630. *can.* 4. apud Labbaeum *tom.* 6. *Concil. col.* 1433.; ac ne multis utar in re satis nota. Concilium Lateranense IV. *cap.* 3. apud eumdem Labbaeum *tom.* 13. *col.* 938. decrevit, ut Episcopi singulis annis vel per se, vel per Archidiaconos dioecesim lustrent, quaerantque diligenter, num in ea latitet aliquis haeretica contagione infectus; qui vero hoc officium neglexerint tamquam gravioris flagitii rei, ac minus digni Episcopatu e gradu dejiciuntur. Lapsu temporum a Sede Apostolica institutum est Tribunal Inquisitionis, sed non ideo Episcopi soluti sunt onere, aut iis adempta facultas est in haereticos inquirendi, sicuti declaravit Bonifacius VIII. *in cap.* 17. *de haeret. in* 6. Nam quivis Episcopus omni ope, et opera eniti debet, ut pestis haereseos a sua dioecesi arceatur, idque unum cavere, ut ubi sunt fidei Quaesitores ab Apostolica Sede constituti, nullum ipsis impedimentum inferat, quominus suum munus exercere possint, sed pari studio, et animorum consensione uterque debet in tam salutare opus incumbere, servata lege, quae datur in *cit. cap.* 17., et in *Clement.* 1. *eod. tit.*, et in *extravag.* 1. *de haeret. int. commun.* Porro tam Inquisitor, quam Episcopus potest resipiscenti haeretico, aut ad se sponte venienti, aut ad suum forum adducto veniam attribuere, et pro utroque foro laxare censuram, in quam propter haeresim incidit; et potest etiam eumdem haereticum, postquam suos ejuravit errores, mittere ad simplicem Confessarium, a quo in foro poenitentiae absolvatur, quae absolutio etiam in foro externo prodest. Id ostendit Benedictus XIV. *de Synod. dioeces. lib.* 9. *cap.* 4. *num.* 3., qui deinceps *num.* 5. *et seq.* illam expendit controversiam, num Episcopum in foro poenitentiae absolvere possit reum haereseos externae occultae, quae nondum ad ejus forum delata est.

§. VII. Fuere semper, et nunc sunt qui

Tribunal Inquisitionis aegre ferant. Nam iis, quibus nulla, aut erroribus infuscata religio est, qui libere genio indulgere cupiunt, vitaeque licentia delectantur, nonnisi grave, et molestum esse potest tribunal, quod religionem, ejusque sanctitatem, integritatemque custodit, quod errores avertit, quod improbam licentiam coercet (1). Atque hi crudelitatis accusant Inquisitionem, quasi plures ejus jussu dirum in modum necati fuerint. Verum ab judicibus saeculi, et legibus Principum, non a ministris sacrorum reis haereseos supplicium fuit constitutum (2). Quod quidem merito factum est, tum ut Principes tueantur religionem, quam imperio potiorem habere debent, tum ut comprimant audaciam eorum, qui in civili republica turbas excitant, ejusque statum pervertunt.

(1) Mitto generatim haereticos omnes, quorum in tribunal Inquisitionis magnae sunt, semperque erunt querelae, atque calumniae, et his quidem non parcunt etiam aliqui, qui se catholicos profitentur. Praesertim vero aegre ferunt, atque reprehendunt Tribunal Inquisitionis Voltairius, Rousseaus, Bulangerus, Sarpius, Giannonius, Montesquieus *Esprit de loix liv.* 25. *chap.* 13. *et liv.* 26. *chap.* 11. Auctor libelli, cui titulus *Le manuel des Inquisiteurs?* Scriptores Enciclopediae *verb. Inquisition,* Cavallarius *instit. canonic. par.* 3. *cap.* 13., Eybelius *libello Quid est Papa?* quem postremum contra Tribunal Inquisitionis impudenter garrientem gravissime exagitat Mamachius *epist.* 3. §. 22. *tom.* 1. *pag.* 304. *et seq.*

(2) Concilium Lateranense IV. *can.* 3. *tom.* 13. *Concil. col.* 926. *collect.* Labbaei: *damnati*, inquit, *haeretici secularibus potestatibus, aut eorum balivis relinquantur animadversione debita puniendi*. Eodemque recidit quod a Gregorio IX. contra Patatenos constitutum est *tom.* 7. *Concil. pag.* 163. *collect.* Harduini. Leges autem Imperatorum, quibus contra haereticos capitales poenae indicuntur, multae sunt; et huc porro spectant leges Constantini M. apud Socratem *hist. lib.* 1. *cap.* 9. *pag.* 31., et Sozomenum *lib.* 1. *cap.* 21. *pag.* 40. *cit. edit. Cantabrig.*, Theodosii M., quae est *sex* 9. *cod. Theod. de haeret.*, Arcadii,

quae est *lib.* 34. *cod. eod.*, Theodosii Jun. *pag.* 3. *Actor. Synod. Ephesinae tom.* 3.*Concil. col.* 1603. *collect.* Labbaei, Marciani *par.* 3. *Actor. Synod. Chalcedon. cap.* 6. *tom.* 4.*col.*1786. Istis quidem legibus contra haereticos, eorumque fautores capitales poenae constituuntur. Erunt igitur crudelitatis accusandi Imperatores, qui leges illas tulerunt, et quorum omnium historiae monumentis celebrata pietas mansuetudoque est; sed nulla hujusmodi accusatio cadere potest in Inquisitores, qui nunquam tale aliquid commiserunt. Quod de ceteris poenis, nimirum de gravissimis jejuniis, de flagellationibus, de aliquot precum formulis ad recitandum propositis jactant Limborchius homo de Remonstrantium secta *histor. inquisit. lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 40. *edit. Amstelaed.*1602., aliique similes, id certe nihil immanitatis habet. Sunt enim omnia multo leviora iis, quae prioribus Ecclesiae saeculis ob multo minora crimina poenitentibus imponi consueverunt; neque aliquis, qui recte sentiat, immanes, dirosque praedicet antiquos Patres, qui eas poenas constituerunt. Quod si etiam interdum alicui videatur paulo severius actum ab Inquisitoribus, id quidem pietati, curandaeque communis salutis sollicitudini, non crudelitati tribuendum est. S. Augustinum *epist.* 91. *ad Sixtum E. R. Presbyterum in fine opp. tom.* 2. *col.* 709. *edit. Venet.* 1729. *Profuit diu ista districtio*, inquit S. Leo M. *Epist.* 1. *ad Turibium Asturicen. praef. col.* 696. *tom.* 1. *opp. edit. Ballerin. Venet.* 1753., *Ecclesiasticae lenitati, quae et si sacerdotali contenta judicio, oruentas refugit ultiones, severis tamen Christianorum Principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spirituale nonnumquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium . . . Ex quo autem inter Sacerdotes Dei difficiles commeatus, et rari coeperunt esse conventus, invenit ob publicam perturbationem secreta perfidia libertatem, et ad multarum mentium subversionem his malis est incitata, quibus debuit esse correcta.* Ac Synodus incerti loci in Gallia habita anno circiter 860. *tom.* 5. *Concil. pag.* 672. *collect.* Harduini. *Lege*, inquit, *lib.* 16. *Legis Romanae, lege decreta Damasi, percurre Leonis Epistolas, et ceterorum Pontificum de diversis Conciliis, ad Imperatores transmissas; revolve Augustorum edicta de haereticis ad petitionem Pontificum promulgata; scrutare Caesarum nostrorum capitula, et invenies, quantum profuerit, atque prosit legum severitas non solum ecclesiasticae lenitati, verum totius christianitatis optandae paci, et colendae tranquillitati.* Quod si in eos, qui monetam adulterant, aut aliorum graviorum criminum rei sunt, licet Principi capitis poenam constituere, cur non eadem poena constitui poterit adversus eos, qui adulterant, atque corrumpunt sanctissimam religionem, extra quam nemo aeternam salutem consequi potest?

§. VIII. Ministri sacrorum tantum quaerunt integritatem fidei, et salutem animarum; et ideo suis poenis hoc tantum propositum habent, ut pravae unius, alteriusve hominis opiniones aliis minime noceant, atque ut ii, qui in errorem delapsi sunt, eum agnoscant, ac detestentur. Qua in re quis reprehendat Inquisitores, quod omni ope, et opera enituntur, ut arceatur error ab iis, qui integra fide sunt? Qui vero in errore sunt, non vi coguntur amplecti religionem, sed potius metu poenae ab errore deterrentur, ut divino praesidio adducantur ad colendam amore veritatem, quam in discrimen revocaverant (1).

(1) Vetus haec est conquestio Donatianorum ajentium, poenas in haereticos non esse constituendas, quoniam amore, non vi colenda religio est. Sed horum ineptiis satisfecit Augustinus *epist.* 89. *ad Festum*, et *epist.* 185. *ad Bonifac. opp. tom.*2. *col.* 219. *et seq. et col.* 643. *et seq. edit. Venet.* 1729. Valdensium quoque, praeterea Catharorum, Beguardorum, Wicleffitarum, Hussitarum opinio erat, quod *Deus non vult pseudoapostolos, et haeresiarchas extingui, sed tolerari, si forte resipiscant, et e zizanis vertantur in triticum. Quod si non resipiscant, serventur suo judici, cui poenas dabunt aliquando.* Quem errorem damnavit Synodus Senonensis ann. 1528. *tom.* 19.*Concil.col.* 1178. *cit.collect.* extatque hic error *num.* 35. in eo, quem Synodus ipsa exhibet *ibidem*, indiculo. Confer etiam ejusdem Synodi *exhortationem ad Principes Christianos de elaborando pro haereticis exterminandis col.* 1180. *ibid.*

§. IX. Quod si aliqui Inquisitores fuerunt aliquando, qui aut decepti, aut auctoritate sua abusi sunt, id quidem, unius, alteriusve hominis, non Tribunalis vitium est. Fuere pluries ex Magistratibus, qui in civium perniciem converterunt potestatem, quam in eorum utilitatem acceperant. An ideo Magistratus omnes abrogandos putabis? Munus Inquisitoris semper committitur

viris, quorum spectata habetur integritas, atque doctrina; si quis forte eorum, qui tam gravi funguntur munere, huic deest, superior extat, cujus imperio, et auctoritate omnis mali causa removetur, et qui pares noxae poenas repetit ab Inquisitoribus, qui suo muneri defuerunt (1). Alicubi cum auctoritate Sedis Apostolicae Assessores etiam adstant e numero laicorum, per quos eorum quoque, quae ad civilem rempublicam pertinent, ratio habetur.

(1) Vide Eymericum *Direct. part.* 2. *cap.* 1. *pag.* 112. *edit. Rom.* 1587., et pluribus aliis locis, ibique Pegnam, et Albitium in *cit. Risposta all' Istoria dell' inquis. de F. Paolo pag.* 77. *seq.*

§. X. Est etiam reprehensionis causa injusta, et inanis, quod Inquisitores sunt Regulares, qui forte partium studiis abripi posse videntur. Principio quid vetat Summum Pontificem, qui omnium Ecclesiarum curam, et solicitudinem gerit, ex Regularibus familiis, quae optime de re Christiana meritae sunt, ac saepe functae, cum magna laude sua, et aliorum utilitate, amplissimis, difficillimisque legationibus, eligere viros doctos, et probos, quorum consilio, auctoritate, sapientia ubique integra religio conservetur? Deinde ab Hispanica Inquisitione Regulares absunt; ubi autem hi sunt, haud ipsis quidlibet audere licet, cum subsint Supremae Inquisitioni, cui Pontifex ipse praeest, poenisque gravissimis provisum sit, ne quis eorum a recta judiciorum methodo, a legibus, a veritate, et aequitate discedat.

§. XI. Jam ad tribunal Inquisitionis, omnes, quibus nota res est, haereses, atque haereticos,

aut suspectos haereseos deferre, atque accusare debent. Quod quidem consentaneum est Apostoli praecepto, et legibus, cum quibus omnis bene constituta respublica administratur. Nam Apostoli praeceptum est (1), ut omnes *attendant iis, qui dissensiones faciunt, et depositum fidei pervertunt*, et hinc merito in causa Religionis unumquemque Christianum militem esse oportet, ut in reos majestatis, et publicos hostes omnis homo miles est (2). Leges autem cujusque reipublicae bene constitutae sunt, ut omnis civis Magistratui significare debeat, si quis studeat rebus novis, si in republica turbas excitet, si quid in publicam salutem, tranquillitatemque moliatur, si quis patriae proditor sit. An quod in civili republica sapientissimis legibus sancitum est, non etiam faciendum erit in republica ecclesiastica, quam suis erroribus haeretici perturbant, et in extremum pene discrimen adducunt?

(1) *Epist. ad Rom. XVI.* 17. *seq*
(2) Tertullianus *Apologetici cap.* 2. *pag.* 3.*edit. Venet.*1744.

§. XII. Admittuntur ad accusandum, atque ad ferendum testimonium etiam infames; quoniam omni ope enitendum est, ut tam grave crimen, quod Deum ipsum, ejusque religionem oppugnat, coerceatur. Ob laesam majestatem humanam infames quoque accusant, dicuntque testimonium; an non idem adversus reos laesae majestatis divinae jus recte constituetur? Nihil vero metuendum est ex vitio accusatoris, aut testium; primum quia poenarum severitate provisum est, ne quis falso accuset, aut testimonium ferat (1); deinde quia nemo accusatoris, ac testium minus ido-

neorum fide condemnatur. Haec testimonia, et accusatio faciunt, ut Inquisitores in denunciatum intentos habeant oculos, atque ut quaerant diligenter, qui ejus mores, quae vita, doctrinaque sit, et cum re diu multumque quaesita, ex certis monumentis evidenter constat, aliquem talem revera esse, qualis accusatus est, tum demum contra eum, non propter vitiosos testes, aut accusatorem, sed propter certissimas probationes judicium emittitur.

(1) Adversus falsos accusatores, aut testes, praeter spirituales, temporales etiam, eaeque gravissimae poenae sunt constitutae. Celebris in primis ea de re est Constitutio *Intelleximus* 32. Leonis X. data ad Hispaniae Quaesitores anno 1518 *in Bullar. Roman. tom.* 3. *par.* 3. *pag.* 465. Neque vero has poenas declinare potest quisquis falsam detulit accusationem aut falsum testimonium dixit. Nam quaevis accusatio, et quodvis testimonium Inquisitoris excitat diligentiam, ut magno studio, atque cura veritatem quaerat. Necessario autem invenienda veritas quaerendo est. Unum autem de duobus effici debet, aut ut verum constet esse crimen, et tunc vera accusatio, itemque vera testimonia sunt, aut contra crimen est falsum, et tunc de falso accusatore, falsisque testibus poena sumitur. Si ad haec advertisset Cavallarius *Inst. canonic. par.* 3. *cap.* 13. §. 8. haud certe exagitasset Tribunal Inquisitionis, quod omnes ad accusandum, atque ad dicendum testimoninm admittat. Nemo enim propter hanc accusationem, aut testimonium condemnatur, et sunt inanitatis plenissima illa ejus verba. *Quae enim aequitas, quae justitia esse potest, ubi indiscriminatim omnes ad accusandum, ubi omnes ad dicendum testimonium admittuntur?*

§. XII. Accusatoris autem, ac testium nomina non divulgantur, atque omnibus arcani sacramentum impositum est. Id vero sapienter est constitutum, ut omnis accusatorum, ac testium invidia, metusque arceatur, ut procul absit gratia, favor, seductio, ut liberius judices sententiam ferant, et magis tutum judicium sit. Acce-

dit, quod rerum bene gerendarum anima arcanum est; et ideo in civilibus quoque negociis, quae graviora, et difficiliora sunt, arcani lex observatur.

§. XIV. In expendendis causis, judicandisque personis nihil est, quod non plane consonum aequitati sit. Nam mentiuntur, qui etiam hominum cogitationes ab Inquisitione judicari inquiunt (1), qui reos per fraudem, et dolum adduci existimant ad confitendum crimen, quod numquam admiserunt, qui eos habere negant defensiones, et beneficium appellationis, per quam editae sententiae error emendetur. Tantum qui exteriori actu religionem violarunt, poenas luunt, nulla contra ipsos vis, fraus, dolus adhibetur, suas iidem habent defensiones, et eas sane accuratas, habentque beneficium appellationis ad Supremam Inquisitionem, per quam omne, si quod immerito illatum est, damnum removetur. Imo ea Inquisitionis mansuetudo, et lenitas est, ut qui sponte denunciat crimen suum, et qui illud ab alio accusatus confitetur, ac detestatur, non alias sufferat poenas, quam quae sunt ad salutem animae comparatae (2).

(1) Atque adeo falsum est, ab Inquisitoribus etiam hominum cogitationes judicari, ut quivis Confessarius facultatem habeat absolvendi ab haeresi tantum interna, ac sola mente concepta, quae nullo exteriori signo patefacta est. Nam in haeresi Summo Pontifici reservatum est jus dandae veniae propter censuram, quae haeresi adjuncta est. Verum Ecclesia sicuti non potest per se directe, et immediate praecipere, aut prohibere actum mere internum, quae communis est Theologorum sententia, uti docet S. Thomas 1. 2. *quaest.* 91. *art.* 4. *quaest.* 100. *art.* 9., ita non potest censuram constituere in haeresim, quae exteriori actu manifeste deprehensa non sit. Consule Benedictum XIV. *de Synod. dioeces. lib.* 9. *cap.* 4. *num.* 4.

(2) Confer Pasqualonium *Prattica del S. Offizio.*

§. XV. Inquiritur in omnes catholicos, qui in religionem criminis rei facti sunt; exceptis Principibus, Cardinalibus, Episcopis, quorum ea de re crimina ad Summum Pontificem ab Inquisitoribus referuntur. Judaei, et omnes, qui in haeresi, aut in schismate nati, educatique sunt, et in ea regione tolerantur, dummodo contra catholicam religionem nihil agant, Inquisitorum judicio non subjiciuntur. Qui aliquid contra catholicam religionem moliuntur, ii tantum propter hoc crimen, non propter nativam haeresim, aut schisma meritis plectuntur poenis. Non enim ferendi sunt, qui Principis beneficium, propter quod in ea regione vitam traducere possunt, convertunt in perniciem populi, et religionis, quae in civitate dominatur (1).

(1) Confer S. Thomam 2. 2. *quaest.* 10. *art.* 9. *ad* 2. ac vide etiam Cardinalem Albitium *cit. risposta pag.* 143. *et seq.* qui solide contra Sarpium tuetur, quae a Gregorio XIII. ea de re constituta sunt.

§. XVI. Sed non tantum contra haereticos, et omnes, qui a fide defecerunt, judicium exercet Tribunal Inquisitionis, verum etiam contra illos, qui facinus aliquod, quod manifestam haeresim sapiat, admiserunt. Huc sane spectant divinationes, sortilegium, blasphemia haereticalis, poligamia simultanea, abusus sacramentorum, sacrarum imaginum injuria; quae crimina Deum oppugnant, et catholicam veritatem, gravemque afferunt haereseos suspicionem. Similiter qui libros damnatos legunt, aut vendunt, qui contra Ecclesiae praecepta vetitis vescuntur cibis, erroris, aut pravae voluntatis suspicionem ingerunt; et ideo judicium Inquisitionis subeunt (1). Quo ju-

dicio tenentur etiam Sacerdotes, qui aliquem in Sacramentali confessione ad turpia sollicitant (2), quique a poenitentibus exquirunt nomina eorum, quos criminis socios habuerunt (3); quoniam hi sacramenti dignitate, ac sanctitate abutuntur.

(1) Consule Cardinalem Albitium *loc. cit. pag.* 125. *et seq. pag.* 131. *et seq. pag.* 218. *et seq. et pag.* 246., ubi de his omnibus praesertim contra Paulum Sarpium solide disputatur.

(2) Benedictus XIV. *Const. Sacramentum poenitentiae* 20. *tom.* 1. *ejus Bullar. pag.* 30. *edit. Venet.* 1754.

(3) Benedictus XIV. *Const. Ubi primum* 8. *pag.* 33. *et Const. Ad eradicandum* 20. *pag.* 87. *tom.* 2.

TITULUS IX.

DE SIMONIA.

I. Simonia quid?
II. Ejus divisio.
III. Quomodo committitur?
IV. An ei sit locus semper, cum data pecunia est?
V. Res spirituales, quae pretio dari nequeunt.
VI. Sponte oblata simoniam non inducunt.
VII. Cautio in his oblationibus adhibenda.
VIII. Simonia palliata.
IX. Redemptio vexationis.
X. ad XII. Poenae in simoniacos.
XIII. et XIV. An propter ingressum in religionem, et professionem religiosam quidquam dari possit?
XV. Praestationes Canonicorum.
XVI. Poenae propter simoniam confidentialem.

§. I.

Proximum haeresi crimen ecclesiasticum est simonia, quam passim canones *simoniacam haeresim* appellant (1). Nomen accepit a Simone Mago, qui primus in lege Evangelica hujus sceleris auctor fuit; eaque committitur, cum quis pecunia,

vel re alia, quae pretio aestimatur, dat, vel accipit rem spiritualem, aut spirituali annexam. Quin etiam animo contrahitur simonia, quae *mentalis* dicitur, cum quis per simulationem officii aliquid offert collatori, spe beneficii ab eo impetrandi; sed haec simonia cum intus lateat, non mortalem judicem, sed solum Deum habet ultorem (2).

(1) *Can.* 3. 11.13.20.21.28.105. 117. *caus.* 1. *quaest.* 1. *cap.* 32 *de simon.* Tertullianus *Apolog. cap.* 13. *pag.* 13. *edit. Venet.* 1744. ethnicos Deorum, quos se colere profitebantur, revera contemptores, et irrisores fuisse demonstrat, quia nimirum illos vendebant.

(2) *Cap.* 33. *et* 34. *de simonia.*

§. II. Est igitur, quae humanis punitur legibus, simonia vel conventionalis, vel realis, vel confidentialis. Conventionalis est, quae tantum pacto constat, sed tamen nulla, vel ex una solum parte rei traditio accessit. Realis est, quando ad pacta factum ipsum accessit, hoc est numerata pecunia, ac per eam spiritualia sunt data, atque hujus criminis rei sunt non modo contrahentes, sed etiam interpretes, quos *mediatores* vocamus, sponsores, depositarii. Denique confidentialis simonia contrahitur, cum quis beneficium recipit, ut ejus fructus alteri reddat, aut certo post tempore titulum restituat, aut cum usque ad certam infantis aetatem alicui beneficium tribuitur, ut illud ipse deinceps in adultum transferat. Item reservatio pensionis sine superioris auctoritate, et beneficii renunciatio, servato ad idem regressu, ceteraque hujusmodi pacta, quae *fiduciaria* vocamus, ad simoniam confidentialem pertinent (1).

(1) Concilium Tridentinum *sess.* 25. *cap.* 7. *de refor.* Pius IV. *Const. Romanum Pontificem tom.* 4. *par.* 2. *pag.* 191. *Bullar.*

Roman., S. Pius V. *Const. Intolerabilis* 117. *tom.* 4. *par.* 3. *pag.* 67.

§. III. Tribus modis committitur simonia munere a *manu*, ab *obsequio*, a *lingua* (1); nam his omnibus modis datur pecunia, vel res, quae pretio aestimatur. Munere *a manu* simoniacus est, qui res sacras emit, aut vendit pecunia, cujus nomine continetur quidquid homines in terra possident (2). Munere *ab obsequio* simoniacus habetur, qui subjectione, vel servitute indebite impensa res sacras obtinet (3); nam hujusmodi obsequium pretio aestimatur. Denique munere *a lingua* admittitur simonia, cum quid spiritualis, aut quasi iis detur, pro quibus *majorum quispiam rogaverit* (4). Quod adeo verum est ut simoniacus apud Deum sit, qui digno quidem viro rem spiritualem attribuit, sed tamen gratia, aut metu rogantis, non pro illius merito; contra simoniae vitium abest, cum praeces potentiorum tantum movent antistitem ad inquirendum in viri merita, et inde non ob praeces, sed ob vera merita accipientis beneficium confert (5).

(1) *Can.* 114. *caus.* 1. *quaest.* 1., et *can.* 8. *caus.* 1. *quaest.* 3. Eamdem hanc sententiam expressit Concilium Aquisgranense an. 816. *can.* 38. apud Labbaeum *tom.* 9. *Concil. col.* 446.; et multo ante divisionem ipsam non obscure innuit S. Hieronymus *in epist. ad Tit. cap.* 1. *vers.* 5. *opp. tom.* 7. *par.* 1. *col.* 694. *edit. Vallarsii Venet.* 1769., cujus locum describit Gratianus *can.* 6. *caus.* 8. *quaest.* 1. Confer etiam S. Thomam *in* 4. *sent. dist.* 25. *quaest.* 3. *art.* 3., et 2. 2. *quaest.* 100. *art.* 5.

(2) Ita loquitur Augustinus *can.* 6. *cap.* 1. *quaest.* 3. Ad hoc quidem simoniae genus pertinet *cap.* 11. *et* 20. *de simon. et cap.* 6. *de pactis.*

(3) Sic Gregorius M. *cit. can.* 114. Aulici quidam clerici Petro Damiano suppares, licet indebitis obsequiis beneficia inhiarent, se tamen simoniacos non existimabant, quod pecuniam non darent. Eos ita reprehendit Petrus Damianus *epist. ad Episc.*

Card. epist. 1. *pag.* 26. *opp. edit. Paris.* 1664. *Dic mihi, o clerice quisquis es, si redempto quolibet aureo vase, vel praedio, distractor exigeret, ut retenti apud te vice pretii, hujusmodi sibi sedulitatis impendium exhiberes, numquid non postmodum constanter assereres, te quod acceptum est, justo pretio comparasse?* Vide etiam S. Anselmum *epist.* 44. *pag.* 383. *edit. Paris.* 1675. Recte igitur, atque sapienter S. Carolus Borromeus *in Concil. Mediolanen. II. const. advers. simoniacos num.* 13. monet, rogatque Episcopos, ut certam familiaribus suis mercedem constituant, ne quis eorum tamquam suae pretium operae ecclesiastica beneficia quaerat.

(4) *Can.* 6. *caus.* 8. *quaest.* 1. S. Thomas 2. 2. *quaest.* 100. *art.* 5. *Si aliquis principaliter*, inquit, *ad hoc intendit, simoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui praeces pro indigno porrectas exaudit: Unde ipsum factum est simoniacum. Si autem praeces pro digno porriguntur, ipsum factum non est simoniacum, quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo praeces porriguntur, spirituale aliquid conferetur; tamen potest esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem personae, sed ad favorem humanum.*

(5) S. Thomas *cit. quaest.* 100. *art.* 5.

§. IV. Cum autem simoniace acta res est, nihil refert, num ille, qui rem spiritualem, aut quasi spiritualem accepit, improbum contractum noverit, an potius ignoraverit. Quare si beneficii collator revera pecuniam acceperit, admittitur simonia, quamquam beneficiario compertum non sit vitium, cum quo beneficium accepit (1). Semper enim verum est, pretio data fuisse Ecclesiae ministeria, quicumque tandem sit, qui pretium dederit (2). Verum si quis pretium fraudolenter solvit eo consilio, ut alteri detrimentum inferret, ejusque electionem irritam faceret, valet electio, quoniam hominum malitiae indulgere non decet (3); sed tamen qui dedit, accepitque pecuniam simoniae reus est.

(1) *Cap.* 27. *de simon.*

(2) *Can.* 3. *caus.* 2. *quaest.* 5.

(3) *Cap. 3. de simon.*

§. V. Jamvero res spirituales, aut quasi spirituales, quae pretio comparari nequeunt, sunt potestastes spirituales, puta potestas imponendi manus, quam a Petro emere volebat Simon, gratia Spiritus Sancti, Sacramenta, absolutio a censuris, voti relaxatio, ordinationes, consecratio Ecclesiarum, benedictiones Abbatum, sacrarum virginum, similia, ecclesiastica beneficia, officia, dignitates, cetera generis ejusdem. Horum quaedam Divino jure spiritualia sunt, et quaedam ob Ecclesiae bonum in spiritualium censum jure ecclesiastico relata sunt; ideoque alia juris Divini simonia, et alia ecclesiastici juris est. In his tamen omnibus distinguenda sunt diligenter sponte oblata ab iis, quae ideo dantur, ut spiritualia accipiantur. Sponte oblata sine vitio simoniae in rerum spiritualium administratione recipi possunt (1). Non enim dantur tamquam pretium rerum spiritualium, sed potius dantur, ut eorum ope Ecclesiae ministri vitam traducant.

(1) Consule Thomassinum *vet. et nov. Eccles. disciplin. par.* 3. *lib.* 1. *cap.* 69. *et seq.*; itemque consule, quae ego scripsi *lib.* 2. *tit.* 2. *sect.* 3. §. 64. *pag.*117., *et tit.* 17. §.6. *pag.*438.

§. VI. Sane Christus Dominus Apostolos mittens in orbem terrarum eos vivere voluit de Evangelio, quod nunciabant. Ex qua doctrina sive in administrandis sacramentis, sive in aliis ecclesiasticis officiis exercendis semper Ecclesia recte, ac merito sponte oblata recepit. Eodemque jure censentur reditus ecclesiastici, quos clerici accipiunt, non tamquam pretium rerum spiritualium, quas

administrant, sed ut ex iis habeant, quae sunt ad vitam necessaria (1).

(1) Consule S. Thomam 2. 2. *quaest.* 100. *art.* 2. *et* 3.

§. VII. At quamquam sponte oblata recte accipiantur, tamen cavendum est diligenter, ut in his quoque rebus ab Ecclesiae ministris omnis procul absit turpis quaestus, et avaritiae suspicio. Quare Synodus Eliberitana sancivit, ut catechumeni baptismum suscepturi de more nummos in concham non mitterent, *ne sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur* (1). Hinc etiam a Tridentinis Patribus (2) Episcopi, eorumque ministri quidquam in sacris ordinationibus, quamquam sponte sit oblatum, accipere vetiti sunt: et S. Carolus Borromeus Sacerdotem sacramenta administrantem nihil etiam eleemosinae loco datum, accipere voluit (3).

(1) Concilium Eliberitanum *can.* 48.apud Labbaeum *concil. tom.* 1. *col.* 598. Quo loco observandum est verbum illud *videatur*, quo Eliberitani Patres utuntur, quodque ostendit, non malum, sed mali speciem canoni causam dedisse. Verum non eadem ubique obtinuit disciplina. Nam eam consuetudinem sua aetate apud Graecos fuisse tradit Gregorius Nazianzenus *orat.* 40. *opp. tom.* 1. *pag.* 55. *edit. Coloniae* 1690., qui eam non reprehendit, et idem etiam scriptum reliquit Paulinus *epist.* 32. *num.* 3. *col.* 195. *edit. Veron.* 1736. Quin etiam in Hispaniis Eliberitanus Canon non diu observatus est. Nam Concilium Bracarense II. aliis III. an. 572. *can.* 7. apud Labbaeum *tom.* 3. *conc. col.* 580. sponte oblata accipi permisit, quae generatim totius Ecclesiae disciplina fuit.

(2) Concilium Tridentinum *sess.* 21. *cap.* 1. *de reform.*

(3) Confer Jussanum *in vit. S. Caroli lib.* 8. *cap.* 4.

§. VIII. Sed quoniam nihil est tam sanctum, quod non hominum malitia violetur, inventa sunt

a quibusdam involucra, et effugia quaedam, quibus sese ipsos excusare, et simoniam, ut vulgo loquimur *palliare* conantur. Nam alii sese temporalia dare inquiunt, non propter ipsa sacra ministeria, sed propter opes, et reditus, qui ex iis percipiuntur; et alii solvere se pecuniam dicunt non tamquam pretium rei spiritualis, sed tamquam honorarium, et tamquam causam impellentem, per quam aliquis ad rem spiritualem concedendam impellitur. Sed larvae hae sunt, quibus frustra simoniaci tegunt scelus suum. Nam reditus ecclesiastici sacro ministerio adhaerent, et ideo qui pecuniam dedit, pro utroque dedisse censetur (1); illa autem species, et simulatio honorarii nullam in Ecclesia simoniam relinqueret: praeterea non lucrum temporale, sed personarum merita, et Ecclesiae utilitas impellentes tantum causae esse debent, propter quas beneficia concedantur (2).

(1) Recte Paschalis P. *can.* 7. *caus.* 1. *quaest.* 3. *quisquis horum*, inquit *alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit.*

(2) Confer Decretum Innocentii XI. apud Schmalzgrueber *jus eccles. lib.* 5. *par.* 1. *tit.* 3. *num.* 72. Hinc merito damnatae sunt tum ab Alexandro VII., tum ab Innocentio XI. propositiones quaedam, quae ad excusandam quodammodo, aut obtegendam simoniam pertinebant, quasque describit Natalis Alexander *Theolog. dogm. et moral. lib.* 2. *cap.* 7. *art.* 2.

§. IX. Est etiam simoniae tegumentum redemptio vexationis, quae fit, cum temporalia dantur, ne quis impedimento sit, quominus alter rem spiritualem, aut quasi consequatur. Qua in re videndum est, num ille, qui impedimentum infert, jus in re habeat, et num alter, qui illud remo-

vere conatur, rei possessionem obtinuerit, an secus. Cum illi jus est, atque alter nondum rei possessionem acquisivit, simonia contrahitur (1); contra nulla simonia est, si nullum ipse jus habet, atque alter jus perfectum acquisiverit, quia revera nihil spirituale pretio comparatur, licet injuste agat, qui pecuniam accipit, ne alteri impedimento sit (2). Sed quoniam hic etiam latere simonia potest, neque nos in rebus nostris judices esse decet, recte a S. Carolo Borromeo sancitum est, ut nemini liceat, ad redimendam vexationem, *ne in casibus quidem jure permissis pecuniam dare, quidquamve pacisci, aut transigere, nisi Episcopi consensus accesserit* (3).

(1) *Cap.* 23. *de simonia.*

(2) *Cap.* 28. *eod.* ibique Glossa. Vide S.Thomam 2. 2. *quaest.* 100. *art.* 2. *ad* 5. Verum si agatur de obtinenda gratia, vel justitia apud Sedem Apostolicam etiam super jure quaesito, sive petitio sit de re spirituali, sive de temporali, et mixta ex *Const.* ab ipso 39. Gregorii XIII. *in Bullar. Roman. tom.* 4. *par.* 3. *pag.* 283., *et const. Inter gravissimas* 100. Alexandri VII. *tom.*6.*par.* 4. *Bullar. pag.* 104. vetitum plane est aliquid dando vexationem redimere.

(3) S. Carolus Borromeus *Conc.* 1. *Mediolanen. tit. quae pertinet ad collat. benefic. par.* 1. *tom.* 1. *pag.* 13. *edit. Patav.* 1754.

§. X. Improbum simoniae crimen semper Ecclesia detestata est; et ideo semper contra hujus criminis reos gravissimis poenis animadvertit. Ex veteri disciplina poena clericorum erat depositio, laicorum excommunicatio (1). Illa autem clerici depositio perpetua erat, adeout ipse, nunquam gradum suum recuperaret, et poenitentiam, quamdiu viveret, in monasterio agere cogeretur (2). Perpetua depositio ab antiquis canonibus consti-

tuta proprie ad simoniacas ordinationes pertinebat. Non enim beneficia sejuncta erant ab ordinatione, sed clericus, cum ordinabatur, certae adscribebatur Ecclesiae, cui servire debebat, et cujus reditibus alebatur.

(1) Concilium Toletanum VIII. an. 653. *can.* 3. apud Labbaeum *tom.* 7. *concil. col.* 419. *Si clerici fuerint*, inquit, *honoris amissione multentur; si vero laici anathemate perpetuo condemnentur.* Idem antea decreverat Concilinm Chalcedonense *can.* 2. apud Labbaeum *tom.* 4. *col.* 1682., Bracarense an. 572. *can.* 3. *tom.* 6. *col.* 579., et Aurelianense II. *can.* 4. *tom.* 5. *col.* 927. Confer etiam Gelasium *epist.* 9. *ad Episc. Lucan. cap.* 24. apud eumdem Labbaeum *tom.* 5. *col.* 319., Hormisdam *epist.* 25. *ad Episc. Hispan. cap.* 2. *tom. eod. col.* 604., Symmachum *epist.* 5. *ad Caesar. Arel. cap.* 2. *tom. eod. col.* 425. Gregorium M. *epist.* 13. *lib.* 4. *opp. tom.* 2. *col.* 694. *edit. Paris.* 1705. Verum Can. Apostolorum 30. *al.* 22., apud Cotelerium *PP. Apostolic. tom.* 1. *pag.* 445. *edit Amstelaedami* 1724. adversus clericum simoniace ordinatum utramque poenam tum depositionis, tum excommunicationis constituit.

(2) *Can.* 7. *caus.* 1. *quaest.* 1. *et can.* 4. *caus.* 1. *quaest.* 7.

§. XI. Cum beneficia ab ordinatione sejungi coeperunt, vetusti canones de simoniacis ordinationibus ad simoniacas beneficiorum collationes traducti sunt (1). Quin hujusmodi collationes plane irritae, inanesque sunt (2); idque obtinet sive ab utraque parte simonia perfecta sit, sive conventione nitatur (3), tam si ipse electus, quam si eo ignaro ejus amici, et consanguinei pecuniam dederint, aut promiserint (4). Itaque simoniaci abdicare se beneficio debent, neque suos faciunt fructus, si quos interim percipiant, perceptosqus omnes restituere coguntur (5). Simonia tamen mente concepta beneficiarium non cogit ad beneficium dimittendum, sed ea tantum per poenitentiam apud Deum eluitur (6).

(1) *Can.* 9 *caus.* 1. *quaest.* 3.
(2) *Extravag.* 2. *de simon. inter commun.*
(3) *Can.* 5. *caus.* 1. *quaest.* 4.
(4) *Cap.* 27. *de simonia.*
(5) *Extravag.* 2. *cit.* S. Pius V. *Const. Cum primum* 9. §. 8. *Bullar. Roman. tom.* 4. *par.* 2. *pag.* 285. Vide etiam S. Thomam 2.2. *quaest.* 100. *art.* 6. *et in Respons. ad* 3.
(6) *Cap. ult. eod.* Confer Fagnanum in *cap. ex parte* 12. *de offic. delegat. num.* 19.

§. XII. Jure novo depositionis poenae, qua simoniace ordinantes, et ordinati plectebantur, suspensio suffecta est. Et ordinantes quidem ab omnium ordinum, etiam primae tonsurae, collatione suspenduntur, eamque suspensionem, quae antea triennalis erat (1), Sixtus V. perpetuam fecit (2), illosque etiam Ecclesiae ingressu, et Pontificalium usu prohibuit. Ordinati autem per simoniam a susceptorum ordinum usu suspenduntur, donec a Summo Pontifice veniam impetraverint. Praeterea tam ordinantes, quam ordinati afficiuntur excommunicatione latae sententiae Romano Pontifici reservatae, eidemque poenae subsunt, qui tanti criminis sequestres fuerunt (3). Quod etiam dictum volo de iis, qui simoniace contulerunt, aut acceperunt beneficium; nam et hi simili excommunicationi subjecti sunt (4).

(1) *Cap.* 45. *de simonia.*
(2) Sixtus V. *Const. Sanctum et salutare* 140. *pag.* 40. *tom.* 5. *par.* 1. *Bullar. Roman.*, quam quidem constitutionem in iis, quae pertinent ad poenas contra simoniacos stabilitas, integram esse voluit Clemens VIII. *Constit. Romanum Pontificem* 121. §. 2. *pag.* 97. *tom.* 5. *part.* 2. *Bullar. Roman.* Vide etiam Concilium Tridentiuum *sess.* 21. *de reform. cap.* 1.
(3) *Extravag.* 2. *de simonia inter commun.*
(4) *Cit. extravag.* 2.

§. XIII. Similes fere poenae indictae sunt adversus eos, qui propter ingressum in Religio-

nem, aut propter regularem professionem simoniae crimen admittunt. Scilicet qui ob eam rem dederunt, acceperuntve pecuniam, afficiuntur excommunicatione latae sententiae Summo Pontifici reservatae; praeterea collegium, aut monasterium monachorum, a quo aliquis simoniace receptus est ab officiis capitularibus, atque ab omni jurisdictionis actu suspenditur (1). Sunt autem hujus criminis rei, qui dant, aut accipiunt pecuniam tamquam pretium ingressus in religionem, aut professionis religiosae; eidemque sceleri locus est etiam, cum monasterium abundat opibus, quibus plures alat, et tamen propter alimenta pecuniam exigit ab eo, qui sese in religionem recipit.

(1) *Extravag. 1. de simonia int. commun.*

§. XIV. Verum cum tenues sunt opes monasterii, quibus plures ali nequeunt, licet aliquid pro victu accipere ab eo, qui regulare institutum amplectitur, atque inde omne simoniae vitium prorsus abest (1). Ea de causa lege, et usu receptum est, ut mulieres, quae moniales fiunt, dotale subsidium attribuant, cujus ope monasterium sumptus sustineat, quos pro victu, et cultu monialium facere oportet (2). Nam experientia compertum est, nullum esse monialium coenobium, ut ut opulentum habeatur, quod novis non egeat dotium accessionibus; ac saepe inopinati casus eveniunt, quorum praecavenda sunt damna et incomoda, ne serum remedium frustra quaeratur, si quando subito existant (3).

(1) Vide S. Thomam 2. 2. *quaest.* 100. *art.* 3. *ad* 4., S. Bonaventuram *Apologet. contr. advers. F. Minor. quaest.* 18, S. Raymundum *lib.* 1. *tit.* 1. §. 22., S. Antoninum *part.* 2. *cap.* 5. §. 18., Dionysium Cartusianum *de simon. lib.* 2.

(2) Sac. Congregatio Concilii *in Bononien.* 14. *Apr.* 1725. *tom.* 3. *Thesaur resolut. pag.* 153. *et seq.* Consule Fagnanum *in cap. Non amplius de instit. num.* 24.

(3) Hanc quidem consuetudinem, quae fere ubique viget, quamque probarunt Romae Congregationes, et S. Carolus Borromeus *in concil. Mediolan.* 1. *tit. de Novit. ad profess. recipien.*, *et conc.* 2. *inter capita quaedam ad Monial. pertinen. cap* 2. *act. Eccl. Mediolan. par.* 1. *pag.* 41. *et* 65. *edit. Patavii* 1754, improbat Van-Espenius *de vitio simon. circ. ingress. religion. cap.* 2., *et cap.* 3. §. 3., atque ait contra jus Divinum, et naturale peccare monasteria, quae cum idoneos habeant reditus, neminem gratis accipiunt. Sed nullum est, ut observat Benedictus XIV. *de Synod. dioeces. lib.* 11. *cap.* 6. *num.* 5., ita opibus abundans monialium coenobium, quod novis non egeat dotium accessionibus, ut remedium adhibeat jacturae rei familiaris, quam quotidie facit. Confer Christianum Lupum *in not. ad can.* 19. *Concilii Nicaeni* 2. *opp. tom.* 3. *pag.* 300. *edit. Venet. an.* 1724. et Cabbassutium *in Theor. et prax. jur. canon. lib.* 5. *cap.* 5. *num.* 13.

§. XV. Ab his praestationibus, quas Moniales professionem emittentes dotis nomine monasterio solvunt, haud valde differunt, quae a Canonicis solvuntur vel antiqua consuetudine, vel legibus suarum Ecclesiarum, cum primum Canonicatus possessionem adipiscuntur, aut cum participes fiunt fructuum, et distributionum. Concilium Tridentinum (1) in hoc totum negocium diligenter inquirere voluit Episcopum, cujus est videre, num in his praestationibus aliqua insit simoniae, aut avaritiae labes. Retinendae enim sunt, cum in Ecclesiae utilitatem, piosve usus convertuntur, modo non superent fructus, qui ex canonicali praebenda sex mensium spatio capiuntur, contra e medio tollendae, cum ad privatum lucrum, et commodum pertinent Canonicorum (2).

(1) Concilium Tridentinum *sess.* 24. *cap.* 14. *de reform.*
(2) Videndus Benedictus XIV. *de synod. dioecesan. lib* 1. *cap.* 6. *num.* 8.

§. XVI. Contra simoniam confidentialem alia quoque sunt a Summis Pontificibus Pio IV (1), et S. Pio V (2) constituta. Nimirum, qui eam admisit, privatur etiam beneficiis, quae antea legitime obtinuerat, et collatio beneficiorum, quae contracta fiducia impetrata sunt, Sedi Apostolicae reservatur. Praeterea simoniaci collatores ab Ecclesia interdicuntur; atque ut his poenis locus sit, satis est, quod simoniacus contractus ex una tantum parte absolutus sit.

(1) Pius IV. *Const. Romanum Pontificem* 99. *pag.* 190. *tom.* 4. *par.* 2. *Bullar. Roman.*
(2) S. Pius V. *Const. Intollerabilis* 117. *pag.* 67. *tom.* 4. *part.* 3. *Bullar. Roman.*

TITULUS X.

DE MALEDICTO SIVE BLASPHEMIA.

I. Blasphemia quid? Ejus species.
II. Blasphemia imprecativa.
III. Poenae in blasphemos.

§. I.

Maledictum, sive blasphemia, qua Deo ore injuria irrogatur, duplex distingui solet, alia nimirum *enunciativa*, alia *imprecativa* est. Enunciativa blasphemia committitur, cum Deo negatur, quod ipsi convenit, ut si quis neget, eum esse omnipotentem, justum, immensum etc. vel

cum ei tribuitur, quod ab ipso alienum est, ut si quis eum non providum, injustum, insipientem etc. dicat, vel denique cum creaturae, quod unius Dei proprium est, adscribitur. Hujusmodi blasphemiae, cum manifestum errorem contineant, haereticales appellantur, ideoque blasphemi habentur instar haereticorum, licet revera haeretici non sint, si illis, quos ore evomunt, erroribus non assentiantur.

§. II. Imprecativa blasphemia est, cum quis in Deum malum aliquod imprecatur, vel cum eum conviciis, et maledictis insectatur. Olim ethnicis nihil erat antiquius, quam Christianos ad blasphemias in Deum ore promendas adigere (1); atque haec communis erat Christianae religionis abjiciendae ratio (2). Est etiam blasphemia in Deiparam Virginem, vel in Sanctos, quae in ipsius Dei convicium et injuriam redundat, ideoque blasphemia dicitur (3).

(1) De Christianis, qui a religione defecerant, scribit Plinius ad Trajanum *lib.* 10. *epist.* 97. *num.* 6. *pag.* 629. *edit. Cellarii Lypsiae* 1711. *omnes et immaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt, iique et Christo maledixerunt.*

(2) Id ex iis constat, quae de Policarpo narrat Eusebius *lib.* 4. *hist. cap.* 15. *pag.* 167. *edit. cit.* Cum enim Asiae Proconsul juberet, eum in Christum convicia proferre, ut ita ab se abjectam Christianam religionem ostenderet, ipse respondit: *tres et octuaginta continuos annos ei ministravi, nec ulla me unquam affecit injuria, et quomodo possum impie loqui adversus Dominum meum, auctoremque salutis meae?* Idem quoque constat ex Dionysii Alexandrini epistola apud eumdem Eusebium *lib.* 6. *cap.* 41. *pag.* 304. *edit. Cantabrig. cit.* et ex Justino Mart. *Apol.* 2. *num.* 31. *pag.* 62. *edit. Paris.* 1742.

(3) S. Thomas 2. 2. *quaest.* 13. *art.* 1. *Sicut Deus*, inquit, *in sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opere, quae in sanctis suis efficit; ita et blasphemia, quae fit in Sanctos, ex consequenti in Deum redundat.*

§. III. Utrumque genus blasphemiae, sive enunciativae, sive imprecativae, semper atrocissimum habitum est crimen, planeque dignum, quod gravioribus poenis coerceatur (1): antiquo jure canonico blasphemi, maxime si haereticalem blasphemiam effudissent, iisdem, quibus haeretici, poenis plectebantur. Quare clerici depositioni, laici excommunicationi suberant; civilibus legibus erat etiam poena mortis constituta (2). In veteri lege blasphemi lapidibus obruebantur (3), nunc variae contra blasphemos poenae sunt, sed tamen omnes judicis arbitrio, habita ratione criminis, et personarum infliguntur (4). In haereticalem blasphemiam tantum Judex ecclesiasticus (5); in blasphemiam non haereticalem, quod crimen est mixti fori, etiam laicus inquirit (6).

(1) Hinc Synesius Episcopus, cum ei multa, et gravia nunciata fuissent crimina ab Andronico Ptolemaidis Praeside admissa, eum monendum, et mitius corripiendum censuit; verum cum rescivit, eo Praesidem impudentia processisse, ut diceret, neminem sibi e manibus elabi permissurum, ne si ipsius quidem Christi pedes amplecteretur, ipsum non amplius admonendum, sed de Ecclesia solemni ritu ejiciendum duxit Synesius *epist*. 58. *pag*. 201. *edit*. *Paris*. 1633. Omnium autem deterrima est blasphemia in Spiritum S., de qua ipse Christus apud Matthaeum XII. 32. dicit haec: *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro*: verum de blasphemia in Spiritum S. non eadem Patrum sententia est. Cyprianus *epist*. 16. *pag*. 195. *edit*. *Amstelaedami* 1700. grande hoc peccatum ad eos refert, qui in apostasiam, et idolatriam lapsi essent, Christumque abnegassent; Hilarius *in Matth. can*. 15. *opp. tom*. 1. *col*. 730. *edit*. *Veron*. 1730., et Atanasius *in illud quicumque dixerit verbum opp. tom*. 1. *pag*. 358. 519. 570. *et* 783. *edit*. *Patav*. 1777. ad eos qui Christum Deum esse negant; Ambrosius *de Spiritu S. lib*. 1. *cap*. 3. *opp. tom*. 6. *pag*. 405. *edit*. *Venet*. 1781. scelus hoc Pneumatomachorum proprium fuisse credit, atque eadem sententia est Epiphanii *haeres*. 74. *Pneumat. num*. 14. *tom*. 1. *pag*. 903. *edit*. *Coloniae* 1682., et Philastrii

de haeres. can. 67. *pag.* 49 *in coll. PP. Brixianae Eccl. edit. Brixiae an.* 1738., et idem etiam sentire videtur Chrysostomus *homil.* 41. *in Matth. num.* 3. *tom.* 7. *pag.* 448. *edit. Paris. Montfauconii:* Basilius *epist.* 188. *can.* 1. *opp. tom.* 3. *pag.* 269. *edit. Paris.* 1730., illud attribuit Pepuzenis, qui *in Spiritum S.*, inquit, *blasphemaverunt, Montano, et Priscillae Paracleti appellationem nefarie, impudenterque attribuentes.* Sed Augustinus, quem Fulgentius, atque alii sequuntur, eum in Spiritum S. peccare existimat, qui perdita voluntate scelus sceleri addit, divinaeque misericordiae incitamenta aut desperans, aut etiam negligens usque ad vitae exitum flagitiosum animum obfirmate retinet, atque in scelere perseverat. *Ille peccat,* inquit Augustinus in *epist.* 1. *ad Roman. num.* 14. *opp. tom.* 3. *par.* 2. *col.* 933. *edit. Venet.* 1730., *in Spiritum S., qui desperans, vel irridens, vel contemnens praedicationem gratiae, per quam peccata diluuntur, et pacis, per quam reconciliamur Deo, detrectat agere poenitentiam in peccatis suis, et in eorum impia, atque mortifera quadam suavitate perdurandum sibi esse decernit, et in finem usque perdurat.* Tum paulo post ostendit, Hebraeos, quos Christus hujus sceleris arguit, in id incidisse, propterea quod Belzebubo Spiritus S. miracula tribuentes, ejusdem Spiritus gratiam, qua ad vitam redirent, recusabant, et ideo, si ea voluntate permansissent, merito nullam iis spem veniae futuram affirmat. Eodem fere redit sententia Hieronymi *in Matth. lib.* 2. *cap.* 12. *opp. tom.* 7. *col.* 81. *edit. Vallarsii Venet.* 1769. Confer Calmetum *diss. de peccat. in Spirit. S.*

(2) *Novell.* 77.; idemque jus etiam in capitularibus Regum Francorum constitutum est *cap.* 101. *lib.* 6. *addit.* 3. *cap.* 84. *tom.* 1. *col.* 585. *edit. Balutii Venet.* 1772.

(3) *Levit. XXIV.* 16.

(4) Adversus blasphemos alias indixit poenas Leo X. *constit. Supernae dispositionis* apud Giraldum *exposit. jur. Pontific. lib.* 5. *tit.* 26. *sect.* 860. *pag.* 697., et alias Julius III. *constit. In multis* 31. *pag.* 308. *tom.* 4. *par.* 1. *Bull. Roman.* His recentior S. Pius V. *const. Cum primum* 9. §. 10. *pag.* 284. *tom.* 4. *par.* 2. *Bull. Roman.* sancivit, ut laicus *qui Deum, et Dominum nostrum Jesum Christum, vel Gloriosam Virginem Mariam ejus Genitricem expresse blasphemaverit pro prima vice poenam vigintiquinque ducatorum incurrat, pro secunda poena duplicabitur, pro tertia autem centum ducatos solvet, et ignominia notatus exilio multabitur.* Plebejus, qui solvendo non sit, *pro prima vice manibus post tergum ligatis ante fores Ecclesiae constituetur per diem integrum, pro secunda fustigabitur per Urbem, pro tertia ei perforabitur lingua et mittetur ad triremes.* Clericus vero blasphemus ex eadem Pii constitutione pro prima vice privandus est

fructibus unius anni omnium beneficiorum, pro secunda ipsis beneficiis, pro tertia demum omnibus etiam dignitatibus privatus deponendus, atque in exilium mittendus est. Clericus vero, qui beneficium non habet, pro prima vice pecuniaria, vel corporali poena plectendus est, pro altera in carceres detrudendus, pro tertia demum verbaliter degradandus, atque ad triremes mittendus. Qui in Sanctos blasphemias effuderit, eum S. Pius V. Judicis arbitrio, ratione criminis, ac personarum habita puniri voluit. Verum, uti monet Cardinalis Albitius de *inconstant. in fid. cap.* 31. *num.* 139. *et seq.*, nunc a Tribunali Sac. Inquisitionis contra blasphemos, respectu habitu ad crimen, atque ad personas arbitrariae poenae constituuntur.

(5) *Cap.* 18. *de haeret. in* 6.

(6) *Cap.* 2. *de maledic.* ibique Gonsalez *num.* 7.

TITULUS XI.

DE SACRILEGIO.

I. Sacrilegium quid, et quotuplex?
II. Quomodo personale, aut locale sacrilegium admittitur?
III. Quomodo sacrilegium reale?
IV. Poenae in sacrilegos.

§. I.

Ut blasphemia verbis, ita sacrilegium facto injuriam Deo irrogat. Est autem sacrilegium violatio rei sacrae, quae scilicet cultui divino addicta est, ac triplex ejus genus distinguitur (1). Aliud nimirum est sacrilegium personale, per quod injuria personae sacrae, clerico, regulari, moniali infertur; aliud locale, per quod debitus sacro loco honor, et reverentia denegatur; denique aliud reale, quod admittitur contra res sacras, quae speciatim ad cultum divinum pertinent, uti sunt sacramenta, calices, Sanctorum imagines, reliquiae.

(1) Confer S. Thomam 2. 2. *quaest.* 99. *art.* 1.

§. II. Personale sacrilegium committunt, qui ecclesiasticam clericorum immunitatem violant, aut in eos violentas manus injiciunt, quique cum personis coeunt Deo dicatis. Localis sacrilegii reus est, qui localem violat ecclesiasticam immunitatem, aut in loco sacro vetitos exercet actus, qui speciatim Ecclesiae lege loci sanctitati adversantur. Hujusmodi sunt homicidium, humani sanguinis, aut seminis effusio, sepultura infidelis, aut excommunicati vitandi, per quae omnia locum sacrum pollui, superiore loco demonstratum est.

§. III. Sacrilegium reale pluribus modis admittitur. Graviora hujusmodi sacrilegia sunt, cum in profanos et multo magis cum in pravos, turpesque usus convertuntur Ecclesiae, altaria, sacra vasa, vestes altaris ministerio addictae, sacri codices, cetera generis ejusdem (1). Furtum quoque sacrilegium est, si res sacra, aut non sacra, sed tamen Ecclesiae tutelae, et custodiae commendata auferatur (2). Eodem recidunt, qui fidelium oblationes aut negant Ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, quos *tamquam egentium necatores* antiqua concilia execrantur (3).

(1) Adversus eos, qui audent *convertere, et torquere sententias Sac. Scripturae ad scurilia, scilicet fabulosa, vana, adulationes, detrationes, superstitiones, impias, et diabolicas incantationes, divinationes, sortes, libellos etiam famosos,* gravissimum decretum est Concilii Tridentini *sess.* 4. *in decret. de edit. et usu sacr. libror.*

(2) Non desunt, qui semper sacrilegium admitti putant, cum res aliqua ex loco sacro aufertur, licet ea sacra non sit. Sed plerique distinguunt res non sacras, quae Ecclesiae tutelae, et custodiae sunt creditae, a rebus non sacris, quae nullam habent hujusmodi tutelam, quaeque casu in Ecclesia reperiuntur. Tantum cum illae, non item cum hae auferuntur sacrilegium committitur. Con-

fer Gonzalezium *in can.* 8. *de for. competen. num.* 4., Canon. Apostolorum 62. *al.* 74. apud Cotelerium *PP. Apostolic. tom.* 1. *pag.* 451. *edit. Amstelaed.* 1724., *segregari* jubet clericum, aut laicum qui abstulerit *ex Sancta Ecclesia ceram*, *vel oleum*. Huc etiam referendi sunt *traditores*, vel *proditores*, qui scilicet persecutionis tempore sacros Codices, vel sacra vasa ethnicis tradidissent, et de quibus agit Concilium Arelatense I. *can.* 13. *tom.* 1. *col.* 1452. *collect.* Labbaei. Hujus criminis reum Caecilianum accusabant Donatistae; quibus respondet Augustinus *epist.* 185. *num.* 4. *ad Bonifac. opp. tom.* 2. *col.* 644. *edit. Venet.* 1729. *Si vera essent, quae ab eis Caeciliano objecta sunt . . . ipsum jam mortuum anathematizaremus.* Revera qui haec Caeciliano objiciebant, ipsi traditores erant, uti ex actis Concilii Cirtensis ostendunt Optatus Milevitanus *lib.* 1. *de schism. donat. cap.* 13. *et* 14. *pag.* 4. 15. *edit. cit.* Augustinus *epist.* 76. *al.* 171. *ad Donatistas num.* 2. *opp. tom.* 2. *col.* 80. *edit. cit.*

(3) Ita loquitur Concilium Carthaginense IV. *can.* 95. *tom.* 2. *Concil. col.* 1444. *coll.* Labbaei, cum quo consentiunt Vasense II. *can.* 4. *tom.* 4. *col.* 718., et Turonense II. *can.* 25. *tom.* 6. *col.* 546. Videndus quoque Ambrosius *poeniten. lib.* 2. *cap.* 9. *opp. tom.* 5. *pag.* 261. *edit. Maurin. Venet.* 1781.

§. IV. Poenae in sacrilegos partim legibus constitutae sunt, et partim judicis arbitrio infliguntur. Poena legibus constituta est excommunicatio, in quam incidunt ipso facto, ut ajunt, qui in clericum, aut Monachum violentas manus injecerunt, qui ecclesiasticam immunitatem violarunt, qui Ecclesiam violenter confringere, ac spoliare ausi sunt (1), qui eam incenderunt (2). Reliquae poenae sunt carceres, triremes, et qui gravius deliquerunt, etiam capitis poena plectuntur.

(1) *Cap.* 22. *de sentent. excom.*
(2) *Cap.* 19. *eod.*

TITULUS XII.

DE PERJURIO.

I. Jusjurandum ab Ecclesia approbatum.

II. Poenae in perjuros.

§. I.

Nullum vinculum ad stringendam fidem jurejurando arctius esse, omnes semper intellexerunt. Vix enim credibile est, esse hominem tam impudentem, ac perditum, qui non totis artubus contremiscat, cum audet fidem fallere ab se datam, Deo interposito tum judice, tum teste. Quare Ecclesia probat, semperque probavit jusjurandum, ut homines firmius teneant, quod Deo teste affirmate dixerunt; et plane desipiunt, qui commune jusjurandum improbant, quod justis de causis emittitur (1). Vetat quidem Ecclesia aliquem temere, et inconsiderate, atque ex levi, et inani causa jurare (2); sed fides, et religio jusjurandi, quae justas habet causas, merito recepta, et probata est (3).

(1) Paschasius Quesnellus *obser. moral. Matth. cap. 5. vers. 37. nihil Spiritui Dei, et doctrinae Jesu Christi magis opponi* arbitratur, *quam communia facere juramenta in Ecclesia, quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere, ut nomen, et veritas Dei aliquando deserviat consilio impiorum.* Quae est propositio 101. damnata *in const. Unigenitus.* Sed, quod bene animadverterunt 40. Galliae Praesules *in instruct. Pastoral. accept. const. Unigenitus*, sua hac sententia Quesnellus hoc sibi unum propositum habuit, ut vituperaret commune juramentum, quod ex formula Alexandri VII. exigitur, licet deinceps ejus asseclae hanc sententiam traduxerint ad omnia juramenta, quae a legitimis potestatibus requiruntur. Ante Quesnellum Pelagiani, ut testatur Augustinus *epist.* 157. *num. 40. et 41. opp. tom. 2. col. 559. edit. Venet. cit.*, commune jus-

jurandum improbarunt. Errorem hunc, cui nunc adhaerent, qui sunt de secta Quaekerorum, et Anabaptistarum, integrarunt Cathari, et Valdenses, quos refutavit Ven. Moneta peculiari opere *adversus Catharos, et Valdenses lib. 5. cap. 9. pag. 462. et seq. edit. Rom.* 1743., in Synodo Constantiensi damnatus hic error Wiclefi est *sess.* 8. *art.* 43. *tom.* 6. *concil. col.*936. *collect.* Labbaei. *Juramenta illicita sunt, quae fiunt ad roborandos humanos contractus, et commercia civilia.* Est autem distinguenda, quod perperam aliqui non faciunt, invocatio Dei in testem ab imprecatione, seu *execratione*, qua sibi jurans, si fallat, imprecatur, ut sibi ex.gr. Deus iratus sit. Sane utrumque esse distinguendum, constat ex juramenti formula, quae extat apud Plautum *in Rudent. act.*5 *scen.*2. *vers.* 51. *et seq. pag.*1033. *edit. Lugduni Batav.* 1669., atque ex aliis formulis quas collegit Barnabas Brissonius *de formulis.* Consule Sigonium *lib.* 3. *de republ. Atheniens.* ubi refertur jusjurandum, quo se Heliastae Atheniensium judices obstringebant. Pulchre S. Thomas duplex jusjurandum distinguit 2. 2. *quaest.* 89. *art.* 1. *ad* 3. *arg. alterum quidem est*, inquit, *per simplicem contestationem, sicut cum aliquis dicit: est mihi Deus testis, vel coram Deo loquor, per Deum, quod idem est; aliud est per execrationem etc.*

(2) Deum vocare testem in re lubrica, et inani est *in vanum Dei nomen assumere.* Confer S.Joannem Chrysostomum *hom.* 9. *num.* 5. *in act. Apostolor. tom.*9. *pag.* 76. *edit. Montfauconii Paris.* S. Augustinum *serm.* 180. *al.* 28. *de verb. Apostol. cap.* 9. *opp. tom.* 7. *col.* 864. *edit. Maurin. Venet.* 1762., Catechismum Romanum *de secund. praecept. par.* 3. *cap.*3. *num.*7. *et* 13. Quod si peccat, qui Deum testem appellat in re, quae parvi interest, multo magis peccat, qui se peccatum aliquod sive lethale, sive veniale facturum jurat. Peccat autem lethaliter. Adi-sis S. Ambrosium *de offic. ministror.lib.*3.*cap.* 12.*tom.*4. *pag.* 471. *edit. Venet.* 1781. Salvianum *lib.* 4. *de gubernat. Dei num.* 15. 16. *pag.* 83. *edit. Pedepont.* 1743., Concilium Toletanum VIII. *cap.*2. *tom.* 7. *Concil. col.* 414. *collect.* Labbaei, Illerdense *can.* 7. *tom.*5. *col.* 752., et S. Thomam 2.2.*quaest.*98. *art.*2. *ad* 1. *argum.* Hinc merito ab Innocentio XI. an. 1679. damnata est haec propositio *vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.*

(3) Juramenti auctoritatem, religionem, fidem probant Sacrae literae, in quibus ea occurrunt *vivit Dominus*: *per memetipsum juravi: sicut juravit Dominus, et non poenitebit eum*, et alia similia. Imo passim Theologi observant, omnem Dei promissionem. atque assertionem juramentum esse. Jeremias IV. 2. *jurabitis*, inquit, *in veritate et judicio, et justitia*, quae sunt tres conditiones, quas et Ecclesia in juramento requirit, quibusque servatis

recte commune jusjurandum emittitur. Paulus etiam non semel in epistolis jurat, ut *I. ad Corinth. XV.* 31. *Roman. I.* 9. *Philip. I.* 8. *et ad Hebraeos VI.* 12. *et seq.*, ubi Apostolus a Deo emissum jusjurandum memorat. Idem quoque confirmant Patres, in primis vero Athanasius *Apolog.ad Constant. num.*8. *opp. tom.* 1. *pag.* 238. *et exposit. in psal.*62. *pag.*881. *edit. Patavii* 1777, Hilarius *in psalm.* 62. *opp. tom.* 1. *col.* 176., *et de Trinit. lib.*5. *num.* 30. *tom.* 2. *col.* 123. *edit. Veronae* 1730., Liberius *epist.* 4. *ad Constant. num.*3. apud Constantium *epist.Roman.Pontific. col.* 425., Augustinus *serm.* 180. *al.*28. *de verb. Apostolic. cap.* 4. *tom.* 5. *col.* 861. *edit.cit. Si peccatum*, inquit, *esset juratio, nec in veteri lege diceretur*, non perjurabis, reddes autem Domino jusjurandum tuum. *Non enim peccatum praeciperetur nobis... et cap.* 5. *ut noveritis verum jurare non esse peccatum, invenimus et Apostolum Paulum jurasse etc.et cap.*2. *col.*859. *Invenimus jurasse primitus ipsum Dominum, in quo non est omnino peccatum.* Juravit Dominus, et non poenitebit eum etc. *Aeternitatem Sacerdotii filio cum juramento promisit. Habet etiam*, per memetipsum juro dicit Dominus: *et illud juratio est*: vivo ego dicit Dominus: *Quomodo homo per Deum, ita Deus per seipsum. Non est ergo peccatum jurare ... jurat Deus, qui peccatum non habet. Non ergo est peccatum jurare; sed magis peccatum est perjurare.* Vide etiam S. Thomam 2. 2. *quaest.* 89. *art.* 2., et Innocentium III. *in cap.* 26. *de jureiur.* Eadem est perpetua Ecclesiae disciplina. Evagrium Constantinopolitanum Diaconum lectis Evangeliis jurasse, scribit Sozomenus *histor. lib.* 6. *cap.* 30. *pag.* 263. *edit. Cantabrig.* 1720., Concilium Toletanum VIII. *can.* 2. *tom.* 7. *col.* 414. *collect.ejusd.* justas jurandi causas describit. Patres Concilii Constantinopolitani Oecumenici VI. *act.* 14. *tom.*7. *col.* 1011. Georgium Diaconum in singulis propositis quaestionibus jurare coegerunt; de jurejurando a Marcellino Comite interposito in collatione inter Catholicos, ac Donatistas testimonium perhibet Augustinus *collat. Carthag. die* 1. *cap.* 5. *opp. tom.*9. *col.* 547. *edit.cit.* Constantinus M. Arii juramentum accepit, ipseque *lib.* 4. *cod. Theod. de accusat.* jurejurando concludit. Similiter jurisjurandi mentionem facit Arcadius *lib.*8.*cod. Theod. de pactis*, atque illud ad dirimendas lites, praecidendasque calumnias interponi vult Justinianus *in leg.* 2. *cod.de juram. propt. calumn.* Ne omnia persequar, quae prope innumera sunt, Concilium Constantiense reconciliandos singulis propositis articulis jurejurando respondere jussit, ac Synodus Tridentina a Magistris, a novis Canonicis, atque ab aliis sacramentum emitti voluit. Quae ex Sacris Literis contra jusjurandum educi solent, praeclare dilunntur a S. Augustino *serm.* 180. *cit. col.* 859. *seq.*, S. Hieronymo *comment. in Matth. cap.* 5. *ver.* 34. *tom.* 7. *col.* 30. *edit. Vallarsii*

Veronae. S. Thoma *cit. quaest.* 89. *art.*2. *ad art.* 1. *et* 2. Pilichdorffio *contr. Valdens. cap.* 36. *tom.* 25. *Biblioth. PP. pag.* 298. *edit. Lugdun.*, Ebrardo in Antihaeresi *advers. Valdens. cap.* 14. *tom.* 24. *ejusdem biblioth. pag.* 1555., Ven. Moneta *loc. cit. par.* 1. §. 1. *et seq. pag.* 463. *et seq.*, Innocentio III. *cit. cap.* 26. *de jurejur.* S. Joannem Chrysostomum ab ea, quam illi Anabaptistae impingunt, calumnia egregie liberat doctus Auctor notationum in Ven. Monetam *loc. cit. not.* 36. *pag.* 475. Consule Catechismum Romanum *de* 2. *praecept. par.*3. *cap.*3. *num.*15. *et* 16, Interpretes Sac. Scripturae *in Eccles.cap.* 23., *et in Matth. cap.* 5., praeterea PP. Maurinos *in Hilarium in Matth. cap.* 4. *num.* 23. *lit. g. col.* 687. *tom.* 1. *edit. Veronae* 1730., P. la Fontaine *tom.* 4. *const. Unig. theol. prop. ult.*, P. Paulum a Lugduno *tom.* 2. *Antiexapl. prop. ult.*, Vivam *propt. damnat. Quesnelli* 101.

§. II. Cum autem jurisjurandi fides sancta esse debeat, facile intelligitur, quam grave sit scelus eorum, qui hanc fidem fallunt, hoc est perjurium admittunt. Nam hi non tantum fidem, sed etiam graviter negligunt reverentiam debitam Deo, quem fidei testem advocarunt (1). Hinc plures adversus perjuros poenae sunt constitutae. Eos non secus ac fures, et adulteros sese ab altari rejecturum minatur Chrysostomus (2); per undecim vero annos communionis expertes esse Basilius jubet (3). Jure civili, et canonico perjuri infames sunt (4), arceantur a ferendo testimonio (5), atque ab ecclesiasticis beneficiis (6), et aliis etiam pro rerum, criminisque ratione poenis subjiciuntur.

(1) Confer S. Augustinum *serm.* 180.*al.* 28. *cap.* 6 *et* 7. *opp tom.* 7. *col.* 862. *edit. Venet.* 1762. S. Joannem Damascenum *sacr. paralell. lit. o. tit.* 12. *opp. tom.* 2. *pag.* 631. *edit. Lequienii Venet.* 1748., S. Thomam 2. 2. *quaest.* 98. *art.* 2., Catechismum Romanum *pag.* 3. *cap.* 3. *num.* 20.

(2) S. Joannes Chrysostomus *homil.* 17. *in Matth. num.* 5. *opp. tom.* 7. *col.* 228. *edit. Paris.* 1727.

(3) S. Basilius *epist. canon. can.* 64., apud Labbaeum *conc. tom.* 2. *col.* 1536. *edit. Venet.*

(4) *Lib.* 8. *Cod. Theod. de pactis, can.* 9. *caus.* 3. *quaest.* 5., *can.* 17. *caus.* 6. *quaest.* 1., *can.* 7. *caus.* 22. *quaest.* 5.
(5) *Cap.* 7. *et* 54. *de testib.*
(6) Confer Gonzalezium *in cap.* 11. *de jurejur. num.* 8.

TITULUS XIII.

DE DIVINATIONE.

I. Divinatio quid, et quotuplex?
II. Augurium.
III. Sortilegium.
IV. Pactum cum Satana.
V. Poenae in eos, qui divinationi, et sortilegio student.

§. I.

Divinatio significat praesensionem, et scientiam rerum futurarum. Haec autem ars non solum vana, et futilis, sed etiam impia comprehendit astrologiam, augurium, sortilegium, divinationem per pactum, quod cum Satana conventum dicitur. Astrologia pertinet ad trajectiones, motusque stellarum, et qui ex earum rerum observatione significari, praedicique putant, quid cuique eventurum, et quo quisque fato natus sit, Astrologi dicuntur; olim et Mathematici vulgo dicebantur. Genus hominum ineptissimorum vehementer improbant non ecclesiasticae solum (1), sed etiam civiles leges (2).

(1) Vide. Tertullianum *de Idololatr. cap.* 9. *pag.* 89. *edit. Paris. Rigaltii* 1675., Auctorem *const. Apostolic. lib.* 8. *cap.* 32. apud Cotelerium *PP. Apostolic. tom.* 1. *pag.* 417. *edit. cit.*, S. Leonem M. *serm.* 27. *cap.* 3. *et* 4. *opp. tom.* 1. *col.* 94. *et serm.* 57. *cap.* 5. *col.* 217. *edit. Ballerin. Venet.* 1753., S. Augustinum *de doctrin. Christ. lib.* 2. *cap.* 23. *opp. tom.* 3. *col.* 43., *et serm.* 9. *cap.* 3. *tom.* 7. *col.* 50. *edit. Venet.* 1762., S. Hieronymum *in*

Isaiam lib. 13. *cap.* 48. *opp. tom.* 4. *col.* 453. *et* 454. *edit. Vallarsii Venet.* 1767., praeterea Concilium Toletanum I. *in regul. fidei contr. Priscillanist. tom.* 2. *concil. col.* 1477. *collect.* Labbaei, quod ob hoc potissimum crimen anathematis poenam in Priscillianistas constituit. Hi enim, ut testantur Leo M. *epist.*25. *ad Turribium cap.* 11. *opp. tom.* 1. *col.* 703. *edit. Ballerin. Venet.* 1753., et Augustinus *de haeres. cap.* 70. *opp. tom.* 10. *col.* 25. *edit. cit.* omnia fato, ac syderum conversioni adscribebant. Eadem ars dicta etiam fuit Astrologia *Apotelesmatica;* quoniam occulti effectus et potestates astrorum in conjunctione, et oppositione *Apotelesmata* vocabantur. Hinc qui eam artem exercebant *Apotelesmatici* appellati sunt, atque etiam *Mathematici*, et *Chaldaei*, eaque ars eadem fuit, ac *Astrologia judiciaria*, quam vocamus. Eusebium Emissenum accusatum fuisse, quod hanc artem tractaret, eaque da causa relicto Episcopatu fugam arripuisse, scribit Sozomenus *histor. lib.* 3. *cap.* 6. *pag.* 99. *edit. Cantabrig.*; et Aquilam Ponticum, quod nimium Mathematicorum artibus tribueret ab Ecclesia ejectum fuisse, narrat Epiphanius *de mensur.*, et *pond.* §. 15. *opp. tom.* 2. *pag.* 171. *edit. Coloniae* 1682. Aliud simile de Astrologo exemplum habet Augustinus *de mathematic. ad Calc. tract. in psalm.* 61. *opp. tom.* 5. *col.* 803. *edit. cit.*

(2) Consule utrumque codicem Theodosianum, et Justinianaeum *tit. de mathem. et malefic.*

§. II. Augurium comprehendit *Haruspicium*. et *Aruspicinam*, quibus signa, et indicia quaeruntur in extis victimarum; et *augurium* angustiori significatione acceptum, quod volatibus avium, cantibusque, ut certissimis signis, declarari res futura docet, et *omen*, per quod ex hominis voce, atque etiam ex sternutamento indicia capiuntur; et *chiromantiam*, *metoposcopiam*, et *notonantiam*, quibus aliquis ex manibus, ex vultu, ac fronte, vel ex dorso res occultas, et latentes indagare conatur. Quantam Romani inanissimis hisce artibus operam dederint, rest est nota cunctis, et mandata monumentis; sed eas semper Ecclesia gravissime improbavit (1).

(1) Consule Auctorem *Constit. Apostol. lib.* 8. *cap.* 32. apud Cotelerium *PP. Apostolic. tom.* 1. *pag.* 417. *edit. cit.*, S. Cyril-

lum Hierosol. *Catech.* 16. *Mistag.* 1. *num.* 8. *pag.* 309. *edit. Venet.* 1763., S. Augustinum *de doctrin. Christian. lib.* 2. *cap.* 20. *seq. opp. tom.* 3. *col.* 40. *edit. Venet.* 1759., S. Thomam 2. 2.*quaest.*95.*art.*2., Concilium Eliberitanum *can.* 62. *tom.* 1. *concil.* 999. *collect.* Labbaei, Agathense *can.* 42. *tom.* 5. *col.* 528., Veneticum *can.* 16. *tom.* 5. *col.* 82., Aurelianense I. *can.* 30.*tom. eod. col.* 547.

§. III. Sortilegium, sive divinatio per sortes fit, cum per sortes quaeritur, quid agendum quidve vitandum sit. Ethnici divinabant per sortes, quas *Virgilianas* vocabant; cum scilicet temere arrepto Virgilii Poetae libro, quicunque versus primum occurreret pro sorte, et oraculi loco habebatur. Ita Hadrianum, et Alexandrum Severum Virgilianas sortes de Imperio consuluisse Spartianus (1), et Lampridius (2) memoriae prodiderunt. Eodem prorsus modo superstitiosi quidam Christiani sacris Biblis abutebantur, quod *sacras sortes* appellabant, quodque complurium Synodorum canonibus damnatum est (3). Haud tamen vetitum est adhibere sortes, quas *politicas* vocamus (4), ut si agri sortibus dividantur, aut in exercitu definiatur, quis primus impetum in hostem facere debeat. Verum Ecclesiastica officia, et canonicae electiones sortibus committi non debent (5); nisi ea de re peculiare Christi mandatum sit, uti in electione Matthiae Apostoli factum est (6).

(1) Spartianus *in vit. Hadrian. pag.* 19. *et* 20. *inter hist. August. Script. tom.* 1. *edit. Lugdun. Batav.* 1671.

(2) Lampridius *in vit. Alex. Sever. pag.* 899. *eod. loc. tom.* 1.

(3) Confer Concilium Agathense, Veneticum, Aurelianense I. *loc. mox. cit.* et vide etiam S. Augustinum *epist.* 55. *cap.* 20. *opp. tom.* 2. *col.* 189. *edit. Venet.* 1759.

(4) Consule Augustinum *epist.* 228.*ad Honorat. num.* 12. *opp. tom.* 2. *col.* 1086. *edit. cit.*, *et de doctrin. Christian. lib.* 1. *cap.* 28. *tom.* 3. *col.* 17.

(5) *Cap. ult. de sortileg.*

(6) De hac Matthiae per sortes facta electione Hieronymus in *Jonam cap.* 1. *vers.* 7. *opp. tom.* 6. *col.* 398. *edit. Vallarsii Veron.* habet haec : *Non statim debemus sub hoc exemplo sortibus credere , vel illud de actibus Apostolorum huic testimonio copulare , ubi sorte in Apostolatum Matthias eligitur ; cum privilegia singulorum non possint facere legem communem.* Confer N. Alexandrum *histor.eccles.*1.*saec.cap.* 1.*tom.*3. *pag.*7.*edit.Venet.*1776.

§. IV. Deterior est divinatio per explicitum pactum cum Satana ; nimirum cum ipse Satanas dat responsa consulenti aut per imagines, et idola, quae *oracula* dicebantur ; aut per suos vates, quos *Pythones* , aut *Pythonissas* vocabant, hoc est genio familiari , sive spiritu fatidico agitatos ; aut per somnia , quod appellabant ὀνειρομαντειαν , hoc est, *vaticinationem per somnia*, aut per spectra , et visiones mortuorum , quod proprie dicebant νεκρομαντειαν , hoc est *vaticinationem*, quae fiebat evocatis mortuis , aut per cranium hominis mortui, quod κρανιομαντεια dicebatur; aut per certa signa, et figuras factas in terra, vel aqua, aere, igne, vitro, cribro , et sexcentis aliis fallaciarum modis (1). Gravissimum hoc crimen, quod aliquid in se admixtum habet ex idololatria, haeresi, incredulitate , apostasia, sacrilegio, hypocresi, curiositate, et ambitione, semper asperioribus poenis non ecclesiasticae solum (2), sed etiam civiles leges (3) coercuerunt.

(1) Late de his omnibus agunt, praeter ceteros, Martinus Delrio *Disquisit. magic. lib.* 4. *cap.* 2., et Leonardus Lessius *de justit. et jur. lib.* 2. *cap.* 43. *dub.* 5.

(2) Confer Auctorem *constit. Apostol. lib.* 8. *cap.* 32. *cit.* , et Concilium Ancyranum *can.* 23. *tom.* 1. *concil. col.* 1500. *collect.* Labbaei.

(3) *Leg.* 4. *cod. Theod. de malefic. et mathem.* , quam in legem vide Gothofredum.

§. V. Romani Pontifices pro cura, et solicitudine, quam habent, totius Ecclesiae, saluberrimas edidere leges, quibus antiquiora ecclesiastica decreta confirmata sunt, et provisum est diligentius, ut Christiani homines ab inani, et imbrobo divinationis studio deterreantur. Huc sane spectant Decretales a Gregorio IX. descriptae (1), et his recentiores constitutiones Leonis X (2), Sixti V (3), Gregorii XV (4), Urbani VIII (5), quibus sortilegiorum rei poenitentiae subjiciuntur, et infamia notantur; perseverantes autem in scelere, laici excommunicationis, clerici depositionis poena plectuntur, atque ecclesiasticis beneficiis privantur, aliisque etiam tam clerici, quam laici pro criminis immanitate poenis afficiuntur. Non tantum autem his poenis subsunt, sed etiam a sacrificio Missae celebrando perpetuo repelluntur Sacerdotes, qui ipso sacrificio abuti ad sortilegia ausi sunt (6).

(1) *Cap.* 1. *et* 2. *de sortileg.*

(2) Leo X. *constit. Supernae* 8. §. 41. *in Bullar. Roman. ult. edit. tom.* 3. *part.* 2. *pag.* 400.

(3) Sixtus V. *const. Coeli et terrae* 26. *tom.* 4. *part.* 4. *pag.* 176. *Bullar. Roman.* Videndus est etiam Thomassinus *vet. et nov. Eccl. disciplin. part.* 3. *lib.* 1. *cap.* 51. *num.* 8., a quo recensentur leges, quae septem prioribus saeculis ea de re ab Ecclesia latae sunt.

(4) Gregorius XV. *const. Omnipotentis Dei* 101. *tom.* 5. *part.* 5. *Bullar. Roman. pag.* 97.

(5) Urbanus VIII. *constit. Inscrutabilis* 362. *tom.* 6. *part.* 1. *Bullar. pag.* 268., qua quidem constitutione praesertim gravissimis afficiuntur poenis Astrologi, qui de statu Christianae Reipublicae, vel Sedis Apostolicae, aut de vita Summi Pontificis, ejusque consanguineorum judicium ferunt.

(6) Decretum Sac. Romanae Inquisitionis *die* 5. *Augusti* 1745. quod a Benedicto XIV. comprobatum est.

TITULUS XIV.

DE MAGIA.

I. Magia quid? II. Poenae in magos.

§. I.

Divinationi affinis est magia superstitiosa, quae proprie a rei Canonicae Scriptoribus *magia* nuncupatur, per quam scilicet ope doemonis magna, et mirabilia fieri videntur (1); eaque sic distinguitur a magia naturali, per quam a philosophis per causas naturales saepe mira patrantur. Sed magia a divinatione differt, quod per illam fiunt, quae mirabilia apparent, per hanc autem occulta quaeruntur. Magi saepe *venefici* et *malefici* appellantur, quoniam aliis veneno, atque praestigiis mala afferre conantur. Hos morte mulctari jubet Constantinus (2), atque ipsis etiam spem prorsus adimit veniae, quae in Paschate criminum reis concedebatur (3).

(1) Confer Mamachium, qui *origin. et antiquit. Christian. lib.* 3. *cap.* 1. §. 8. *tom.* 3. *pag.* 128. *et seq.* copiose refellit opinionem eorum, qui magos unquam vixisse inficiantur.
(2) *Leg.* 3. *et* 5. *cod. Theod. de malefic.*
(3) *Leg.* 1. 3. 4. 6. 7. 8. *cod. Theod. de Indulg. crimin.*

§. II. Ecclesiae legibus magi iisdem, quibus sortilegi, poenis afficiuntur, nimirum excommunicationis, et si clerici fuerint, depositione (1). Qui sortilegio, aut maleficio suo alienae mortis causa fuit, saeculari curiae tradendus est, ut meritis plectatur poenis; qui maleficio, et sortilegio mor-

tis causam non dedit, in perpetuum carcerem detruditur (2). Etiam consulentes magos, atque sortilegos in excommunicationem incidunt, et si clerici fuerint, gradu, ac dignitate moti perpetuae poenitentiae subjiciuntur (3). Sed his in rebus, ut plurimum, locus est arbitrio judicis, qui pro criminis et rerum ratione modo leviores, et modo asperiores poenas infligit.

(1) Consule Decretum *caus.* 26. *quaest.* 5., et Decretales *in tit. de sortileg.*, item Concilium Laodicenum *can.* 36. *tom.*1.*concil. col.* 1538. *collect.* Labbaei, Ancyranum *can.* 23. *tom.* 1. *col.* 1500., Carthaginense IV. *can.* 89. *tom.* 2. *col.* 1444., ut mittam quae Auctor *Recognitionum lib.* 4. *num.* 26. *et seq.*, apud Cotelerium *PP. Apostol. tom.*1. *pag.* 543. *edit. Amstelaed. cit.*, Tertullianus *de Idololatr. cap.* 9. *pag.* 89. *edit. Paris.* 1675., Origenes *contr. Cels. lib.* 1. *num.* 24. *pag.* 342., *et lib.* 4. *num.* 34. *opp. tom.* 1. *pag.* 527. *seq. edit. Paris.* 1733. adversus hoc crimen scriptum reliquerunt.

(2) Gregorius XV. *cit. const. Omnipotentis Dei.*

(3) Concilium Toletanum IV. *can.* 29. *concil. tom.* 6. *col.* 1460. *collect.* Labbaei. Confer etiam paulo ante laudatam Urbani VIII. *constitutionem.*

TITULUS XV.

DE DELICTIS VENEREIS

I. Venereorum criminum species.
II. et III. Poenae fornicationis, et concubinatus.
IV. Stupri.
V. Adulterii:
VI. Incestus.
VII. Sacrilegii.
VIII. Raptus.
IX. Sodomiae, et concubitus cum bestiis.

§. I.

Venereorum criminum species sunt fornicatio simplex, concubinatus, stuprum, adulterium,

incestus, sacrilegium, raptus, sodomia, conjunctio cum bestiis, quae vulgo *bestialitas* appellatur. Fornicatio est voluntarius concubitus viri cum muliere, qui duo inter se inire matrimonium possent, quoniam neuter alio vinculo obstrictus est. Concubinatus est conjunctio, seu consuetudo viri soluti, hoc est matrimonio non obligati, cum soluta item foemina, quae uxoris loco non est: stuprum vetita compressio virginis; adulterium alieni thori violatio (1); incestus conjunctio affinium, aut consanguineorum; sacrilegium concubitus cum persona, quae se Deo vovit; raptus violenta abductio honestae personae libidinis explendae causa (2). Sodomia est conjunctio duarum personarum ejusdem sexus, quae sodomia *perfecta* dicitur, eam vero proxime sequitur sodomia *imperfecta*, quam admittunt duae personae dissimilis sexus, quae corporum copulatione violarunt ordinem, quem liberorum procreandorum causa natura constituit. Denique est *bestialitas*, cum quis libidine sua bestias appetivit.

(1) Adulterium jure civili tantum in alienum conjugem *leg.* 34. *ff. ad leg. Jul. de adulter.*; jure vero canonico a marito alieno in quamlibet etiam innuptam foeminam committitur *can.* 13. 15. *caus.* 32. *quaest.* 5. Falso autem Cujacius *in decretal. cap.* 4. *tit.* 1. *lib.* 2. *opp. tom.* 6. *col.* 762. *edit. Venet.* reprehendit Alexandrum III., quod ut ipse inquit, in *cap.* 4. *de judic.* adulterium inter leviora crimina recensuit. Cujacium sequuntur haeretici complures, quorum in Romanos Pontifices insigne odium est, atque inter eos Antonius Matthaeus *de crimin. proleg. cap.* 6. eo usque impudentia progreditur, ut ad hoc vitium proclivem audacissime dicat sanctissimum Pontificem, cujus continentia omnibus monumentis testata est, ac ne in suspicionem quidem adducta in eo diro, ac diuturno schismate, quo ipse vexatus fuit, opera praesertim Friderici I. Imperatoris, qui contra eum, tres aut quatuor, ut alii putant, Anti-Papas impense fovit. Sed impudentissimam calumniam invicte refutavit Carolus Blaschus *diatrib.* 2. *ad cap.* 4. *de judic. inter ejus opuscul. canonic. Neapoli edita an.* 1758. *tom.* 1. *pag.* 163. *seq.*

(2) De his, ceterisque criminibus, quorum hoc loco mentio est, copiose agit Renazzius *inst. criminal. lib. 4. per tot.*

§. II. Simplex fornicatio, praesertim clericorum, antiquis canonibus variis puniebatur poenis (1); nunc fere omnes judicis arbitrio relictae sunt. De concubinatu multa jure novo Concilii Tridentini (2) sapienter sunt constituta. Nimirum qui in ejus sceleris contagione versantur; ter ab Episcopo monendi, et si monitis non obediant, excommunicandi, aliisque etiam plectendi sunt poenis, cum per annum censuras neglexerunt. Concubinae vero ab Episcopis ex officio graviter puniendae sunt, atque extra oppidum, vel dioecesim relegandae.

(1) Canon Apostolicus 63. apud Cotelerium *lib. cit. pag.* 450. et Concilium Neocaesariense *can.* 9. *tom.* 1. *concil. col.* 1511. *collect.* Labbaei hujus criminis reos nunquam inter clericos cooptari, et cooptatos per ignorantiam offerendi munere privari voluerunt. Virginibus, quae virginitatem suam non custodierint, poenitentiam imponit Concilium Eliberitanum *can.* 14. *col.* 994. *tom.* 1. *concil. collect.* Labbaei.

(2) Concilium Tridentinum *sess.* 24. *cap.* 8. *de reform. matrim.*

§. III. Clerici concubinarii, si nullum habeant beneficium, in carceres detruduntur, suspenduntur ab ordine, ab obtinendis in posterum beneficiis repelluntur, aliisque etiam, pro Episcopi arbitrio, et prudentia, criminisque natura poenis subjiciuntur. Clericus autem beneficiarius semel monitus, et in scelere perseverans privatur tertia parte fructuum beneficiorum, qui ab Episcopo Ecclesiae, vel alteri pio loco adscribuntur. Si iterum monitus non resipiscat, cunctis privatur fructibus, atque etiam Episcopi arbitrio a beneficii administratione suspenditur; si neque his monitis pareat, cuncta ei beneficia, et officia adi-

muntur, spesque omnis praeciditur aliorum in posterum obtinendorum ; denique si nondum deserat pravum vitae institutum, poena excommunicationis plectitur. Episcopus hujus criminis reus a provinciali Synodo monendus est, monita despiciens suspenditur, et adhuc flagitiose vivens a Summo Pontifice Episcopatu privatur (1).

(1) Concilium Tridentinum *sess.* 25. *cap.* 14. *de reform.*

§. IV. Stuprum a Clerico illatum Ecclesiae leges multant poena depositionis ab officio, et onere dotandi puellam, quae vim passa est (1). Hodie, praeter dotationem, suspensio, multa pecuniaria, carcer etiam perpetuus, aliaeque poenae Episcopi arbitrio infliguntur. Laicus, qui hujusmodi crimen patravit, aut dotare, aut uxorem ducere debet mulierem, cum qua concubuit (2); nisi aliud status personarum, aut rerum conditio postulet, quia tunc pecunia dotis loco danda est. Verum qui mulierem compressit, data matrimonii fide, is eamdem fidem liberare omnino debet (3). Civiles leges capitis etiam condemnant hominem, qui mulierem per vim stupravit, praesertim valde honestam, aut puellam nondum maturam viro (4). Qui vim intulit, sed stuprum perficere non potuit, subest poenis, quae judicis arbitrio infliguntur.

(1) *Cap.* 1. *de adulter. et stupr.*

(2) *In cap.* 1. *cit.* statuitur, ut qui stuprum intulit, utrumque praestet, scilicet, et dotet, et uxorem ducat mulierem, cum qua concubuit. Verum juris Canonici Interpretes conjunctivam particulam et disjunctive accipiunt, ut scilicet criminis reus alterutrum tantum praestare cogatur. Confer Fagnanum *in cap.* 2. *de adulter. et stupr. num.* 2. *et* 5., et Maschat *instit. canonic. lib.* 5. *tit.* 16. *num.* 12.

(3) Consule Giraldum *exposit. jur pontific. lib. 5. tit. 16. sect. 834.*
(4) *Leg. 1. §. ult. ff. de extraord. crim.*

§. V. Adulterium a jure Civili gladio (1), a jure Canonico in laico excommunicatione, in clerico depositione punitur (2), aut uterque certae poenitentiae subjicitur (3). Mulieres autem in monasterium ad perpetuam poenitentiam, si eas viri recipere noluerint, detruduntur (4). Hodie adulteri in carceres conjiciuntur, atque aliis subsunt poenis, quae legibus, moribusque populorum receptae sunt; et alicubi adulterium etiam morte multatur (5). Ubique tamen receptum est, ut propter adulterium perpetuum inter conjuges divortium fiat, uti demonstratum supra est.

(1) *Leg. 30. cod. ad L. Jul. de adulter. §. 4. inst. de public. judic.*
(2) *Cap. 6. de adulter. et stupr.*
(3) Confer Basilium *epist. canon. 1. ad Amphiloch. can. 3.* apud Labbaeum *tom. 2. concil. col.* 1509. *edit. Venet.* Concilium Ancyranum *can. 20. tom. 1. col.* 1494., Eliberitanum *can.* 64. *et* 69. *tom. eod. col.* 998. *et* 1000. *collect.* Labbaei.
(4) *Cap. 19. de convers. conjug., auth. sed hodie cod. ad Leg. Jul. de adult.*
(5) Confer Maschatum *inst. jur. canonic. lib.* 5. *tit.* 16. *num.* 15. Huc etiam spectat constitutio *Ad compescendam* 70. *in Bullar. tom. 4 par. 4. pag.* 267., quam contra adulteros, et adulteras, itemque contra lenones, et lenas Sixtus V. evulgavit.

§. VI. Adulterorum quoque poenis, aliisque gravioribus, aut levioribus, uti fert ratio criminis et prudentia judicis, plectuntur incesti, qui scilicet cum consanguineis, aut affinibus usque ad gradus prohibitos concubuerunt. Eodemque jure censentur, qui liberis dedere operam cum ea, quam de sacro fonte susceperunt, vel in chrismate tenuerunt. Illud praesertim est proprium incestus,

quod qui eum sciens commisit cum conjugis consanguineis, conjugale debitum petere non potest(1).

(1) *Cap. 1. et 4. de eo qui cognov. consanguin. uxor.* In Urbe, atque in Ecclesiastica ditione etiam ultimi supplicii poena in casibus quibusdam constituta est a Sixto V. *const. Volentes* 80. *tom. 4. par. 4. Bullar. Roman. pag.* 294.

§. VII. Fornicatio clerici, qui in sacris ordinibus versatur, quamquam verum sit sacrilegium, tamen ut simplex fornicatio punitur. At sacrilegium cum moniali commissum graviori poenae subjicitur. Num jus Civile hujus criminis reum morte multat, ejusque bona monasterio adscribit (1). Jure canonico laicus, qui monialem compressit, excommunicatur, clericus privatur beneficio, et depositus ab ordine in monasterium, seu potius in carcerem detruditur; ipsa vero monialis, quae se violari passa est, aut in arctius monasterium, aut in carcerem conjicitur (2). Concubitus Christiani hominis cum Judaea, vel ethnica muliere, licet a simplici fornicatione non differat, plerumque tamen gravius punitur ob injuriam Christiano nomini illatam; ac si promissio accesserit matrimonii, etiam adulterii, non tamen capitis poena a jure civili coercetur (3).

(1) *Leg.5.cod. de Episc. et cleric., Nov.* 123. *cap.*45. sed hodie criminosi bona heredibus relinqui solent *auth. bona eod. de bon. proscript.*
(2) *Can.* 6. 11. 25. 28. *caus.* 27. *quaest.* 1.
(3) *Leg.* 6. *cod. de judaeis.*

§. VIII. Raptores virginum, nisi assentiente puella crimen matrimonio purgetur, excommunicatione puniuntur, aut depositione, si clericus raptor fuerit (1). Raptores mulieris, quae virum

habet, subsunt poenis adulterorum, ac ceteris, quae singularum gentium moribus receptae sunt (2); sacrarum autem virginum, sive monialium raptores poenas perferunt, quae a Sacris Canonibus contra raptores simul, et sacrilegos sunt constitutae (3). Jus civile poena capitis animadvertit in raptorem mulieris, praesertim nuptae, et illius bona addicit ipsi mulieri, quae rapta est, modo ingenua, non ancilla, aut libertina sit (4).

(1) *Can.* 1. *caus.* 36. *quaest.* 2.
(2) Concilium Tridentinum *sess.* 24. *cap.* 6. *de reform. matrim.* plures constituit poenas contra eos, qui matrimonii ineundi causa mulierem rapiunt. Verum hoc decretum non pertinere ad eos, qui ut suam expleant libidinem, raptum committunt, fere omnes sentiunt. Quare adversus eos obtinere debent poenae, quae gentium moribus, et legibus sunt constitutae, quod recte observat Maschatus *instit. jur. canon. lib.* 5. *tit.* 17. *num.* 4.
(3) *Can.* 2. *et seq. caus.* 36. *quaest.* 2.
(4) *Leg. unic. cod. de raptor. virg.*

§. IX. Sodomia, et conjunctio cum bestiis non delicta, sed monstra, et prodigia sunt. Olim quisquis tam foeda, et immania patrasset crimina, quae contra naturam dicuntur, non solum a limine, verum etiam ab omni Ecclesiae tecto removebatur (1). Hodie *sodomia perfecta* a Jure civili morte punitur, quae poena ita exasperatur, ut infandi criminis rei vivi, vel saltem eorum cadavera igne comburantur (2). Jure canonico excommunicatio in laicum, in clericum vero depositio ab officio, beneficio, ordine clericali, et in monasterium detrusio constituta est (3). Eodem quoque modo puniuntur, qui sua cum bestiis corpora commiscuerunt.

(1) Tertullianus *de pudicit. cap.* 4. *pag.* 517. *edit. Rigaltii Paris.* 1675. *reliquas autem*, inquit, *libidinum furias et in cor-*

pora, *et in sexus ultra jura naturae*, *non modo limine*, *verum omni Ecclesiae tecto submovemus*, *quia non sunt delicta*, *sed monstra*. Atque hi sunt, quos *hyemantes* appellat Synodus Ancyrana, quique ob criminis immanitatem ne digni quidem habebantur, qui locum obtinerent inter *flentes*, qui primus erat poenitentiae gradus. Vide quae scripsi *lib.* 2. *tit.* 2. §. 74. *not.* 1. *pag.* 114. *seq.*

(2) *Leg.* 31. *Cod. ad leg. Jul. de adulter.*, §. 4. *inst. de publ. judic. novell.* 77. *cap.* 1., *leg.* 6. *Cod. Theod ad leg. Jul. de adult.* quam legem integram describit Auctor *collat. Mosaic. et Rom. leg. tit.* 5. *de stupratoribus* apud Schulthingium *jurispr. veter. ante-Justinian. pag.* 753. *edit. Lipsiae* 1737.

(3) *Cap.* 4. *de excess. praelat.* Clerici, qui se spurcissimo crimine pluries inquinarunt, degradari, et curiae saeculari tradi debent, sicut demonstravi *lib.* 1. *tit.* 8. §. 23. *pag* 338. *seq.*

TITULUS XVI.

DE USURIS.

§. I.

Criminis loco est etiam usura, cujus nomine intelligimus lucrum, quod ex mero mutuo percipi-

tur, cum scilicet post statutum tempus plus exigitur, quam mutuo datum est (1). Ethnicis permittebat usuras jus devium a veritate, quo ipsi utebantur (2), et antiquo errore, falsaque opinione decepti ipsi etiam christiani Imperatores suis legibus usuras ferendas putarunt (3). Verum hi omnes in illis quoque tenebris erroris malum in usuris inesse intellexerunt; easque propterea certis coercuere legibus, modumque constituerunt, quem in exercendis usuris tenere oportebat (4).

(1) Usurae nomen etiam rei usum, partamque ex re utilitatem significat: sed proprie Theologi, et Canonistae comprehendunt lucrum, quod ex mutuo percipitur. Videlicet usuram, aut foenus committit, qui *ex ipsomet mutuo*, ut inquit Benedictus XIV. *in encyclic. Vix pervenit* 143. *ad Episcop. Ital. tom.* 1. *ejus Bullarii pag.* 353. *edit. Venet.*, *quod suapte natura tantumdem reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem lucrum aliquod ratione mutui sibi deberi contendat.*

(2) *Leg.* 1. *ff. de pignor.*, *leg.* 29. *ff. de usur.* Apud Athenienses frequentes erant usurae, ut ostendit Samuel Petitus *leg. Attic. lib.* 5. *cap.* 4., eas tamen vehementer improbant Plato, Aristoteles, Plutarchus aliique antiqui scriptores. Usitatissimae apud Romanos erant usurae *centesimae*, quae scilicet centesimam sortis partem quoque mense reddebant, ac duodecim ex centenis per annum conficiebant. Nam Romani usuras per menses, nimirum ipsis Kalendis, seu primo cujusque mensis die accipiebant, ut late demonstrat Heineccius *antiquit. Roman. ad instit. lib.* 3. *tit.* 15. §. 4. *opp. tom.* 3. *pag.* 348. *edit. Neap.* 1769., unde orta est actio Kalendarii *leg. pen. ff. Si cert. pet.*, *et leg. ult. ff. de pecul.*, quam etiam memorat Seneca *de benefic. lib.* 7. *cap.* 10. *opp. tom.* 1. *pag.* 846. *edit. Amstelaed.* 1672. *quid foenus*, inquit, *et Kalendarium, et usurae, nisi humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina?* Hinc Basilius *in psalm.* 14. *num.* 2. *opp. tom.* 1. *pag.* 108. *edit. Paris.* 1721. menses *usurarum parentes* vocat; et Ambrosius *de Tobia cap.* 12. *opp. tom.* 1. *pag.* 14. *edit. Venet. cit.* habet haec: τοκους *Graeci appellaverunt usuras, eo quod doloris partus animi excitare videantur. Veniunt Kalendae, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur usurae.* Hae usurae *legitimae* appellantur in *leg* 8. *Cod. Theod. de usur.*, ut observant Cironius *observ. lib.* 4. *cap.* 5. *num.* 3. *pag.*

81. *edit. Vindobon.* 1761., et Brisonius *select. antiquit. lib.* 3. *cap.* 1. *pag.* 64. *et seq. edit. Lugdun. Batav.* 1749., ac dicuntur etiam *unciariae*, quod singulis mensibus *unciam* darent, quae postea uti testatur Tacitus *annal. lib.* 6. *num.* 16. *opp. tom.* 2. *pag.* 30. *edit. Venet.* 1708., rogatione tribunicia ad *semuncias* redactae sunt. Scilicet cautum est, ut ex centenis non amplius duodecim, sed tantum sex quoque anno solverentur. Non enim eadem semper usurarum ratio fuit. Theodosio M. Imperatore centesima aucta erat uno semisse, et aliae etiam aliis temporibus fuerunt centesimae usurae vices, quas narrat Gothofredus in *leg.* 1. *cod. Theod. de usur. tom.* 1. *pag.* 270. *et seq. edit. Lipsiae* 1736. A Graecis centesima usura dicitur τοκος επιδραχμη, cum pro mina singulis mensibus drachma solvebatur, quod drachma esset centesima pars minae. Genus omne usurarum, quibus Romani utebantur, praeter ceteros, explicat Binghamus *origin. Eccles. lib.* 6. *cap.* 2. §. 6. *tom.* 2. *pag.* 318. *seq. edit. Halae Magdeburg.* 1751.

(3) *Leg.* 1. *cod. Theod. de usur.*, *leg.* 16. *cod. de usur.* Usuras vetuit Basilius Macedo Imperator, uti constat ex ejus constitutione apud Harmenopulum *in prompt. lib.* 3. *tit.* 7. *in fin.*, sed Patris constitutione abrogata eas restituit Leo filius *novel.* 34. Anatocismus vero, sive usurae usurarum civilibus quoque legibus vetitae sunt, etsolutae condictione indebiti repetuntur *leg.* 26. §. 1. *ff. de condict. indeb.*, *leg. ult. Cod. de usur. rei judic.*

(4) Constantinus M. *in cit. leg.* 1. *Cod. Theod. de usur.*, usurarum modum definivit, statuitque, ut ex pecunia tantum una centesima, ex frugibus vero usura exigeretur, quae dimidiam partem sortis aequaret, quod postremum usurae genus describit, et nominatim damnat Hieronymus *in Ezechiel. lib.* 6. *cap.* 18. *opp. tom.* 5. *col.* 210. *edit. Vallarsii Veronae.* Atque hae quidem sunt ut animadvertit Contius *lection. subseciv. lib.* 2. *cap.* 2. *pag.* 26. *edit. Neap.* 1724., usurae *sescuplae*, seu ημιολιαι, quas una cum centesimis a clericis exerceri vetat Synodus Nicaena *can.* 17. *tom.* 2. *concil. col.* 47. *collect.* Labbaei. Hemioliae scilicet usurae sunt, cum tertia pars sorti usurarum nomine accedit, sive, ut inquit Dionysius Exiguus, *cum ad summam capitis dimidium summae accedit.* A. Gellius *noct. Attic. lib.* 18. *cap.* 14. *pag.* 1049. *edit. Lugduni Batav.* 1666. inter Graeca numerorum vocabula, quibus Latina lingua carebat, hemiolion ponit, atque ita definit: *est autem hemiolios, qui numerum aliquem totum in se habet, dimidiumque ejus, ut tres ad duo, quindecim ad decem, triginta ad viginti.* De hemioliis, deque centesimis usuris copiose disputat Jacobus Gothofredus *in leg.* 1. *cod. Theod. de usur. tom.* 1. *pag.* 268. *et seq. edit. Lipsiae* 1736.

§. II. Hebraeis cum exteris gentibus usuras

exercere licebat, vel quod ipsis Deus jure belli earum bona addixerat, vel ut a foenore cum suis fratribus arcerentur (1); verum usuras accipere non poterant *a proximo* suo, quo nomine tantum Hebraicus populus comprehendebatur. Sed postquam a christiana charitate vocabulum hoc ad omnes homines traductum fuit, eadem quoque usurarum prohibitio latius processit; ita ut nobis neque cum exteris gentibus usuras exercere liceat. Atque haec quidem constans, et perpetua semper fuit catholicae Ecclesiae sententia, neque ex pecunia, neque ex ceteris rebus fungibilibus, quae secundum quantitatem aestimantur, uti sunt frumentum, vinum, similia mutuo data, quaestum esse faciendum.

(1) Confer S. Ambrosium *in can.* 12. *caus* 14. *quaest.* 4., et S. Thomam *lib.* 3. *sent. dist.* 37. *quaest.* 1. *art.* 6., *et disp. de malo quaest.* 13. *art.* 5.

§. III. Genus hoc usurarum non tantum Ecclesiasticis (1), Divinisque legibus (2), est interdictum, sed etiam sua natura turpe, ac nefarium est, et naturali aequitati adversatur. Nam qui ex mutuo plus accipit, quam quod ipse dedit, aequalitatem tollit, quae in omni contractu servanda, et custodienda diligenter est. In venditione, permutatione, atque aliis hujusmodi contractibus pecunia exaequatur, tolliturque discrimen, quod forte inter datum, et acceptum intercedit.

(1) Concilium Nicaenum *can.* 17. *tom.* 2. *concil.col.* 47.*collect.* Labbaei, Carthaginense I. *can.* 13. *tom.* 2. *col.* 751., Eliberitanum *can.* 20. *tom.* 1. *col.* 994., Turonense I. *can.* 13. *tom.*5. *col.* 77., Lateranense II. *can.* 13. *tom.* 12. *col.* 1505., Lateranense III. *cap.* 25. *tom.* 13. *col.* 430., *can.* 5. *dist.* 45., *can.* 9. *dist.* 46., *can.* 1. *et* 2. *dist.* 47., *can.*2. 5. 6. 8. *can.* 14. *quaest.*4.,

cap. 4. 5. 7. *de usuris*, *cap.* 1., *et* 2.*eod. in* 6., *Clem. unic. eod. tit.*, Benedictus XIV. *in cit. Encyclic. Vix pervenit pag.*353.*tom.* 1. *ejus Bullar. edit. cit.* Vide etiam librum meum *de notissimis in jure legibus pag.* 197. *edit. Romae.* Eademque est Patrum omnium sententia, atque ita praeter ceteros docent Tertullianus *contr.Marcion. lib.* 4. *cap.* 17. *pag.* 430. *edit. Paris.* 1675., S. Cyprianus *de Lapsis paulo post initium pag.* 89. *edit. Oxon. Felli* 1682., Origenes *hom.* 3. *in Psalm.* 36. *num.* 6. *opp. tom.* 2. *pag.* 665. *edit. Paris* 1742., S. Clemens Alexandrinus *Paedagog.lib.*1.*cap.* 10. *tom.* 1 *pag.* 154.*edit. Venet.* 1757., S. Justinus *apolog.* 1. *ad Antonin. pag.* 52. *edit. Paris.* 1721.,S. Gregorius Nyssenus *orat. contr. foenerat. in fin. pag.*978. *tom.* 1. *edit. Paris.* 1615., S. Basilius *in Psalm.* 14. *opp. tom.* 1. *pag.* 107. *seq. edit. Paris.*1721. S. Leo M. *epist.* 4. *ad Episc. Campan. Picen. et Thusc: cap.* 8. *opp. tom.* 1. *col.* 615. *edit. Ballerin. Venet.* 1753., S. Ambrosius *de Tobia cap.* 14. *num.* 49. *opp. tom.* 2.*pag.*57.*edit. Venet.*1781., S. Augustinus *epist.* 153. *ad Macedon. num.* 25. *opp. tom.* 2.*col.* 534., *et in psalm.* 36. *serm.* 3. *num.*6. *tom.* 4. *col.* 283. *edit.Venet.* 1730., S. Hieronymus *in Ezech. lib.* 6. *cap.* 18. *tom.* 5. *col.* 210. *edit. Vallarsii Veron.*, S. Hilarius *in Psalm.* 14. *num.* 15. *opp. tom.* 1. *col.* 76. *edit. Veron.* 1730., Lactantius *Divin. instit. lib.* 6. *cap.* 18. *pag.* 483. *opp. tom.* 1. *edit. Paris.* 1648.

(2) Exod. XXII. 25., Deuteronom. XXIII. 19., Levitic.XXV. 35., Eccles. XXIX. 2., Ezechiel. XVIII. 22., Psalm. XIV. 6., LIV. 12., LXXI. 14., Lucas VI. 34. et 35.

§. IV. In mutuo cum minus est datum, et plus exigitur, quae dati, et accepti aequalitas est; aut quo jure illud, quod datum superat, percipi potest? Res ipsa data incrementum respuit, ne dati et accepti tollatur aequalitas; an forte usus, quem alter alteri concedit, lucrum, et accessionem afferet? Sed qui rem mutuo accipit, is ejusdem rei dominium adipiscitur (1). Ergo habet usum, quia Dominus est rei, quae usum praestat. Cur igitur dominus, qui usum habet jure dominii sui, non alieno beneficio, usuras alteri solvet pro usu rei non alienae, sed suae? Lucrum igitur ex re data est contra aequalitatem contractus; lucrum ex usu rei omni juri adversatur, quoniam facit, ut dominus ex re sua fructus non domino persolvat.

(1) *Leg.* 1. §. 2. *ff.* *de obligat. et act.* Simile argumentum urget S. Thomas 2. 2. *quaest.* 78. *artic.* 1. Atque hanc quidem dominii translationem ex mutuante in mutuatarium fieri, ipsi etiam fatentur Carolus Molinaeus *de usur. num.* 449., Salmasius *de mod. usur. lib.* 1. *cap.* 1. *et* 14., Noodtius *de foenor. et usur. lib.* 1. *cap.* 8., atque alii, cui usuras cum jure divino, et naturali aequitate pugnare inficiantur. Est hic sane error, in quo primum haesitarunt Patareni, vel Catbari, ut testatur Ven. Moneta *in opere adversus Catharos, et Valdenses lib.* 5. *cap.* 14. §. 2. edito a Ricchinio. Per duodecim saecula nullum dogmaticum de usuris errorem, sed tantum falsam ex imperitia natam opinionem fuisse observat Balleriuius *de usur. in praefat.* §. 3. Catharos aliquanto post sequuti sunt Christiani quidam, qui non verebantur asserere, usuram non esse peccatum, uti constat ex literis Alexandri V. apud Wadingum *annal. tom.* 5. *pag.* 61., et Martini V. apud Bremondum *Bullar. Dominic. tom.* 2. *num.* 41. *pag.* 567. Errorem hunc integravit Calvinus, qui non omnem quidem usuram permisit, sed tamen a divite, non item a paupere, modicum aliquod lucrum propter mutui rationem exigi posse censuit. Calvinum complures haeretici sequuti sunt, inter ceteros autem Claudius Salmasius in duplici tractatu, altero *de usur.* altero *de trapezitico foenore.* Carolus Molinaeus *in tract. de usur.*, quem iterum deinceps edidit nomine Gasparis Caballini, Petrus Heingius *lib.* 2. *quaest.* 1., Gerardus Noodtius *de foenor., et usur. lib.* 1., Puffendorfius *de jur. nat. et gent. lib.* 5. *cap.* 7. §. 9. *et seq.*, Gronovius, et Barbeyracus *in not. ad Grotium lib.* 2. *cap.* 12., *et ad* Puffendorfium *de jur. natur. et gent. lib.* 5. *cap.* 7. §. 9. *et seq. not.* 7., Bohemerus *jur. eccles. protestan. tom.* 5. *lib.* 5. *tit.* 19. Mitto ceteros, qui hunc eumdem de usuris errorem literis mandare ausi sunt. Quod ad Graecos attinet, Balleriuius *loc. cit.* ostendit, eos diu cum Romana Ecclesia consensisse, eorum autem, in quo nunc versantur, de usuris errorem induci coeptum a Maximo Margunio saeculo XVI., ut testatur Papadopolus *Prden. mystag. resp.* 1. *sect.* 7. *num.* 3., atque etiam ipsos Moschos rectam de usuris fovere sententiam, quamquam ipsi sese ab iis non abstineant, tradit Sigismundus L. Baro *in rer. Mosc. comment.*, quae extant *in script. rer. Mosc. pag.* 44. Sed celebris est de usuris controversia a Jansenianis Schismaticis in Belgio excitata, cujus controversiae occasio explicatur in opusculo *Memoire sur l'ètat present de refugiez François en Hollande au sujet de la Religion Paris.* 1728. Cum enim contractus usurarii in Belgio foederato, quo plures confugerant, passim inirentur, alii iis magno animo restiterunt, alii Calvinianorum sententiam Reipublicae metu perterriti tueri coeperunt, quorum opera recenset Ballerinius *citat. praef. num.* 31. Inter eos principem locum obtinent Nicolaus Broedersen Pastor Delphensis, qui

tractatum edidit *de usuris licitis et illicitis*, quo quidem tractatu Calvinianorum de usuris sententia defenditur, sed tamen non despiciuntur traditiones, quod faciunt Calviniani, potius hae secundum eorum sententiam explicantur. Huic praesertim Scriptori favere visus est Scipio Maffejus in opere *dell' impiego del denaro*, quod quidem opus doctissimi viri solide, invicteque refutarunt. Catholicam vero sententiam de usuris late demonstrant, atque tuentur Pougetus *Instit. catholic. tom.* 1. *par.* 2. *sect.* 3. *cap.* 8. §. 2. *pag.* 634. *seq. edit. Augustae Vindelicorum* 1764., Natalis Alexander *Theol. dogmatic. et moral. tom.* 2. *lib.* 3. *cap.* 7., Gennett *Theolog. moral. tom.* 1. *tract.* 4. *de mutuo et usur. quaest.* 6 *seq.*, Sainteberuius *resol. cas. conscien. tom.* 2. *cas.* 210. *pag.* 422. *et seq. edit. Paris.* 1700., Aloysius Bulteau seu Bultellus *Apolog. pro Lactant. in mater. usur.*, Benedictus XIV. *de Synod. dioeces. lib.* 10. *cap.* 4., Zecchius *in lib. rigor. moderatus circa usuras*, Daniel Concina *de usuris*, Auctor operis insulis editi anno 1730., cui titulus *Dogma Ecclesiae circa usuras*, Ballerinius *de usuris*, qui alios praeterea describunt, a quibus eadem materia illustratur.

§. V. Accedit, quod inter officia humanitatis, et beneficentiae, quibus homines mutuae charitatis lege obstringuntur, illud praecipuum est, ut alteri concedamus, quae ei necessaria, nobis vero inutilia sunt. (1). Quod est fundamentum contractuum, quos gratuitos appellamus, ut mutui, depositi. Sane amico denegari non potest officium ejus custodiendi pecuniam ea diligentia, qua suam ipsam quisque custodiret, et injustus esset, qui ob hoc officium praemium postularet. Pari ratione amico, cujus est explorata, et comperta fides, deneganda non est pecunia, quae est ei, qui accipit, necessaria, danti autem inutilis, quae si stato tempore restituatur, nihil aliud salva aequitate peti potest (2).

(1) Confer Tullium *de offic. lib.* 1. §. 16. *opp. tom.* 3. *pag.* 277. *edit. Oliveti Genev.* 1743.

(2) Sed qui usuras tuentur, urgere solent utilitatem, quam qui mutuum accepit, ex ejus usu atque ex dilata restitutione consequitur; atque hanc pretio aestimari posse defendunt. Verum his

egregie satisfacit S. Thomas *in 3. disp. 37. quaest. 1. art. 6.*, inquiens: *Quidquid vero de utilitate contingit ei, cui mutuum dedi, ultra mensuram mutui ex pecunia mutuata: hoc est ex industria ejus, qui sagaciter pecunia usus est. Industriam autem ipsius ei vendere non debeo. Secus nec pro stultitia ejus habere minus debeo.*

§. VI. Atque haec quidem apud omnes Catholicos certissima sententia est, cum quis alteri sine sui detrimento mutuum attribuit, hoc est officium praestat accipienti utile, danti non molestum. Verum saepe evenit, ut quis ex officio suo damnum accipiat, aut amittat lucrum, quod consequi debuisset. Quare hujus detrimenti habenda ratio est, et ideo recte exiguntur usurae non propter mutuum, sed propter damnum, quod in mutuantem redundat (1). Ita si quis alteri concedat domum, aut vestes, quibus ipse utatur, earum dominus recte aliquid percipit pro usu, ex quo damnum capit, quoniam res datae usu teruntur. Similiter dato praedio, quo alter utatur, fruatur, dominus amittit fructus, quos ex eo percepisset, et hoc quidem resarciri damnum, aequitati congruens, et conveniens est.

(1) Benedictus XIV. *cit. Encycl. art. 3. nequaquam negatur*, inquit, *posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturae mutui innatos, et intrinsecos forte concurrere, ex quibus justa omnino, legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitum rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diverse prorsus a mutui naturae contractus recte collocari, et impendi sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, et negociationem exercendam, honestaque itidem lucra percipienda.*

§. VII. Sed et ex pecunia mutuo data licet fructus percipere, quando mora debitoris, qui alienam pecuniam retinet, danti affert damni cau-

sam, aut lucrum intercipit, quod ipse ex re sua consequi potuisset (1). Scilicet qui pecuniam in honesta negociatione collocare solet, et vero osstendit, se habuisse in promptu merces, quas comparare potuisset, is recte usuras postulat ob interceptum lucrum culpa, et mora debitoris, qui alienam pecuniam retinuit (2). Erunt autem hi fructus adempto lucro pares, et congruentes. Quare creditor demonstrabit, quanti ejus interesset habere pecuniam, cum qua negociationem exerceret, et judex in ejus rei aestimatione rationem habebit periculi, dubii eventus, laboris, sumptuum, remque omnem ex adjunctis personarum, loci, ac temporis, regionisque more aestimabit (3).

(1) Vide S. Thomam 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 2. *ad* 1. *et quaest.* 62. *art.* 4.

(2) Ut creditor propter amissum lucrum, quod e sua pecunia consequi potuisset, recte usuras petat, tria demonstrare debet. Primum est, quod ipse pecuniam suam non ociosam, et inutilem retinere, sed cum ea negociationem exercere soleat. Alterum est, quod habuerit in promptu venales merces, quas sine dubio comparasset, nisi pecunia sua caruisset. Postremum, quod debitor in mora fuerit, hoc est idoneo tempore alienam pecuniam non restituerit, atque ita lucrum interceperit. Quae tria vulgo dicuntur *tria requisita Pauli de Castro*, quoniam ea primus numeravit, et explicatius, quam ceteri, tradidit Paulus de Castro *in leg.* 2. §. *ult. ff. de eo quod cert. loc.*

(3) *Leg.* 3. *ff. de eo quod certo loc.* §. 7. *et ult. inst. de verb. oblig.*

§. VIII. Eadem accepti damni causa est. Nimirum si quis, ob datam alteri pecuniam, damnum pertulit, hoc quidem resarcire oportet, atque ejus causa recte a debitore fructus percipiuntur. Ita qui domus ruinam avertere, qui agrum colere, et cultura fructuosum facere non potuit, quia caruit pecunia sua, qui aes alienum cum foe-

nore contrahere debuit, ut suis creditoribus satisfaceret, jure agit, ut debitor, qui causam damni dedit, damni teneatur (1).

(1) *Leg.unic.cod.de sentent. quae pro eo quod interest.* Recte tamen, praeter ceteros, animadvertit Carolus Gagliardus *inst. jur. canon. lib.* 4. *tit.* 17. §. 51., quod creditor non tantum acceptum ab se damnum perspicuum facere, sed etiam demonstrare debet, sese alio modo damnum avertere non potuisse. Quare si ipse in promptu habuisset aliam pecuniam, cum qua damnum vitare potuisset, nullae a debitore usurae ex mutuo accepta pecunia solvendae sunt.

§. IX. Atque haec quidem debitio usurarum tum initio in pactum deduci potest, tum postea lapsu temporis exoriri. Videlicet si initio cum contractus perficitur, qui mutuo dat pecuniam statim damnum capit, idque verum, atque exploratum, non dubium, et simulatum est, recte propter hoc damnum usurae initio constituuntur (1). Quod si lapsu temporis oriatur damnum, quod initio procul aberat, eo demum orto solvendae erunt usurae: sed primum monendus est debitor, ut rem omnem intelligat, ac certior fiat de usurarum onere, quo premetur in posterum, nisi stato die pecuniam restituat (2).

(1) S. Thomas 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 2. *ad* 1. ibique Nicolaus *in notis.* Confer etiam Card. de Lugo *de just. et jur. tom.* 2 *d.* 25. *sect.* 6. *num.* 72., Molinam *de just. et jur. d.* 314. *num.* 7., Canisium *de usur. cap.* 1. *num.* 7.

(2) Atque hoc est, quod Pragmatici dicunt, necessariam esse *interpellationem*, ut usurae debeantur.

§. X. Monitio haec, et lapsus temporis, quo expedienda solutio est, facit, ut debitor *in mora* constitutus dicatur, quae mora nullam quidem

per se tantum inducere usurarum debitionem potest (1), inducit autem, cum ea damnum affert, aut lucrum intercipit. Atque haec mora est, quam *veram*, *propriam*, aut *regularem* dicimus, quaeque fieri intelligitur *non ex re*, *sed ex persona*, *idest si interpellatus opportuno loco*, *et tempore non solverit* (2). Cui morae alia opponitur, quae *irregularis* appellatur, et cui locus est, cum sine ulla creditoris petitione debitor, qui constituto die aes alienum non dissolvit, ipso jure cogitur praestare id, quod creditoris interest, ratione habita solius rei debitae, quam opportuno tempore, condictoque loco non solvit (3).

(1) Solam certe moram satis non esse, ut ex pecunia mutuo data usurae percipiantur, ex Catholicae Ecclesiae sententia docent periti juris Canonici, et scriptores rerum Theologicarum; quamquam aliud scripserint antiqui Romani Jurisconsulti, quos haeretici complures sequuti sunt. Sane re cognita, et expensa diligenter Alexander VII in Congregatione generali Sanctae Romanae Ecclesiae decreto edito die 18. Martii 1666. hanc damnavit propositionem: *licitum esse mutuanti aliquid ultra sortem exigere*, *si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus*. Nam ratio, et aequitas naturalis ostendit, nullam habendam esse rationem morae, quae neque lucrum ademit, neque aliquid attulit detrimenti. *Si nihil intersit actoris*, inquit Paulus *in leg. 2. ff. Si quis in jus vocat*, *non ierit*, *adversarium in jus vocatum venisse condicto die*, *Praetor morae poenam remittit*. Cum quo consentit Cajus *in leg. 8. ff. Si quis caution. in judic. sisten. caus. fact. non obtemper*. Quod in omnibus generatim causis constitui desiderat Hotomannus *in disp. de mora cap. 3. num.* 13. Vehementer autem errant, qui praesentem pecuniam, ex se ipsâ pretiosorem, quam futuram putant, eosque merito refellit Innocentius XI. dum inter damnatas proscripsit propositionem 41. conceptam his verbis: *cum numerata pecunia pretiosior sit*, *quam numeranda*, *et nullus sit*, *qui non majoris faciat pecuniam praesentem*, *quam futuram*, *potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere*, *et eo titulo ab usura excusari*.

(2) Sic Marcianus *in leg. 33. ff. de usur. et fructib.*

(3) Morae *irregularis* multa in jure praesertim civili exempla sunt. Celebre in primis est illud, quod suppeditat *leg. cura-*

bit 5. *cod. de act. empt.*, qua sancitum est, ut emptor, qui re accepta pretium non numeravit, debeat statim post rem traditam pretii usuras persolvere, quamquam nulla earum petitio a creditore facta sit. Non enim debet emptor cum venditoris jactura rem et pretium simul retinere. Alia similis morae *irregularis* exempla occurrunt *in leg.* 14. *ff. locat.*, *leg.* 20. §. 4., *et leg.* 39. *ff. de negot. gest. leg.* 12. §. 9. *ff. mandat.*, *leg.* 60 *ff. pro socio*, *leg.* 1. §. 2. *ff. de usur.*, *leg.* 46. §. 3. *ff. de adminis. et pericul. tutor.*, *leg.* 5. *ff. commodat. leg.* 7. *ff. de eo quod cert. loc.*, *leg.* 23. *ff. de pignorat. act. leg.* 2. *et* 3. *cod. deposit.*

§. XI. Sed et periculum amittendae pecuniae, quam aliquis alteri dedit, usuras accipi permittit. Ita qui alteri dat mutuam pecuniam, ut eam transmare trajiciat, et cum ea in nundinis negociationem exerceat, potest inire pactum de solvendis usuris propter periculum, cui ipse subest in ea trajectione plena discriminis, per quam facile rei jacturam facere potest. Ea de causa nauticum foenus, quod Juri civili probatum est (1), non improbat Jus canonicum (2); modo lucrum procul habeat omnes mutui causas, atque ad unum periculum referatur.

(1) Confer titulos Pandectarum, et Codicis *de nautico foenore. Foenus nauticum*, inquit Henricus Coccejus, *ad Grotium de jur. bell. et pac. tom.* 2. *lib.* 2. *cap.* 12. §. 5. *de contractib.*, *est quando quis alii credit pecuniam mari transvehendam ea lege, ut periculum sit penes creditorem, unde differt a mutuo, quia natura mutui in eo consistit, ut periculum sit debitoris, qui dominus est pecuniae, nec est contractus innominatus, do ut des, quia proprium nomen huic negotio datum est, scilicet foenus nauticum.* Atque hoc quidem susceptum a creditore periculum trajectitiae pecuniae, quam ipse mutuo dedit, facit ut ex Jure Romano usurae debeantur. Quin ex hoc inductus censetur contractus avertendi periculi, quem nos *assecurationem* vocamus, et quem late Cornelius Bynkershoekius *lib.* 4. *quaest. jur. privat. opp. tom. ult. pag.* 517. *seq. edit. Lugdun. Batav.* 1744. illustravit. Contractum hunc antiquos Jurisconsultos ignorasse tradit Henricus Coccejus *ad Grotium lib.* 2. *cap.* 12. *num.* 23., sed ipsi certe compertum habuerunt pactum suscipiendi periculi in

nautico foenore, et hoc proinde alii ad certam suoque nomine designatam stipulationem redegerunt, ut nosci potest apud Loccenium *de jur. mar. lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 4., alii ad locationem conductionem, alii ad emptionem venditionem, alii ad cautionem, alii demum ad innominatum negocium, uti ostendit Marquat. *de jur. mercat. lib.* 2. *cap.* 13., Scaccia *de commerc. quaest.* 7. *par.* 3. *limit.* 6., Stracca *de assecurat. in praefat.*, Lopez *de contract. l.* 2. *cap.* 12. Cuncti tamen omne lucrum constituunt in ratione periculi, quasi *lucrum trajectitiae pecuniae, quam creditor, recepto in se dubii eventus periculo, alicui sub certis usuris tamquam periculi compensatione tradit*, ut habet Loccenius *de jur. marit. lib.* 2. *cap.* 6. *de foenor. naut.* §. 2. Imo non solum in maritima, sed etiam in terrestri negociatione, quae simile afferat creditori periculum, usuras exigi posse, tradit Huberus *praelect. jur. Rom. tom.* 3. *lib.* 22. *tit.* 2. *de nautic. foenor.*; et huc spectat responsum Scaevolae a Triboniano propositum in *leg.* 5. *ff. de nautic. foenor.*, in quam legem videndus est Cujacius *opp. tom.* 7. *col.* 847. *edit. Venet.* 1779.

(2) *Cap. ult. de usur.* habentur haec: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniae quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem usurarius est censendus.* Magnae ex hac decretali, quam edidit Gregorius IX, controversiae ortae sunt. Quidam enim per eam nauticum foenus plane sublatum, et nullas omnino a creditore propter periculum, cui subest, usuras accipi posse arbitrantur. Alii usuras pecuniae trajectitiae a Gregorio IX tunc solum in mutuo vetitas putant, cum vel nullum, et inane, vel simulatum est periculum, cujus specie foeneratores improbitatem suam tegere conarentur; secus ubi probabile, aut verum periculum sit. Alii tantum immodicum et injustum, non item justum, et legitimum periculi pretium improbari statuunt. Alii Gregorianum textum corruptum esse putant, in eoque desiderari negationem, quam ipsi addunt, atque ita leguut: *usurarius non est censendus.* Verum haec lectio est contra codicum omnium fidem, a quibus certe negatio abest. Alii denique lucrum suscepti periculi tunc usurae labe infectum censent, cum illud mutuans consequi vult a navigante, vel eunte ad nundinas invito, et coacto ad contractum perficiendum, non item cum periculi pretium sua sponte, et voluntate a debitore oblatum est. Ego harum interpretationum nullam probo, neque a Gregorio nauticum foenus improbari, sed tantum induci arbitror *praesumptionem*, quae contraria probatione tolli potest. Non enim ipse inquit, creditorem, qui naviganti, vel eunti ad nundinas pecuniam dedit, *esse revera* usurarium, sed tantum esse *censendum*, hoc est *praesumendum*, nisi aliud ostendatur. Nam qui pecuniam hoc modo tradit, facile potest periculi speciem objicere, ut usuras

ex mutuo percipiat. Itaque ut omnem fraudem, et periculi simulationem avertat Pontifex, statuit ut etiam ille, qui, *aliquid ultra sortem recipit, eo quod suscipit in se periculum, usurarius censendus sit.* Quibus quidem verbis non usurarium *esse* decernit eum qui, lucrum accipit *eo quod suscipit in se periculum*, quod sane communi Theologorum sententiae adversaretur. Nam iis certum, fixumque est, hujusmodi creditorem accipere fructus posse non causa mutui, quod nullos parit fructus, sed propter periculum, quod suscipit ipse creditor contra naturam mutui, atque ita docent S. Thomas *in tract. de usur. opusc.* 73. *quaest.* 9., S. Antoninus *in* 2. *par. lib.* 1. *cap.* 6. §. 21., Cajetanus *in summa verb. usura exterior vers. duodecimus casus*, et late Covarruvias *var. resol. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 5. Gregorii constitutio tota est in inducenda *juris praesumptione*, per quam hujusmodi creditor *censendus* est usurarius, nisi aliud ostendat. Quoties igitur aliqua de nautico foenore controversia est, semper creditori obstat Juris praesumptio, quae fert, ut contractus usurarius *censeatur*, scilicet ut periculi simulatione fructus ex mutuo soluti videantur. Verum haec mera praesumptio est, quae contraria probatione tolli potest, ut ceterae hujusmodi praesumptiones tolluntur. Itaque creditor non prohibetur ex trajectitia pecunia usuras exigere; sed primum debet removere juris praesumptionem, atque ostendere, se non simulato periculo, uti illa fert praesumptio, ex mutuo usuras percepisse, sed revera omnes mutui causas procul habuisse, atque ob unum a se susceptum periculum lucrum obtinuisse. Haec quidem meo judicio vera, ac germana est interpretatio Gregorianae decretalis *in cap. ult. de usur.*, de qua tum variae, interque se dissentientes Canonistarum sententiae circumferuntur. Atque ita sane Jus canonicum minime sustulit nauticum foenus, quod jure civili probatum est. Hoc unum inter utrumque jus discrimen intercedit, quod canonicam inducit praesumptionem, quam non inducit Jus civile, simulati periculi, ut usurae ex mutuo solvantur.

§. XII. At quoniam legum ratio sanctissime et providentissime constituta saepe hominum malitia pervertitur, inventa sunt diverticula, et simulatae rerum species, de quibus sane praecidendis, avertendisque oportuit cogitare. Quidam porro usurarum tegumenta quaerunt contractu emptionis venditionis; cum quis videlicet rem alteri vendit summo pretio, justa non accepta pecunia, cum

pacto, ut adumbratus hic venditor statim ab ipso emptore rem minoris emat, ac pretium enumeret. Contractum hunc plenum fraudis, et deceptionis, quem Hispani *mohatram* appellant, recte improbant Ecclesiae leges, atque inter usurarios contractus recensent (1).

(1) Innocentius XI hujusmodi contractum damnavit propositione 40. inter propositiones ab eo damnatas his concepta verbis: *Contractus mohatras licitus est etiam respectu ejusdem personae, et cum contractu retrovenditionis praeviae inito cum intentione lucri.* Confer etiam S. Carolum Borromeum *in Synod. Provinc.* 1. *act. Eccles. Mediol. par.* 1. *pag.* 36. *edit. Patav.* 1754., et Covarruviam *var. resol. lib.* 2. *cap.* 3. *de usur. num.* 6. *in fin.*

§. XIII. Eodem loco Jus canonicum habet *antichresin*, scilicet pactum, quo res pignori datur, ut creditor eodem pignore utatur fruatur creditae pecuniae loco, aut ejus fructus pro usuris accipiat (1). Nam pignus creditori traditur, ut in eo cautionem habeat, non ut capiat fructus, qui ad dominum pertinent; et ideo merito a Jure canonico pactum antichresis improbatur (2).

(1) *C.* 1. 2. 8. *de usur., cap.* 4. *et* 6. *de pignor.* Atque his quidem Pontificiis constitutionibus derogatum est jure civili, quod non solum expressam antichresim probat *in leg.* 11. §. 1. *ff. de pignor.*, sed etiam tacitam, uti multi putant, *in leg.* 8. *ff. In quib. caus. pign. vel hypot. tacit. contrahit.*, quamquam non ignorem, quae de recta hujus legis interpretatione controversiae sint inter Accursium, Irnerium, Bacovium, Hotomannum, Cujacium *observ. lib.* 8. *cap.* 17. *opp. tom.* 3. *col.* 189. *edit. Venet.* 1758., et Vinnium *select. quaest. lib.* 2. *cap.* 7. Confer etiam Jo. Franciscum Arcasium *comment. jur. civil. lib.* 5. *cap.* 2. §. 13. *et* 14. Quoniam a vero jure canonico antichresis improbatur, facile intelligitur, quam falsa sit opinio illorum, qui probant contractum antichresis, ex quo alteruter contrahentium facultatem habet suo lubitu repetendi, quod dedit, atque alter interim credita pecunia fruitur, alter re pignorata, ex qua fructus percipit. Quem contractum Itali appellant *il contratto a godere.*

(2) Hinc merito statutum est ab Innocentio III. *in cap.* 6. *de pignor.*, quod si creditor, vel ille, qui ab eo causam habet, tot ex pignore accepit fructus, quot est opus, ut totum debitum dissolvatur, pignus debitori restitui debeat.

§. XIV. Casus tamen interdum eveniunt, quibus a Jure canonico *antichresis* non improbatur. Nimirum qui dat domino feudum loco pignoris, ut fructus capiat, atque ipse interim solutus sit omni onere servitii, quod ei propter feudum praestare deberet; nihil agit, quod canonici Juris disciplinae adversetur. Nam hi fructus quasi pretium sunt, et compensatio servitii; non locum obtinent usurarum (1). Pari modo si pro dote numeranda socer genero praedia quaedam obligaverit, ut gener sibi integros habeat eorum fructus, et nullam interim dotis jacturam faciat, procul abest omne usurarum vitium, quoniam jure percepti sunt fructus, ut matrimonii onera sustinerentur (2).

(1) *Cap.* 1. *de feudis cap.* 8. *de usur.*
(2) *Cap.* 16. *de usur.* Confer Cujacium *in decretal. cap.* 1. *tit.* 20. *lib.* 3. *opp. tom.* 6. *col.* 1002. *et seq. edit. cit.*

§. XV. Sed et pactum *legis commissoriae* in pignoribus plenum usurae, et iniquitatis habetur. *Commissoria lex* appellatur pactum, quo venditio committitur, ac dissolvitur, quoties videlicet placuit, ut si intra diem pretium solutum non fuerit, res inempta fiat (1): quae etiam *commissoria* simpliciter appellatur (2). Commissoria lex in pignoribus reprobatur, hoc est improbatur pactum, quo, nisi debitor certa die solverit, pignus in dominium, et potestatem creditoris transeat (3).

(1) *Leg.* 1. *et tot. tit. ff. de leg. commissor.*

(2) *Leg.* 4. §. 2. *et* 3. *ff. eod.*

(3) *Leg.* 3. *Cod. de pact. pignor. et leg. commissor. cap.* 7. *de pignor.* S. Carolus Borromeus *in Concil. Mediol.* 1. *tit. de usur. act. Eccl. Mediol. par* 1. *pag.* 36. *edit. Patavii* 1754. Id autem plane diversum est a pacto de distrahendo pignore, de quo agitur in *leg.*4. *ff. de pign. act.* neque vero cum *lege commissoria* in pignoribus conventa confundi debet pactum redimendi, seu retrovendendi, cum quo inita emptio venditio est; quoniam valere hoc pactum, et nullam in eo usuram inesse constat. *Leg.* 2. *cap. de pact. int. emp. et vendit. cap.* 10. *de fid. instrum. extrav.* 1. *et* 2. *de empt. et vendit. int. commun.* Ac si pactum hujusmodi emptoris gratia adjicitur, pretium augetur, minuitur autem si ad commodum pertinet venditoris. Cavendum tamen est, ne pretium ita sit exiguum, ut ex eo colligi possit, emptorem potius mutuum dare, quam emere voluisse, et noluisse mutuum dare, nisi cum illa lege; potissimum si usuras exercere solitus esset, et venditor inopia laborans pecunia indigeret; quia tunc esset usura *palliata*, et res empta tamquam in pignus securitatis gratia retineretur *cap.* 5. *de empt. et vendit.*

§. XVI. Verum fructus recte exiguntur ex *Locis montium*, quorum nomine intelligimus cumulum pecuniae, frumenti, similium, quae hominibus ope indigentibus mutuo dantur accepto pignore, quod stato tempore recuperandum est. Nisi id debitor praestet, pignus ipsum distrahitur, atque ita Mons Pietatis habet rem, quam credidit, debitor id, quod ex pignoris pretio reliquum est; interim ab eo, qui pignus obligavit, modici quidam fructus persolvuntnr. Nam hi fructus percipi recte possent; magna animorum contentione disputatum est; cum quidam essent, qui eos propter mutuum dari, et ideo labem usurarum in iis inesse existimarent (1).

(1) Contra hos Montes prae ceteris disputarunt Cajetanus *in comment. de Mont. Piet. cap.* 1., et Sotus *lib.* 6. *de just. quaest.* 1. Illud vero mirum est, quod haeretici, qui usuras probant, Montes Pietatis improbare potuerint, quorum e numero sunt Carpzo-

vius *practic. crim. quaest.* 92. *num.* 4. *et seq.*, et Mathias Zimmermanus, qui simulato nomine Dorothei Asciaui librum edidit cum titulo *Montes Pietatis Romanenses historice, canonice, theologice detecti.* Sed varia haec, et secum ipsa condigens agendi ratio ex odio procedit, quo ipsi in Sedem Apostolicam feruntur. Scilicet quod ab ea probantur Montes Pietatis, improbantur ab haereticis, licet ipsi suis principiis adversentur. Bohemerus *in Jur. canon. protest. lib.* 5. *tit.* 19. *num.* 2. Montes Pietatis valde commendat, licet eos confundat cum usuris, quae a jure canonico improbantur, quod etiam falso praedicat *in not. ad instit.canon. Fleury par.* 3. *cap.* 13. §. 6. Instituti autem sunt Montes Pietatis, ut opem haberent egentes homines, qui a foeneratoribus, praesertim Haebreis, cum gravissimis usuris mutuum pecuniam accipere cogebantur. Sane quam late pateret ea tempestate vitium usurarum, et quanta exinde mala procederent, constat ex antiquis monumentis, quorum multa collegit Muratorius *antiq. Italic. dissert.* 16. Ut igitur haec mala removerentur, et pauperes non cogerentur ferre onus gravissimum usurarum, pii homines erigendos curarunt Montes Pietatis, unde pauperes dato pignore, per quod res montis in tuto esset, obtinerent pecuniam, qua indigebant. Primum Urbs vetus hunc Montem instituit, cujus statuta *de Monte Christi*, ut vocabant, expensa, atque approbata fuerunt a Cardinali Ostiensi Camerario, deinceps etiam confirmata a Pio II. per Breve editum die 3. Jun. 1463. Eadem tempestate Civitas Perusina suum erexit Montem, quem Paulus II. an. 1467. approbavit. Lapsu temporum alii quoque in aliis civitatibus tum intra, tum extra Italiam Montes Pietatis instituti fuerunt, ut nosci potest apud Wadingum *annal. minor. tom.* 14. *et* 15. *passim*, Ballerinium *de usur. tom.* 2. *append. opusc.* 1., Zechium *de usuris diss.* 2. *cap.* 1. *sect.* 6. *art.* 3. § 362., Zypaeum *Jur. Pontific. nov. lib.* 5. *tit. de usur. num.* 11., Claudinm Jos. de Ferriere *diction. de droit et de pratique tom.* 2. *verb.mont de pieté.*

§.XVII. Sustulit omnem dubitationem LeoX in Concilio Lateranensi V, qui re diligenter cognita definivit, recte hos Montes fuisse instituto, planeque nullum in iis inesse usurarum vitium (1). Non enim modici hi fructus propter mutuum solvuntur, sed ut Mons Pietatis integram habeat rem suam, cum qua pluribus opitulari debet, ac nihil detrimenti capiat propter impensas, quas facere oportet pro domo, pro ministris, pro cete-

ris, quibus est opus, ut petentibus credatur pecunia, et accepta pignora custodiantur. Simili modo nullum quidem ex mutuo lucrum facere licet, sed jure repetuntur impensae, quas aliquis fecit, ut pignus conservaret, aut ut mutuum ad absentem debitorem mitteret (2).

(1) Concilium Lateranense V. *sess.* 10. *Concil. tom.* 19. *col.* 905. *collect.* Labbaei.

(2) Consule Sylvium *in S. Thomam* 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 4. *quaest.* 1., Gonzalezium *in cap.* 4. *de usur. num.* 3. Benedictum XIV. *in Synod. dioeces. lib.* 10. *cap.* 5. *num.* 1. *et seq.*, Ballerinium *de usur. in append. de Montib. Piet.*, Zechium *de usur. diss.* 2. *cap.* 1. *sect.* 6. *num.* 258. *et seq.* Sed pro Montium Pietatis utilitate, aequitate, sanctitate ostendenda prae ceteris praesto est auctoritas Concilii Tridentini, quod eos inter loca pia recensuit, et Episcopi visitationi subjecit *sess.* 22. *cap.* 8. *de reform.* Confer etiam S. Carolum Borromeum *Concil. Mediol.* 1. *tit. de prior. loc. administr. act. Eccl. Mediolan. par.* 1. *pag.* 37. *edit. cit.*

§. XVIII. Et quoniam fieri aliquando potest, ut quod a Praefectis Montis exigitur, impensas superet, quae pro retinendo, custodiendoque pignore sunt necessaria, idcirco, ne qua usurarum suspicio exoriatur, recte cautum est, ut ab iis, quibus accepto pignore pecunia creditur, nihil exigi possit nisi primum a Sede Apostolica facultas impetrata sit (1). Multoque minus sine Apostolicae Sedis venia plus exigi potest, quam antea consueverat, quamquam dissolvendum sit aes alienum, quod Mons Pietatis contrahere debuit, ut pauperibus subveniret (2).

(1) Confer Decreta Sacrae Congregationis Concilii *lib.* 15. *decretor. pag.* 486. *et* 501.

(2) Vide *Thesaurum resol. Concilii tom.* 1. *pag.* 28.

§. XIX. Sunt etiam usurarum expertem census, per quos emitur jus percipiendi fructus ex certo fundo, qui semper nexu devinctus est, ut creditor in tuto sit. Non enim eo contractu venit quaestus ex pecunia, sed dominus rei frugiferae vendit jus capiendi certos ex ea fructus, quod recte, atque ordine fieri, quis inficiabitur (1)? Plura autem sunt observanda, ut hic contractus valeat, et omnis ab eo usurae suspicio removeatur. Praecipua sunt, ut accurate designetur certus fundus, et hic quidem, frugifer qui census hypothecae subsit, atque ut coram testibus, ac notario revera numeretur pecunia, quae continuo debitori tradenda est (2).

(1) *Leg.* 63. *et leg.* 72. *ff. de usufruct.* §. 1. *inst. de usufruct.* Errant autem vehementer Salicetus *in auth. Ea lege Cod. de usur.*, et Hotomannus *observ. lib.* 2. *cap.* 15. qui censum quemlibet *larvatam usuram* appellant. Nam per censum jus venditur percipiendi fructus ex fundo frugifero; in qua quidem venditione nihil inest foenoris, et nihil quod a legibus improbetur. Praeterea creditor ab se solutam pecuniam suo lubitu repetere non potest, ex quo intelligitur, quantum absit ab hoc contractu omne pactum mutui tum expressi, tum taciti.

(2) Martinus V *in extravag.* 1. *de empt. et vendit. int. communes*, et Calixtus III *in extravag.* 2. *eod. tit.* census contractum approbarunt. Denique S. Pius V *const. Cum onus* 106. *tom.* 4. *par.* 3. *Bullar. Roman. pag.* 52. certas constituit leges, quas omnes observare oportet, ut census recte constituatur. Merito tamen monet Benedictus XIV *de Synod. dioeces. lib.* 10. *cap.* 5. *num.* 5., leges illas, quae de imponendis censibus a S. Pio V sunt constitutae, quaeque tantum juris positivi sunt, in iis locis, in quibus Piana Constitutio usu recepta non est, non observari.

§. XX. Servatis omnibus, quae servare oportebat, creditor jus acquirit certos ex designato fundo percipiendi fructus, aut horum loco vim certam pecuniae, illud autem, quod ipse nume-

ravit, pretium ita amittit, ut repetere suo lubitu nequeat. Licet tamen debitori pretium ipsum restituere, atque ita se aere alieno, et census onere liberare; verum duos ante menses res tota nuncianda, et aperienda creditori est (1).

(1) S. Pius V *cit. const. Cum onus* §. 11.

§. XXI. Atque hic quidem census *realis* dicitur, quoniam inhaeret rei, hoc est fundo, qui ejus hypothecae subest, et ex quo fructus percipiuntur. Dissimilis est ratio census, quem *personalem* vocamus, quoniam non super re aliqua frugifera constituitur, sed super ipsa persona venditoris, qui sibi vel suis etiam heredibus onus imponit certam quoque anno pecuniam solvendi emptori ex industria et labore suo. Qui quidem census realis non efficitur, quamquam interdum detur hypotheca, ut res sua sit creditori cautior; quoniam pereunte re, quae hypotheca tenetur, non perit census, uti evenit in censu reali, qui tollitur, et perimitur, perempto fundo, super quo constitutus est.

§. XXII. Contractus hic quibusdam est visus expers turpitudinis, quae in usuris inest (1); et hoc exploratum est, per eum vendi non jus percipiendi fructus ex certo fundo, eoque frugifero, sed ipsam vendi annuam praestationem pecuniae, quae ex persona debitoris capienda est. Merito igitur hujusmodi contractus improbandus est, quoniam census nequit consistere, nisi in re immobili, eaque fructifera, ac certa, et nominatim designata sit constitutus (2). Ac turpior etiam inest usura in censu personali, qui ab utroque contra-

hente deleri, et extingui potest, quoniam hic contractus merum est mutuum, praeterea nihil (3).

(1) Scriptores, qui personalem censum defendunt, enumerat Benedictus XIV. *de synod. dioeces. lib.* 10. *cap.* 5. *num.* 4.

(2) Confer constitutionem S. Pii V., quam paulo ante laudavi. Itaque dubitari non potest, quin personalem censum facere non liceat in iis locis, in quibus Piana Constitutio recepta est, quoniam ea postulat rem immobilem eamque fructiferam, ac certam, et nominatim designatam, ut in ea census constituatur. Sed non ita certum est, num idem sit ferendum judicium de iis locis, in quibus eadem constitutio non obtinet. Non enim ea viget ubique, uti supra animadverti; et porro narrat Guttierez *pract.lib.*2.*quaest.* 177. *in fin.*, et Felicianus *de Solis de censib. lib.*1. *cap.* 7. *num.* 2., Pium V. rogatu Philippi II hanc Hispanis dedisse veniam, ut ejus constitutionis praescripta, quae juris naturalis, aut divini non sunt, observare non cogerentur. Contrario quoque usu, seu legitime praescripta consuetudine effici potest, ut aliae gentes iisdem legibus, quae de imponendis censibus a S. Pio V. constitutae sunt, non subjiciantur. Itaque his in locis videndum est, num in censu personali aliquid insit, quod juri naturali, et divino adversetur. Vehementer tamen suspicatur Benedictus XIV. *loc. cit. num.* 5., quod in hujusmodi censu, praesertim utrinque redimibili, desiderentur conditiones, quas non solum Pontificia constitutio, sed etiam jus naturae, ac divinum postulant, *ne sit larvatus contractus mutui, et propterea coram Deo usurarius.* Itaque recte monet, quod cum ea res nondum a Sede Apostolica definita sit, id unum ab Episcopo faciendum est. Scilicet si dioecesi praeest, in qua viget Piana constitutio, curare diligenter debet, ne personales census contra ejusdem constitutionis praescriptum contrahantur; contra si praepositus sit dioecesi, in qua eadem constitutio moribus recepta non est, monebit, atque hortabitur christianos, ut se ab his censibus abstineant, quoniam, eorum inspecta indole, usurae periculo, et suspicione non carent.

(3) Sane si omnes fere juris canonici interpretes periculi plenam esse statuunt emptionem census realis ad certum tempus, uti testatur Fagnanus *in cap. in civitate num.* 16. *de censuris*, multo magis cavendus est census personalis, qui ab utroque contrahente extingui potest.

§. XXIII. Est et census, qui *vitalitius* dicitur, quia tantum vivo creditore persolvitur, eoque moriente extinguitur. Census hic emitur et

venditur super re quoque fructifera quolibet anno solvendus, donec vitae usura fruatur sive is, qui pecuniam dedit, sive alius quilibet a contrahentibus designatus (1). Solus debitor censum vendens eumdem redimere suo lubitu potest, integra restituta pecunia, quam accepit, non item creditor, qui eam numeravit; sed hic contentus esse debet fructibus, quos vivo sibi, aut alteri ab se designato quotannis solvi pactus est (2). Hic quoque census vel *realis* vel *personalis* esse potest; ad utrumque eadem pertinent, quae de reliquis censibus paulo supra dicta sunt.

(1) Vitalitium hunc realem censum tum mores, tum leges, et canones probant. Clemens V. in Concilio Viennensi *Clem.1. de reb. eccl. non alien.* Ecclesiae aut Monasterii bona, et reditus alicui *ad ejus vitam* concedi permisit: cum id ipsius Ecclesiae, aut Monasterii utilitas, ac necessitas postularet. S. Pius V. constitutione, qua definivit,censum annuum recte constitui in re fructifera, immobili, certa, ac nominatim designata, vitalitios census super re item fructifera constitutos haud sane improbavit; sed imo cum perpetuum censum certis illis legibus obstrictum approbaverit, multo magis censum temporarium cum iisdem legibus approbasse videtur.

(2) Ex consuetudine autem, atque ex peculiaribus singularum regionum legibus noscendum est, quanti esse debeant fructus, qui ex vitalitio censu quotannis solvendi sunt. Cum nulla peculiaris est lex, et consuetudo, res tota definitur arbitrio boni viri, seu pacto contrahentium, ratione habita aetatis, et valetudinis ejus, cujus obitu census extinguitur. Consule Covarruviam *var. resol. lib. 3. cap. 9. num. 7.*

§. XXIV. Non solum ex pecunia, quae ad emendum censum, sed etiam ex pecunia, quae pro collybo (1), aut cambio numerata est, rite, ac recte fructus percipiuntur. Est autem cambium permutatio pecuniae cum justo mensarii (2) lucro, quod tribus modis fieri potest. Scilicet vel praesens datur pecunia, ut cum alia specie dissimili

permutetur, ex. gr. aurea cum argentea; vel uno in loco pecunia mensario traditur, ex. gr. Romae, ut in alio loco restituatur, ex. gr. Parisiis; vel contra ab ipso mensario pecunia Romae accipitur, ut ei Parisiis restituatur. Primum illud cambium *minutum*, et *manuale* dicitur; reliqua duo cambia *localia*, ac *per literas* appellantur; quoniam per literas pecunia restituitur alio in loco, quam quo soluta, accepta est.

(1) Collybi vocabulo pluries Cicero, aliique Latini scriptores utuntur. Proprie collybus est pecuniae permutatio.

(2) Mensarii dicuntur etiam argentarii, et argenti distractores, ut *in leg.unic. cod.negotiat. ne milit.*, atque argentariae mensae exercitores, ut *in leg.* 4. *ff. de eden.* Consule Brissonium *de verb. signific. verb. argentarii tom.* 1. *pag.* 102. *edit. Halae Magdeburg.* 1743., et Majansium *disp.* 49. *num.* 22. *tom.*2. *pag.*221., *et seq. edit. Lugdun. Batav.*

§. XXV. Ex his porro cambiis mensarium jure, et merito lucrum consequi, inter omnes constat; quoniam illud non ex mutuo procedit, sed percipitur propter onera, quae mensarius cogitur sustinere, ut eam negociationem exerceat (1). Necesse tamen est, quod in cambio locali vera fiat pecuniae translatio, aut saltem quod qui pecuniam accipit, certum, ac deliberatum habeat animum eam alibi restituendi; nam si eam ab se restituendam sciret ubi accepta est, quamquam alium in locum missae literae fingerentur, cambii specie vera lateret usura, quae forte judicium hominum posset effugere, Dei certe non posset. Atque hoc quidem cambium *fictum*, et *siccum* appellamus (2).

(1) Confer Sotum *de just. lib.*6. *quaest.* 10., Navarrum *manuale cap.* 27. *num.* 289. *ad* 295., Molinam *de cambiis quaest.*4., et Molinam *de contract. tract.* 2. *disput.* 404.

(2) Cambia *sicca* improbantur a Pio IV. *in const. Cum sicut* 1. *tom.* 4. *par.* 2. *Bullar. roman. pag.* 1. *et* a S.Pio V. *in constit. In eam* 162. *tom.* 4. *par.* 3. *pag.* 145.

§. XXVI. Sed hominum calliditate aliud est inventum cambii genus, quod *obliquum* appellatur. Haec autem ejus contrahendi ratio est. Titius a Cajo mutuos petit aureos nummos mille, quibus indiget; sed hic negociari, et quaestum ex negociatione facere solet, et ideo se aliquid daturum negat. Instat Titius, ac denique ita res componitur, ut ipse a Cajo mutuos accipiat aureos nummos mille, quos postulat, ac nihil propter mutuum solvat. Verum ne quid detrimenti Cajus propter mutuum capiat, datur ei facultas similis ab se ipso, aut ab alio accipiendae pecuniae, quam cambio occupet, et cum qua negocietur. Titius autem spondet, se se Cajo soluturum, donec mutuum restituat, quidquid ipse impendit, aut impendere deberet, si aureos nummos mille a mensario accepisset.

§. XXVII. Interdum Titius ipse onus suscipit cambio occupandi vim tantam pecuniae, quanam a Cajo mutuam accepit, ita tamen ut partus ex ea negociatione quaestus pertineat ad Cajum, cui quotannis alter pendit, donec mutuum restituat, quantum ex cambio lucri fecit, aut quantum facere posset. Cum illa a mutuante negociatio est exercenda, ejus est demonstrare, cambii literas ab se datas fuisse, aut sese ab alio per cambium mille aureos nummos obtinuisse. Cum vero cambio occupare pecuniam debuit, qui mutuum accepit, de nulla re sollicitus est creditor, cui solvendi sunt fructus, sive alter fregerit, sive servarit fidem. Nam contracto cambio ejus fructus credito-

ri solvuntur, eoque neglecto fructus idem dandi sunt propter id, quod creditoris interest, sive propter damnum, quod in eum redundat, quia debitor stipulationis legi non satisfecit. Atque hic quidem negocii expediendi modus, per quem res est creditori cautior, frequentior esse solet.

§. XXVIII. Jamvero genus hoc cambii, quod *obliquum* appellari diximus, circuitione quadam et aufractu iniquum regere, ac velare foenus, facile intelligitur; et hoc quidem foenus magis eminet, et apparet, cum ipse debitor se accipere pecuniam simulat, ut cum ea negocietur. Quis enim credat hominem inopem, qui mutuum accipit propter egestatem, et angustiam rei familiaris, statim in promptu habere pecuniam acceptae parem, quam cum quaestu, compendioque mutuantis ad nundinas mittat, atque in cambium conferat?

§. XXIX. Quare hic contractus ut'ut probari possit in foro externo, in quo forte res gesta censetur, uti stipulatione conventum est, tamen in foro interno, in quo solum spectatur, quod revera gestum est, si pecunia, quae mutuum exaequat, ad nundinas missa non fuit, sive in cambio occupata, neque id unquam propositum fuit contrahentibus, hujusmodi cambium turpe, et usurae labe infectum, Christianoque homine indignum habendum est. Licet sane ex pecunia alteri data lucrum consequi propter ademtum lucrum, aut illatum damnum, sive ut vulgo loquimur, *titulo lucri cessantis, aut damni emergentis*; verum id unum, quod aequum, justumque est, praeseferre mutuantes debent, ut probatum legibus lucrum consequantur, non fuco, et fallaciis adumbrare speciem, et formam veritatis, ut ea sit improbi quaestus, et foenerationis loco. Clerici ta-

men etiam in foro externo quodlibet genus cambii agere prohibentur; quoniam qui hos contractus exercent, negociatores sunt, quales Jus Ecclesiasticum clericos esse non sinit (1).

(1) Confer, quae dixi *lib.1.tit.1.§.9.pag.110.et 111.* atque etiam Giraldum *Exposit. Jur. Pontif. part. 1. sect. 73. pag.913. et seq.*

§. XXX. Neque solum cambio pecuniam foenerantur homines, sed etiam societate, cujus indoles, et natura est, ut aequa sit partitio periculi, damni, lucri inter duos, aut plures, qui suam in aliqua negociatione pecuniam, aut operam collocarunt (1). Quare iniqua est societas *leonina*, qua alter lucrum tantum, alter damnum sentit; itemque societas ea lege instituta, ut alter quotannis lucrum aliquod obtineat, ac semper, sine ullo sui damno, ac periculo, integram habeat pecuniam, aut rem, quam in societatem contulit, quae societas *ad caput salvum* vulgo appellatur (2).

(1) *Leg. 19. et seq. ff. pro socio.*
(2) Vide *Const. Detestabilis avaritiae* 68. Sixti V. *tom.4. part. 4. Bullar. Roman. pag.* 263.

§. XXXI. Alio etiam modo contrahentes curant, ut non tantum integra sit semper pecunia, aut res quaevis ab altero data, sed etiam ut certum, fixumque sit lucrum, quod ipse quotannis consequi debet. Id nimirum praestant per *trinum contractum*, quem eo nomine appellamus, quoniam ex tribus pactionibus efficitur. Titius societatem coit cum Sempronio, cui tradit aureos nummos mille, ut negocietur. Pecunia haec quotannis paritura videtur lucrum aureorum 200; sed Titius metuit, ne in illa periculi plena negociatione aliquam rei datae jacturam faciat.

§. XXXII. Itaque alium absolvit contractum, quo Sempronio remittit, et condonat aureos nummos quinquaginta ea lege, ut sibi semper sarta tecta sua sit pecunia, aut res quaelibet ab se data, qualis tandem cumque ejus negociationis exitus sit futurus. Sed sibi nondum res satis considerata, atque provisa videtur. Quare tertius initur contractus, quo Titius alios Sempronio concedit aureos nummos quinquaginta, atque hic vicissim spondet, sese alteri quotannis soluturum aureos centum, sive secunda, sive adversa negociationi fortuna sit.

§. XXXIII. Æquus ne haberi debeat, an potius iniquus hic trinus contractus, memoria Patrum nostrorum magna animorum contentione inter Martinum Navarrum (1), et Dominicum Sotum (2) disputatum est, quorum alter ab eo usurae labem abesse, alter autem in eo prorsus inesse contendebat. Delata est controversia ad Sixtum V (3), atque ipse, re diligenter cognita, foenoris damnavit pactum societati adjunctum, per quod alter ex sociis duplici ex parte securus redditur. Cum enim eo pacto evertatur, tollaturque lex societatis, quae in pari spe, similique periculo utrumque socium esse jubet, consequens est, ut pecunia eo genere contractus credita in mutuum foeneratitium convertatur.

(1) Navarrus *in Manual. cap.* 17. *num.* 254. *et seq.*
(2) Sotus *de Justit. tom.*6. *quaest.* 6. *art.* 2.
(3) Sixtus V. *Const. Detestabilis* 68. *tom.* 4. *par.* 4. *Bullar. Roman. pag.* 263.

§. XXXIV. Sed plures tamen sunt ex Theologorum, et Canonistarum familiis, qui trinum hunc contractum recte iniri posse defendunt (1); et hi quidem negant, in eum quidquam statuisse

Sixtum V, quem ajunt tantum improbasse contractus, qui jam improbati erant, nullam autem dixisse legem in eos contractus, qui probi, et honesti habebantur (2). Contra Scriptores multi, et nobiles (3), Soto suffragantur, atque in trino contractu labem apponunt, et vitium usurarum, eumque a Sixto improbatum affirmant (4).

(1) Covarruvias *Var. resol. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 3., Lessius *de just. lib.* 2. *cap.* 25. *dub.* 3. *num.* 24. Garcia *de contract. par.* 2. *cap.* 67., Card. de Lugo *de just. et jur. disp.* 30. *sect.* 4., Gibalinus *de usur. lib.* 6. *cap.* 3 *art.* 4. aliique.

(2) Ajunt enim, Cardinales Toletum, et S. Severinae, qui jussu Pontificis constitutionem exararunt, testatos fuisse, Sixtum V tantum damnare voluisse pactiones, quae iniquae essent, quaeque usuras continerent, non item eas, quae omni usurae vitio carerent, uti narrat Comitulus *Respons. moral. lib.* 3. *quaest.* 12. *num.* 4.

(3) Genett *Theolog. moral. tom.* 1. *tract.* 4. *cap.* 14. Natalis Alexander *Theolog. dogmat. et moral. tom.* 2. *lib.* 3. *cap.* 7. *art.* 5. *regul.* 23., Auctor *Dissertationis Lugduni editae an.* 1673. *de usuraria trium contractuum pravitate*, Aurelius Piette *tom.* 4. *de contract. quest.* 4. §. 2., Saintebeuvius *cas.* 185. *tom.* 2. *resol.*, Auctor *Theologiae moralis ad usum Seminar. Petrocoren. tom.* 2. *lib.* 4. *cap.* 8., Antoinius *tom.* 3. *tract. de contract. cap.* 8. *quaest.* 5., *Continuator praelection. Tournely par.* 2. *de contract. cap.* 4. *art.* 1., Concina *usura contractus trini dissertationibus historico-thelog. demonstrata.*

(4) Non enim his credibile videtur, Sixtum V, qui eam edidit constitutionem, ut controversiam dirimeret, quae inter Sotum, et Navarrum fervebat, hanc quaestionem in medio relinquere, ac ne attingere quidem voluisse.

§. XXXV. Certe trinus hic contractus plenus est periculis, neque caret usurae suspicione: ideoque optandum maxime est, ut ab eo sese homines abstineant (1). Verum cum eum nondum Sedes Apostolica expresse damnaverit, ille passim initur, atque in foro externo vim, et exitum habet. Forte in judicio, qui pecuniam ab altero ac-

cepit, sua sponte, et voluntate adjecisse videtur pactiones trini contractus, ut gratificaretur alteri, qui etiam sine his pactionibus simplicis, meraeque societatis gratia pecuniam tribuisset (2).

(1) Benedictus XIV. *de synod. dioeces. lib.* 10. *cap.* 7. a quo cuncta arripui, quae ad hunc locum pertinent, copiose agit de trino contractu, atque omnia enumerat argumenta, quae pro eodem contractu, quaeque contra eum afferri solent. Postremo rem omnem concludit his verbis *num.* 6.: *Haec sunt praecipua rationum momenta, quae in utramque partem adducuntur, neque Apostolica Sedes priori opinioni, et si minus congruere videatur Sixtinae constitutioni, ullam hactenus censuram inussit, a qua proinde etiam infligenda debet Episcopus abstinere: ad usum vero quod attinet, tuto poterit contractum trinum, quem etiam ejusdem patroni periculosam fatentur, pro viribus impedire, atque ab eo ineundo suos subditos dehortari.*

(2) Quid vero si evidenter constet, debitorem invitum, ac necessitate coactum cum iis pactionibus pecuniam accipere debuisse, quoniam sine iis alter nullo modo pecuniam credidisset? Tunc contractum usurae labe infectum esse, tradit Carolus Gagliardus *Inst. canonic. lib.* 4. *tit.* 17. §. 112.

§ XXXVI. Reliquae sunt poenae in eos, qui usuras exercent, Ecclesiae legibus constitutae. Ergo criminis usurarum rei, quos nimirum in eo coeno jacere manifesto constat, infames fiunt (1); quae tamen infamia ex usu, et canonica aequitate tollitur, si resipiscant, et irregulares propter contractam infamiam (2), et intestabiles (3), ita ut eorum, si quae scripta reliquerunt, testamenta non valeant. Moniti ut redeant ad bonam mentem, si pervicaces fuerint, clerici ab ecclesiastico officio, et beneficio deponuntur, laici excommunicantur (4), ac male parta restituere detrectantibus absolutio sacramentalis, Eucharistia, et ecclesiastica sepoltura denegatur (5), et clericus, qui hos homines sepelivit, statim in excommunicationem

incidit (6). Sunt et aliae populorum moribus ac legibus inductae poenae, et judex suo arbitrio aut lenioribus utitur, aut asperioribus, uti rerum ratio postulare videtur.

(1) *Can.* 2. §. *Porro caus.*3. *quaest.* 7., *cap.* 11. *de excess. Praelat.*, *leg.* 20. *cod. Ex quib. caus. infam. irrog.*
(2) *Can.* 2. *dist.* 53., *can.* 8. *dist.* 46., *can.* 4. *dist.* 47.
(3) *Cap.* 2. *de usur.*
(4) *Cap.* 7. *eod.*
(5) *Cap.* 3. *de usur.*, *cap.* 2. *eod. in* 6.
(6) *Clement.* 1. *de sepultur.*

§. XXXVII. Constat autem manifesto, aliquem esse hujus criminis reum vel ex facti evidentia, quia palam improbum foenus exercet, vel ex propria confessione in jure emissa, vel ex idoneis, ac fide dignis testibus, vel ex violentis indiciis, librisve rationum, quos reus edere cogitur, ut vel crimen appareat, vel ejus suspicio removeatur (1).

(1) *Cap.* 15. *de usur. Clemen. unic.* §. *Ceterum eod. leg.*5. *et* 6. *cod. de probat.*

TITULUS XVII.

DE POENIS, ET CENSURIS ECCLESIASTICIS.

I. Ecclesia jus habet infligendi poenas.
II. Distinctio poenarum, et censurarum.
III. Poenae corporales ab Ecclesia inflictae.
IV. Poenae spirituales.
V. Depositio, et degradatio.

§. I.

Ecclesiam habere jus infligendarum poenarum, et eam semper, quoties opus fuit, jus ipsum exer-

cuisse, superiori loco demonstratum est. Sane hominum societas est Ecclesia, et regimen habet a Christo institutum. Ergo jus cogendi homines, qui hac societate continentur, habeat necesse est, cum nullum sine eo jure sit verum, et perfectum regimen; et vero Christus jus ipsum in eam contulit nominatim, dum ei claves dedit, quibus solveret, et ligaret, atque in sontes animadverteret (1).

(1) Matthaeus XVIII. 15. *seq.* Quare divinae institutioni adversantur Pfaffius, Bohemerus, et ceteri Protestantes, qui nullam a Christo jurisdictionem, et nullum sacrum imperium Ecclesiam habuisse contendunt, et poenas ecclesiasticas initio non veras poenas fuisse existimant, sed potius ex pacto, et conventu pendentes, quoniam Christiani in societatem convenientes sese pactis adstringebant ad illius leges observandas, atque ad eos, qui his legibus non parerent, jure fraternitatis, et officio privandos.

§. II. Ecclesiasticarum poenarum omnium est finis unus, curare videlicet, ut reus criminis emendetur, et ceteri exemplo poenae in officio contineantur. Sed non una est earumdem poenarum ratio; sicuti non unum forum, neque una Ecclesiae potestas est. Ei nimirum duplex est forum, internum, atque externum, et duplex item potestas, altera, quam ipsa habet communem cum omni vera, ac perfecta republica, et altera spiritualis, quae ejus tantum est propria, quoniam ei uni a Christo data est. Itaque jure verae, perfectaeque reipublicae poenas, quae corpus, et jure spiritualis potestatis poenas irrogat, quae animum affligunt. Quae ad corpus pertinent, proprio nomine dicuntur poenae: quae animum attingunt, censurae appellantur (1).

(1) Inter ecclesiasticas poenas, atque censuras nullum initio discrimen fuisse, cunctasque Ecclesiae poenas fuisse tantum spiri-

tuales, quae animum solum affligebant, non corpus castigabant, praeter ceteros, putant Van-Espenius *jus eccles.univers. par.* 3. *cap.* 1. *num.* 2. *et seq.*, Petrus de Marca *de collect. can. cap.* 8. *num.* 6., Cavallarius *inst. jur. canon. par.* 3. *cap.* 34. §. 2. *seq.*, Selvagius *antiq. eccles. lib.* 4. *cap.* 1. §. 2. *seq.* Eadem est sententia Joannis Morini, et ceterorum, qui Ecclesiam tantum internum, non item externum forum habuisse contendunt. Nam si tantum interni fori potestatem Ecclesiae concedimus, consequens est, ut ea jus tantum habeat infligendarum poenarum, quae animum affligunt, nullam vero in repugnantes externam vim adhibere possit. Sed satis est demonstratum *lib.* 3. *tit.* 1. §. 7. *et seq. pag.* 9. *et seq.*, Ecclesiam semper habuisse non internum modo, sed etiam externum forum, itemque habuisse potestatem, qua invitos, et repugnantes ad parendum cogeret; idque etiam praestiti *lib.* 4. *tit.* 1. §. 2. *not.* 3. *pag.* 4. *et seq.*, ubi praeterea dedi Joannis XXII. constitutionem editam adversus Marsilium Patavinum. Ex quo efficitur, ut ei semper jus fuerit irrogandi poenas, quae animum, et quae corpus attingerent. Nam ista sic reciprocantur, ut si Ecclesia tantum internum forum habuit, solum animis imperaverit: si utrumque habuit internum, externumque forum, tum in animum, tum in corpus poenas constituere, et vim, quam *coactivam* dicimus adhibere potuerit. Sane temporales, et corpus afficientes poenae sunt mulcta pecuniaria, flagella, carcer, exilium, ceterae generis ejusdem. Atqui has poenas semper ab Ecclesia inflictas fuisse, inter omnes constat; idque a me demonstratum est *lib.* 4. *tit.* 1. §. 10. *pag.* 20. *et seq.* Ac magnum semper Ecclesia discrimen constituit inter corporales, et spirituales poenas, quas illis graviores habuit. Synodus Agathensis *can.* 41. *concil. tom.* 5. *col.* 530. *collect.* Labbaei: *quem* (clericum) inquit, *ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio.* Ex hoc Agathensis Concilii canone manifestum est, Ecclesiam in criminosum clericum utramque constituisse poenam, et spiritualem, qualis est ejectio a communione per triginta dies, et temporalem, cujusmodi est *corporale supplicium*; et vero utramque hanc poenam non in interno, sed in externo foro irrogasse. Nam ea plectit clericum, cujus crimen non in foro poenitentiae soli sacerdoti notum esset, sed imo quod omnibus esset exploratum, clericum nimirum, *quem ebrium fuisse constiterit.* Eadem est sententia Concilii Venetici *can.* 6. *tom.* 5. *col.* 8., et eadem similiter Concilii Matisconensis I. *can.* 5. *tom.* 6. *col* 659., a quo etiam numerantur ictus, quos clericus criminosus accipere debet. Synodus quoque Epaonensis *can.* 15. *tom.* 5. *col.* 713. utramque poenam discriminat, et spiritualem, qua majorem clericum plecti jubet, et temporalem, quam in minorem clericum constituit *Si superioris loci clericus*, inquit, *haeretici cujuscumque*

clerici concilio interfuerit, anni spatio pacem ecclesiae non habebit. Quod minores clerici si praesumpserint, vapulabunt. Par est ratio Concilii Turonensis II. a quo *can.* 19. *tom.* 6. *col.* 540. fustigationis poena plectitur negligentia minoris clerici; Presbyteri autem negligentia privatione communionis per dies triginta. Quo in loco animadvertendum est, hanc poenam imponi non propter peccatum, quod esset ad forum poenitentiae deferendum, sed propter patentem cunctis negligentiam clerici, qui spreta synodi lege *septimanam facere distulerat* cum alio clerico, quem eadem synodus vitae Archipresbyteri testem esse voluerat. Sic quoque Concilium Narbonense an. 589. *can.* 1. *tom.* 6. *col.*726. clericum, qui purpureis uteretur vestibus, *velut transgressorem legis coercendum*, statuit, unde intelligimus, quae vis esset legis ecclesiasticae, cujus *transgressores* poenis *coercendi erant. Idemque Concilium can.* 13. *col.* 708. *statuit*, Subdiaconos desides verbis corripiendos, aut stipendio privandos, reliquos vero clericos flagris coercendos. Quin etiam Abbates propter jus, et potestatem, quam habebant, in subditos suos, hoc est monachos, in eos tum spiritualibus, tum temporalibus animadvertebant poenis, neque illis utebantur, nisi flagitium asperiori poena coercendum videretur Hinc Socrates *hist. lib.* 4. *cap.* 23. *pag.* 238. *edit. Cantabrig.* 1720. de Arsenio Abbate Aegyptio narrat, eum grandiores aetate monachos, non item juniores, propter crimen a communione separasse; quoniam, ajebat, hos propter excommunicationem contumaces fieri, illos autem ejus metu, et dolore facile resipiscere. Idem quoque sancitum est in regula Isidori Hispalensis *cap.* 17. apud Holstenium *cod. regul.tom.* 1. *pag.* 195. *edit. Augustae Vindelic.* 1759. ubi habentur haec: *in minori aetate constituti non sunt coercendi sententia excommunicationis, sed pro quantitate negligentiae congruis emendandi sunt plagis.* Eadem occurrunt in regula Macarii *cap.* 15. apud eumdem Holstenium, in regula Benedicti *cap.* 70. *ib. pag.* 135., in regula Aureliani *cap.*41.*ib. pag.* 151.; eodemque referenda sunt ea, quae de disciplina maxime Ecclesiae in monte Nittiae tradit Palladius *histor. Lausiac. cap.* 6. *pag.* 908. *in bibliot.* PP. *graeco lat. tom.*2.*edit.Ducaei Paris.*1624. His quidem poenis, quae corpus cruciabant, hoc sibi Abbates propositum habebant, ut monachi criminosi emendarentur. Sed hic idem finis est om nium ecclesiasticarum poenarum, quae sontis emendationem, ceterorumque exemplum respiciunt. Interim ex eo constat, antiquis Ecclesiae Patribus ita certum, et exploratum fuisse, ecclesiasticos Praelatos jus habere infligendi poenas spirituales, et corporales, ut etiam Abbates Regulares utrasque constituerint propter potestatem, quam habebant in monachos, quibus praesidebant. Falsus igitur est Van-Espenius qui Ecclesiam tantum spirituales poenas irrogasse, eas-

que meras fuisse censuras, quae animum affligebant quique antè *evulgatam*, ut ipse inquit *par.3. tit. 11. num. 2., et receptam Isidorianam collectionem Ecclesiam nec poenis pecuniariis, nec corporis afflictivis in vindictam criminum, aut adversus suorum decretorum violatores usam fuisse* contendit. Quid? An pecuniariae poenae numero habenda non est ea, quam Marcioni Eleutherium Pontificem altero Ecclesiae saeculo inflixisse scribit Tertullianus *lib. 3. de praescrip. haereticor. cap.30. pag.212. edit. Venet.*1744. An exilii loco habendum non est ejici ex Ecclesia, ac relegari? Tertullianus *ib. De Cerdone confer. Iraeneum lib.3. contr. haeres. cap. 4. num. 3. opp. tom. 1. pag.* 178. *et* 179. *edit. Venet.* 1734. De pactione Schismaticorum vide S. Cyprianum *epist.* 59. *ad Cornelium pag.* 259. *edit. Amstelaedami* 1700.*et pag.* 260. *seq.* Age vero, dejici de gradu, temporariae poenae loco habendum non est? At eo sunt jure usi Episcopi III. saeculo, qua de re consuli poterit Cyprianus *epist.* 67. *ad plebes legionis, Asturic. etc.pag.*289., *et ep.* 68. *ad Stephanum Papam pag.* 292. *seq.* An non poenae corporis afflictivae erant fustigationes, carcer, exilium, similes, quibus omnibus Ecclesia usa est multo ante quam Isidorianae decretales in manus hominum pervenirent? Eodem cum Van-Espenio ponendi sunt loco Cavallarius, et ceteri, qui cum eo sentiunt. Ex his autem, quae supra dixi manifestum est etiam, quam immerito a quibusdam reprehendatur Innocentius III., quasi ipse rem novam invenerit *in cap.* 20. *de verb. signific.*, cum respondit, censuras esse tantum tres, excommunicationem, suspensionem, et interdictum. Non enim ipse primus censuras a poenis distinxit, quae quidem distinctio ab antiquissimis usque temporibus semper in Ecclesia agnita, atque probata fuerat; sed tres illas numeravit censurarum species, seu poenas, quae proprio nomine censurae appellantur.

§. III. Corporales poenae, quas ab antiquissimis usque temporibus Ecclesiam adhibuisse constat, praecipuae sunt, ictus fustium, aut flagellorum, detrusio in monasterium, aut in carcerem (1), exilium (2), mulcta pecuniaria (3). Ac de isto quidem postremo genere poenae cavendum est diligenter, ut omnis procul absit turpis quaestus, et avaritiae suspicio, cum rei criminum pecuniariae poenae subjiciuntur (4). Itaque huic quidem poenae locus esse non debet, cum ratio, ac natura criminis spiritualem postulat (5); et cum ipsa in-

fligitur poena pecuniaria, non in Episcopi, aut alius Ecclesiastici judicis commodum, atque utilitatem convertenda, sed piis locis adscribenda est (6).

(1) Consule quae dicta sunt *lib.* 3. *tit.* 1. §. 21. *not.* 1. et *lib.* 4. *tit.* 1. §. 10. *not.* 4. Apud Zozomenum *histor. eccles. lib.2.cap.* 5. *pag.* 72. *edit. Taurini* 1747. memorantur *vincula*, quibus S. Athanasius Ischyrionem Presbyterum detinuisse ferebatur, Siricius P. *epist.* 1. *cap.* 6. apud Constantium *col.* 629. monachos, et moniales, a quibus crimen in castitatem admissum fuerit, *in ergastulis* includi jubet, et Concilium Toletanum II. *cap.*6.apud Labbaeum *tom.* 7. *col.* 566. perpetuò etiam *damnationis ergastulo* retineri vult Presbyterum, qui causam sanguinis agitaverit.

(2) *Potestatem habetis*, inquit Carosus Monachus *act.* 4. *Concil. Chalcedonea.* apud Labbaeum *tom.* 4. *col.* 1422. , *Episcopi estis: vultis in exilium mittere, vultis damnare? Quidquid vultis suscipio a vobis.* Vide *lib.* 4. *tit.* 1. §. 10. *not.* 1.

(3) In comitiis Tridentinis cum Regis Catholici Oratores quererentur, sicuti ex actis Concilii in arce S. Angeli servatis constare testatur Fagnanus *in cap. licet de poenis num. ult.*, quod Episcopi nimia facilitate in laicos censuras ferrent, huic rei consultum est a Concilii Patribus, dicta lege, ut judices ecclesiastici ad continendos in officio subditos primum alias poenas experirentur, antequam censuras infligerent. Nam *sess.* 25. *cap.3.de ref.* sancitum est, ut iidem judices, *quandocumque executio realis, vel personalis in qualibet parte judicii propria auctoritate ab ipsis fieri poterit, abstineant se a censuris, seu interdicto; sed liceat eis contra quoscumque etiam laicos per mulctas pecuniarias ... seu per captionem pignorum, personarumque districtionem per suos proprios, aut alienos executores faciendam, sive etiam per privationem beneficiorum, aliaque juris remedia procedere, et causas definire. Quod si executio realis, vel personalis adversus reos hac ratione fieri non poterit, sitque erga judicem contumacia, tunc eos etiam anathematis mucrone, arbitrio suo, praeter alias poenas, ferire poterit.* Ex quo manifestum est, Tridentinam Synodum agnovisse, et confirmasse potestatem, quam habent Judices ecclesiastici, corporales poenas infligendi.

(4) *Cap.* 13. *de offic. Ordin. cap.* 3. *de poenis.*

(5) Confer Glossam *in cap.* 3. *de poenis*, ibique etiam Fagnanum *num.* 3., et Covarruviam *var. resol. lib.* 2. *cap.*9.*num.*9.

(6) Concilium Tridentinum *sess.* 23. *cap.* 1., *et sess.*25. *cap.* 3. *de reform.*

§. IV. Graviores sunt poenae spirituales, quae proprie censurae dicuntur, et quarum triplex est

genus, excommunicatio, suspensio, interdictum. Omnibus his poenis Ecclesia non criminosi interitum quaerit, neque illatas Reipublicae injurias ulciscitur, quo poenae civilis potestatis intendunt. Tantum illa curat, ut reus criminis emendetur, et ceteri exemplo poenae sese a criminibus abstineant; ideo procul habet poenam sanguinis (1), et in poenis, quas infligit, modum quemdam, et rationem adhibet, ut levioribus criminibus leviores, gravioribus autem graviores poenas constituat. Ita excommunicatione, per quam aliquis a Christiana republica excluditur, non multat eum, qui propter levius crimen dignus quidem est, qui in exilium abeat, hoc est, qui ex una civitate, aut regione, non vero ex universa Christiana societate expellatur.

(1) Consule Joannis XXII. constitutionem adversus Marsilium Patavinum, et Joannem Jandunum, cujus supra facta mentio est.

§. V. Inter ecclesiasticas poenas recensentur etiam depositio, et degradatio; sed nos hanc tractationem primo libro occupavimus. Itaque omnis nostra nunc erit de ecclesiasticis censuris disputatio.

TITULUS XVIII.

DE EXCOMMUNICATIONE.

§. I.

Spirituales poenas proprio nomine censuras appellari diximus. Censura apud Romanos erat nota censoria, per quam aliquis gradu, vel dignitate movebatur. Nam quem Censores in censu, sive descriptione Senatorum, Equitum, Civium praeteriissent, is infamia notatus habebatur; ac si Senator esset, a Senatu ejiciebatur, si Eques, publicum equum amittebat, denique si Plebejus, in Caeritum tabulas referebatur. Idem hoc nomen suis quoque poenis, quae aliquem vel ex Christiana Republica expellunt, vel communione precum, et Eucharistiae, vel dignitate privant, Ecclesia accomodavit.

§. II. Dividuntur censurae in excommunicationem, suspensionem, interdictum. Cunctis gravior est excommunicatio, quae ipsa vi nominis ea-

dem est, ac ejectio de corpore Ecclesiae, vel participatione sacramentorum, atque in antiquis monumentis, *segregatio*, *abstensio*, *abjectio*, similibusque nominibus appellatur. Quod cujusque societatis jus est, id Ecclesiae quoque jus esse debet, ut noxios homines ejiciat. Sane non solum Hebraei gravissimi criminis reos infamia notatos a Synagoga, et communione sacrorum ejiciebant sed etiam ethnici hoc genus hominum diris devovebant, sive exsecrabant, quod nos dicimus excommunicare, eosque sacrificiis interdicebant, et civium commercio privabant (1).

(1) Insigne est, quod de Druidis Galliae Sacerdotibus narrat Caesar *de bello Gallic. lib.* 6. *cap.* 13. *pag.* 299. *et* 300. *edit. Lugdun. Batav.* 1737. *Si quis*, inquit, *privatus*, *aut publicus eorum decreto non steterit*, *sacrificiis interdicunt. Haec poena apud eos est gravissima; quibus ita est interdictum, ii numero impiorum*, *ac sceleratorum habentur*, *iis omnes decedunt, aditum eorum*, *sermonemque defugiunt; neque iis petentibus jus redditur*, *neque honos ullus communicatur.*

§. III. Praeceptum autem interdicendi criminosis omnem communionem, et societatem tam sacrarum, quam civilium rerum, nos ab ipso Christo accepimus (1), et a Paulo (2), qui nos cum scelestis communi mensa uti vetat, ac nullam vult esse societatem cum eo, qui Dei verbum non audit, ut pudore afficiatur, atque ita ad bonam frugem redeat. Quem deinde morem Ecclesia perpetuo retinuit; et certe ab Ecclesia execrati non modo sacris interdicti, sed etiam ab omnium aditu, et sermone semper exclusi fuerunt (3).

(1) Matthaeus VIII. 17.

(2) Paulus I. *ad Corinth. V.* 11., et *II. Thessalonic. III.* 14. Multi sunt ex haereticis, et aliqui item, qui catholicorum

nomen praeseferunt, sed tamen cum illis revera sentiunt, qui jus excommunicandi, quod habet Ecclesia, tantum juri humano, non item juri divino tribuendum putant. Cathari, et Albanenses, teste Prateolo *de vitiis haeretic. lib.* 1. *tit.* 22. negarunt, adesse institutam potestatem infligendi censuras, quos quidem refellit Moneta *lib.* 5. *adv. Cathar. cap.* 5. §. 6. *pag.* 439. *edit. Romae* 1743., et his Wicleffus, et Joannes Hussius adhaeserunt, ex testimonio Conc. Constantiensis *sess.* 8. *error.* 30., *et sess.* 15. *error.* 19. *tom.* 16. *Concil. col.* 121. 249. *collect.* Labbaei. Ex Wicleffo Lutherus sumpsisse videtur articulum suum 18., quo inquit, excommunicationes esse tantum poenas externas, nec privare hominem bonis spiritualibus. Erasmus *colloq. inquisit. de fid.* haereticorum more petulanter excommunicationem irridet. Seldenus *de sinedr. Hebr. lib.* 1. *cap.* 9. juris divini esse negat in aliquem excommunicatione animadvertere, quem graviter ad hunc locum exagitat Calmetus; et aliud quoque sentiunt Hammondus, et Clericus *in comment. ad Matth. XVIII.* 17. *et* 18., licet haeretici, qui jus ferendi censuras referunt ad clavium potestatem, quae Apostolis, eorumque successoribus data est. Pfaffius etiam, similiter haereticus, Seldeno adversatur *orig. jur. eccles. art.* 2. *pag.* 66. *edit. Tubingae* 1756., ac jus ferendi excommunicationem contineri statuit eo Pauli praecepto I. *ad Corinth. V.* 13. *auferte malum de medio vestri*: licet deinde potestatem illam ad Jus extraordiuarium, vel solum collegiale referendum putet. Bohemerus *Jur. eccles. inst. lib.* 5. *tit.* 39. §. 6. *et seq.* jus excommunicandi non a Christo repetit, sed ortum putat ex mutuo foedere, atque ex conjunctione Ecclesiarum; ut scilicet collegii status integer servaretur. Id vero consentaneum est paradoxo, quod ipse tuetur, de Ecclesiae *collegio*; atque hinc §. 17. cum Basnagio *diss. de excom. christian.*§.13.*in tom.*2.*annal.* putat per excommunicationem tantum adimi externam communionem. Petrus Giannonius *histor. lib.* 1. *cap. ult. num.* 6. existimat, ad similitudinem censurae Romanorum, apud christianos excommunicationem humano jure inductam fuisse. Auctor libelli *la Chiesa, e la Republica dentro i loro confini* satis indicat, sese ab humano jure ortam excommunicationem credere. Canonicus Litta in libro *del dritto d' imporre gl' impedimenti, e di dispensarne* ad jus, et sistema societatis, humanamque institutionem christianorum excommunicationem commode referri posse arbitratur. Huc etiam spectant ceteri, qui omnem Ecclesiae adimunt potestatem, per quam ipsa repugnantes ad parendum cogat. Sed jus infligendi censuras a Christo Ecclesiae datum, tam certum, tamque exploratum est, ut illud in discrimen revocare insignis impudentiae sit. Nam ut mittam ligandi, et solvendi potestatem, qua certe etiam excommunicatio comprehenditur, ejusdem excommunicationis poena diserte,

et perspicue designatur iis verbis, quibus Christus *tamquam ethnicum*, *et publicanum* haberi voluit eum, qui Ecclesiam non audiret. Quibus quidem verbis excommunicationem intelligi, non solum omnes Patres, atque interpretes sentiunt, sed etiam patet ex more Hebraeorum, qui ab externae gentis, ac religionis hominum consortio sese penitus abstinebant ex divino praecepto *in Exod. XXXIV.* 12. 15. 16.; quod tam diligenter observabant, ut ceteras nationes execrarentur, sicuti prae ceteris observavit Tacitus *histor. lib.* 5. *num.* 5. *opp. tom.* 3. *pag.* 797. *edit. Venet.* 1708. Nec minus Hebraei odio habebant eos, qui, cum essent Judaicae nationis, publica vectigalia redimebant, sive quod lucri faciendi studio fratres usuris vexarent, sive quod externis gentibus tributa libero populo imponentibus obsequerentur; quod utrumque contra divinae legis praeceptum erat. Atque hanc quidem a Christo acceptam potestatem non semel et verbis, et facto ostendit Paulus, cujus in primis celebris est poena ab eo constituta in Corinthium civem, quem sacrorum communione prohibuit, et satanae etiam tradidit, ut poenae moerore confectus resipisceret. Quam gravis autem haec poena habita fuerit, ostendit moeror, quo non tantum ipse Corinthius, in quem illa fuerat constituta, sed etiam ceteri affecti sunt, uti patet ex II. *ad Corinth. II.* 10. *seq.* Atque omnes quidem Patres potestatem ferendi censuras, quam habet Ecclesia, a Christo repetunt. Ne longus sim, indicabo Cyprianum *epist.* 55. *ad Antonian.*, *et epist.* 59. *ad Cornelium pag.* 246. *et* 261. *edit. Amstelaed.* 1700., Tertullianum *Apolog. cap.* 39. *pag.* 31. *edit. Paris.* 1675., Jo. Chrysostomum *homil.* 4. *in epist. ad Hebr. opp. tom.* 12. *pag.* 49. *edit. Paris. an.* 1735., cujus haec verba sunt: *Nemo contemnat vincula ecclesiastica*: *non enim homo est*, *qui ligat*, *sed Christus*, *qui nobis hanc potestatem dedit*, Hieronymum *in Matth. cap.* 18. *num.* 18. *opp. tom.* 7. *col.* 141. *edit. Vallarsii Veronae*, Augustinum *epist.* 250. *ad Auxilium opp. tom.* 2. *col.* 878. *edit. Venet.* 1729., Gregorium Nyssenum *in orat. advers. eos*, *qui aegre ferunt reprehens. opp. tom.* 2. *pag.* 746. *edit. Paris.* 1615. Quanti autem christiani omnes semper excommunicationem fecerint, ostendunt Eusebius *histor. lib.* 6. *cap.* 34. *pag.* 298. *edit. Cantabrig.*, Basilius *epist.* 61. *ad S. Athanasium pag* 156. *opp. tom.* 3. *edit. Paris.* 1730., Ambrosius *epist.* 13. *ad Theodosium Imper. num.* 5. *seq. opp. tom.* 6. *pag.* 11. *edit. Venet.* 1781., Jo. Chrysostomus *orat. in S. Babylam contra Julianum*, *et contra Gentiles num.* 6. *opp. tom.* 2. *pag.* 545. *edit. Paris.* 1708., Paulinus *in vit. S. Ambrosii num.* 24. *opp. Ambros. tom.* 7. *pag.* 7., Synesius *epist.* 58. *pag.* 201., *et epist.* 67. *pag.* 208. *seq. edit. Paris.* 1640., Gelasius P. *epist.* 7. *ad Episc. Dardan. tom.* 5. *concil. col.* 293. *collect.* Labbaei, Theodoritus *histor. eccles. lib.* 5. *cap.* 18. *pag.* 216. *edit. Canta-*

brig. 1720., Concilium Valentinum *an.* 584. *tom.* 6. *concil. col.* 669. *collect. cit.*, Concilium Toletanum III. *an.* 589. *can.* 23. *tom.* 6. *col.* 702.; Concilium Toletanum XII. *ann.* 681. *cap.* 4. *tom.* 7. *col.* 1436. Concilium Toletanum XIII. *ann.* 683. *can.* 9. *tom.* 7. *col.* 1474. Acta Cleri Gallicani *tom.* 12. *pag.* 10. *edit. Paris. ann.* 1740., *et pag.* 569. *seq.* Ceterum nomen ipsum censurae, cujus species est excommunicatio, a Romanis arreptum haberi potest, non item res ipsa, ut recte observat Bianchius in Giannonium *tom.* 3. *lib.* 1., *cap.* 5. §. 2. *pag.* 435., cum longe dissimilis sit vis, ac ratio christianae censurae, et censurae Romanorum. Omnis sane respublica jus habet expellendi sontes e societate sua; sed Ecclesiae eadem est potestas, non tantum quia jus habet verae, et perfectae reipublicae, sed etiam quia illam a Christo potestatem accepit. Si Ecclesia tantum esset respublica, ejus censura vim eamdem haberet, quam habent censurae ceterarum rerumpublicarum. Sed quoniam ei sunt jura reipublicae, et est etiam spiritualis potestas a Christo data, consequens est, ut in ejus censura non tantum vis insit, quae reipublicae propria est, sed etiam potestas spiritualis, quae animum afficiat. Consule, praeter interpretes *ad cap. XVIII. Matthaei*, *et I. ad Corinth. cap.* 5.; Suarezium *de censur. disput.* 1. *sect.* 1., Theophilum Rainaudum *de monit. eccles: par.* 2. *cap.* 15. *num.* 6. *seq. opp. tom.* 14. *pag.* 490. *edit. Lugd.* 1665., Gregorium de Valentia *Theolog. tom.* 4. *de disput.* 7. *quaest.* 17. *punct.* 1., Coletum *Theol. mor. tract. de censur. quaest.* 1., Michaelem Amatum Pougetum *instit. cathol. de sacr. poenit. cap.* 9. *de cas. reservat. et censur.* Les conferences de Lucun *tom.* 7. *conf.* 20. *quaest.* 1. *pag.* 341. *et seq.* Bianchium *loc. cit.*, Mamachium *ad auctorem oper. Quid est Papa? Epist.* 4. *num.* 2. *tom.* 2. *pag.* 7. *et seq.*, *et* Zaccariam tum in libro *le storte idee raddrizzate cap. ult.*, tum *diss.* 3. *della forza obligatoria della disciplina num.* 23.

(3) Cum iis, qui ab Ecclesia exsecrati sunt, hoc est mortali, aut majori excommunicationi subjecti, civile quoque commercium semper interdictum fuisse constat; et id quidem sumptum videtur ex iis Pauli verbis *I. ad Corinth. V.* 4. *nunc scripsi vobis, ne commisceamini. Si quis, eum frater nominatur, sit scortator, aut alieni avidus, aut idololatra, aut convitiator, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi, inquam, ne edatis quidem.* Et iterum *ad Roman. XVI.* 17. *Precor, vos fratres, ut observetis dissidiorum et offendiculorum auctores, contra doctrinam, quam vos didicistis, et declinetis ab eis.* Et *II. ad Thesalonic. III.* 14. *Si quis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate, et ne commercium habete cum eo, ut erubescat.* Itemque ex illis Joannis II. 10. 11. *Si quis venit ad nos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei di-*

xeritis, qui enim dicit ei ave, communicat operibus ejus malignis. Secundum has regulas multis Ecclesiae legibus sancitum est, ut Christiani omnem aditum, sermonemque defugiant eorum, qui mortali excommunicatione tenentur, ne quid ex contagione incommodi accipiant. Canon 8. Apostolorum apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 1. *pag.* 443. *edit. Amstelaed.* vetat, ne quis etiam in domo privata cum excommunicato preces fundat. Concilium Toletanum I. *can.* 7. 15.16. 18. *tom.* 2. *concil. col.* 1472. *et seq. collect.* Labbaei, nec cibum, aut potum sumi, neque ullam prorsus societatem cum excommunicato haberi permittit. Eadem sententia est Concilii Carthaginensi IV. *can.* 73. *tom.* 2. *col.* 1443. *collect.* Labbaei, Arelatensis II. *can.* 8. *tom.* 5. *col.* 3. *ib.*, Concilii Venetici *can.* 3. *ib. col.* 8., Ilerdensis *can* 4. *tom.*5. *col.*725., Turonensis I. *can.* 8. *ib. col.* 76., Aurelianensis I. *can.* 3. *ib.col.* 544. Idem quoque docent antiqui Patres, atque scriptores, quos ne omnes percenseam, contentus ero testimoniis S. Irenaei *contr. haeres. lib.* 3. *cap.* 3. *opp. tom.* 1. *pag.* 175. *edit. Venet.* 1734. S. Epiphanii *haeres.* 30. *Ebionit. opp. tom.* 1. *pag.* 148. *edit. Coloniae* 1682.S.Basilii *epist.*61.*ad Athanas. opp.tom.*3 *pag.* 156. *edit. Paris.* 1730., S. Leonis M. *epist.* 32. *ad Faustum etc. opp. tom.* 1. *col.* 859. *edit. Ballerin. Venet.* 1753., S. Innocentii *epist. ad Carthag. Concilii Patres inter epistolas Augustini epist.* 181. *opp. August. tom.* 2. *col.* 638. *edit. Venet.* 1729. S. Ambrosii *epist.* 40. *ad Theodos.opp. tom.* 6. *p.* 134. *edit. Venet.* 1781. S. Augustini *contr. Episc. Parmenian. lib.* 3. *num.* 13. *col.* 64. *opp. tom.* 9. *edit. cit.*, S. Hilarii *in fragm. II oper. histor. num.* 8 *col.* 628. *tom.* 2. *edit. Veronae* 1730., Eusebii *histor. lib.* 3. *cap.* 28. *pag.* 123. *edit. Cantabrig.*, Synesii *epist.* 58. *pag.* 201. *edit. Paris.* 1633.

§. IV. Vetus Ecclesiae disciplina duplicem habuit excommunicationem, mortalem, et medicinalem (1). Haec pro levioribus criminibus, et in eos infligebatur, qui peccata sua agnoscebant, et poenitentiam, pacemque postulabant. Hujusmodi excommunicatio *αφορισμος*, hoc est *separatio* dicebatur, eaque duos gradus habebat. Alii enim a sola Eucharistiae participatione, et alii etiam a fidelium precibus excludebantur, ac tantum cum catechumenis preces fundere debebant (2). Horum neuter arcebatur ab Ecclesia; quae gravior erat majori excommunicationi affixa poena.

(1) Mortalem, et medicinalem excommunicationem apposite distinguit Augustinus *serm.* 351. *de poenit. opp. tom.* 5. *part.* 2. *col.* 1359. *edit. cit.* his verbis: *Nos vero a communione prohibere quemquam non possumus (quamvis haec prohibitio nondum mortalis sit, sed medicinalis) sed nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive saeculari, sive ecclesiastico judicio nominatum, atque convictum . . . Cujusmodi regulam etiam Paulus Apostolus in eadem ad Corinthios epistola insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus commemoratis criminibus, ecclesiastici judicii formam ad omnia similia ex quibusdam daret. Ait enim:* scripsi vobis in epistola non commisceri fornicariis etc. *Quibus verbis satis ostendit, non temere, aut quomodolibet, sed per judicium auferendos esse malos ab Ecclesiae communione, ut si per judicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne perverse malos quisque evitando, ab Ecclesia ipse discedens eos, quos fugere videtur, vinciat ad gehennam.* Locus hic Augustini duo in primis ostendit evidenter, alterum est, quod externum forum haberet Ecclesia, alterum autem, quod minor excommunicatio non solum in foro poenitentiae, sed etiam in foro externo infligeretur. Nam, inquit Augustinus, tum *mortalem*, tum *medicinalem* excommunicationem non esse irrogandam nisi adversus *sponte confessum*, *aut in aliquo sive saeculari, sive ecclesiastico judicio nominatum, atque convictum.* Quotusquisque ad forum poenitentiae referendam putet poenam inflictam adversus eum, qui *in saeculari, sive ecclesiastico judicio nominatus, atque convictus sit?* Magnus est etiam error illorum, qui medicinalem excommuuicationem cum publica poenitentia confundunt, quasi nullum inter unam atque alteram discrimen intercedat. Omnia quidem publica poenitentia erat medicinalis excommunicatio, quoniam utraque in poenae genere conveniebat; sed non omnis medicinalis excommunicatio erat publica poenitentia, aut eam necessario secumferebat. Patet id ex Concilio Eliberitano *can.* 14. cujus haec verba sunt: *Virgines, quae virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverint, duxerint, et tenuerint, eo quod solas nuptias violaverint, post annum sine poenitentia reconciliari debebunt.* Hae mulieres medicinali excommunicatione tenebantur, ideoque Eucharistiae participes esse non poterant; et tamen nullam publicam poenitentiam agere debebant, ut recte illum canonem interpretatur Albaspinaeus *pag.* 165. *edit. Neap.* 1770., sed *post annum sine poenitentia reconciliari debebant.*

(2) Theodoretus *epist.* 77. *ad Eulalium opp. tom.* 3. *pag.* 947. *edit. Paris.* 1642. *Arceantur*, inquit, *a participatione sacrorum mysteriorum, a cathecumenorum autem oratione non prohibeantur, neque Divinarum Scripturarum auditione, neque magistrorum auditione.* Eodem spectant Gregorius Thaumaturgus *epist. ca-*

non. cap. 5. *et* 8. *pag.* 40. *edit. Paris.* 1621., Basilius *epist. canon.* 1. *ad Amphiloch: cap.* 4. *opp. tom.* 3. *pag.* 271. *et* 272.*edit. Paris.* 1730., Concilium Ilerdense *can.* 4. *concil. tom.* 5.*col.*752. *collect.* Labbaei, et Eliberitanum *can.*21. *tom.*1.*col.*994., ex quibus vis, et ratio medicinalis excommunicationis intelligitur.

§. V. Erat etiam medicinalis, aut minoris excommunicationis loco illa unius Episcopi, aut Ecclesiae ab alio Episcopo, Ecclesiaque separatio, per quam fiebat, ut duo Episcopi inter se neque darent, neque acciperent literas formatas, neque alter alterius ab se separatae Ecclesiae filios ad communionem admitteret. Hujusmodi excommunicatio locum habebat, si aliqua Ecclesia, aut Episcopus aliam Ecclesiam in fidem, aut in disciplinam peccare intelligeret (1). Sed mutua haec excommunicatio, si Ecclesiae sibi invicem subjectae non essent, proprie ecclesiastica censura non erat, sed tantum erat divisio, et separatio communionis, quam una Ecclesia alteri, cui non subesset, denegare poterat.

(1) Ita S. Epiphanius, ut patet ex ejus *epist. ad Joan. Episc. Hierosol. opp. tom.* 2. *pag.* 312. *edit. Coloniae* 1682. Joannis Episcopi Hierosolymitani communionem rejecit, quod eum Origenis errores defendere intellexerat.

§. VI. Mortalis excommunicatio ferebatur in reos graviorum criminum, atque in illos, qui sui sceleris poenitentiam agere detrectabant. Haec in antiquis canonibus παντελὴς ἀφορισμός, hoc est *omnimoda separatio*, et *anathema*, nimirum *exsecratio* appellatur, quod esset maxima exsecratio, quae adversus homines componi poterat. Qui ita erant exsecrati, ab Ecclesia penitus ejiciebantur, ac non solum ab Eucharistia, sed etiam a fidelium precibus, atque ab audiendis Scripturis in ecclesiastico conventu excludebantur (1).

(1) Formulam hujus excommunicationis describit Synesius *epist.* 58. *pag.* 201. *edit. Paris.* 1633. Unde intelligimus, quod cum in aliquem lata erat mortalis excommunicatio, vicinae Ecclesiae, et interdum etiam omnes per totum orbem Ecclesiae ejus rei certiores fiebant per literas, ut omnes id ratum haberent, et excommunicatum ab omni communione repellerent, et exsecratum haberent, omnique aditu, et sermone prohiberent. Quae omnia, pluribus ex antiquitate collectis monumentis, fuse describit Binghamus *origin. eccl. lib.* 16. *cap.* 2. §. 8. *et seq. tom.* 7. *pag.* 84. *et seq. edit. Halae Magdeburg.* 1761.

§. VII. Nunc excommunicatio alia major, alia minor appellatur. Minor excommunicatio est, per quam aliquis a suscipiendis sacramentis, obtinendisque beneficiis arcetur, eamque contrahit qui cum homine majori excommunicationi subjecto extra crimen communicat; nam qui criminis particeps est, et ipse majori excommunicatione implicatur (1). Major excommunicatio est, quae hominem prorsus ejicit ab Ecclesia, atque a societate, et communione Christianorum. Haec excommunicatio proprio nomine anathema appellatur (2), cum in ea ferenda publicae, ac solemnes caeremoniae adhibentur, quae poenam augent non vi separationis, sed horrore solemnitatis, qua illa constituitur (3).

(1) *Cap.* 29. *et* 55. *de senten. excomm.*

(2) Anathema ab excommunicatione differt propter solemnitates, et caeremonias, quae in eo ferendo adhibentur, quaeque describuntur in *can.*106. *cap.*11.*quaest.*3.; reipsa utrumque unum, et idem est. Hinc olim excommunicationis, et anathematis vocabulum promiscue accipiebatur. Sed recentiori aetate anathema ab excommunicatione distingui coepit. Gratianus *can.*12. *caus.* 3. *quaest.* 4. refert Engeltrudam uxorem Bosonis *non solum excommunicatione, sed etiam anathemate crebro percussam* fuisse. Similiter anathema ab excommunicatione distinguitur in *can.* 41. *caus.* 11. *quaest.* 3., a Concilio Turonensi II. *can.* 24. apud Labbaeum *tom.* 6. *concil. col.* 546. *edit. Venet.*, et ab Adriano II. *epist.* 15., apud eumdem *tom.* 10. *col.*419. Pontificale Romanum

par. 3. *tit.* 17. §. 1. *pag.* 168. *edit. Catalani Romae* 1740., respectu habito ad solemnitates, quae anathema, et excommunicationem discriminant, tres excommunicationes numerat, minorem, majorem, et anathema. Illud hoc loco animadvertendum videtur, quod excommunicatio etiam inter poenas monachorum recensetur in regula S. Benedicti *cap.* 23. *et seq.* apud Holstenium *cod. regular. tom.* 1. *pag.* 124. *edit. August. Vindelic.* 1759., in regula S. Isidori *cap.* 16. *et* 17. *pag.* 195., in regula Magistri *cap.* 19. 23. 80. *pag.* 251. 254. 278. Erat autem haec excommunicatio interdum a *mensa*, interdum ab *oratorio*, illa pro levioribus, haec pro gravioribus culpis infligebatur. Confer regulam S Benedicti *loc. cit. cap.* 24. 25. 44. *pag.* 124., *et* 128. A mensa excommunicatum *sequestratum a mensa* appellat regula Magistri *loc. cit. cap.* 23. *pag.* 254.; nam qui hoc poenae genere tenebatur, cum reliquis Monachis ad mensam ire non poterat; uti excommunicatus ab oratorio repellebatur, in quo ceteri Monachi preces fundebant.

(3) In antiquis canonibus, atque in omnium damnatione haereticorum sane frequens est anathematis nomen. Concilium Gangrense singulos canones suos concludit his verbis *αναθεμα εστω anathema sit*, hoc est ab omni Ecclesiae communione sejunctus, et ab omnibus exsecratus habeatur, qui Concilii legibus non obtemperaverit. Iisdem pleraque Concilia verbis utuntur; id autem sumptum videtur ex ea Pauli formula *ad Galat. I. lib.* 8. *etiamsi nos, aut Angelus e coelo evangelizet vobis praeter id, quod vobis evangelizavimus, anathema sit.* Verum ipse Apostolus I. *ad Corinth. XVI.* 22. vocabulo *anathema* addit et alterum *maranatha*, quod et interdum veteres synodi praestiterunt. De hujus vocabuli *maranatha* significatione magna opinionum dissentio est. S. Joannes Chrysostomus *homil.* 44. *in I. ad Corinth. num.* 3. *opp. tom.* 10. *pag.* 410. *edit. Parisiens.* 1732. hoc vocabulum hebraeum esse dicit, et significare *Dominus noster venit.* Quod hebraeica voce Apostolum expressisse censet, tum ut *dispensationis Domini sermonem confirmaret, quod ex iis maxime composuerit semina resurrectionis*, tum ut eos pudore afficeret, quasi diceret: *communis omnium Dominus tantum dignatus est descendere; vos autem in iisdem estis, et perseveratis peccare.* S. Hieronymus *epist.* 26. *ad Marcellam num.* 4. *opp. tom.* 1. *col.* 131. *edit. Vallarsii Veronae* verbum *maranatha* magis syrum, quam hebraeum putat, eoque Apostolum Hebraeis perversitatem suam exprobrasse inquit, *ut sit sensus, si quis non amat Dominum Jesum, anathema sit: et illo completo deinceps inferatur, Dominus noster venit. Quod superfluum sit adversus eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet.* Eadem est sententia Hilarii Diaconi, cujus opera olim Ambrosii nomine circumferebantur, *in I. ad Corinth. XVI. vers.* 22. *in uppend. opp. S. Ambrosii tom.* 7. *pag.*

198. *edit. Venet.* 1781. S. Augustinus *maranatha* syrum vocabulum esse affirmat *epist.* 20 *num.* 15 *opp. tom.*2. *col.*964. *edit. cit.*, et significare *donec Dominus redeat.* Henricus Hammondus, pluresque alii recentiores Interpretes, uti patet ex Poli *Synops. critic. in I. ad Corinth. XVI.* 22., verbum hoc ita explicant, *Dominus veniet ad judicium*, quemadmodum Judas Apostolus ait: *ecce veniet Dominus cum sanctis millibus, ut ferat judicium adversus omnes, et redarguat quicumque ex iis sunt impii.* Atque id quidem simile esse statuunt gravissimae excommunicationi, qua Hebraei utebantur quamque *schammatha* appellabant. Inquiunt enim, ab Hebraeis tres excommunicationes adhibitas fuisse נדוי *Niddui*, חרם *Cherem*, et שמתא *Schammatha.* Postrema haec excommunicatio omnium gravissima erat, ac per eam reus criminis post omnia humana remedia cum exsecrationibus a reipublicae, et fidelium communione sine spe veniae ejiciebatur, et soli divino judicio relinquebatur. Memorat *anathema maranatha* Concilium Toletanum IV. *cap.*75. *tom.* 6. *conc. col.*1471. *collect.* Labbaei, eoque verbo hoc significari docet, ut *perditio in adventu Domini sit.* Cui simile est decretum Concilii Toletani XVI. *can.* 10. *tom.* 8. *conc. col.* 69. *ib.*, et *anathema maranatha* est etiam excommunicatio lata a Concilio Remensi anni 900. *tom.*11. *col.* 672. adversus eos, qui Fulconem Remensem Archiepiscopum rerum ecclesiae suae defensorem jussu Balduini Flandriae Comitis interfecerant. Late ea de re disputant Baronius *ad an.*57. *num.*173.*tom.*1.*pag.*475.*ed. Lucae*, Binghamus *orig. eccl. lib.*16.*cap.*2. §. 16.17.*tom.*7.*pag.*113. *et seq. edit. cit.* et Selvagius *antiq. Christian. lib.* 4. *cap.* 1. §. 8.

§. VIII. Est item excommunicatio vel latae, vel fèrendae sententiae. Haec a judice per sententiam irrogatur, illa autem nullam judicis sententiam postulat, sed a jure ipso infligitur, eique locus est *ipso facto*, nimirum statim ac aliquis crimen admisit, et canonis decreta violavit. Ex formulis, quae in Ecclesiae legibus usurpantur, facile intelligitur, quae ferendae, quae latae sententiae excommunicatio sit. Illa enim concepta est verbis, quae poenam infligendam ostendunt, qualia sunt *excommunicetur*, *segregetur*, vel *praecipimus sub poena excommunicationis*; haec autem ipsa verborum formula significat poenam solo ju-

ris ministerio constitutam, uti sunt verba *excommunicatus sit ipso jure*, *vel facto excommunicationem incurrat*. Formula haec excommunicationis, quam statim ipsa violatio legis infligit, non recentioris disciplinae, ut quidam putant, sed antiquissima in ecclesia est (1).

(1) Godescalcus Rosemundus Lovaniensis Theologus *confess. cap.* 20, e medio tolli vellet excommunicationes latae sententiae, et eas contra perpetuum usum totius ecclesiae perniciosas audacter praedicat, quem novi quidam e turba Ultrajectinorum Quesnelli asseclarum sequuntur. Suam vero sententiam tueri conatur potissimum auctoritate Gersonis, qui tamen *in tractat. de vita spiritual. anim. lect.* 4. *corollar.* 14. *opp. tom.* 3. *pag.* 49. *edit. Antuerp.* 1706. minime hoc genus excommunicationis improbat: tantum monet, excommunicationem latae sententiae hoc efficere, *ut absque processu alio judiciali, aut nova constitutione, possit judex statim, probato facto, vel confessato, ferre juris sententiam, et eamdem publicare: non sic ubi canones essent solum ferendae sententiae; quoniam monitiones, et processus secundum terminos juris praerequirerentur multiplices.* Quod quidem est consentaneum juris disciplinae, quae requirit sententiam, qua crimen declaretur; quoniam in foro externo nemo excommunicatione implicatus haberi potest, nisi primum constet, eum esse reum criminis, cui censura ipso jure adjuncta est. Verum in foro interno nulla requiritur judicis declaratio, sed qui crimen patravit, cui conjuncta censura est, statim coram Deo cui nota, et perspicua sunt omnia, excommunicatus efficitur. Suam enim contumaciam, et Ecclesiae contemptum satis aperte declarat, qui peccat in legem, a qua scit illico, et *ipso facto* constitutas esse censuras adversus illos, qui ei non obtemperant. Ita vere, et solide argumentatur Suarezius *de censur. disp.* 3. *sect.* 8. *num.* 3., et Gonzalezius *in cap.* 48. *de senten. excom. num.* 6. Omnium vero accuratissime ea de re disputat Theophilus Raynaudus *de monit. eccl. part.* 2. *cap.* 20. *opp. tom.* 14. *pag.* 514., quo quidem loco graviter, et egregie refutat Ayalam improbantem censuras latae sententiae, quod nullam canonicam admonitionem sequuntur, atque ostendit, admonitionis loco esse ipsam legem, quae omnibus objecta est, quaeque inflicta censurae poena aliquid fieri jubet, aut vetat. Van-Espenius *jur. eccl. univ. part.* 3. *tit.* 11. *cap.* 6. *num.* 19., Cavallarius *instit. canon. part.* 3. *cap.* 35. §. 7. aliique expresse quidem improbare non audent excommunicationem latae sententiae, sed eam recentiori aetate inventam fuisse, ac tantum XI. aut XII. Ecclesiae saeculo usur-

pari coepisse arbitrantur. Sed qui ita sentiunt, sese omnis antiquitatis plane rudes, et imperitos fateantur necesse est. Nam excommunicatio latae sententiae originem repetit ab ipso Apostolo, cujus haec verba sunt *ad Galathas I.* 8. *Si quis verbis evangelizaverit, praeterquam quod accepistis, anathema sit.* Ergo haereticus non hominis sententia, sed ipso facto anathema est, statim ac doctrinam tradit, quae Pauli doctrinae adversetur. Ipse Paulus *ad Titum III.* 10. *et* 11. post unam, et alteram correptionem scelestum devitari jubet, *sciens*, inquit, *quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.* Quem Pauli locum ita interpretatur Augustinus *in can.*29. *caus.* 24. *quaest.* 3., *quia subversus est hujusmodi, et peccat, et est a semetipso damnatus.* Haereticus, quem defugere oportet, quia *proprio judicio*, vel *a semetipso* damnatus est, nonne est haereticus, qui propter ipsum crimen, non propter hominis sententiam huic poenae subjicitur? S. Judas Apostolus *epist.canon.vers.*19. memorat haereticos, et scelestos, qui *segregant semetipsos*, *animales*, *spiritum non habentes.* Certe hi homines non per judicis sententiam, sed per crimen *semetipsos* segregant a fidelium communione, quae latae sententiae excommunicatio est. S. Justinus Martyr *in dialog. cum Tryphone Judaeo num.* 35.*pag.* 132. *edit. Paris.* 1742. de schismaticis, et haereticis inquit: *cum horum nemine communicamus*, *cum atheos*, *et impios esse, ac injustos*, *et exleges sciamus.* Cur Christiani cum schismaticis, et haereticis non communicabant? Propter ipsum crimen, quod ab iis admissum fuisse sciebant, non propter aliquam hominis sententiam, quae contra eos lata fuisset. Aetate Martyrum Christianos, qui a fide defecerant, *ipso facto* ab Ecclesiae unitate, et communione excidisse, ostendunt in primis tum S. Cypriani ad Clerum Romanum, et Antonianum, tum Cleri Romani ad eumdem Cyprianum literae, quae extant *pag.* 141. 206. 209. *opp. Cypriani edit.Amstelaed.* 1700. Concilium Eliberitanum *can.* 1.2.3. *tom.* 1. *conc. col.* 992. *coll.* Labbaei *edit. Venet.* eos, qui post Baptismum Idolis immolassent, *ipso facto* a fidelium communione rejicit. Sane adversus Christianos, qui Idolis sacrificium obtulissent, non propria confessione, non testibus, non probationibus, non sententia opus fuisse, sed eos *facto ipso* in excommunicationem incidisse, rectissime animadvertunt Cavaeus *prim. Christian. par.* 3. *cap.* 5., et Binghamus *orig. eccl. lib.*16. *cap.* 3. §. 10. *tom.* 7. *pag.* 163. *edit. cit.* Eadem est ratio Synodi Ancyranae *can.* 1. *et seq. tom.* 1. *col.* 1487., et eadem etiam Concilii Antiocheni, quod *can.* 1. *tom.* 2. *col.* 586. *ipso facto excommunicatos*, *et Ecclesia ejectos* statuit eos, qui contra Nicaeni Concilii decreta Pascha celebraverint; similiter propter idem facinus ipso facto alienos ab Ecclesia judicat Episcopos, Sacerdotes, Diaconos, eosque

deponit, atque camdem poenam ad eos quoque producit, *qui audent iis communicare post depositionem.* Synodus Gangrensis omnes canones, qui sunt viginti numero, conclusit verbis *anathema sit*, uti patet ex *tom.* 8. *conc. col.* 569., quibus quidem verbis excommunicatio ipso jure contra repugnantes constituta significatur. Similiter Synodus Turonensis I. *can.* 8. *Conc. tom.* 5. *col.* 76., et Venetica *can.* 3. *tom.* 5. *col.* 80. contra criminosos quosdam *ipso jure* excommunicationem ferunt; eamdemque excommunicationem memorat Concilium Constantinopolitanum S. Flaviani *act.* 2. *col.* 963. 966. 970. 971. *tom.* 4. *concil.* Synodus Toletana IV. *can.* 75. *concil. tom.* 6. *col.* 1471., contra rebelles, et regni proditores *ipso facto* anathema constituit his verbis: *qui contra hanc nostram definitionem praesumpserit, anathema maranatha, hoc est perditio in adventu Domini sit.* Sola *praesumptio contra synodi definitionem* satis est, ut quis *anathema maranatha* sit. Quid aliud latae sententiae excommunicatio est? Quid dicam de duodecim anathematismis a S. Cyrillo Alexandrino adversus Nestorium conscriptis, quos probarunt Ephesini, et Chalcedonensis Concilii Patres? Quid de testimonio Auctoris operis *de vita contemplativa*, quem alii fuisse putant Prosperum Aquitanicum, qui medio saeculo V. florebat, alii Julianum Pomerium, qui eodem saeculo vitae usura fruebatur? Is autem *lib.* 2. *cap.* 7. diserte tradit, ea aetate clericos grave aliquod crimen admittentes statim in foro conscientiae, et coram Deo in suspensionem incidisse, quam quidem excommunicationis speciem fuisse, recte animadvertunt Albaspinaeus *observ. lib.* 1. *cap.* 2., et Svicerus *thesaur. Eccles. tom.* 1. *pag.* 601.

§. IX. Jamvero mortalis, seu major excommunicatio hominem plane separat, atque distrahit ab Ecclesiae communione, ita ut non amplius ejus membrum, sed tamquam ethnicus, et publicanus habeatur. Itaque cadit omni jure, quod per baptismum acquisiverat, sacramentis, sacris officiis, ecclesiastica potestate, communibus suffragiis, atque omni fraternitatis jure privatur (1). Interim Ecclesia, seu christiani pro eo preces fundere possunt, ut redeat ab bonam mentem; quoniam hoc merum est officium misericordiae, nullam autem in sacris communionem inducit (2).

(1) Solebant Apostoli christianos excommunicatos tradere *satanae in interitum carnis*, uti patet *ex I. ad Corinth. V.* 5., *II. ad Corinth. XII.* 21., *I. ad Timoth. I.* 20. Hinc a viris doctis quaesitum est, quid per hanc hominis traditionem satanae intelligi debeat? Alii autem sunt, qui eam fuisse putant excommunicationem, quae hoc quoque nomine appellabatur, quaeque solum animum, non corpus afficiebat. Alii contra existimant, excommunicatos, ac satanae traditos non solum spiritualem poenam pertulisse, sed etiam corpore a satana fuisse vexatos. Atque haec quidem sententia est Joannis Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, et Augustini. Sed haec extraordinaria potestas fuit, quae Apostolis a Christo data est, quaeque post eorum mortem desiit. Fuse hanc controversiam expendit Binghamus *orig. eccl. lib.* 16. *cap.* 2. §. 15. *tom.* 7. *pag.* 106. *et seq. edit. cit.*

(2) S. Thomas *in* 4. *sentent. dist.* 11. *quaest.* 1. *art.* 4. Et merito a Leone X. *const. Exurge* 44. *tom.* 3. *par.* 3 *pag.* 487. *Bullar. Roman. ult. edit.* damnatus est error Lutheri *art.* 23. ajentis, quod *excommunicationes sunt tantum externae poenae, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiae orationibus.* S. Cyprianus *epist.* 62. *ad Pompon. col.* 244. *edit. Venet.* 1758. excommunicationem vocat *spiritualem gladium*, quo *superbi, et contumaces necantur, dum de Ecclesia ejciuntur. Neque enim vivere foris possunt, cum domus Dei una sit, et nemini salus esse, nisi in Ecclesia possit.* Confer etiam S. Augustinum *in Deuteron. lib.* 5. *quaest.* 39. *col.* 749. *opp. tom.* 3., *et in Evangel. Joan. tract.* 50. *num.* 11. *col.* 838. *tom.* 4. *edit: Venet.* 1756. S. Innocentium I. *epist.* 29. *ad Conc. Carthagin. num.* 8. apud Constantium *col.* 894.

§. X. Verum in nova disciplina magna ex parte mitigatus est rigor, per quem omnem plane cum excommunicatis societatem, et communionem defugere jubemur. Scilicet Martinus V., ut mala, et pericula removeret, quae vetita communicatio cum omnibus excommunicatis attulisset, sapienter constituit (1), ut eos tantum evitemus, in quos excommunicationis sententia *a judice publicata, vel denunciata specialiter, et expresse* est, itemque eos, qui palam in clericum sacrilegas manus injecerunt, quos etiam a judice non denunciatos devitare debemus. Hinc ortum

discrimen inter excommunicatos *vitandos*, *et tolleratos*; et inde illorum, non autem horum vetita communicatio est (2).

(1) Martinus V. P. *in extravag. ad evitanda*, quam integram describit S. Antoninus *in summa theolog. tit.* 25. *cap.* 3. *par.* 3. *col.* 1414. *edit. Veronae* 1740. Sunt qui hujus decreti veritatem in discrimen revocant, quoniam, ajunt, nulla ejus mentio est in actis Concilii Constantiensis, atque ejus veritas tantum nititur testimonio S. Antonini, aliorumque scriptorum, qui Antonini fidem sequuti sunt. Ita, praeter ceteros, Van-Espenius *jus eccl. par.* 3. *tit.* 11. *cap.* 5. §. 15. Sed, ut recte observat Benedictus XIV. *de synod.dioec. lib.* 12. *cap.* 5. *num.* 4., Antonini fides nutare non potest, quoniam ejus aetate decretum illud Martini V. in hominum manibus versabatur, et plures erant, qui illud in Constantiensi Concilio propositum quidem, sed rejectum, aut saltem ad quinquennium arctatum contendebant; contra quos ipse Antoninus ostendit, decretum Concilio fuisse probatum, eique vim perpetuam attributam, ac testem appellat Julianum Caesarinium tunc Auditorem Generalem Camerae Apostolicae, deinde Cardinalem, ea aetate insignem doctrina virum. Accedit, quod decreti veritatem ostendunt certa, et authentica documenta edita a Dumontio *cod.jur.gent.dipl.tom.*2. *par.*2. *pag.* 111., ab Hermanno Vander Hardt *tom.* 1. *Concilii Constantiensis pag.* 1055. *edit.* 1710., qui ex tribus Ms. Caesareae, et Brunsvincensis Bibl. Codicibus Concilio coaevis illa edidit, Senkebergero *recess. imper. tom.* 1. *pag.* 111. *et seq. edit. Francofurt.* 1747., et Hartzeim *tom.* 5. *conc. Germaniae pag.* 127. *et seq.*, *et pag.* 142. *et seq. edit. Coloniae* 1763. Haec autem monumenta in Germania reperta sunt, praesertim in civitate Magdeburgensi, aliisque uti Hartzheimius ostendit, neque sunt Bullae *sub plumbo*, sed capitula pacti conventi, sive concordati inter Martinum V., et Nationem Germanicam in Concilio Constantiensi an. 1413. firmata, cujus quidem concordati illud est caput VII. Haec autem concordata Romae servabantur in Cancellaria Cardinalis Joannis Episcopi Ostiensis, et Vice-Cancellarii, qui ex voluntate ipsius Martini praecipientis, *quod capitula praedicta*, *et quodlibet eorum dentur cuilibet ea habere volenti communiter*, *seu divisim in authentica forma sub sigillo D. Vice-Cancellarii cum subscriptione notarii*; *sic quod fidem faciant exhibita ubicumque*, ea distribuit. Revera eadem concordata eum illa forma, quam Martinus praescripserat, descripta extant apud Hartzheimium *loc. cit.* Hujus quoque decreti veritatem ostendunt Concilium Basileense *sess.* 20. *cap.* 2. *num.* 17. *conc. col.* 315. *collect.* Labbaei, Gallicanus conventus Bituri-

censis an. 1438. *num.* 36. apud Cabassutium, Concilium Lateranense V. *sess.* 11. §. *Statuimus insuper tom.* 19. *conc. col.* 958., in quibus ejusdem decreti mentio est; denique consensus omnium, a quibus illud ubique receptum est.

(2) Martini decretum perpetuum esse, atque ad universam Ecclesiam pertinere, duo sunt, quae invicte demonstrant. Primum educitur ex testimoniis, quae paulo ante descripsi, alterum ex totius Ecclesiae consuetudine, quae optima legum interpres est. Porro S. Antoninus *loc. cit.* testatur, sese a Juliano Caesarinio Cardinali intellexisse, decretum illud esse perpetuum; et Andreas Episcopus Posnaniensis cum anno 1423. Senis Concilii causa moraretur, Martinum ipsum rogavit, ut decretum suum prorogaret; sed ei responsum est a Cardinali Juliano, suam illam petitionem inutilem esse, quoniam Pontifex idem decretum perpetuum esse voluerat. Ac totius Ecclesiae consuetudinem pluribus allatis testimoniis confirmant Suarezius *de censur. disp.* 9. *sect.* 2. *num.* 5., Cardinalis Petra *ad const.* 18. *Innocent. IV. tom.* 3. *comment. ad constit. Apostolic.*, Cabassutius *notit. eccl. de concil. Basil. pag.* 534. *edit. Lugduni* 1580., Benedictus XIV. *de synod. dioecesan. lib.* 12. *cap.* 5. *num.* 4.

§. XI. Itaque cum haereticis, schismaticis, ceterisque similibus, qui expresse, ac speciatim excommunicati non sunt (1), vetita in re civili communicatio non est (2). Hi quidem devitandi sunt, sicuti demonstratum supra est, propter periculum, atque discrimen, in quod vocantur, qui ex eorum societate, et consortio iisdem infici erroribus possunt, quibus illi infecti sunt, non autem sunt devitandi propter excommunicationem, qua generatim haeretici, et schismatici obligantur. Itaque cum his hominibus caute, et prudenter, tamquam cum malis, agere debemus, memores omnium, quae de vetita eorum tolerantia sancita sunt; at si quis ob justam aliquam causam cum iis sermones conferat, aut etiam eorum templa curiosus ingrediatur, minime incidit in excommunicationem, quae adversus eos, qui cum excommunicato vitando communicant, est constituta.

(1) Sunt qui constitutionem Martini V ad haereticos, atque schismaticos pertinere inficiantur, et sunt qui huic constitutioni derogatum putant a Concilio Lateranensi V. *sess.* 11. §. *Statuimus*, a quo confirmatum est id, quod pridem a Basileensi Synodo *sess.* 20. §. 2. sancitum fuerat. Ita, praeter ceteros, sentiunt Sotus *in* 4. *dist.* 25. *quaest.* 1. *art.* 1. *et* 3., Bellarminus *de Roman. Pont. lib.* 2. *cap.* 30. §. *Neque valet opp. tom.* 1. *pag.* 344. *edit. Venet.* 1721., Turrecremata *sum. eccl. pot. lib.* 4. *par.* 2. *cap.* 20. Auctor libri *Traitè theologique, ou l'on demonstre, que les fideles ne peuvent communiquer en matiere de religion avec les ennemis declarez de la bul. Unigenitus*, Fagnanus *in cap.* 1. *num.* 53. *de schismat.* Sed Martini decretum loquitur universe de omnibus excommunicatis *cujuscumque sententiae, aut censurae ecclesiasticae ab homine, vel a jure*, ac tantum excipit nominatim illos, in quos sententia excommunicationis *a Judice publicata, vel denunciata specialiter, et expresse est*, quique palam in clericum sacrilegas manus injecerunt. Ergo si tantum certi excommunicati sunt excepti, non ceteri *cujuscumque sententiae, aut censurae ecclesiasticae ab homine, vel a iure*, quibus verbis etiam haereticos, et schismaticos comprehendi nemo inficiabitur, manifestum est, eos etiam, cum speciatim excommunicati non sunt, ad Martini decretum pertinere. Adde quod novum illud jus a Martino V constitutum est, ut devitarentur scandala, quae oriebantur ex consortio haereticorum, et schismaticorum, quorum magnus erat numerus, cum Constantiensis Synodus habita est. Illa autem Basileensis, et Lateranensis Concilii decreta, quibus jus a Martino inductum e medio sublatum fuisse videtur, minime observata monet Benedictus XIV. *de Synod. dioec. lib.* 6. *cap.* 5. *num.* 2. Confer etiam Suarezium *de fide disp.* 21. *sect.* 3. *num.* 2., Sanchezium *de praecept. decalog. lib.* 2. *cap.* 9. *num.* 3., Pirchinghium *Jus canon. lib.* 5. *tit.* 39. *sect.* 5. §. 1., Azorium *instit. moral. lib.* 8. *cap.* 11. Card. de Lugo *de virt. disp.* 22. *sect.* 1. *num.* 1., Card. Petram *ad constit. Apost. tom.* 3. *num.* 39. *pag.* 183., Amortum *theolog. moral. tom.* 1. *tract.* 3. *sect.* 2. Ballerinium *in not. ad S. Antoninum loc. et edit. cit. col.* 1414. *et seq.* At enim duae sunt ejusdem Martini constitutiones, altera *in eminenti*, quae extat apud Labbaeum *tom.* 16. *conc. col.* 768., et altera *inter cunctas*, quae ab eodem Labbaeo descripta est *loc. cit. col.* 756., et in his quidem constitutionibus omnis videtur cum haereticis vetita communicatio. Idem quoque a Martino V decretum est in Concilio Senensi an. 1423. apud Labbaeum *tom.* 17. *conc. col.* 99., atque a Paulo IV. *in const. cum ex Apostolatus* 27. *tom.* 4. *par.* 1. *pag.* 354. *Bull. Rom.* Verum recentiores hae constitutiones, quibus Martini V. constitutioni *ad evitanda* derogatum videtur nihil obstant, quoniam, ut testatur Benedictus XIV. *de Synod. dioec. lib.* 6. *cap.*

5. *num.* 2., eadem constitutio *in suo semper vigore permansit, non obstantibus subsequentibus constitutionibus etc.* Accedit quod duae illae ipsius Martini constitutiones *in eminenti*, et *inter cunctas* antiquiores sunt extravaganti *ad evitanda*, et ideo recentiori constitutione jus comprehensum antiquioribus, si forte obstat, e medio sublatum est. Quamquam si recte expendatur constitutio *in eminenti* Martini V., ea forte pertinet ad illos, qui haereticorum errorum participes fuerint, aut vetat communionem cum haereticis, qui uti tales denuntiati sunt apud judices, qui in eam rem inquirere jubentur. Eodem etiam decretum Concilii Senensis, et constitutio Pauli V. referri commode possunt. Mirum vero non est, quod in Martini constitutione *inter cunctas* haeretici in Ecclesiis catholicorum sepulturam habere prohibeantur; neque vero effici ex eo potest, quod ut catholici sepulturam, ita societatem, et communionem cum haereticis habere nequeant. Nam illa, quae catholicis permissa est, communicatio cum haereticis sine metu excommunicationis, commodum respicit, et utilitatem catholicorum, qui liberati sunt a metu, quo tenebantur, contrahendae excommunicationis, si cum haereticis ita, ut supra monui, communicarent. Verum sepultura ecclesiastica cedit in commodum haereticorum, atque in dedecus Ecclesiae; et ideo vetita haereticis ecclesiastica sepultura argumento esse non potest, quod etiam catholicis sub poena excommunicationis vetita sit cum haereticis communicatio. Comprehendam paucis. Constitutio *ad evitanda* hoc habet propositum, ut Catholici, qui communicant cum haereticis nominatim non excommunicatis, omnem abigant contrahendae excommunicationis metum. Cum hoc vero quid habet commune ecclesiastica sepultura, a qua haeretici repelluntur?

(2) Sunt, qui non tantum in humanis, sed etiam in divinis, et sacris catholicis cum haereticis communicationem permissam putant. Ego ea de re sententiam exponam sapientissimi Pontificis Benedicti XIV. *de Synod. dioces. lib.* 6. *cap.*5. *num.* 2. Ipse autem inquit: *quamvis per canonem Concilii Constantiensis, qui incipit.* Ad evitanda, *quique in suo semper vigore permansit, non obstantibus contrariis subsequentibus constitutionibus Concilii Basileensis, et Lateranensis, nonnihil relaxata fuerit disciplina in eo, quod pertinet ad conversandum, atque etiam in divinis communicandum cum haereticis, qui tolerantur . . . non idcirco tamen arbitrari debent catholici, fas sibi esse indistincte cum haereticis, quamvis non denunciatis in rebus sacris, et divinis communicare; siquidem Paulus V. post maturam rei discussionem neutiquam licere definivit catholicis regni Angliae haereticorum templa adire, ritibusque interesse, quos inibi exercent.* Tum ostendit, non deesse Theologos, qui alicujus culpae reos negant esse catholicos, qui cum haereticis, et schismaticis nominatim non de-

nunciatis in divinis communicant, atque ab iis etiam sacramenta percipiunt; modo id faciant ob gravissimam, aut necessariam causam, sacramenta administrentur ritu plane catholico ab haereticis, aut schismaticis valide ordinatis, communicatio in divinis neque ullum praebeat indicium, aut conjecturam faciat erroris a catholico homine approbati, neque scandalum, aut offensionem pariat. Monet tamen ipse Benedictus, primum quod huic sententiae quamplurimi adversantur; deinde quod etiamsi vera habeatur, tamen *cum omnes enumeratae circumstantiae simul, et conjunctim adesse debeant.... fere impossibile est*, quod catholici, qui se cum haereticis in sacris, divinisque commiscent, culpa vacare possint. Quare urbis Congregationes, inquit, *illicitam semper reputarunt communicationem, de qua est sermo, doctamque concinnarunt instructionem ad missionarios, ubi opus fuerit, transmittendam ubi rationes expenduntur, propter quas vix unquam accidere potest, ut in praxi sit innoxia catholicorum cum haereticis communicatio in divinis*. Confer etiam Giraldum *exposit. jur. Pontific. lib.* 5. *tit.* 39. *sect.* 926. *pag.* 761. *et seq.*, a quo sacrarum quoque urbis Congregationum ea de re declarationes describuntur. Si qui tamen catholicus haereticorum, aut schismaticorum templa ingrediatur, ut ea curiosus inspiciat, atque etiam sacris eruditionis causa intersit, non ut eorum sit particeps, aut quidquam approbet, quod catholicae veritati adversetur, is minime in sacris, atque divinis communicare dicitur, neque culpae reus haberi potest.

§. XII. Potestas ferendi excommunicationem a Christo data est Ecclesiae Praepositis, hoc est Episcopis, atque in primis Summo omnium capiti Romano Pontifici, in quos ipse contulit clavium potestatem (1). Hi suo jure (2) excommunicationis poena animadvertunt in Christianos, qui gravius deliquerunt, atque huic poenae subjecti sunt omnes, qui Ecclesiae potestati subsunt, sive divites, sive pauperes sint, sive alieno pareant, sive summo potiantur imperio (3). Nam hi quoque Ecclesiae legibus parere debent, quamquam eorum summa sit in re civili potestas: ipsis vero non licet aut censuras ferre, aut in earum justitiam inquirere (4), quoniam ea res tota tantum sacrae potestati commissa est.

(1) Cum Romano Pontifice, quem Christus constituit unitatis centrum, atque Ecclesiae fundamentum, convenire omnes debent, qui catholici haberi, ac revera esse volunt. Ex quo facile intelligitur, quae sit vis excommunicationis, quae a Summo Pontifice lata est. Nimirum cum ille, qui jus in omnes catholicos habet, aliquem excommunicatione, et anathemate plectit, eum non solum a sua, et Romanae particularis Ecclesiae communione sejungit, verum etiam ejicit, atque praecidit ab unitate, et communione totius Ecclesiae catholicae, quae ipsi tamquam capiti, et catholicae communionis centro adhaeret, ac jure Primatus adhaerere debet; nec fieri potest, ut quis ab eo praecisus non sit etiam praecisus ab ipsa Ecclesia, quae ex divina institutione cum ipso unitatis centro annexa, et conjuncta est. Hinc *jura communionis* ab unitate cum Sede Apostolica *dimanare* S. Ambrosius cum Aquilejensi Synodo docuit *epist.* 6. *opp. tom.* 3. *col.* 850. *edit. Venet.* 1751., et excommunicationes ab aliis Episcopis latae nullius momenti sunt, cum eos, qui ab aliquo etiam majorum Sedium Antistite excommunicati fuerunt, suae communionis participes, et *sibi inconvulse unitos Apostolica judicavit auctoritas*, ut inquit Vigilius P. *in constit.* apud Labbaeum *tom.* 5. *concil. col.* 1348. *edit. Venet.* Hinc merito S. Cyrillus Alexandrinus Episcopus, etsi Nestorii Constantinopolitani errorem, ac pertinaciam exploratam haberet, tamen ab ejus communione discedere noluit, nisi primum Caelestini Romani Pontificis sententiam audiret, apud Constantium *int. Caelest. epist.* 8. *col.* 1085.; ipse autem Caelestinus aliorum Episcoporum sententias haud metuendas dixit, si ab ipsis excommunicati, vel depositi in Apostolicae Sedis communione permaneant. Confer ejusdem Caelestini *epist.* 11. *num.* 3., *epist.* 12. *num.* 2. *epist.* 14. *num.* 7. apud Constantium *col.* 1106. 1111. 1146. Quare perperam ac nimio abreptus aestu Firmilianus *epist.* 75. *inter opp. S. Cypriani col.* 356. *edit. Venet.* 1758. schismatis accusat Stephanum Pontificem, qui plures Episcopos in controversia de baptismo haereticorum communione privasse credebatur, dum Stephanum his verbis alloquitur: *Excidisti enim te ipsum; noli te fallere; siquidem ille est vere schismaticus, qui se a communione Ecclesiasticae unitatis apostatam feceril.* Perperam, inquam; nam Summus Pontifex excommunicatione in aliquos animadvertens sese quodammodo ab illis quidem separat, sed cum eosdem praecidat a centro unitatis, quod sibi adhaeret ex divina institutione, non se, sed illos a communione ecclesiasticae unitatis, et ab Ecclesia amputat, atque secernit; et ideo recte S. Irenaeus, qui non eo, quo Firmilianus, aestu rapiebatur, plane intellexit fore, ut Asiani Episcopi ab Ecclesia praecisi, et amputati haberentur, si a Summo Pontifice propter controversiam de Paschate excommunicarentur, cum Victorem rogavit, *ne tam multas Ecclesias omnino propter*

traditionis ex antiqua consuetudine inter illos usurpata observationem, a corpore universae Ecclesiae poenitus amputaret, uti testatur Eusebius *histor. eccl. lib.* 5. *cap.* 24. *pag.* 213. *edit. Taurin.* 1746. Quod autem objicitur de viris quibusdam pietate praestantibus, qui floruerunt in schismatibus Meletii Antiocheni, et Acacii Constantinopolitani, quique Apostolicae Sedis communione caruerunt, egregie diluitur a Petro Ballerinio *de vi ac ration. Prim. Rom. Pontif. in append. ad* §.1.*cap.* 11.*pag.* 327.*seq. edit. Aug. Vindel.* 1770. At Febronius Romani Pontificis excommunicationes metuendas, atque eas ad jurisdictionem referendas, negat. Inquit enim, quod *antiqua ratio excommunicationis, ejusque jus non erant effectus jurisdictionis respectu excommunicati.* Nimirum sicuti olim communio concedebatur, cum quis etiam alienos subditos suae communionis participes faciebat, ita excommunicatio, quae communioni opponitur, nihil aliud erat, quam aliquem a sua communione repellere; Quod cum fieri posset etiam in eos, qui subditi non sunt, et in quos nulla propria jurisdictio est, hinc excommunicatio ad jurisdictionem haud pertinere videtur. Tunc videlicet proprie Episcopi jurisdictionem exercent, cum suos subditos excommunicatione plectunt, non item cum animadvertunt in eos, qui sibi subjecti non sunt. Ita argumentatur Febronius, qui Summo Pontifici subesse negat eos, qui aliis Episcopis subsunt; quod sane idem est ac tollere primatum jurisdictionis, quem Summum Pontificem in totam Ecclesiam habere, inter catholicos omnes constat. Sane si haec jurisdictio sese effundit in Ecclesiam universam: si quotquot in ea versantur Romano Pontifici subjiciuntur, si ipse Christi institutione praeest omnibus tum Episcopis, tum ovibus gregis dominici, manifestum est, quod cum ipse fert excommunicationem, non in alienos subditos, sed in eos, quos sibi vere, et proprie jure primatus subjectos habet, sententiam dicit. Itaque quemadmodum excommunicatio Episcopi in suos dioecesanos verus est actus jurisdictionis, quoniam in eos imperium, et potestatem habet, ita excommunicatio Romani Pontificis in omnes christianos verus, et proprius est jurisdictionis actus, quoniam ita fert indoles, et natura Primatus, ut omnes ei subjiciantur. Ex quo facile evertitur quod Febronius dicit de non metuendis Romanorum Pontificum excommunicationibus. Nam si Pontifex jurisdictionem in omnes christianos habet, omnes certe tenentur excommunicatione, quae ab eo lata est. Ineptissima est autem distinctio inter Papam, et Curiam Romanam, cum excommunicatio non a Curiae, sed a Summi Pontificis auctoritate vim habeat; eodemque habenda loco est altera distinctio inter Sedem Romanam, eique praesidentem Summum Pontificem, quam distinctionem late refutat Ballerinius *de*

vi ac ration. Primat. cap. 14. §. 5. *num.* 23. *seq. pag.* 241. *seq. edit. cit.*

(2) Quesnellus *in proposit.* 90., quam cum ceteris damnavit Clemens XI. *constit. Unigenitus* 187. *pag.* 340. *tom.* 10. *Bullar. Roman.*, *Ecclesia*, inquit, *auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores, de consensu saltem praesumpto, totius corporis.* Idem cum eo sentit Van-Espenius *de censur. cap.* 2. §. 1., eodemque recidit sententia Dupinii *de antiq. eccl. discip. diss.* 4. *cap.*1., Febronii *de statu eccl. cap.* 1. §. 6., ceterorum, qui damnatam Edmundi Richerii sententiam sequuntur, et clavium potestatem collectim membris Ecclesiae omnibus inesse arbitrantur, sed ejus usum, et exercitium ad Episcopos, et Sacerdotes pertinere. His vero praeivit Lutherus, qui in nefario opere, quod *captivitatem Babylonicam* inscripsit, *opp. tom.* 2. *pag.* 85. *edit. Wittemberg.* 1562. *omnes*, inquit, *sumus sacerdotes quotquot christiani sumus; sacerdotes vero quos vocamus, ministri sunt ex nobis electi, qui nostro nomine omnia faciant,et Sacerdotium aliud nihil est,quam ministerium... Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habet jus unius syllabae constituendae super Christianum hominem, nisi id fiat ejusdem consensu, et quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit.* At innumera sunt testimonia Patrum, qui uno omnium consensu docent, clavium, seu ligandi, solvendique potestatem Ecclesiae Pastoribus a Christo datam fuisse; illorum autem nemo omnino est, ut animadvertit Bossuetius *de l' Histoire des variations liv.* 15. *num.* 120. *et* 121., qui hanc potestatem cunctis Ecclesiae membris sive disjunctim, sive collectim traditam existimet. Id nosci potest ex Clemente Romano Petri adjutore *epist.*1. *ad Corinth.num.* 40.apud Constantium *epist. Roman. Pont. col.* 28., Ignatio *epist. ad Ephes. num.* 6.apud Cotelerium *PP. Apost. tom.*2.*pag.*13.*edit.Amstelaed.* 1724., Irenaeo, cujus ex *lib.* 3. *contr. haeres. cap.* 3. *seq.*descripsit, egregieque illustravit loca Renatus Massuetius *diss.* 3. *in oper. S. Irenaei art.* 3. *num.* 16. *seq. tom.* 2. *pag.* 103. *edit. Venet.*, Polycrate Ephesio, cujus ex epistola sententiam refert Eusebius *histor. lib.* 5. *cap.* 24. *pag.* 243. *edit. Cantab.*, Clemente Alexandrino *Paedagog. lib.* 1. *cap.* 6. *pag.* 120. *edit. Venet.* 1757., Origene *hom.* 22. *in num.* 4. *tom.* 2. *opp. edit. Maurin. Paris. et comment. in Matth. tract.* 12. *num.* 14. *tom.* 3. *pag.* 529., Saturnino Tolosatium Episcopo apud Ruinartium *act. martyr. num.* 1. *seq. pag.* 109. *seqq. edit. Veron.* 1731., Demetrio Alexandrino, Alexandro Hierosolymitano, Teoctisto Caesariensi, Babyla Antiocheno, Dionysio Alexandrino apud Eusebium *histor. lib.*6.*cap.*8. 10. 11. *pag.* 265. *seq. cap.* 27. *pag.* 292., *cap.* 34. *pag.* 298., *cap.* 44. *et* 46. *pag.* 316. *et* 319. *lib.* 7. *cap.* 5. *pag.* 323. *cap.*7.9.11.*pag.*327.329. 334., Cornelio Romano *epist. ad Cyprianum* apud Constantium

epist. Rom. Pont.col. 135. *seq.*Cypriano *epist.*3. *ad Rogatian. pag.* 172.*edit.Amstelaed.* 1700., Ambrosio *de poenit. lib.* 1.*cap.*2.*num.* 7.*pag.*253.*tom.* 5. *edit. Venet.* 1781, Athanasio *epist. ad Constant. in histor. Arianor. ad Monach. num.* 44. *opp. tom.*1.*pag.*293. *edit. Patavii* 1777., Gregorio Nazianzeno *orat.* 1.*pag.* 31. *edit. Coloniae* 1690. *orat.* 9. *pag.* 158. *et orat.* 17. *pag.* 271., Basilio *epist.* 42. *ad Chilonem num.* 4. *opp. tom.* 3. *part.* 1. *pag.* 128., *epist.* 69. *ad Athanas. num.* 1. *pag.* 161., *epist.* 161. *ad Amphiloch. num.* 2. *pag.* 250., *epist.* 289. *pag.* 427. *edit. Maurin. Paris.* 1730., Paciano *epist.* 1. *ad Sympronian. in Biblioth. PP. tom.* 4.*pag.*306. *et seq. edit. Lugdun.* 1677., Optato Milevitano *contr. Donatist. lib.* 2. *cap.* 4. *et seq. pag.* 35., *et lib.* 7. *cap.* 3. *pag.* 111. *et seq. edit. cit.*, Joanne Chrysostomo *de Sacerdot. lib.* 2. *num.* 2. *opp. tom.* 1. *pag.* 572. *edit. Montfancon. Paris.*, *et lib.* 3. *num.* 5.*pag.* 383. *homil.* 3. *ad pop. Antioch. num.* 2. *tom.* 2. *pag.* 38. Mitto ceteros Ecclesiae Patres, ut aliquem faciam scribendi modum, et mitto auctoritatem tot Conciliorum, quot usque ad hanc nostram aetatem numerantur, quae semper ab Episcopis habita sunt, et in quibus contra haereticos lata est excommunicatio, legesque ecclesiasticae ab Episcopis constitutae. Placet tamen adhuc pauca quaedam seligere ex innumeris, quae dari possent, Gallicanae Ecclesiae testimonia. Anno 1728. cum ex voluntate Ludovici XV. Christianissimi Regis Parisiis Episcopi 31. ad habenda comitia convenissent, de consultatione quadam sententiam rogati dixerunt, fundamenta impeti fidei nostrae, oppugnarique principia, quae nos ab haereticis discernunt, opinione eorum, qui spiritualem potestatem a Christo Ecclesiae datam residere defendunt in integra societate, ab eaque committi, credique Pastoribus usum, et exercitium hujus potestatis. Vide opusculum inscriptum *Representations justes, et respectueuses à Messieurs les Cardinaux, Archevèques, et Evèques assemblez extraordinairement à Paris par les ordres du Roy pour donner a sa Majestè leur avis, et jugement sur un ecrit imprimé, qui a pour titre consultation etc.* His autem Episcopis 31. praeiverant Antistites centum, qui anno 1720., et antea quadraginta, qui anno 1713., et 1714. Parisiis comitia celebrarant, quibus porro alii plus sexaginta adhaeserant. Horum autem doctrina fuit: *Il est vrai, que le pouvoir d'excommunier a été donné à l' Eglise en la personne des Premiers Pastèurs: et si la proposition n' alloit pas plus loin, elle seroit orthodoxe; mais il n'est pas vrai, que les Premiers Pasteurs le recoivent du corps de l' Eglise, c' est à dire des fideles. Le pouvoir d' excommunier fait partie des clefs, que Jesus-Christ meme donnà aux Apotres, immediatement, et dans leurs personnes aux Evéques, qui sont leurs successeurs.* Consule, *les* Conferences de Luçcn *tom.* 7. *conf.* 19. *quaest.* 1. *pag.* 299. L' instruction

Pastorale approuvèe par l' assemblèe de Messieurs les Cardinaux Archèveques etc. proposèe à Messieur les Prelats absens *in Process. verbal. Cleri an.* 1713. *et* 1714. *pag.* 111. *edit. an.* 1714, item le memoire presentè au Roy par l' Archevèque de Cambray l' an. 1734. et declarationes Regis 4. *Aug.* 1720., *et* 24. *Martii* 1730. *tom.* 12. *Actor. Cleri Gallic. pag.* 1642., *et* 1645. Alia bene multa Gallicanae Ecclesiae, quin etiam Ecclesiarum omnium, Patrumque ea de re testimonia habet Mamachius, qui totum hoc argumentum innumeris prope collectis monumentis solide, copioseque tractavit *epist.* 3. *ad Febron. per tot. lib.* 2. §. 1. *et seq. pag.* 27. *et seq.* Videndi sunt etiam ipse Mamachius *antiq. christian. tom.* 5. *pag.* 259. *et seq.* Petavius *de hierarch. eccl. lib.* 3. *cap.* 14. *et seq. tom.* 6. *pag.* 165. *seq. edit. Venet.* 1757., P. la Fontaine *constit. Unigenitus theol. prop.* 3. *col.* 1139., Nicolius *in lib. Les pretend. reformez convainc de sehisme*, Bossuetius *histor. variat. lib.* 15. *num.* 120. *et seq.*, Jo. Baptista Faure *diss. advers. Richeristas in thesaur. theolog. tom.* 12. *opp.* 4. *pag.* 263. *edit. Venet.* 1763. Ballerinius *de potest. eccl. Sum. Pont. et Conc. gener. cap.* 1. §. 1. *seq. pag.* 1. *seq. edit. Augustae Vindelic.* 1770., Veith peculiari libro, cui titulus *Richeri systema confut.*, Zaccaria *in Anti-Febron. tom.* 1. *cap.* 4. *diss.* 1. *et diss.* 3. *della forza obbligatoria della disciplina.*

(3) Magistratus, ac Principes ecclesiasticis censuris fuisse subjectos eodem modo, quo reliqui omnes subjiciebantur, late ostendit Binghamus *orig. eccl. lib.* 16. *cap.* 3. §. 5. *tom.* 7. *pag.* 130. *et seq. edit. cit.* Praecipua ejus rei testimonia sunt in Concilio Eliberitano *can.* 2. 3. 55. 56. *tom.* 1. *Conc. col.* 992. *et* 998. *collect.* Labbaei, in Concilio Valentino II. *tom.* 6. *col.* 669. Arelatensi I *can.* 7. *tom.* 1. *col.* 1451., apud Synesium *epist.* 58. *pag.* 201. *edit. Paris.* 1633., Basilium ad Athanas. *epist.* 61. *pag.* 155. *tom.* 3. *edit. Paris.* 1730., Ambrosium *epist.* 40. *num.* 17. *ad Theod. opp. tom.* 6. *pag.* 134. *edit. Venet.* 1781., Eusebium *hist. eccl. lib.* 6. *cap.* 34., ibique Valesium *in not. pag.* 298. *edit. Cantabr.* Jo. Chrysostomum in S. Babylam *contr. Julian. et gentil. num.* 6. *opp. tom.* 2. *pag.* 545. *edit. Montfauconii Paris.*, Paulinum *in vit. Ambrosii num.* 19. *opp. Ambrosii tom.* 7. *pag.* 6. *edit. cit.*, Theodoretum *histor. lib.* 5. *cap.* 18. *pag.* 1. *edit. Cantabrig.* Confer etiam Acta Cleri Gallicani *tom.* 12. *pag.* 10. *et pag.* 569. *seq. edit. Paris.* 1740. Henricus Hungariae Rex ab Innocentio III. P. petiit, atque impetravit, ut ejus consiliarii, et familiares, *nisi pro manifesta, et rationabili causa, et canonica monitione praemissa*, excommunicatione non afficerentur, sicuti patet ex ejus *epist.* 511. *lib.* 1. *tom.* 1. *pag.* 295. *edit. Balutii Paris.* 1682. Quin etiam Galliarum Regibus a Romanis Pontificibus concessum est, ut in terra Regia nemo sine speciali man-

dato Sedis Apostolicae excommunicationem, vel interdictum ferre posset, sicuti constat ex literis Philippi VI an. 1335. apud de Lauriere *tom.* 2. *ordinat. Reg. Franc. pag.* 103.

(4) Marsilius Patavinus *in defensor. pacis* saeculo XIV aliquem excommunicare, atque a divinis officiis arcere sine *fidelis Legislatoris*, hoc est sine Principis auctoritate nulli Episcopo, aut Sacerdoti, vel eorum collegio licere existimavit. Quotquot sunt Protestantes, qui vel Anglicano schismati adhaerent, vel Principi in sacra jus omne tribuunt, vel Ecclesiam collegium merum esse arbitrantur, et ceteri, qui ei cogentem potestatem adimunt, quique supra descripti sunt, Marsilii errorem sequuntur. Sed antea etiam Petrus de Corbaria Anti-Papa, aliique, quorum meminit Joannes XXII *in extravag. Dudum ad audientiam* apud S. Antoninum 4. 2. *theol. tit.* 11. *cap.* 7. §. 5. asseruerunt omnem jurisdictionem, quam Praelati habent majorem, quam alii, ab Imperatore procedere, quod est a Principe etiam jus excommunicationis repetere. Idem est error Valdensium, Wicleffi, Joannis Hussi, Lutheri, Calvini, Melanctonis. Van-Espenius *de censur. cap.* 2. §. 5., laici Principis in judicio censurarum auctoritatem tuetur. Anonymus auctor opusculi, cui titulus *la Chiesa, e la Repubblica dentro i loro limiti*, Principes jus habere contendit cognoscendi justitiam, aut injustitiam excommunicationis; idemque sentiunt Manettus, Continius, Auctor libri *Riflessioni sulla Bolla Coenae*, Pereira *Dottrina dell' antica Chiesa intorno la suprema potestà de' Re*. Antonius Genovesius *de jure et offic. cap.* 8. §. 38. *in externis actionibus, quo divina jura propagantur, et in republica administrantur, Sacerdotium imperio civili subjectum* putat. His praeiverunt Paulus Sarpius, Fevretus, Simon Vigorius, Dupinius, Giannonius, ceteri similes. Sed horum deliramenta late refutarunt M. Antonius Capellus Minorita *in lib. Bononiae edito an.* 1610. *advers. prael. primat. Reg. Angliae cap.* 13. *et seq.*, Altaserra *eccl. jurisdict. vindic. advers. Fevretum*, Bianchius *adversus Giannonium tom.* 4. *pag.* 608. *et seq.*, Duvalius *de supr. Pontif. in eccles. potest. in biblioth. Pontif.* Rocaberti *tom.* 3. *pag.* 405. *et seq.*, Franciscus Antonius de Simeonibus *de rom. Pontif. judiciar. potest. tom.* 2. *cap.* 21. de Marca in libello, quem an. 1646. Barcinonae edidit, atque iterum impressit Balutius in *prolegomenis* ad opus *de concord. Sacerdot. et Imper.*, Cardinalis Tencin Arch. Ebredunensis *mandement contre le mémoires des MM. les 40 Avocats de Paris. pour le Sieur Samson. pag.* 17., Auctor tractatus *de la jurisdiction. Ecclesiastique in tom.* 6. *auctor. Cleri Gallicani*. Archiepiscopus Parisiensis Beaumont *in celebr. instruction. an.* 1756. *De l' autorité de l' eglise*, Auctor operis *des deux puissances*, virique clarissimi Gerbertus *princ. theol. can. sect.* 1. *de jur. sacr. pag.* 22. *seq.*

et cap. 3. *sect.* 2. §. 83. *et seq. princ. theolog. exeg.*, Zaccaria *de discipl. diss.* 2. *et* 3., *et Anti-Febron. vindic. diss.* 12. *cap.* 1., Mamachius *ad Febron. epist.* 1. §. 19. *tom.* 1. *pag.* 301. *et seq.* Sane Christus non Principibus, sed solis Apostolis, atque in primis Petro tribuit excommunicandi potestatem, quae in potestate ligandi fundata est; eam ab uno Christo Paulus repetit; eaque semper Ecclesia usa est jure suo, neque ullae unquam in eo negocio partes laici Principis fuerunt. Sunt autem prope innumera testimonia Patrum, qui laicos Principes in res omnes ecclesiasticas imperium aliquod, et auctoritatem habere negant; atque hi, praeter ceteros, sunt Athanasius *histor. Arianor. ad monach. num.* 11. *pag.* 277. *num.* 14. *et* 15. *pag.* 278. *num.* 17. *pag.* 279. *num.* 33. *pag.* 287. *num.* 52. *pag.* 297. *opp. tom.* 1. *edit. Putavii* 1777., Osius Cordubensis apud Athanasium *ib. num.* 44. *pag.* 292. Lucifer Calaritanus *lib.* 1. *pro Athanas. pag.* 61. *edit. Venet.* 1778., Hilarius Pictaviensis *lib.* 1. *ad Constant. num.* 1. *tom.* 1. *col.* 535. *edit. Veronae* 1730., Liberius P. apud Athanasium *histor. Arian. num.* 36. *pag.* 288., et apud Constantium *epist. Rom. Pontif. col.* 431. *et seq.*, Basilius M. *epist.* 225. *pag.* 344. *tom.* 3. *edit. Paris.* 1730., Gregorius Nazianzenus *orat.* 17. *opp. tom.* 1. *pag.* 271. *edit. Coloniae* 1690., Gregorius Nyssenus *opp. tom.* 3. *pag.* 306. *edit. Paris. an.* 1639., Ambrosius *epist.* 20. *num.* 19 *pag.* 48. *et epist.* 21. *ad Valentinian. pag.* 52. *opp. tom.* 6. *edit. Venet.* 1781., *et serm. contr. Auxent. num.* 5. *pag.* 56. *et num.* 30. *et seq. pag.* 62., *et num.* 36. *pag.* 63. *tom.* 6., Martinus Turonensis apud Sulpitium Severum *lib.* 2. *histor. eccles. pag.* 348. *tom.* 6. *biblioth. PP. edit. Lugdun.* 1677., Hieronymus *in Isaiam cap.* 17. *vers.* 10. *opp. tom.* 4. *col.* 725. *edit. Vallarsii Veron.*, *et epist.* 14. *ad Eliodor. num.* 8. *col.* 33. *tom.* 1., Joannes Chrysostomus *hom.* 3. *ad Pop. Antiochen. pag.* 38. *tom.* 2. *opp. edit. Paris.* 1718. *et lib.* 3. *de Sacerd. cap.* 14. *pag.* 390. *tom.* 1., *et epist. ad Episc. et Presbyteros detrusos in carcer. tom.* 3. *pag.* 526., *et epist. ad Innoc. I. P. pag.* 5. 7. *tom. eod.*, Optatus Milevitanus *de schism. donatist. num.* 13. *pag.* 14. *edit. Antuerp.* 1702., Augustinus *epist.* 43. *ad Glorium et Eleusium num.* 20. *col.* 97. *opp. tom.* 2. *edit. Maurin. Venet.* 1729., Isidorus Pelusiotes *lib.* 3. *epist.* 249. *pag.* 239. *edit. Venet.* 1745., Gelasius P. *epist. ad Anastas. Imp.* apud Labbaeum *tom.* 5. *conc. col.* 308., Felix III. P. *epist. ad Zenonem Imp.* apud eumdem *ib. col.* 147., Joannes Damascenus *de imag. or.* 2. §. 16. *opp. tom.* 1. *pag.* 339. *edit. Le-Quienii Paris.* 1712. Idem quoque agnoverunt ac diserte confessi sunt pii Imperatores Constantinus post habitum Concilium Arelatense, (vide Augustinum *cit. epist* 43.) Theodosius *epist. ad Synod. Ephes. an.* 431. *par.* 1. *can.* 35. *ejusd. conc.* apud Labbaeum *tom.* 3. *conc. col.* 990. *edit. cit.*, et Valentinianus apud Sozo-

menum *histor.lib.* 6. *cap.* 7. *pag.* 227. *edit.Cantabrig.* et Ambrosium *epist.* 21.*ad Valentinian. opp. tom.* 6. *pag.* 52. *edit. Venet.* 1781., Vide etiam Concilium Tridentinum *sess.* 25. *cap.* 3. *de reform.*

§. XIII. Excommunicatio tantum fertur in Christianos, quoniam ex Ecclesia expelli non possunt infideles, qui jam extra Ecclesiam sunt (1), et vero fertur a legitima potestate in eos, qui sibi subjecti sunt. Quare excommunicatio Episcopi illos afficit (2), qui in ejus dioecesi sunt; excommunicatio Summi Pontificis omnes obstringit, quotquot Ecclesiae in orbe Christianos subsunt, quoniam ejus potestas, et jurisdictio complectitur Ecclesiam universam. Parere autem excommunicationi, etiam injuste, quae tamen a legitima potestate lata sit, Christiani omnes debent (3); quoniam subjectorum est obedire legibus, quae a Praepositis feruntur, neque ipsis de earum justitia agere judicium licet.

(1) *Quid mihi de his, qui foris sunt, judicare?* Inquit Apostolus I. *ad Corinth. V.* 12.

(2) Ad Episcopos, qui sunt Apostolorum successores, pertinet jus excommunicandi. Praeclare S. Thomas *in* 4. *sentent. dist.* 18. *quaest.* 2. *art.* 2. *quaestiunc.* 1. *In foro conscientiae*, inquit, *causa agitur inter hominem, et Deum; in foro autem exterioris judicii causa agitur hominis ad hominem, et ideo absolutio, vel ligatio, quae unum hominem obligat quoad Deum, tantum pertinet ad forum poenitentiae. Sed illa, quae hominem obligat in comparatione ad alios homines, ad forum publicum exterioris judicii pertinet; et quia per excommunicationem homo a communione fidelium separatur, ideo excommunicatio ad forum exterius pertinet, et illi solum possunt excommunicare, qui habent jurisdictionem in foro judiciali, et propter hoc soli Episcopi propria auctoritate, majores Praelati possunt excommunicare, non Presbyteri Parochiales.* Hinc *in can.* 1.*caus.* 16. *quaest.* 2. excommunicatio *mucro Episcopi* appellatur. Paulus Mengonius dissertatione Florentiae edita an. 1732. *de eminentiori Parochorum dignitate supra Canonicos* nixus Decretali Alexandri III. *in cap.* 3.

de offic. judic. ordin. demonstrare conatur, etiam Parochos ordinariam in foro externo jurisdictionem habere, eosque idcirco ferre excommnnicationem posse. Sed cum refutavit Joan. Dominicus Larius alia dissertatione Pisis edita ann. 1733. Revera Parochos ea potestate carere, inter omnes constat, idque, praeter ceteros, late ostendit Gonzalez *in cit. cap.* 3. *num.* 2. Illa autem Alexandri constitutio, qua Mengonius nititur, pertinet ad Parochum, qui non ordinario, sed extraordinario jure, videlicet ex peculiari privilegio, aut ex praescripta consuetudine, vel ex alio simili jure excommucationem inflixerat.

(3) S. Gregorius M. *hom.* 26. *in Evang. S. Joan. num.* 6. *opp. tom.* 1. *col.* 1556. *edit. Paris.* 1705. *Id autem*, inquit, *qui sub manu Pastoris est, ligari timeat vel juste, vel injuste; nec Pastoris sui judicium temere reprehendat, ne etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidae reprehensionis superbia, culpa, quae non erat, fiat.* Confer etiam S. Augustinum *de baptismo contr. donutist. lib.* 1. *cap.* 17. *opp. tom.* 9. *col* 93. *edit. Venet.* 1733., Nicolaum I. P. *ad Episc. et Cleric. Patriarch. Constantinop. epist.* 10. *num.* 6. apud Labbaenm *tom.* 9. *concil. col.* 1381., et Concilium Quintilineburgense an. 1085. *can.* 1. apud eumdem *tom.* 12. *col.* 631. Id vero est intelligendum de excommunicatione, quae evidenter injusta non sit. Nam excommnnicatione, quam injustam esse manifesto constat, neque in interno, neque in externo foro aliquem obstringi, fere omnes sentiunt, ut ostendit Fagnanus *in cap.* 11. *de solut. num.* 10. *et seq.* Sed Quesnellus *prop.* 91. 92. 93. generatim statuit, omnem injustam excommunicationem non esse metuendam, quoniam per eam ab Ecclesia non eximus, sed potius est imitari S. Paulum: et Jesus sanat vulnera, quae praeceps Primorum Pastorum festinatio infligit, sine ipsius mandato. Petrus de Marca *concord. Sacerd et imp. lib.* 1. *cap.* 3. § 6. *et* 7. crimina ecclesiastica, ac saecularia distinguit, et pro his postremis nonnisi injuste, et illegitime censuras infligi posse contendit. Doctrinam hanc, quam pridem Jo. Parisiensis, Gersonius et quidam alii tradiderant, arripuit Giannonius a Bianchio notatus, et arripuit etiam Pereira in libro *Dottrina della Chiesa etc.* Continius Auctor libri *Riflessioni sulla bolla Coenae* excommnnicationem tantum propter haeresim, morumque doctrinam ferri posse asseverat, planeque despicit censuras, quae propter disciplinam in causis temporalibus, aut mixtis infliguntur. In idem fere recidit sententia Febronii *cap.* 9. §. 7. *num.* 8. *de stat. Eccl.* et Auctoris libri *la chiesa e la repubblica dentro i loro limiti pag* 127. Adversus hos omnes copiose, accurateque scripserunt Paulus a Lugduno *Anti-Exapl. prop.* 91. *et seq. tom.* 2., Viva *thes. Quesnell. prop. cit.* Fontana *const. Unigenitus theolog. prop. tom.* 3. *et* 4. *cit. prop*, Languetius *prem. avertissem. aux appellan. an.* 1718. *num.* 15., Bianchius in Giannonium *tom.* 2.

lib. 6. §. 3. *num.* 5. *pag.* 411., Zaccaria *diss.* 3. *della forza obbligatoria della disciplina pag.* 279., *et Anti-Febron. tom.*3. *diss.*3. *cap.* 2. Videndae sunt etiam les conferences de Luçon *conf.* 19. *quaest.* 3. *pag.* 333. *et seq. tom.* 7. Sane Christus, qui *Ecclesiam non audierit, tamquam ethnicum, et publicanum* haberi voluit; et hoc quidem loco habere potestatem etiam Ecclesiam constituendi disciplinam, inter Catholicos omnes constat. Paulus I. *ad Corinth. V.*5. excommunicavit incestum Corinthium propter publicum scandalum, quod ad disciplinam pertinet. Sunt autem prope innumera ex antiquitate ecclesiastica monumenta excommunicationum, quae propter disciplinam in rebus temporalibus, aut mixtis inflictae sunt. Seligam S. Leonem M. *epist.* 4. *tom.* 1. *col.* 616. *edit. Ballerin. Venet.*, cujus haec verba sunt. *Hoc itaque admonitio nostra denuntiat, quod si quis fratrum contra haec constituta venire tentaverit, et prohibita fuerit ausus admittere, a suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostrae futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinae.* Patres Concilii Arelatensis an. 314. contra Donatistas habiti *can.* 7. *tom.* 1. *concil. col.* 1451. *collect.* Labbaei: *de praesidibus*, inquiunt, *qui fideles ad Praesidatum prosiliunt, placuit, ut cum promoti fuerint, literas accipiant ecclesiasticas communicatorias, ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab Episcopo ejusdem loci cura de illis agatur, et cum ceperint contra disciplinam agere, tum demum a communione excludantur.* Similiter adversus eos qui violarent disciplinam in rebus temporalibus, aut mixtis, statuta est excommunicatio a Concilio Carthaginensi IV. *can.* 95. *tom.* 2. *Concil. col.* 1444. *collect. ejusd.*, a Concilio Aurelianensi III. *can.* 22. *et* 23 *tom.*5. *col.* 1280., a Concilio Arvernensi an. 535. *can.*15. *tom* 5. *col.* 952., Matisconensi II. anni 585. *can.* 5. *tom.* 6. *col.* 675., a Concilio Trullano seu Quini-Sexto *can.* 69. 71. 74. 96. *tom.* 7. *col.* 1379. *et seq.*, Constantinopolitano IV. Oecumenico *can.* 17. *tom.* 10. *col.* 644. *edit. Venet.*

§. XIV. Quando autem excommunicatio gravissima est inter poenas ecclesiasticas, nonnisi ob grande crimen irrogari debet; cum nihil pejus Christiano homini possit accidere, quam ab Ecclesia separari, eique interdici sacris, atque aditu, congressuque orthodoxorum. Hinc cum ferenda est excommunicatio, primum expendere oportet genus criminis, ut noscatur, num illud tam gravi poena sit dignum (1); deinde monendus est cri-

minosus, ut se corrigat, atque a pravo instituto removeatur (2). Quae monitio bis, ac tertio repetitur, eaque *competens*, et *canonica* appellatur (3), quoniam ex ea satis constat, criminosum in peccatis obfirmato animo haerere.

(1) *Can.* 41. 42. 43. *caus.* 11. *quaest.* 3. Vide etiam Augustinum *de fid. et oper. cap.* 19. *et* 26. *opp. tom.* 11. *col.* 550. *et* 558. *edit. Venet.* 1767., et S. Leonem M. *epist.* 10. *cap.* 8. *opp. tom.* 1. *col.* 640. *edit Ballerin. Venet.* 1753.

(2) Concilium Tridentinum *sess.* 25. *cap.*3. *de reform.*, *can.* 42. *caus.*111. *quaest.* 3.

(3) *Cap.* 48. *de sent. excomm.*, *cap.* 5. *eod. in* 6.

§. XV. Synodus Lugdunensis, quae habita est Gregorio X. Pontifice, judicibus sive tres admonitiones, sive unam pro omnibus adhibere permisit; verum una haec admonitio instar omnium est, nam aliquot dierum intervalla sunt observanda, antequam sententia feratur, nisi aliud necessitas fieri jubeat (1). Tridentina Synodus (2), ut coerceret arbitrium judicum, qui etiam non admonitos excommunicabant, duas saltem monitiones emittendas statuit, antequam ea poena irrogetur.

(1) *Cap.* 9. *eod. in* 6.

(2) Conc. Trid. *loc. cit.*

§. XVI. Excommunicatus a suo Episcopo ab alio absolvi nequit (1), excepto Summo Pontifice, qui ab aliis inflictam excommunicationem ex ampla, quam habet in tota Ecclesia, jurisdictione removere potest (2). Lata vero ab una Ecclesia excommunicationis sententia in aliis quoque servanda est (3). Nam ea poena territorio non circumscribitur, sed criminosum sequitur, quocumque

ipse venerit (4); ac praeterea mutuum foedus, et conjunctio Ecclesiarum ita postulat, ut ab aliis quoque Ecclesiis ratae firmae habeantur poenae, quas una Ecclesia in sontes constituit. Hinc mos inolevit, ut Ecclesiae per literas encyclicas certiores facerent ceteras Ecclesias de iis, quos communione prohibuerant (5); neque alia nunc disciplina est (6).

(1) *Can.* 2. *caus.* 11. *quaest.* 3., Concilium Carthaginense II. *cap.* 7. apud Labbaeum *tom.* 2. *conc. col.* 192. *edit. Venet.*, Lugdunense II. *can.* 4. *tom.* 6. *col.* 530., Ivo Carnotensis *epist.* 76. *opp. par.* 2. *pag.* 38. *edit. Paris.* 1647. Vide Fagnanum *in cap.* 12. *de poeniten. et remiss. num.* 80.

(2) Confer S. Leonem M. *epist.* 32. *opp. tom.* 1. *col.* 859. *et seq. edit. Ballerin. Venet.* 1753. Mitto reliqua exempla, quorum ecclesiasticae historiae plenae sunt.

(3) *Cap.* 1. *de tregua, et pace.* Consule praeterea Canones Apostolorum 10. et 25. apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 1. *pag.* 443. *et* 446. *edit. Amstelaed.*, Concilium Eliberitanum *can.* 53. *tom.* 1. *conc. collect.* Labbaei *col.* 998., Arelatense I. *can* 16. *ib. col.* 1452., Nicaenum *can.* 5. *tom.* 2. *ib. col.* 63., Antiochenum *can.* 6. *eod. tom.* 2. *col.* 587. *ib.*, Sardicense *can.* 13. *eod. tom.* 2. *col.* 687., Cesaraugustanum *can.* 5. *tom.* 2. *col.* 1196., Milevitanum *can.* 18. *tom.* 3. *col.* 384.

(4) Adi-sis Fagnanum *in cap.* 1. *de tregua et pace num.* 6. *et* 7.

(5) *Can.* 20. *caus.* 11. *quaest.* 3. Vide etiam S. Cyprianum *epist.* 59. *col.* 56. *ad Cornelium pag.* 259. *edit. Amstelaed.* 1700., S. Augustinum *epist.* 235. *al.* 74. *ad Deuterium opp. tom.* 2. *col.* 848. *edit. cit.*, Socratem *histor. tom.* 1. *cap.* 6. *pag.* 10. *edit. Cantabrig.*, Concilium Toletanum I. *can.* 11. *tom.* 2. *concil. col.* 1472. *collect. cit.*

(6) Consule Pontificale Romanum *tit.* 17. *par.* 3. §. 12. *pag.* 181. *edit. Catalani Romae.*

TITULUS XIX.

DE INTERDICTO.

§. I.

Interdictum est censura, qua quibusdam locis, aut personis divinis officiis, Sacramentis, atque usu ecclesiasticae sepulturae interdicitur. Est autem vel locale, quod locum ipsum afficit, ita ut eo quidem loco abstinere se quisquis debeat a divinis officiis, a Sacramentis, ab usu Ecclesiasticae sepulturae, non item cum non amplius in eo loco versatur; vel personale, quod personam attingit, et quocunque eat persona, eamdem sequitur; vel mixtum, quod et locum, et personam comprehendit.

§. II. Est item tum locale, tum personale interdictum vel generale, vel particulare. Locale interdictum generale est, quod ad integram nationem, regnum, provinciam, civitatem, dioecesim, particulare, quod ad unam tantum Ecclesiam pertinet. De utroque hoc interdicto notandum est, quod interdicta civitate, etiam *suburbia, et continentia aedificia*, interdicta Ecclesia, etiam *Capellae, et Cemeterium Ecclesiae contigua* interdicta censentur (1).

(1) *Cap. 10. et 17. de senten. excomm. in 6.*

§. III. Personale interdictum generale fertur vel in totum clerum, quo nomine reliquus populus minime continetur, vel in populum, et hoc quidem interdicti genus non comprehendit clerum, nisi aliud cautum nominatim sit (1). Particulare autem personale interdictum certos obstringit homines nominatim expressos, ceteros non obstringit. Generalium interdictorum non recens, ut quidam putant (2), ratio, institutioque est. Nam antiquissima aetate interdicto quandoque subjecta constat universa collegia, et civitates, et provincias, et regna ipsa ob atrox aliquod Regum, et Magistratuum facinus, ut populus interdicti taedio victus suo luctu, et querelis principem ad officium revocaret (3).

(1) *Cap.* 16. *de senten. excom. in* 6.

(2) Rousselius *lib.* 8. *Pontif. jurisd. cap.* 1. *num.* 31. nondum constare inquit, quoniam tempore generalis interdicti usus invaluerit. Morinus *lib.* 2. *exerc. cap. ult.* a saeculo X. ejus initium repetit; eademque est sententia Van-Espenii *jus eccles. univers. par.* 3. *tit.* 11. *cap.* 9. §. 19., Claudius Fleuryus *instit. canonic. par.* 3. *cap.* 21. §. 2., primum generalis interdicti exemplum se deprehendisse inquit saeculo VI, sed tamen generales excommunicationes, et interdicta tantum post S. Gregorium VII invaluisse. Binghamus *orig. eccles. lib.* 16. *cap.* 3. §. 7. *pag.* 156. *et seq. tom.* 7. *edit. cit.* multis exagitat generalia interdicta. Neque alia est sententia Cavallarii *inst. canonic. par.* 3. *cap.* 36. §. 4. *et* 5. Continius Auctor *delle riflessioni sulla Bolla Coenae pag.* 18. interdictum vocat *Nuovo metodo di scomuniche, che per mille anni era stato ignoto nella Chiesa.* Ante hos Apostata M. Antonius de Dominis *de republ. lib.* 5. *cap.* 9. *num.* 38., et Paulus Sarpius *in tract.* 7. *theolog. Venet.*, et peculiari opere *dell'interdetto* multa contra generale praesertim, ac locale interdictum scripserunt. Graviter tamen, ac solide contra hostes interdicti disserunt Bellarminius *risposta al trattato dei sette teologi di Venezia sopra l'interdetto di N. S. P. Paolo V*, Rutilius Benzonius *de justit. Pontific. interdict.*, Baronius *paraenaes. ad republ. Venet.*, Fagnanus *de justit. et validit. censur. Pauli V.* Videndi sunt etiam Auctor operis *Conférences Ecclesiastiques d'Angers pour*

l' année 1772. *tom.* 1. *pag.* 324., et Zaccaria *diss.* 3. *della forza obbligatoria della disciplina num.* 37.

(3) Generalia interdicti satis clarum exemplum est in canone 29. Apostolorum apud Cotelerium PP. *Apostolic. tom.* 1. *pag.* 447. *edit. cit.*, cujus haec verba sunt: *Si quis ordinatus Episcopus administrationem, et curam populi sibi traditam non susceperit, hic sit segregatus. . . . . Sin vero profectus Episcopus non recipiatur, sed propter populi malitiam, ipse quidem sit Episcopus*, clerus *vero civitatis segregetur, quia ejusmodi populi contumacis non fuerunt correptores*. Habes hic generale interdictum in totum clerum constitutum. Etiam Basilius *epist.* 270. *opp. tom.* 3. *pag.* 417. *edit. Paris.* 1730. integrum pagum, quod raptorem cum rapta puella susceperat, neque eam restituerat, interdicto subjecit. Generalis quoque interdicti exempla sunt apud S. Gregorium Turonensem *histor. Francor. lib.* 8. *cap.* 31. *col.* 404. *edit. Paris.* 1699., et in Concilio Agatensi an. 506., cujus decretum extat *in cap.* 2. *de purgat. canonic.*, ubi *populus banno christianitatis constrictus* memoratur. Nam *bannus christianitatis* eo loco est interdictum, quod in *can.* 6. Synodi Confluentinae dicitur *bannus Dei*, et in Concilio Tiburiensi *can.* 8. *bannus Episcopalis.* Confer Gonzalezium *in cit. cap.* 2., et Cironium *observat. jur. canon. lib.* 1. *cap.* 16. Recentiori aetate generalia interdicta occurrunt in constitutionibus Synodalibus Gualterii Archiepiscopi Senonensis, quae editae sunt an. 828. ubi interdictum comprehenditur his verbis *antiquum statutum Concilii provincialis renovantes*, Harduinus *tom.* 6. *Conc. par.* 1. *col.* 560., item apud Muratorium *Annali d' Italia an.* 872. *tom.* 5. *par.* 1. *pag.* 135. *edit. Romae* 1752., qui narrat Hadrianum II. P. Neapolitanam Civitatem interdicto obnoxiam fecisse; apud Hincmarum Remensem *epist.* 30. 31. 32. *opp. tom.* 1. *pag.* 591. *et seq. edit. Paris.* 1645., qui interdictum memorat initio saeculi IX ab Hincmaro Laudunensi latum adversus Ecclesiam suam; apud Nicolaum II *epist.* 3. *in hist. Franc. Duchesnii tom.* 4. *pag.* 1199. *edit. Paris.* 1641., in Concilio Lemovicensi II *sess.* 2. *tom.* 11. *Conc. collect.* Labbaei *col.* 1244. *edit. Venet.*, apud Ivonem Carnotensem *epist.* 50. 121. *et* 264. *opp. tom.* 2. *pag.* 23. 54. 113. *edit. Paris.* 1647., apud S. Gregorium VII *lib.* 1. *epist.* 81., *et lib.* 2. *epist.* 5. *tom.* 12. *Conc. ejusd. collect.* Labbaei *col.* 294. *et* 302., apud Alexandrum III *in cap.* 11. *de s[illegible]al., et in cap.* 22. *de offic. et potest. jud. deleg.*, in Cronico [illegible]uriniacensi *lib.* 3., apud eumdem Duchesnium *histor. Franc. tom.* 4. *pag.* 387. Qui minus probant generalia interdicta, laudant S. Augustinum *epist.* 150. *ad Auxilium opp. tom.* 3. *col.* 878. *edit. cit.*, qui reprehendit Auxilium juvenem Episcopum, quod inconsulto, ob Classicani peccatum, totam ejus domum anathemati subjecerat.

Sunt autem haec Augustini verba : *audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes quemquam cum domo sua anathematizasse peccantium. Sed forte si essent interrogati, reperirentur idoneam reddere inde rationem. Ego autem, quoniam si quis ex me quaerat, utrum recte fiat, quid ei respondeam, non invenio; numquam hoc facere ausus sum de quorumdam facinoribus unanimiter adversus Ecclesiam perpetratis, nisi gravissime commoverer. . . . Quomodo vel Deo, vel hominibus justam possumus reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno spirituali supplicio puniamus.* Quibus quidem verbis non negat Augustinus, quandoque *magni nominis* Episcopos ob crimen patris familias totam ejus domum anathemati subjecisse, idque eos fecisse justis de causis, adeout *idoneam* reddere sui facti rationem possent; quamquam ipse numquam eorum exempla sequutus fuerit. Ergo ex hoc Augustini testimonio manifestum est, ea aetate generalia interdicta adhiberi, et vero justis de causis ab egregiis Episcopis adhiberi consuevisse. Damnat deinceps ipse Augustinus abusum generalis anathematis, quo parvulis etiam domus excommunicatae baptismus, aliisque innocentibus sacra mysteria cum aeternae salutis periculo adimebantur; sed non item damnat minores censuras, et interdicta sacrorum, quamquam generalia, cum nimirum publica ratio ea postularet ad contaminatae domus, aut gentis flagitia coercenda, vel spes ad meliorem frugem revocandi principes familiarum peccantes productis poenis ad filios, et subditos, sive ii criminis essent participes, sive flagitio implicati non essent. Sane quae Augustinus dicit, ad generalis tantum anathematis abusum pertinent. Species quaedam generalis interdicti continetur in *canon.* 8. *caus.* 17. *quaest.* 4., quem canonem Gratianus tribuit Augustino *epist.* 187. *ad Bonifac.* Verum haec epistola Augustini revera non est, eamque idcirco post Erasmum, et Lovanienses Theologos repudiarunt PP. Maurini, atque inter spuria Augustini opera descripserunt *in append. epist.* 6. *tom.* 16. *opp. col.* 137. *edit. Venet.* 1768. At enim per generale interdictum etiam qui criminis rei non sunt, poenam perferre coguntur. Principio novum, atque insolens non est, quod pro alicujus crimine tota familia puniatur, quod multis ex Sacris Literis petitis exemplis ostendit Gratianus initio *quaest.* 3. *caus.* 24., et *in lib.* 5. *cod. ad leg. Jul. majest.* etiam filii pro patris scelere poena afficiuntur. Con[illegible] etiam Herodotum *lib.* 3. *cap.* 118. 119. *pag.* 208. *edit. Londini* [illegible]9., Q. Curtium *histor. Alex. M. lib.* 6. *cap.* 11. *num.* 20. *pag.* 411., *et lib.* 8. *cap.* 6. *num.* 28. *pag.* 558. *edit. Lugduni Batav.* 1658., Justinum *lib.* 10. *cap.* 2. *pag.* 169. *edit. Amstelaed.* 1669., Ammianum Marcellinum *lib.* 23. *cap.* 6. *pag.* 296. *edit. Lugdun. Batav.* 1693. Producitur autem pro crimine ejus, qui familiae aut societati praeest, poena etiam ad totam familiam, ac so-

cietatem, ut ille hujus saltem amore, ac pietate motus, aut victus querelis sese a scelere facilius abstineat, aut redeat ad bonam mentem, cum crimen perpetravit. Atque hoc quidem generale interdictum extremi remedii loco est, et quasi cogente necessitate emittitur, cum scilicet personale interdictum prorsus inutile fore prospicitur, aut experiundo deprehensum est. Ita necessitas, quae hoc extremum remedium adhiberi jubet, injustitiae notam absterget. Accedit, quod si per generale interdictum etiam insontes poenae subjiciuntur, eam quidem perferunt tamquam membra societatis, in quam merito poena constituitur. Fac duas esse respublicas, quarum altera sese alteri res quasdam, quibus ea caret, daturam promiserit, modo ipsa certa servet pacta, quae mutuo conventa sunt. Negligunt haec pacta ii, qui reipublicae sunt praepositi; quare altera respublica nihil praestat eorum, quae servatis pactis praestare debuisset. Magnum exinde capiunt detrimentum non solum reipublicae Praefecti, qui paeta contempserunt, sed etiam ceteri, qui eadem republica continentur, quoniam carent rebus, quibus omnino indigent: et hi quidem quamquam nulla propria culpa teneantur, poenam tamen perferunt propter culpam Praefectorum suorum. Quis jure reprehendat rempublicam, quae alteri non dedit res necessarias, quas tantum servatis pactis dare debuisset? Omne vitium est Praefectorum, qui pactis defuerunt, quod omnes eorum reipublicae subjecti, quamquam insontes, damnum capiunt; sed nullum est vitium alterius reipublicae, a qua spretis, contemptisque pactis nihil dandum est. Simili modo inter ecclesiasticam, civilemque rempublicam pactum conventum videtur, ut altera alteri praebeat sacramenta, et cetera ad aeternam salutem necessaria, modo haec sacros ministros alat, Ecclesiae legibus obediat, cetera absolvat, quae ad aeternam salutem consequendam ab Ecclesia necessaria judicantur. Si ii, qui praesunt civili reipublicae, eamque repraesentant, Ecclesiam contemnunt, neque mutuis pactis obtemperant, reprehendendam putabimus Ecclesiam, quod negat civili reipublicae ea, quae tantum sub certis pactis danda sunt, praesertim cum id faciat Ecclesia, ut populi salutem curet? Adde denique, quod ut generale interdictum minus laedat innocuos, provisum est, ut pueri, atque ad vitae exitum properantes ea habeant, quae ad aeternam salutem necessaria sunt.

§. IV. Generale interdictum, ne asperius videretur, quod omnes nullo discrimine comprehendat, Romani Pontifices certis cohibere legibus, et emollire studuerunt. Ergo non tantum parvulorum baptismus, et morientium poenitentia ge-

nerali interdicto excepta est (1), sed etiam data facultas, ut interdicti tempore divinum verbum populo nuncietur, et pueris baptizatis Confirmatio tribuatur (2). Similiter concessum est viaticum decedentibus, et ecclesiastica sepultura clericis, qui interdictum servarunt, et poenitentia ad sacra bella profecturis, crucisque signum recipientibus, et aliis peregrinis, quamquam integra valetudine uterentur (3).

(1) *Cap.* 12. *de sponsal. et matrim.*
(2) *Cap.* 43. *de sentent. excom.*
(3) *Cap.* 11. *de poeniten. et remiss.* Confer etiam Benedictum XIV. *const. Quoniam* 86. §. 5. *tom.* 1. *ejus Bullar. pag.* 174. *edit. Rom. seu Venet.* 1754.

§. V. Praeterea Gregorius IX. permisit, ut in unaquaque hebdomada privata Missa celebraretur, exclusis tamen excommunicatis, atque interdictis, campanisque silentibus, et clausis januis, ac submissa voce, atque ut conficeretur corpus Domini, quod decedentibus in poenitentia conceditur (1). Denique Bonifacius VIII. magis etiam temperavit, atque lenivit generale interdictum, lata lege, qua sancitum est, ut sanis omnibus, modo excommunicati non sint, poenitentia tribuatur; ut in cunctis ecclesiis, et monasteriis in loco interdicto sitis, modo ipsa speciatim interdicta non sint, neque ullam interdicto causam dederint, Missa quotidie celebretur, aliaque divina officia peragantur, submissa tamen voce, portis clausis, non pulsatis campanis, et exclusis interdictis: ut in festis Natalis Christi, Paschae, Pentecostes, Assumptionis Mariae Virginis (quibus Martinus V (2) festum corporis Christi, ejusque octavam addidit) solemniter divina officia celebrentur, exclusis ex-

communicatis, et admissis interdictis, modo ii, qui sua culpa causam interdicto dederunt, ad altare non appropinquent (3).

(1) *Cap.* 57. *de senten. excommunic.*

(2) Martinus V. *const. Ineffabile* 23. *pag.* 461. *tom.* 3. *part.* 2. *Bullar. Roman.*

(3) *Cap.* 24. *de senten. excommunic. in* 6. Clemens autem VIII *const. Sacrae* apud Giraldum *exposit. jur. Pontific. part.* 1. *lib.* 5 *tit.* 38. *sect.* 911. *pag.* 745. Fratribus Minoribus S. Francisci etiam diebus festis Ss. Francisci, Bonaventurae, Antonii Patavini, Ludovici, Bernardini, Clarae, Elisabeth, ac Martyrum ejusdem Ordinis, Didaci, et Portiunculae Missam solemniter celebrare permisit.

§. VI. Interdictum nonnisi ob gravem culpam est ferendum (1), neque comprehendit Episcopos, aliosque superiores Praelatos, quamquam generale sit, nisi expressa eorum mentio facta fuerit (2). Emissum autem ab Episcopo interdictum etiam a Regularibus observandum est (3).

(1) Confer Benedictum XIV. *de sinod. dioeces. lib.* 10. *cap.* 1. *num.* 3.

(2) *Cap.* 4. *de sentent. excommunicat. in* 6.

(3) Conc. Trid. *sess.* 25. *cap.* 12. *de regul.*

§. VII. Violantes interdictum gravis criminis rei sunt, quoniam Ecclesiae auctoritatem contemnunt. Clerici, qui scienter in loco interdicto divina officia celebraverint, irregulares fiunt, eaque irregularitas tantum a Summo Pontifice tolli potest (1). Item qui interdictos in loco sacro sepeliunt, excommunicationem contrahunt, cujus absolutio Episcopo reservata est (2). Excommunicantur quoque Regulares, etiam exempti, qui generale, aut locale interdictum a Summo Pontifice, vel ab Episcopo inflictum non servaverint (3).

TITULUS XX.

DE SUSPENSIONE.

§. I.

Suspensionis vocabulo intelligimus illud censurae genus, quo clericis ob proprium delictum ecclesiasticae potestatis, et jurisdictionis usus interdicitur. Ex quo noscitur discrimen, quod inter suspensionem, aliasque censuras intercedit. Nam hae pertinent ad omnes fideles, illa autem tantum adversus clericos constituitur, quoniam eorum tantum est propria ecclesiastica potestas, et jurisdictio. Etiam excommunicatio aliquem privat ecclesiastica potestate, verum id facit propter communionem cum reliquis fidelibus, a qua excommunicatus repellitur; at suspensio adimit potestatem, quae cum officio, et beneficio conjuncta est. Distat etiam ab interdicto suspensio, quod per illud clerici prohibentur usu rerum sacrarum, sed ea ratione, quod hae fidelibus omnibus communes sunt; at vero suspensis earum usus interdicitur, quod ab officio, aut beneficio dependent.

§. II. Triplex suspensio est, nimirum ab officio, a beneficio, atque ab utroque simul. Suspensio ab officio clericum exercere vetat universa ecclesiastica officia, quae vel ab ordine, vel a jurisdictione pendent, modo sint vera officia ec-

clesiastica ; non enim suspensi ab iis repelluntur, quae etiam laicis sunt communia, uti sunt ingressus in ecclesiam, publicae preces, sacramenta. Suspensio a beneficio clericum excludit a percipiendis beneficii fructibus, atque aliis, quae ab eo pendent, non tamen ab officio repellit; quoniam angustior in odiosis significatio, et interpretatio est (1). Denique suspensio a beneficio simul, et officio facit, ut clericus beneficii fructibus carere debeat, et simul ecclesiastica munera exercere prohibeatur (2).

(1) Quaestio tamen est, num suspensio ab officio secum ferat etiam suspensionem a beneficio, quod propter officium datur. Plerique id negant, quia si suspensus ab officio etiam a beneficio suspensus haberetur, frustra in jure suspensiones modo ab officio, modo a beneficio infligerentur.

(2) Suspensionis poena antiquissima in Ecclesia est, eaque a Patribus *abstinendi, interdicendi*, aut *prohibendi* vocabulis significatur. Confer S. Cyprianum *epist.* 4. *ad Pompon.*, *et epist.* 34. *ad presbyt. et diacon. pag.* 174. *et* 217. *edit. Amstelaed.* 1700. S. Ambrosium *serm.* 3. *in psalm.* 118. *num.* 24. *opp. tom.* 3. *pag.* 244. *edit. Venet.* 1781., Concilium Eliberitanum *can.* 50. *tom.* 1. *conc. col.* 998. *collect.* Labbaei, Carthaginense IV. *can.* 68. *ib. tom.* 2. *col.* 1444., et vide etiam Beveregium *in can.* 11. *Apostol.* apud Cotelerium PP. *Apostol. tom.* 1. *pag.* 465. *edit. cit.*, item Concilium Ancyranum *in can.* 32. *dist.* 50. Quin etiam vetus est distinctio suspensionis a jure percipiendi reditus ecclesiasticos, et a jure ecclesiastica officia exercendi. S. Cyprianus *cit. epist.* 34. *ad presbyt. pag.* 218. de quibusdam inferioribus clericis, qui deliquissent, inquit: *interim se a divisione mensurna tantum contineant, non quasi a ministerio ecclesiastico privati esse videantur.* Quibus verbis hi clerici tantum a reditibus ecclesiasticis, non item ab ecclesiastico officio excluduntur. Similiter S. Gregorius Turonensis *histor. lib.* 8. *cap.* 20. *col.* 392. *edit. Paris.* 1699. narrat., Ursicium Cadurcensem Episcopum ab Episcopali ordine fuisse suspensum, sed ei tamen relictam Ecclesiae rerum administrationem. Synodus autem Aurelianensis I. *in can.* 14. *dist.* 81. universam suspensionem ob graviora crimina irrogatam nominatim expressit.

§. III. Generalis suspensio tum officium, tum beneficium complectitur, quique ea poena affectus

est eorum, quae ad alterutrum pertinent, quidquam agere, aut attingere prohibetur. Sed interdum aliquis tantum pro parte suspenditur, et is quidem ea, quibus ei interdictum est, gerere nequit, non item reliqua; veluti si quis prohibitus sit confessiones excipere, is recte exercet cetera, quae suspensionis poena comprehensa non sunt. Suspensio haec *partialis* dicitur, cui *plena*, seu *generalis* opponitur. Est item suspensio perpetua, ac temporaria; illa clericum perpetuo, salva tamen dignitate, a sacris officiis excludit, haec tantum ad certum tempus, ultra quod poena non profertur. Quaevis autem suspensio, sicuti excommunicatio, vel latae, vel ferendae sententiae est, quarum altera juris auctoritate ipso facto, altera judicis sententia irrogatur.

§. IV. Nulla suspensio sine causa ferenda est, quamquam ea non ita gravem requirat culpam, qualem excommunicatio, atque interdictum postulant (1). Quae causa exprimenda est in scriptis, in quibus suspensio infligitur (2); verum in suspensionibus latae sententiae lex ipsa judicis instar est (3). Est autem a Praelato ferenda suspensio tantum in suos subditos, atque ab uno Episcopo suspensus tamquam suspensus ab omnibus habendus est, donec legitime a proprio Episcopo absolvatur.

(1) Clericos ob culpas non ita graves suspensos fuisse, constat ex Concilio Epaonensi *can.* 4. *tom.* 5. *concil.* 712. *collect.* Labbaei.

(2) *Cap.* 1 *de sentent. excommunic. in* 6. Id vero locum habet, quando suspensio adhibita judiciali methodo infligitur. Non enim prohibetur Episcopus ob causas sibi notas, quae in foro externo ex actis judiciariis minime patent, suspensionem infligere: et vero clerici, qui huic Episcopi mandato non obtemperant, irregulares evadunt. Quod quidem consentaneum est Tridentini Concilii

legibus *in cap.* 1. *sess.* 13. *de reform.* Consule Benedictum XIV *de Synod. dioeces. lib.* 12. *cap.* 8. *num.* 3. 4. 5.

(3) Suspensionum latae sententiae plura in jure exempla sunt. Huc enim spectant *cap.* 3. *de usur. cap.* 3. *de clandestin. despons. cap.* 7. §. *ult. cap.* 25. *cap.* 43. *et* 44. *de elect. cap.* 14. *de vit. et honest. cleric.*, Concilium Tridentinum *cap.* 1. *et* 6. *sess.* 24. *de reform. matrim.*, aliaque similia.

§. V. Indicta ad certum tempus suspensio, eo elapso, expirat ipso jure, neque opus habet hominis sententia, a qua removeatur. Sed suspensio, quae nullo definito tempore inflicta est, relaxari debet ab eo, qui eamdem inflixit; relaxatur autem, si suspensus resipuerit.

§. VI. Nunquam autem suspensio, quamquam nullo certo tempore obstricta sit, spem veniae, ac restitutionis excludit; in eoque differt a depositione, quae perpetuam, ac sine ulla spe veniae, exercitii, atque usus ordinum privationem inducit. Accedit, quod clerici sacris officiis, aut ecclesiasticis stipendiis suspensi dignitatem, et beneficium non amittunt, sed tantum privantur fructibus beneficii, aliisque inde pendentibus, suique ordinis, ac dignitatis munera exercere prohibentur. Verum depositio non solum clericum ab omni munere ordinis, ac beneficii repellit, sed eum etiam officio, et beneficio omnino privat, titulumque aufert, ita ut ad illud sine nova collatione redire nequeat.

§. VII. Clericus suspensus, si quo interim fungatur munere, unde prohibitus est, irregularis efficitur (1). Nullam tamen irregularitatem contrahit, si quid gerat eorum, quae ab ordine necessario non pendent, et id porro gerat non ex officio clericali, sed tamquam laicus quilibet, uti sunt quaedam minorum ordinum munera, quae

in Ecclesiis ex recepta consuetudine etiam a laicis exerceantur (2).

(1) *Cap.* 1. *de senten. et rejudic. in* 6.
(2) Consule Fagnanum *in cap.* 2. *num.* 15. *et seq. de cleric. excommunic. ministran.*

TITULUS XXI.

DE ABSOLUTIONE A CENSURIS.

I. Absolutio a censuris quid? II. Quotuplex? III. et IV. Quis censuras tollat? V. Absolutio *ad cautelam.* VI. Absolutio *ad reincidentiam.* VII. Censurae in mortuos, earumque relaxatio.

§. I.

Semel inflicta censura per absolutionem, aut relaxationem tollenda est, ut quis potestatem, gradum, locumque recuperet, unde dejectus fuit. Est autem absolutio a censuris, quae in antiquis monumentis, *pax*, *relaxatio*, *venia*, *communio* appellatur, relaxatio poenae, sive vinculi, quae praescripta ab Ecclesia forma conceditur. Danda est haec venia, seu relaxatio non facile, et imprudenter, sed cum ejus, qui pridem deliquerat, comperta emendatio est (1).

(1) *Can.* 33. *caus.* 23. *quaest.* 4.

§. II. Et quoniam duplex est Ecclesiae forum, interius, et exterius, ac censurae in utroque irrogantur, duplex item est absolutio, alte-

municationem contrahunt (3). Sed et in iis, quae Summo Pontifici reservata sunt, suam interdum Episcopus potestatem exercet. Nam ipse suos subditos absolvit a casibus occultis Pontifici reservatis (4), tollitque censuras etiam Papae reservatas, quibus obstricti sunt ii, qui Romanum iter suscipere nequeunt, quales sunt mulieres, senes, valetudinarii (5).

(1) Confer Giraldum *exposit. Jur. Pontif. par. 1. lib. 5. tit. 39. sect. 94. pag. 772.*
(2) Concilium Tridentinum *sect. 14. de Sacram. poenit. cap. 7.*
(3) *Cap. 22. de senten. excommunic. in 6.*
(4) Conciluim Tridentinum *sess. 24. cap. 6. de reform.*
(5) *Cap. 13. de sent. excommunic.*

§. V. Praeter absolutionem a censuris, quae post emendationem, aut finitam causam iis conceditur, qui crimen admiserunt, est etiam absolutio *ad cautelam*, quae datur ad majorem cautionem, ut omnis, quae forte esse potest, dubitationis causa removeatur. Ea porro adhibetur in omnibus rescriptis, bullisque Apostolicis, ne quid impedimento sit, quominus concessa gratia vim, et exitum habeat, itemque a Sacerdotibus, qui sacramentum poenitentiae administrant, sacramentali absolutioni praemittitur, ne propter censuram a jure illatam, et ignotam inutilis absolutio sit. Denique locus est generatim absolutioni ad cautelam, cum incertum est, num quis censuram contraxerit, aut cum de vi illatae censurae dubitatur (1).

(1) *Cap. 40. de sent. excommunic.*

§. VI. Est et absolutio *ad reincidentiam*, quae datur ad certum tempus, aut ad certum actum,

ita ut tempore elapso, aut actu peracto ita absolutus iterum censura implicetur. Quae absolutio dari solet cum certa lege, videlicet ut laedens intra definitum tempus laeso satisfaciat, aut certa pietatis opera suscipiat, cui legi satisfaciendum est constituto tempore, quo elapso censura reviviscit, et qui legi non satisfecit, cum nulla justa causa impediretur, rursus in censuram incidit.

§. VII. Nec tantum vivis excommunicatis, sed etiam post eorum obitum saepe ab Ecclesia censuras relaxatas fuisse constat. Nimirum si quis moriens ante impetratam pacem certa dedisset poenitentiae, aut emendationis argumenta, vel eo mortuo appareret, injustas esse censuras in eum latas, ab Ecclesia censurae ipsae removebantur, ut omnibus constaret, eum in Catholica communione decessisse. Dabatur olim haec absolutio facto ipso, quia defuncti nomen vel sacris dyptichis restituebatur, vel ejus nomine factae oblationes ab Ecclesia accipiebantur, atque ita ipse catholicae communioni restitutus habebatur (1). Sed nunc ii, qui morientes censuris solvi non potuerunt, atque ab Ecclesia eo beneficio digni judicantur, certa presum, ac verborum formula absolvuntur (2).

(1) Ita Theodoretus *histor. lib.5. cap.35. pag.235. edit. Cantabrig.* narrat, Alexandrum Antiochenum sacris dyptichis restituisse S. Joannis Chrysostomi nomen, quod in illis plures annos ommissum fuerat. Sunt et alia absolutionis a censuris post obitum concessae exempla apud Mabillonium *annal. Benedict. lib. 58. num. 33. et lib. 61. num. 42. et 43. tom. 4. pag.* 409. 543. 544. *edit. Lucae* 1739., locisque aliis. Neque tantum absolutionis mortuis concessae, sed etiam excommunicationis in mortuos latae in ecclesiasticis historiis exempla sunt. Ita Cyprianus *epist.* 1. *ad Cler. Furnitan. pag.* 169. *edit. Amstelaed.* 1700. oblationem fieri, precesque in Ecclesia fundi vetuit pro Geminio Victore, quod contra ecclesiasticam regulam Presbyterum tutorem suo testamento consti-

tuerat. Pene simile decretum extat in Codice Canonum Ecclesiae Africanae *can.*81. apud Harduinum *collect. Conc. tom.*1. *col.*907., ubi de Episcopo, qui ethnicos aut haereticos heredes scripserat, habentur haec: *post mortem anathema ei dicatur*, *atque ejus nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur*. Hinc Augustinus *epist.* 185. *ad Bonifac. num.* 4. *opp. tom.* 2. *col.*644. *edit. Venet.* 1729. de Caeciliano, quem Donatistae accusabant dicit haec: *Si vera essent, quae ab eis Caeciliano objecta sunt . . . ipsum jam mortuum anathematizaremus*. Alia etiam consequenti aetate ocourrunt exempla ejusdem ecclesiasticae disciplinae.

(2) *Cap.* 28. *de senten. excommunic.*

RECENSIO

TITULORUM

TOMI IV.

INDEX

RERUM PRAECIPUARUM

Numerus Romanus tomum, *Arabicus* paginam *indicat.*

A

B

C

D

E

G

H

I

M

N

O

P

S.

T

V

FINIS.

REIMPRIMATUR

Fr. Dom. Buttaoni M. S. P. A. S.

REIMPRIMATUR

J. Della Porta Patr. Constantinop. Vicege.